Библиотека Матице српске
Б Г, П 227
1990

ГОДИШЊАК БИБЛИОТЕКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ

1990

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ

ГОДИШЊАК

БИБЛИОТЕКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ

за 1990.

Инв бр. 126796

НОВИ САД
1991.

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ
У
НОВОМ САДУ

Уредништво

Миро Вуксановић
Душица Грбић
Силвиа Дражић
Душанка Исијанов
Бранислав Ковачевић
Радован Мићић

Главни и одговорни уредник
МИРО ВУКСАНОВИЋ

ISSN - 0351-3580

САДРЖАЈ

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ У 1990. ГОДИНИ

Основни подаци о раду у 1990. години 9

Нада Ђокић

О трајности и чувању књиге 17

Мара Тодоровић

Библиотека Српске православне епархије будимске у Сентандреји 23

Радивој Додеровић

О попуњавању фонда периодике у Библиотеци Матице српске 29

Силвиа Дражић

Како и зашто до стране књиге? 35

Жељко Вучковић

Неки аспекти аутоматизације библиотечко-информационог система 43

Новка Шокица

Компјутеризација библиотечког подсистема Библиотеке Матице српске у 1990. години 55

Зинета Шабовић, Бранислава Аврамовић, Иванка Клајн

Претраживање CD-ROM и on-line база података у Рефералном центру 61

Ксенија Светличић

Међународна сарадња Библиотеке
Матице српске у 1990. години 69

Ксенија Минчић-Обрадовић

Један поглед на библиотекарство у Финској 91

Георг Јовановић

Нови материјали и уређаји у рестаурацији 105

О МЛАДЕНУ ЛЕСКОВЦУ

Марија Чурчић

Младен Лесковац у Библиотеци Матице српске 117

О ЂУРИ МИЛУТИНОВИЋУ ЦРНОГОРЦУ

Радован Мићић

Вуков и Возаревић скупитељ пренумераната
Ђура Милутиновић Црногорац 201

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ БИБЛИОТЕКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ У 1990. ГОДИНИ

ОСНОВНИ ПОДАЦИ О РАДУ У 1990. години

Библиотека Матице српске обављала је своју делатност у 1990. години у складу са својим Програмом рада, одредбама републичких закона о библиотечкој делатности и културним добрима ("Службени гласник СПС" 6/90), Закона о Матици српској и међународним стандардима у библиотекарству.

Компјутеризација

План компјутеризације у 1990. години у потпуности је остварен: компјутеризована је обрада књига, дисертација и других научних радова који стижу у Библиотеку; уведен је електронски каталог за читаоце (уместо лисног каталога корисник претражује податке о новим књигама преко терминала); омогућено је да се за читаоца електронском поштом поручује књига или копија чланака из других библиотека у земљи и иностранству; омогућено је повезивање осам регионалних центара у народним библиотекама Војводине које већ имају минималну рачунарску опрему, а рачунар на Универзитету, који окупља факултетске библиотеке, прикључен је на центар у Библиотеци Матице српске.

Набавка

Планирано је да Библиотека у 1990. години обавезним примерком из свих република, куповином, разменом и поклонима прими сто хиљада књига, часописа, новина, музикалија, географских карата, албума и других публикација. План је знатно премашен. У прошлој години Библиотека је набавила 134.096 публикација објављених у Вој-

водини, купила је 5.099 књига, часописа и новина од наших и иностраних издавача, а за комплетирање старијих збирки откупила је, преко антикварница и из приватних библиотека, 3.360 бројева часописа и новина. Библиотека је, након потписивања Уговора о донацији Никол и Сретена Марића, преузела део њиховог поклона (7.502 књиге на неколико језика) и поклоњену библиотеку породице Алексијевић из Београда (2. 229 књига).

Обрада

Према устаљеном начину рада за прошлу годину је планирано да каталошки и библиографски буде обрађено петнаест хиљада књига. Захваљујући примени компјутерских програма и ажурности у раду обрађено је 23.450 књига, укључујући и заостатке из ранијих година. Каталогизација књига у штампи (CIP) редовно је рађена за већину војвођанских издавача. Број библиографских записа три пута је већи у односу на претходну годину. Завичајна збирка и даље се негује по раније утврђеним критеријумима. Обрада периодике и публикација у посебним збиркама рађена је нешто спорије темпом, због недовољног броја радника, али је планирани посао урађен.

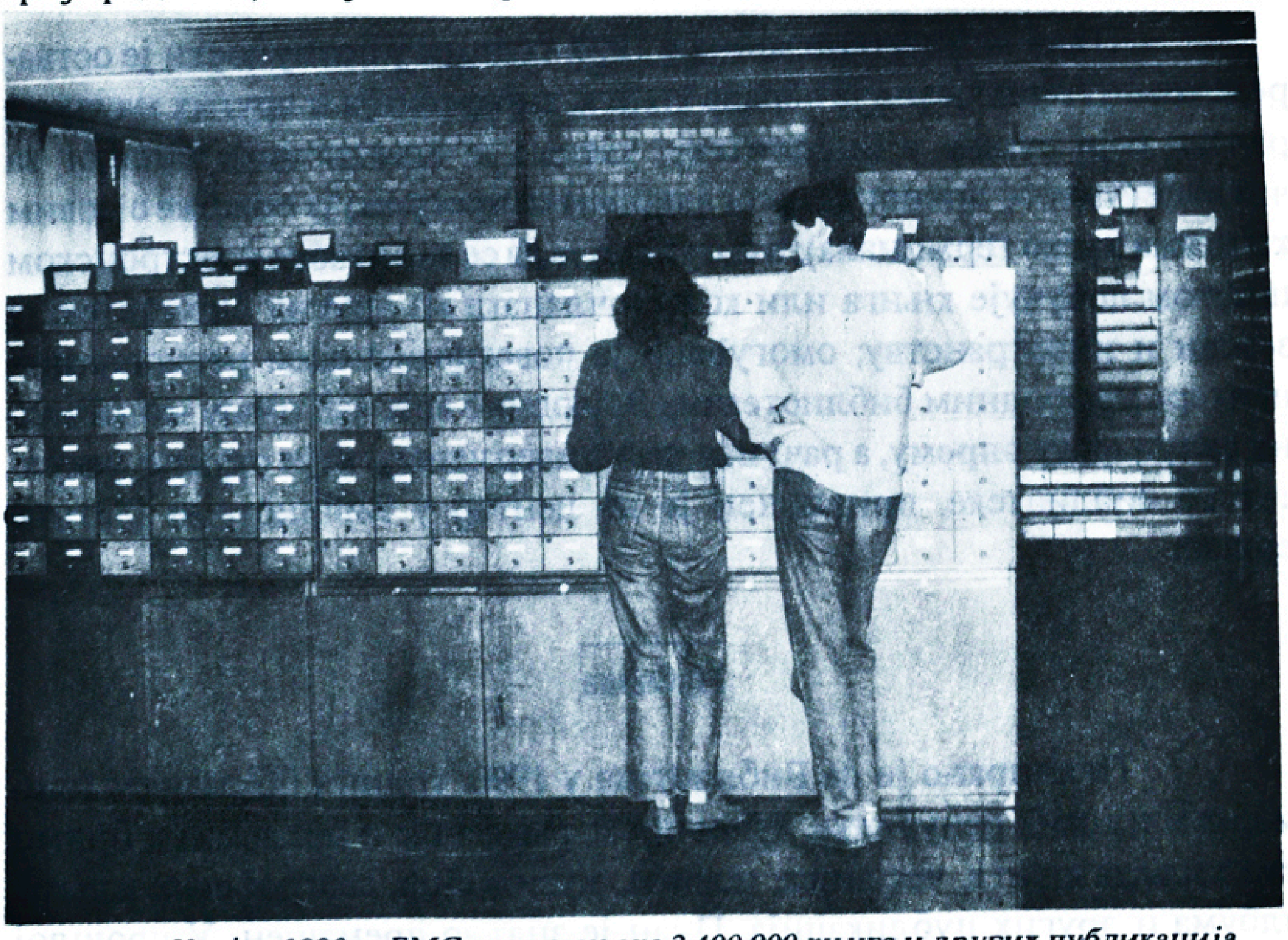

Крајем 1990. у БМС се налази око 2.400.000 књига и других публикација

Стара и ретка књига

Уз обраду Спомен библиотеке Карловачке гимназије настављено је уређивање раритетног фонда (обрада и сигнирање књига из 19. века, формирање каталога рукописних књига на немачком језику, сређивање збирки додатака новинама и објављенија са картотекама).

У оквиру пројекта Опис ћирилских рукописа, друга тематска целина, завршени су сви планирани послови на опису апостола из збирке Библиотеке Матице српске, припремљен је и предат текст за штампање књиге.

Чување и коришћење публикација

Прошле године у Библиотеку је уписано 3.685 читалаца који су користили 27.746 публикација. Три читаонице Библиотеке имале су 51.200 корисника. Број коришћених књига био би знатно већи да је обезбеђено више места у читаоницама и да није било селидбе књижног фонда. Према захтевима читалаца редовно су обезбеђиване књиге, копије чланака и микрофилмови из наших и страних библиотека, а упућено је 5.180 копија из књига и периодике другим институцијама и научним радницима. Припремљен је предлог по коме је Скупштина Републике Србије посебном одлуком прогласила 62 рукописне књиге као културно добро од изузетног значаја. Из збирке раритета редовно су достављане књиге на микрофилмовање, конзервацију, рестаурацију и преповезивање у књиговезници.

Заштита библиотечког материјала

Према утврђеном плану и приоритетима конзерватори и рестауратори Библиотеке стручно су заштитили 23.320 листова старих књига. Урађено је 36.066 микроснимака књига 18. века и 4.812 принтер копија са микрофилма на хартију. У књиговезници је повезано у тврд повез са позлатом 20.800 бројева часописа и новина, а поправљено је 1.333 примерка старих оштећених комплета "Заставе", "Браника" и других листова. Конзервисано је и рестаурисано 134 предмета графичке збирке, мапа, планова, цртежа, гравира и повеља из фондова Библиотеке Матице српске, Архива САНУ и Архива Војводине.

Референални центар

Референални центар има компјутерску опрему и повезан је са четири велика светска хоста у Калифорнији, Великој Британији, Швајцарској и Италији. Осим тога ствара збирку база података на компакт дисковима и у штампаној форми. Прошле године, редовном претплатом, набављено је дванаест секција Current Contentsa и индекса научних цитата, а збирка компакт дискова допуњена је новим издањима (националне библиографије, речници, тезауруси). У домаћу базу унети су подаци о новим научним пројектима, докторским дисертацијама, магистарским и специјалистичким радовима, југословенским стандардима и патентима и другим документима. У 1990. број претраживања база четири пута је већи него у претходној години (453 претраживања на захтев научних радника). Испитана је цитираност 103 војвођанска научна радника у светским часописима. Настављена је израда Централног каталога страних књига и часописа у Војводини и израда југословенске базе података из пољопривредних наука (YU AGRIS).

Матични послови

Сачињен је предлог за проширење рачунарске опреме Библиотеке Матице српске као носиоца библиотечко-информационог система у Војводини и пројекат опремања осам највећих народних библиотека у Покрајини. Урађен је извештај о истраживању "Утврђивање потреба корисника Библиотеке Матице српске". Припремљено је саветовање о аутоматизацији библиотека. Са Народном библиотеком Србије рађено је на припреми нових републичких закона о библиотечкој делатности и заштити културних добара. У југословенској бази ажурирани су подаци о библиотекама у Војводини. Стручни надзор је обављен у народним библиотекама (Кикинда, Беочин, Жабаљ, Кањижа, Ковачица, Опово, Нови Кнежевац, Нови Бечеј) и библиотекама факултета и виших школа (Институт за биологију, физику, математику, Академија уметности, Пољопривредни факултет, Факултет техничких наука) и пружена стручна помоћ у двадесет војвођанских библиотека. Објављене су анализе рада народних и факултетских библиотека у 1989. години. Организована су четити стручна семинара за библиотекаре народних и факултетских књижница.

Посебни пројекти и послови

Библиотека свакодневно учествује у изради Југословенске библиографске базе података са осталим националним библиотекама и Југословенским библиографским институтом. За примену програма и квалитет записа награђена је од Генералног извођача Система научно-технолошких информација Југославије. Са Народном библиотеком Србије и Косова Библиотека ради пројекат "Обим и структура библиотечке делатности у Србији".

У Спомен библиотеци Карловачке гимназије завршена је обрада 18.000 књига, каталогизирани су и сигнирани уникати и дупликати, израђени каталошки листићи и формиран алфабетски каталог. Фонд периодике је комплетиран, сигниран, каталогизиран и формирани су каталози. Обрађен је део школских извештаја. Претражена је литература за писање Водича ове библиотеке.

Настављен је рад на обради Српске црквено-уметничке и научне збирке у Сентандреји, заједно са Народном библиотеком Србије.

Два радника Археографског одељења су одбранила магистарски рад.

Издавачка делатност

Објављене су следеће публикације: **Сигналне информације** из библиотекарства и књижевности (по 3 броја), **Анализа** о раду народних библиотека, **Анализа** о раду факултетских библиотека, **Билтен нових страних књига** (2 броја), четири броја **Вести** из Библиотеке Матице српске и библиотекарства, **Каталог страних часописа** и **Извештај о истраживању потреба корисника**. Објављен је **Годишњак** Библиотеке Матице српске за 1989. годину и **Библиографија Русина** и Југославији. Припремљене су и предате у штампу књига Иванке Веселинов **Трагом српске прошлости** (избор радова) и друга књига **Описа ћирилских рукописних књига** у Библиотеци Матице српске. У сарадњи са Народном библиотеком Србије, предате су у штампу **две књиге** каталога библиотеке у Сентандреји.

Изложбе, промоције

Библиотека је приредила изложбе о Великој сеоби Срба, Јосипу Јурају Штросмајеру, Тихомиру Остојићу, Силвију Страхимиру

Крањчевићу, Јовану Цвијићу, Глигорију Возаревићу и Мирославу Антићу.

Приређена је промоција **Српске библиографије** у издању Народне библиотеке Србије, као и промоција **Библиографије Русина** у издању Библиотеке Матице српске. У сарадњи са Друштвом књижевника Војводине, организован је сусрет са познатим мађарским писцем Ђерђом Конрадом.

Међународна сарадња

Библиотека је размењивала књиге и часописе са 212 сродних институција у четрдесетак земаља света. Иностраним библиотекама и славистичким центрима упућено је 2.778 књига, 3.721 бројева часописа и 6.949 микроснимака. Библиотека је примала депозит публикација FAO и UNESCO, координирала размену књига из Мађарске, послала поклоне у Румунију, Немачку и друге земље. Потписан је Споразум са Библиотеком "Сечењи" и размењени стручњаци. Обновљено је чланство у IFLA-и (Међународно удружење библиотека) и Библиотека је имала два представника на Генералној конференцији у Штокхолму. Стручњаци Библиотеке су посетили библиотеке Велике Британије, Белгије, Чехословачке, Финске, Аустрије и Немачке. У Библиотеци је одржан Савет FIDa (Међународне федерације за документацију) и округли сто са темом "Националне и међународне банке података". Имала је своје представнике на семинару о конзервацији папира и библиотечког материјала и семинару хоста DATA STAR у Будимпешти. Библиотека користи купоне Унеска за међубиблиотечку позајмицу. Прошле године, Библиотеку су посетили стручњаци из Бугарске, Совјетског савеза, Западне Немачке, Мађарске и саветник за културу и науку Француске амбасаде.

Припреме за изградњу нове зграде

Скупштина Војводине је усвојила предлог за доношење и Нацрт закона о изградњи и опремању зграде за Библиотеку Матице српске. У првој половини 1990. године о овим документима обављена је успешна јавна расправа у којој су учествовале и све гране привреде. Закон је заустављен у процедури за доношење, без образложења. Истовремено је припремана измена Детаљног урбанистичког плана блока Матице српске и рађена пројектна документација, али је укупан посао успорен због компликоване процедуре у органима Скупштине општи-

не Нови Сад и другим надлежним службама. Тек на крају године је постигнута сагласнсст за коначну израду документације.

Привремени смештај књига

Део књижног фонда Библиотеке (150.000 књига, часописа и осталог библиотечког материјала) био је смештен у Магистрату у Сремским Карловцима. Скупштина општине је, због уређења Сремских Карловаца, тражила да се књиге иселе до септембра 1990. године. Након доста неспоразума и отпора, обезбеђен је смештај у "Чешком магацину" у Новом Саду. За адаптацију и пресељење из буџета Покрајине обезбеђено је 3 милиона динара. Уређење овог простора и пресељење обављени су у рекордном року и књиге су доступне корисницима. Тако је проблем смештаја решен до краја 1992. године, с намером да до тада буде изграђена прва фаза нове зграде.

У 1990. години:
компјутерски је обрађено 23.450 књига укључујући и заостатке из ранијих година

Опрема

Приоритет је дат набавци рачунарске опреме због недовољног капацитета постојећег рачунара и примене нових програма. Купљен је и инсталиран рачунар MICROVAX 3900, са етернет мрежом, серверима и 21 видеотерминал, као и један персонални рачунар. За потребе чита-

лаца купљен је апарат за фотокопирање. Коришћена су наменска средства Покрајинског фонда културе и амортизације.

Санирана је електроинсталација, урађена хидроизолација крова и купола на згради, замењен део дотрајале међуспратне конструкције као и неколико мањих поправки и уређења радног простора.

Нада Ђокић

О ТРАЈНОСТИ И ЧУВАЊУ КЊИГЕ

Све националне библиотеке сакупљају и чувају књиге од најстаријих дана писмености до нових савремених књига тек изашлих из штампе, како би следећим генерацијама сачувале тековине духа својих предака и својих савременика. Посматрајући у нашим библиотекама национални фонд у коме постоје књиге различите старости у распону од 800 година, од XII века до књига старих свега неколико месеци, могу се редоследом, по изгелду књига, пратити промене које су настајале током векова у стилу израде и опреме књиге, врсти и квалитету материјала на коме су и чиме су писане и штампане. Могу се пратити екомонске прилике, естетски и уметнички смисао стваралаца, па и периоди националних трагедија и страдања.

Најстарије наше књиге су делом уништене, нема их, пропале су у ратовима, ропству, пресељавањима и скривањима. Кроз све невоље многе старе књиге су сачуване али у јадном стању, оштећене влагом, плеснима, инсектима. Ипак, може да обрадује чињеница да има старих књига које су посебном бригом људи или стицајем прилика избегле хаварије и лоше услове чувања, те и данас у дубокој стаорсти "стоје као спомен из прастарих дана", прекривене благом патином времена, као фини антиквитети.

Библиотека Матице српске поклања посебну пажњу и дужно поштовање своме фонду старих књига, раритетима. Све књиге су превентивно заштићене /отстрањени сви узроци оштећивања/, класиране према степену оштећености, а оштећене књиге се по том редоследу конзервишу и рестауришу, лече се и, колико год је могуће, враћа им се стари оригиналан изглед и омогућава даљи здрав живот и даље дуго трајање. Лечење је дуготрајно, споро, али успешно. Све старе књиге су снимљене на микрофилмове са којих се читају како би се спречило

учестало коришћење оригинала, како би се старине што мање узнемиравале и потргале.

За чување свих књига, без обзира на старост и квалитет израде, основно је да имају добар смештај: здрав и сув простор, добре простране полице, одговарајућу микроклиму и правилно и пажљиво руковање њима.

У 1990. години:
Библиотека је набавила 134.096 нових публикација, југословенским обавезним примерком, куповином, поклонима, разменом...

За генерације читалаца, за историју и културу, у првом реду је важан, што је нормално, садржај књиге, забележене мисли, идеје, знање. Често се занемарује чињеница да је тај садржај записан на материјалу, материји која га држи и чува. Можда недуховно звучи да забележена људска мисао, знање и мудрост буквално зависе од материје, од врсте и састава слова, од врсте и састава подлоге - хартије и од људске пажње. Зато већ на почетку записивања тековина људског духа треба бринути чиме и на шта их записати, штампати, како их и чиме спојити у целину и како их и чиме заштити - коричити. Затим, поштујући садржај књиге, треба поштовати и те оквире, ту основу, пазити и неговати материју на којој су знање и мудрост записани.

Књига није једноставна ни једнородна материја. Разне врсте целулозе са више или мање примеса, разноврсна мастила, штампарске боје и њихова везива, лепкови, различите врсте конца или металне жице, кожа, пергамент и друго, састављени су у једну целину да трају

заједно. Сви ови састојци имају свој ток кретања и промена и утичу једни на друге. Већина тог материјала је органског порекла те као и сав органски свет подлеже "старењу", али стари као биће: лагано и достојанствено ако има добру основу и окружено је пажњом, а брзо и разорно ако је основа лоша, а пажње и љубави нема. Процес разградње целулозе је промена њене структуре, тј. промена њеног основног састава, а настаје оксидацијом, хидролизом и фотореакцијама, а то изазивају и убрзавају физички, хемијски и биолошки утицаји којима су књиге изложене "у добру и злу". У нормалним условима чувања наведени процеси су спори, дуготрајни. Природна оксидација, старење, дешава се просто кисеоником из ваздуха који је окружује. Што је хартија бољег основног квалитета, књига добро опремљена, ти процеси трају вековима без видљивих последица. Ако су услови лоши, а то су повишена влага при којој бујају плесни, јарко светло, велика топлота, прљавштина, инсекти и загађена, кисела атмосфера, убрзава се процес разарања. Ако је уз то и подлога лоша, слаба и неквалитетна хартија са примесама, лоши повези, разградња је брза и очигледна.

Најагресивнији, а данас и најчешћи узрок разградње и оштећења хартије су киселине, како оне које настају унутар хартије и текста произведене дејством влаге и плесни - органске киселине, тако и киселине из нечисте атмосфере пуне оксида сумпора и азота који у присуству влаге на хартији прелазе у врло агресивне неорганске киселине, сумпорну и азотну, које су чак и у малим количинама довољне да започну разградњу целулозних влакана хартије. Што је подлога - хартија квалитетнија могућност разарања је мања.

Старе књиге, до XIX века писане су, односно штампане на доброј хартији сачињеној од памучне целулозе дугих влакана. Једноставна технологија кувања памука, односно старих памучних крпа у кречу, већ је у старту штитила влакна целулозе, хартију од разградње киселинама, јер алкалитет креча који се задржава у хартији аутоматски неутралише унутрашње и спољашње дејство киселина. Дуга влакна памучне целулозе се при стварању хартије међусобно испреплићу и повежу, те је таква хартија механички веома чврста.

У другој половини XIX века технологија справљања хартије се мења, памучну целулозу замењује целулоза из дрвета као јефтине сировине. Ради издвајања целулозе из дрвета морају се употребити различита друга средства како би се отстраниле све материје из дрвета осим целулозе. Најраспрострањенији начин добијања целулозе из дрвета је сулфитни, кисели процес јер је и он најјефтинији. На жалост тако добијена хартија је кисела. Осим тога, у савременој производњи хартије користи се лишћарско дрво, од тополе и врбе, које има кратка

целулозна влакна. Четинарска, смрекова целулоза која има дуга влакна ретко се употребљава, сем за неке изузетне прилике, јер је скупа. Излијањем кратковлакнасте целулозне масе у лист хартије, кратка влакна не могу да се испреплићу и добро повежу међусобно, те хартија нема довољну механичку чврстину. Ради побољшања чврстине додају се при производњи у масу разни пуниоци и алуминијев сулфат који је кисела материја, што такође доприноси повећању киселости хартије.

У 1990. години: Примљена донација Никол и Сретена Марића са 7.502 књиге на неколико језика

Када се данас поуздано зна какав је квалитет највећег дела савремене хартије, њена слаба трајност и издржљивост, што је научно доказано и проверено, оправдана је велика забринутост за чување савремене књиге, велика обавеза да се што боље заштити од пропадања и што боље сачува за будућност. Савремена књига данас, за будућност је раритетна збирка, и тако је треба схватити и третирати.

У библиотекама су пред нама старе књиге које се успешно лече и које ће уз дужну пажњу још дуго трајати. Ту су бројне књиге из друге половине XIX века, посебно новине, од којих се неке због оштећености, једва могу читати, а тек се уз велики труд и стручност ипак

могу конзервисати, рестаурисати и прекоричити. Књиге и новине XX века бројношћу далеко превазилазе све остале збирке заједно, а број се сваке године, нормално, стало повећава. У нашим условима веома их је тешко правилно и по постојећим прописима сместити. Оне су још "младе", није их захватио зуб времена, и могу да заварају посматрача добрим изгледом, али стручњацима за хартију јасно је каква их будућност чека. Многе, још потпуно нове књиге се већ у току читања механички распадају због лошег шивења - лепљења листова и несолидног коричења. Искуства показују да овлажене нове књиге, поготово ако их је захватила плесан, брзо пропадају неповратно. Киселине из атмосфере чине листове књига смеђим и кртим, а танка кратковлакнаста хартија се ломи и распада. Сва искуства указују на тешку и незавидну ситуацију будућих конзерватора који ће морати спасавати ове књиге када их "болест" захвати. Како ће их враћати у живот када се зна да нова хартија већ данас тешко подноси конзерваторске захвате.

У многим земљама где је високо развијена свест о неопходности доброг чувања књиге, и где су економски услови повољни, озбиљно се ради на томе да се савремена књига што боље сачува за будућност. Основна и прва брига друштва је да националним библиотекама обезбеди добар и пространи смештај уз одговарајуће микроклиматске услове и пречишћиваче ваздуха. Затим, последњих година, пошто је најзад постао јасан проблем киселости хартије, примењује се масовна неутрализација свих нових књига пре смештања у магазине. Неутрализација се обавља у специјалним постројењима помоћу којих се средства за неутрализацију и алкализацију под притиском уводе у књиге, и остају на хартији као заштита од унутрашње и спољашње киселости. Велики број савремених књига и новина се снима на микрофилмове и компакт дискове, стварају се микротеке које заузимају мали простор и служе читаоцима, а оригинали се неутралисани чувају у миру. У неким библиотекама се нове књиге добијају у два примерка од којих се први примерак неутралисан и добро смештен чува за будућност, а други примерак се користи. Осим тога у многим земљама је постигнута добра сарадња између издавача, штампара, конзерватора и произвођача хартије, која функционише код издавачких пројеката. За вреднија издања се произведе алкална или бар неутрална хартија од целулозе дужих влакана, заједнички се одабира пригодна техничка опрема и тако књизи обезбеђује дуго трајање.

Када би се бар неке од бројних могућности за заштиту савремене књиге могле примењивати у машим националним библиотекама, са више оптимизма и спокоја бисмо гледали у мноштво савременог библиотечког материјала.

Мара Тодоровић

БИБЛИОТЕКА СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЕПАРХИЈЕ БУДИМСКЕ У СЕНТАНДРЕЈИ

Обрада фонда Георгија Зубковића

У својој дугој и тешкој историји Срби су се кретали и селили по европским просторима, чувајући свој језик, своје светиње и своје митове. За собом су остављали гробља и насеља, богомоље и легенде. Међу најзначајнија и најсевернија српска станишта спада Сентандреја у Мађарској. Први српски досељеници јављају се у Сентандреји још у XV веку, а главни талас стигао је у великој сеоби под Арсенијем III Чарнојевићем крајем XVII века. Учврстивши свој духовни и политички живот Срби су доживели и свој трговачки и војнички успон. Цветно доба сентандрејски Срби достижу у XVIII веку. Од некадашњег сјаја до данас је остала прелепа барокна варош са многим споменицима српске културе. Градом домнира саборна црква и поред ње епископски двор а у непосредној близини велико српско гробље зарасло у подивљало цвеће и дрвеће са многим старим споменицима и записима. Сентандреју краси седам китњастих српских цркава из XVIIIвека (од којих су три продате другим конфесијама), трговачки крст на главном сентандрејском тргу, табачки крст, стара српска школа из 1793. године, живописне палате српских племића, трговаца и занатлија. Сентандреја буди сећање на своје преписиваче и писце: монахе Рачане, пре свих Кипријана Рачанина, беседника, илуминатора писца и преписивача, Гаврила Стефановића-Венцеловића, Лазара Нешковића, и међу њима најславнијег Јакова Игњатовића, творца модерног српског романа.

Ту мртву прошлост и живу успомену дивно је исказао Милан Кашанин: "Сентандреја на Дунаву, усред Мађарске, Хиландар на Јегејском мору у Грчкој, јединствена су два грандиозна споменика које је један народ подигао у туђој земљи, ван својих државних и етичких

граница. Гледајући на јужној периферији српске културе Хиландар, у коме нестају последњи српски монаси и на северној Сентандреју, у којој изумиру последњи српски грађани, задивљеном посматрачу се чини да је све то зидано узалуд за неког кога нема.

У 1990. години:
Купљено је дванаест секција Current Contentsa и индекса научних цитата, а збирка компакт дискова допуњена је новим издањима

Нисмо ми, тражећи излаз на светску сцену, узалуд ишли од Студенице до Хиландара, и од Хиландара до Сентандреје, ни сејали путем само кости, сејали смо и мисли"... (Из студије Милана Кашанина о Јакову Игњатовићу).

Пошто су широм Мађарске, од југа до севера, од Баје до Сентандреје, расуте српске цркве, а многе су у одумирању јер је нестало српског живља, шездесетих година је почело сакупљање историјско-уметничких дела у Сентандреји, од чега је 1979. године основан сакрални музеј под називом "Српска црквено-уметничка и научна збирка".

У поводу 300-тогоидшњице Чарнојевићеве сеобе Срба који су се зауставили на крајњем северу Мађарске у валовитом пределу уз Дунав у Сентандреји, владе Србије и Мађарске учиниле су значајне градитељске подухвате којима ће се обезбедити дефинитивни смештај сакралног музела Срба у Мађарској. Србија је ревитализирала и обновила епархијски двор, са намештајем и личним библиотекама какав је остао иза последњег епископа Зубковића. Мађарска је трошну приземницу у кругу двора надозидала и осмислила као главни музејски прос-

тор отвореног типа, где се налази богати црквени архив, епархијска библиотека, те изложбени простор за остале експонате црквене уметности - иконе, кандила, крстове, разне црквене сасуде, одежде и трезор. Простор је пројектован системом разних сводова и облика који асоцирају на унутрашњу црквену архитектуру са уграђеним изложбеним површинама и витринама. Тако сада у заједнички ограђеном простору, на доминантном видиковцу, стоје Саборна или Београдска црква, епархијски двор и музеј које окружује столетно дрвеће, уређена зелена површина, поплочане стазе, а пред двором стражари сетна биста цара Лазара рад Небојше Митрића.

Део музејске збирке је и библиотека од 23.000 библиотечких јединица састављена из више целина. За прикупљање и очување библиотечког фонда непроцењиве заслуге има Георгије Хужвик, епархијски библиотекар, који је педесетих година из манастира Грабовица и других напуштених српских цркава по Мађарској, повукао у епархијски двор многе вредне српске књиге. Хужвик је књиге груписао и пописао и тиме ударио темеље садашњој библиотеци.

Библиотека садржи више целина: Библиотеку манастира Грабовца, епископа Арсенија Стојковића (1804-1892), Библиотеку епископа Георгија Зубковића (1878-1951) у Епархијску библиотеку са неколико мањих збирки. Прве три збирке су затворене а Епархијска се и данас попуњава поклонима библиотека, научних установа и значајних издавача из Србије међу којима се налази и наша Библиотека.

На обради Епархијске библиотеке раде низ година Народна библиотека Србије и Библиотека Матице српске. Део који ми у целости радимо јесте фонд Георгија Зубковића. Библиотекари и рестауратори Библиотеке Матице српске одлазе почев од 1982. године у Сентандреју користећи већи део дана из размене стручњака са Сечењи библиотеком.

Прве године два наша библиотекара боравила су само недељу дана и урадили ревизију фонда који садржи 4369 књига већином из XIX и XX века. У њој су књиге из теологије, филозофије, историје, белетристике са богатим фондом енциклопедија. Највише књига, око половине, је на српском језику (претежно белетристика историја), немачком, мађарском а мање на руском, енглеском, латинском, француском, румунском, грчком.

Фонд Зубковићевих књига затечен је добро физички очуван али веома запрљан дебелим слојем прашине, са доста плесни у развоју (зграда је у то време била у трошном стању и прокишњавала). Све књиге су прво механички очишћене а затим комад по комад дезинфиковане тимолом у алкохолу, полице су такође дезинфиковане. Поред превентивне заштите сачињен је комплетан списак књига на којима треба

применити књиговезачку или конзерваторску заштиту са тачном идентификацијом оштећености и струном оценом конзерватора о врсти потребних захвата.

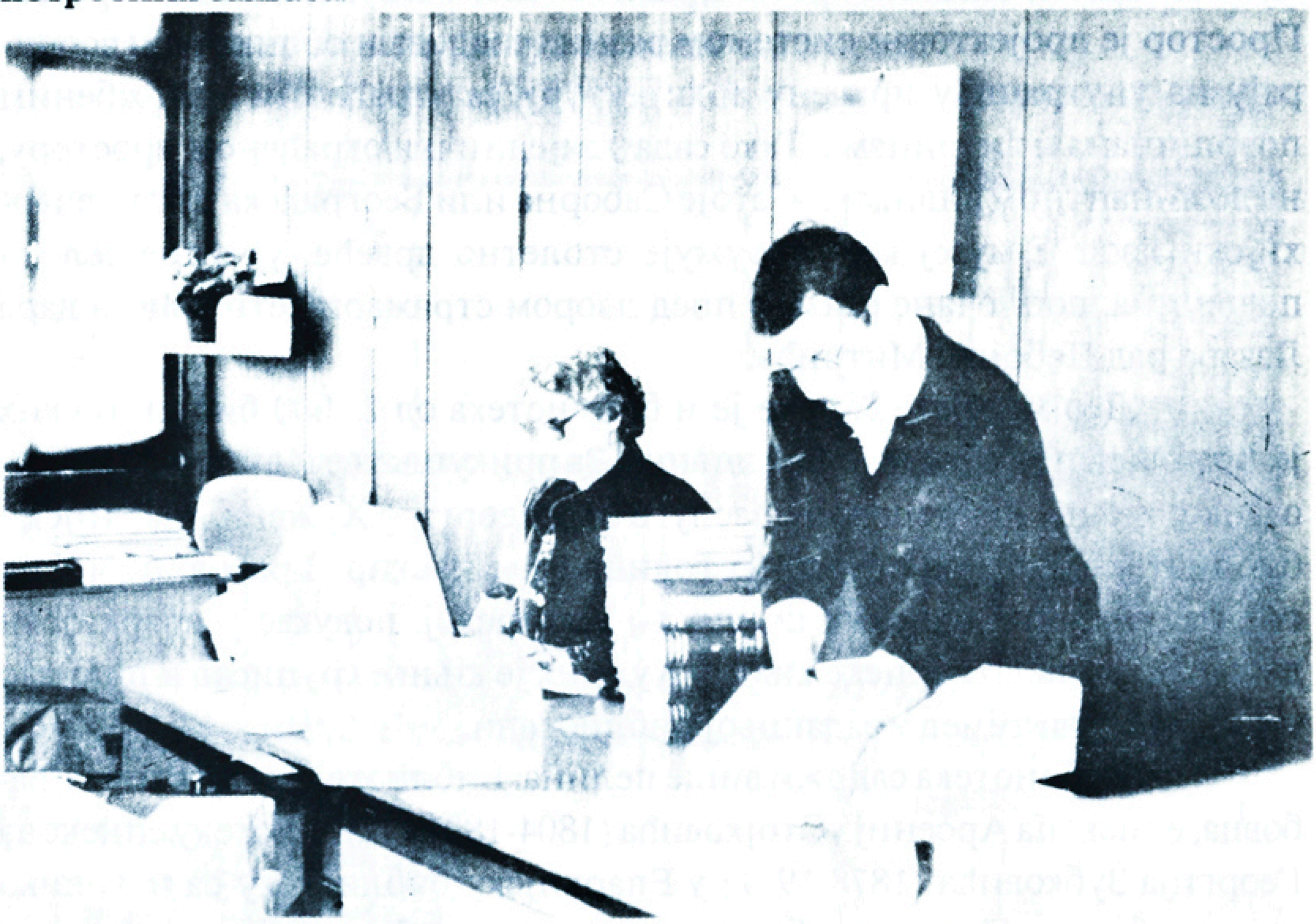

У 1990. години:
Библиотекама и славистичким центрима у иностранству упућено 13.448 публикација

Досада је цео фонд инвентарисан а фотокопија инвентара се налази у нашој Библиотеци.

Каталошка обрада фонда налази се у завршној фази. Књиге су обрађене по ISBD(M) стандарду. Каталошки описи су по обиму исцрпни, на језику саме публикације. Српске и хрватске књиге вођене су под ћириличном одредницом, латиничне латиничном одредницом, немачка готица у опису је транслитерирана на немачку латиницу. У напоменама су регистровани потписи и посвете, непотпуност књига и привези. Досада израђени рукописни каталошки листићи су редиговани.

Потребно је каталогизацију довести до краја (преко 400 књига), урадити потребне редакторске интервенције на лицу места, поставити међаше.

Након тога треба израдити регистар и припремити каталог за штампу.

Објављивањем каталога Библиотеке Георгија Зубковића у низу заједничке колекције "Сентандрејски каталози" са Народном библи-

отеком Србије, Библиотека Матице српске заокружиће обраду једног значајног дела сентандрејске музејске збирке, потребне за изучавање историје Срба у Мађарској.

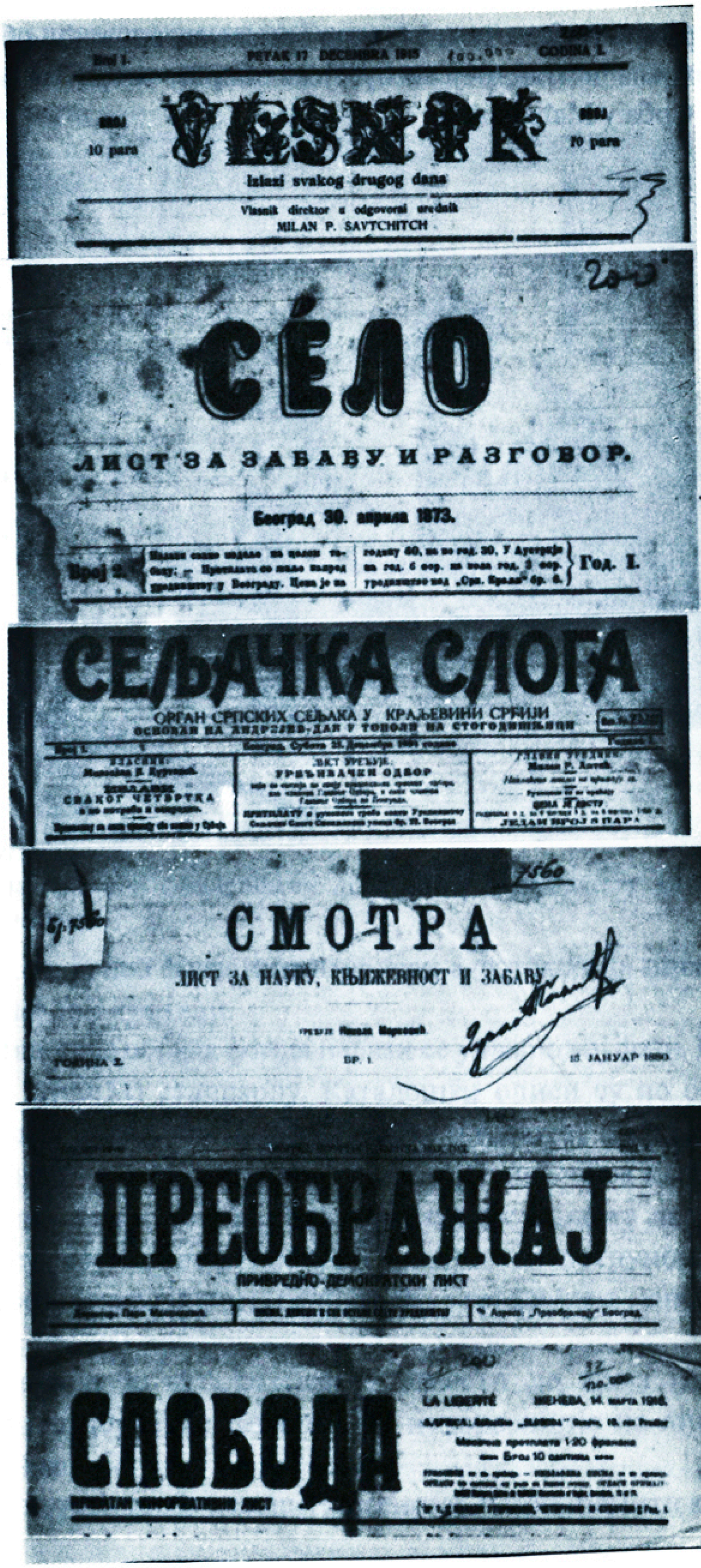

У 1990. години :

За комплетирање старијих збирки откупљено 3.360 бројева новина и часописа

Радивој Додеровић

О ПОПУЊАВАЊУ ФОНДА ПЕРИОДИКЕ У БИБЛИОТЕЦИ МАТИЦЕ СРПСКЕ

Библиотека Матице српске, захваљујући својој дугој историји и чињеници да су њени богати фондови остали готово нетакнути кроз два светска рата, као и срећној околности да су библиотекари од самог оснивања Библиотеке до наших дана, имали слуха за значај и потребу окупљања свих периодичних публикација на српском језику, данас поседује изузетно вредну збирку новина и часописа. За српску културу и историју од непроцењиве су важности новине и часописи који су на српском језику излазили током прошлог века на територији коју данас захвата Југославија. Велики је број српских листова који настају на свим оним местима диљем целог света где има Срба. Од Беча, Трста, Женеве и Пеште, преко Темишвара, Букурешта, Софије, Солуна, Скадра, Крфа, Цариграда, Каира, Бизерте, све до најудаљенијих места као што су Окланд на Новом Зеланду или Антофагаста у Чилеу, штампани су листови на нашем језику.

Мада Библиотека Матице српске поседује у свом фонду велики број српских листова, не поседује их све, нити су сви наслови комплетни. Трудом библиотекара Јована Радонића, у периоду од 1899. до 1905. године, Библиотека је обогаћена велимим бројем старих новина и часописа који и данас чине основу и најзначајнији део збирке периодичних публикација. Он је са особитом пажњом и љубављу прикупљао стару периодику што се може видети из годишњих извештаја Књижевном одбору Матице српске, у којима је Радонић бележио сваку принову. Марта месеца 1900. позната трговачка кућа Васиљевића из Земуна је у преговорима са Матицом српском око продаје своје библиотеке. Ево шта у извештају о прегледу ове библиотеке упућеном Књижевном одбору каже Радонић:

"Имајући на уму везе старога Васиљевића са Вуком, надао сам се да ћу овде наћи велики број наших старих новина и часописа до којих нам је много стало, но нада ме је изневерила. Од старијих новина сачувале су се само Павловићеве *Сербске народне новине* и *Сербскиј народниј лист*. Сем тога задржали се дефектни примерци *Српске пчеле* и *Голубице* као и Поповићеве *Данице*. Срећа је велика што се сачувале баш оне године којих немамо у нашој Библиотеци."

[Грађа за историју БМС, књ. III*, документ 871]*

Из Радонићевог извештаја о раду Библиотеке у 1902. години издвајамо:

"Као прошле тако и ове године старала се управа Библиотеке да попуни празнине старијим делима новије српске књижевности. Нарочита брига посвећена је набавци старијих српских новина. Између осталога набављене су данас доста ретке *Српске новине*, које су 1843. излазиле у Београду; купљен је даље Андрићев темишварски *Световид* за г. 1852, затим Нинковићев новосадски *Србобран* (1864, 1865 и 1866 г.), па затим Суботићев *Народ* (1870-1873). Но дарежљивошћу уважене господе Савић из Сегедина а заузимањем преч. г. Лазе Шевића, пароха сегединског, дошла је наша Библиотека до једне велике библиографске реткости. То су *Сербскија новини повседневнија* које су почеле излазити у Бечу 1791. 14 марта сваке недеље два пута (уторником и петком). До сада се о овим новинама знало врло мало. Шафарик их није никада имао у рукама, Новаковић је од те године имао само један број у рукама. Библиотека Матичина пак има сада потпуни ексемплар за ту годину и још неке бројеве идућих година. Тековином овом бићемо у стању да осветлимо први покушај српске журналистике. У комплексу старих српских књига госпође Савић истакнућемо још̀те и потпуни ексемплар Арнотових *Српских новина* за г. 1838, које пружају прилично интересне грађе за познавање литерарног рада у првој половини XIX века."

[Грађа за историју БМС, књ. III*, документ 938]*

Због своје ревности Радонић је често долазио у сукоб са матичиним књиговодством, које је Управном одбору поднело 8.(21) фебруара 1901. извештај о прекорачењу издатака за периодику. Наиме, из фонда Матице српске за "књижевне цели" било је предвиђено за новине и поучне листове 400 кр., а утрошено 661 кр. 28 фил., те је Управни одбор обавестио о овоме Књижевни одбор, надлежан за рад Библиотеке, а благајници наложио да не прекорачује своте које су прорачуном одређене.

[Грађа за историју БМС, књ. III*, документ 911, 912]*

Захваљујући Радонићевом систематском прикупљању старе периодике многи су наслови у БМС комплетни и представљају изузетне реткости.

КО СЛА́ВЪ

Сто́ю є́диносу́щныя, животворя́щія, и нераздѣли́мыя Тро́ицы, О́ц҃а, и сн҃а, и ст҃а́го д҃ха: Повелѣ́нїемъ Благочести́вѣйшія Самодержа́вѣйшія Вели́кія Го́сп҃жи На́шея и҃мпера́трицы ЕКАТЕРИ́НЫ А҃ле҃ксѣ́ѥвны вся́ Россїи: при Наслѣ́дникѣ Є҃гѡ, Благовѣ́рномъ Го́с҃пдѣ Цесаре́вичѣ, и Вели́комъ Кня́зѣ ПА́ВЛѢ ПЕТРО́ВИЧѢ: и при Сы́нѣ Є҃гѡ, Благовѣ́рной Го́с҃пжѣ и Вели́кой Кня́гинѣ, МА́РІИ ѲЕОДО́РОВНѢ, и при Благовѣ́рныхъ Го́с҃пдѣхъ и Вели́кихъ Кня́зѣхъ, А҃ле҃ксѣ́ндрѣ ПА́ВЛОВИЧѢ, и КѠНСТАНТІ́НѢ ПА́ВЛОВИЧѢ: Благослове́нїемъ же Ст҃ѣ́йшаго Правительствующаго Вы́сшаго Сы́но́да, БИ́БЛІЯ, сирѣчь, Кни́ги Ст҃ѣ́нныя пи́санія, Ве́тхаго Завѣ́та Гре́ческомъ Бо́гомо́дныхъ и҃здре́вле пе́ремѣненїемъ двоѭ́зы́чныхъ толкова́телей пре́вода, Но́ваго же и҃здре́вле на Гре́ческомъ ст҃ы́хъ А҃пⷭ҇лъ писа́нїя, тща́нїемъ и ве́рностїю по пре́жде и҃здре́ченному и҃ зда́нїю въ цетвѣ́ющемъ гра́дѣ Моско́вѣ на Славе́нскомъ я҃зы́цѣ во вре́мя СОГЛАШЕ́ННАГО и҃ въ чи́мъ потре́бна бы́сть, И҃СПРА́ВЛЕННАЯ:

Библија, Кијев, 1779.
(Једна од купљених старих књига у 1990. години)

У оквиру посла на попуњавању фонда периодике данас, деведесет година после Радонића, посебно место је дато комплетирању старе српске периодике до 1919. Потребу да се окупе периодичне публикације на српском језику које су од 1768. године и Орфелиновог *Славено-сербског магазина* биле континуирани израз духа и културе српског народа као и веза са матицом земљом, није потребно посебно образлагати. Довољно је подсетити се чињенице да су периодичне публикације много ређе од књига, хартија на којој се штампају је мање трајна, ретко се чувају у приватним библиотекама јер представљају дневну информацију за разлику од књига, те су стога и празнине у комплетности периодичних публикација веће него код монографских.

Да би рад на комплетирању српске периодике био систематски, морао је прво бити сачињен попис свих српских новина и часописа

који су излазили до 1919. У ту сврху прегледане су све доступне библиографије, штампани каталози и пописи периодике и формирана је радна картотека са око 1.400 наслова, која је затим упоређена са каталогом БМС и установљено је које наслове библиотека не поседује, а који су некомплетни. Комплетирање ће се вршити или набавком оригинала, или путем микрофилмова тамо где се до оригинала не може доћи. Да би оваква набавка могла дати конкретније резултате потребно је интензивирати сарадњу са антикваријатима и колекционарима као и трагати за оним насловима који се налазе у фондовима наших и страних библиотека како би се од њих могао добити микрофилм. На овом послу су крајем 1989. и 1990. учињени почетни кораци који су дали резултата. Током ове две године за комплетирање фонда периодике набављено је 116 наслова (1.554 броја) антикварне периодике, само у 1990. набављено је 83 наслова (1.221 број). Готово сви наслови представљају новине и часописе до 1945. године. Од тога, у оквиру комплетирања српске периодике до 1919. године набављено је 17 наслова које библиотека није поседовала у свом фонду. Међу значајнијим новим насловима су и принове комплетних годишта новина:

СЕЉАЧКА СЛОГА : орган српских сељака у Краљевини Србији / Милан Р. Антић. - Београд, I/1904, 1-2; II/1905, 3-52

СМОТРА : лист за науку, књижевност и забаву / Никола Марковић. - Темишвар, I/ 1880, 1-6

као и принове појединих бројева нових наслова од којих се многи не бележе у постојећим пописима периодике:

БОРБА : радикални лист / Аранђел Николајевић. - Београд, I/1905, 1-4

VESNIK / Milan P. Savtchitch. - [Skadar], I/1915, 1

LA PETITE REVUE : journal hebdomadaire d'actualite et de litterature paraissant le dimanche. - Kragouievats, I/ 1905, 4-13,15,18,19,21-29

ПРЕОБРАЖАЈ : привредно-демократски лист / Михаило Ст. Ивковић. - Београд, угледни број од 9. августа 1912.

СЕ́ЛО : лист за забаву и разговор. - Београд, I/1873, 2

СЛОБОДА : социјалистички часопис / Марко Шарчевић. - [Београд], I/1914, 1

СЛОБОДА=LA LIBERTÉ : приватни информативни лист / M. Ilitch-Boudjeva. - Женева, I/1916, 1

Од значајнијих допуна постојећим насловима издвајамо:

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ. - Београд, IX/1891, 1-53

ИЗ СТАРИХ РИЗНИЦА. - Бизерта, I/ 1917 (16 бројева)

МЛАДА СРБАДИЈА. - Нови Сад, III/1872 (комплетно годиште са сачуваним оригиналним корицама сваког појединачног броја)

ОМЛАДИНА : часопис за науку, књижевност и друштвени живот. - Београд, I/1877, 1-3; II/1888, 1-8

ПЕШТАНСКО-БУДИМСКИ СКОРОТЕЧА. - Будим, III/1844, 1-52

РАТНИ ЗАПИСИ : илустровани часопис. - Београд, II/1915, 1-25

СЕЛО : орган савеза земљорадника. - Београд, I/1919-V/1923, 1-201

СРБСКЕ НОВИНЕ. - Београд XVII/1850, 1-145

БМС је добила и неколико микрофилмова периодичних публикација које не поседује у свом фонду, као и микрофилмова за попуну годишта појединих наслова. Од нових наслова свакако је најзначајнији микрофилм листа:

СЛАВЕНСКА СЛОГА : лист за славенска права / Таса Ивковић. - Турн-Северин, I/1895, 1-10 (оригинал се чува у Библиотеци Румунске академије наука у Букурешту)

док је за попуну постојећих наслова свакако најзначајније комплетирање свих годишта (сем 1853.) до 1867. новина:

СРБСКЕ НОВИНЕ / Пав. Арс. Поповић. - Београд, X/1843--XXXIII/1867 (6049 негаитва)

Интересовање за корпус српске периодике данас је изузетно велико о чему сведочи и заједнички вишегодишњи пројекат Одељења за књижевност и језик Матице српске и Института за књижевност и уметност у Београду, под називом Историја српске књижевне периодике. У оквиру овога пројекта већ је публиковано неколико књига о српској књижевној периодици.* Народна библиотека Србије је у оквиру израде Српске ретроспективне библиографије, предвидела и рад на библиографији периодике, док је Српска академија наука и уметности

већ публиковала први том Библиографије српских алманаха и календара, Миодрага Матицког.** Наш рад на комплетирању фонда периодике у БМС има за циљ да помогне свим овим пројектима од неоцењивог значаја за културу и историју нашег народа, као и да свим заинтересованим научним радницима и корисницима библиотеке, пружи на једном месту, у Библиотеци Матице српске, што је могуће потпунију информацију о овом виду културне историје српског народа.

---

* Српска књижевна периодика 1768-1941 : попис и други прилози, Београд, Институт за књижевност и уметност, 1984.

Матицки, Миодраг: Забавно-поучна периодика српског реализма : "Јавор" и "Стражилово", Нови Сад, Матица српска; Београд, Институт за књижевност и уметност, 1988.

Голубовић, Видосава: Летопис културног живота 1919-1925 : "Време", "Политика" и "Правда", Нови Сад, Матица српска; Београд, Институт за књижевност и уметност, 1989.

Српски књижевни гласник 1901-1914 / Драгиша Витошевић, Нови Сад, Матица српска; Београд, Институт за књижевност и уметност, "Вук Караџић", 1990.

Прилози за историју српске књижевне периодике / уредник Александар Петров, Нови Сад, Матица српска; Београд, Институт за књижевност и уметност, 1990.

** Матицки, Миодраг: Библиографија српских алманаха и календара, књ. I, Београд, САНУ, 1986.

Силвиа Дражић

КАКО И ЗАШТО ДО СТРАНЕ КЊИГЕ?

Готово неизлечиви комплекс малих земаља, поготово ако се налазе на Балкану и јесу балканске у оном квалитативном смислу, јесте провинцијализам, стално кашњење за Европом која одмиче превеликим корацима. Ово вечно каскање за, које се да очитати на свим подручјима живљења, од елементарних услова живота, моде, технике, политике па све до најнематеријалнијих сфера духовног творења вазда нас гура на маргине светских збивања и наш живот и мишљење чини помало анахроним. Дакако, овакво стање ствари, иако делује као усуд, не прихвата се са резигнацијом и равнодушношћу и многи су начини непристајања на њ и покушаји његовог превладавања.

Да би се на подручју духовности премостио овај, некад већи а некад мањи, али вазда зјапећи јаз, нужно је поседовање актуелне, благовремене и прецизне информације о томе шта се у белом свету збива и мисли. То је данас могуће на лакши, бржи и једноставнији начин него икада пре, укључивањем и преузимањем знања из светских база података различитог типа које свака озбиљна библиотека, па стога и Библиотека Матице српске, мора неговати.

Ипак, пука информација, ма колико да је наша рационалистичка цивилизација утемељена на њој и слави је као најкурентиније и најпробитачније знање, није једина и довољна. За свако садржајније и обухватније знање, за мишљење и тумачење, образовање у најдубљем смислу, морамо се вратити оним традиционалним облицима, изворном тексту кроз који је пут дужи и тежи, али осим пуких одговора носи и нове загонетке и, коначно, уживање. Прибављање страних књига и часописа стога је један од веома важних послова међу другим којима се библиотеке баве. Ма колико да су у нашим условима све велике библи-

отеке, будући да примају и чувају обавезни примерак, међусобно сличне, управо избором стране књиге које примају разменом или купују, оне постају различите и задобијају свој особени лик.

Набавка страних књига и часописа одвија се на три начина: поклоном, разменом и куповином који се, осим самог начина изведбе, међусобно разликују и по ступњу слободе који оном који књиге прибавља допуштају.

Поклон је, дакако, највећма препуштен укусу онога који књиге дарује и зато га је најмање могуће примерити захтевима саме библиотеке. Но, држећи се старог обичаја да се поклону зуби не гледају. они су увек добродошли и примају се са захвалношћу. Ипак, пословица не важи за велике легате и поклон библиотеке који својим богатством и изузетношћу књига које садрже засигурно значе велики добитак за библиотеке којима припадну. Довољно је за пример поменути библиотеке Сретена Марића или Стевана Јосифовића.

У 1990 години:
Компјутеризована је обрада књига и докторских дисретација. Електронском поштом читалац добија књигу или копију чланка из других библиотека

Размена је веома драгоцен извор стране литературе понајвише стога што је најчешче континуиран и јевтинији од других. Искључена је нестабилност девизног курса као и уметање оног трећег члана који се зове добављач и заправо значи бар за 20 посто скупљу књигу. Међу великим бројем библиотека са којима Библиотека Матице српске одржава размену нису, наравно, све подједнако занимљиве и

исто тако дарежљиве. На жалост, у богатом и ваљда зато и штедљивом свету многе институције темеље размену у финансијском реципроцитету што, због несталности нашег скромног динара, иде на уштрб наших библиотека које за много послатих књига релативно мало могу да добију. Срећом, још увек је размена заснована на односу књига за књигу претежнија, а чим се не ради о новцу као оном који балансира ствари, није ни дослован реципроцитет пресудан. Књиге је могуће добити, односно одабрати на неколико начина: аутоматски, на основу листа за размену и на основу сопствених захтева, тзв. дезидерата.

Аутоматски вид размене, мада наизглед најнезанимљивији, не треба потцењивати будући да су библиотеке које су спремне на овакво размењивање књига махом оне које имају богату и континуирану продукцију какве су, рецимо, библиотеке академија наука или универзитета. Пример Аустријске академије наука са обимном продукцујом у неколико, и за нас врло атрактивних издавачких серија (византологија, Балкан комисија итд.) довољно је речит.

Вредност размене на основу листа највећма зависи од библиотека учесница. Неке библиотеке нуде напросто листе својих дупликата које махом садрже неактуелне и неретко безначајне књиге те се из њих мало шта вредног може одабрати. Ситуација је битно другачија када се ради о правим листама за размену које се састоје или од нових наслова које библиотеке које их нуде најчешће примају обавезним примерком у дупликату (напр. листе Националне библиотеке у Паризу) или од тематски одабраних и свртаних наслова (напр. листе аустријске Националне библиотеке).

Облик размене који је најбоље могуће прилагодити захтевима и типу библиотеке јесте онај на основу дезидерата. Овде је једини ограничавајући моменат опет новац, пошто у размену засигурно није могуће добити скупље књиге, као ни оне које које је, било због места, било због године издања, тешко набавити. На жалост, релативно је мали број библиотеке које располажу посебним новчаним фондом за куповину књига за размену. Штавише, то стање се стално мења, зависно од укупног стања земље у којој се библиотека налази. Тако је, рецимо, прошлогодишња Немачка била изузетно штедљива и неспремна да за своје иностране партнере купује књиге. Исто тако, пробитачност ове размене директно зависи од типа библиотечког система земље о којој је реч. Негде је тај систем разбијен и сарађује се са много појединачних и аутохтоних институција, па је књиге могуће тражити са више места, а негде је централизован те се једна библиотека брине о целокупној размени. Све ове околности морају се имати на уму када се успоставља

једна размена и засигурно намећу посебну тактику у сваком поједином случају.

Најслободнији и самом лику библиотеке најсаобразнији облик набавке стране књиге јесте куповина. Његова једина мана, посматрано из југословенске ситуације, јесте то што је и најскупљи и сваке године изнова рачуна са сталном неизвесношћу о томе да ли ће и колико ће средстава бити. Куповина стране књиге у оквиру једне библиотеке, будући да никада не може да обухвати све вредно што се у току једне године у страној продукцији појавило, мора да се одвија селективно. Ова селективност није наметнута само чињеницом да средства којима библиотеке обично располажу допуштају само врло ограничени избор стране књиге, него је избор основ по којему библиотеке задобијају сопствени идентитет. Отуд је он вођен принципима који су најпре прилагођени типу библиотеке и врсти литературе коју она окупља. Ипак, тако широко одређење у практичном раду није довољно јер ограничавање, рецимо на хуманистичке науке (оно што Немци можда најобухватније називају Geisteswissenschaften) као што је то случај у Библиотеци Матице српске, заправо захвата тако обимно подручје да је и унутар њега нужно ограничавање. Оно је условљено не само из вана, чињеницом да се у светској јавности жижа интересовања, због актуелних проблема а и због моде, помера са једне области или уже теме на другу, па се том кретању увек будно и спремно прилагођавају и издавачи, него и неким трајнијим одлукама да се унутар једне библиотеке прате одређене тематске и истраживачке области и тако образују вредне и, колико је то могуће, целовите збирке. Такве су у нашем случају рецимо оне које окупљају југославику, славистику, византологију и друге.

Једна од таквих области која завређује сталну бригу је она посвећена самој књизи: њеном настанку, првим рукописним па потом штампаним облицима, историји и техникама штампе, израде папира и повезивања, обухватајући такође пописе и библиографије старих штампара, књижара, збирке водених знакова, ец либриса и коначно, каталоге старих, по богатству чувених библиотека. Драгоценост ове врсте литературе како за посао библиотекара тако и за рад истраживача, могуће је сагледати из више аспеката. Култура 20. века је култура коментара утемељена пре свега на тумачењу претходне историје, културе, литературе и мишљења које су очуване и нуде нам се управо као текст. Њихово отелотворење у писму није нешто њима индиферентно и туђе, него намећући сопствене захтеве обликује и њихов сопствени лик. С друге стране, много непосреднија практична корист показује се у идентификовању старих књига, штампара и сл. и реконструисању фактич-

ких збивања. Сваком оном ко је недеље провео над књигом без насловне странице и са мало индикативних обележја на себи јасна је неопходност ваљаног алата који чини управо оваква референсна литература.

Током протекле године у Библиотеку Матице српске је приспело бар двадесетак таквих помоћника на разним језицима. То није мали број ако се има на уму да је то специфичан вид издаваштва својствен тек понеком издавачу (напр. O.Harrassowits из Визбадена или L.Olschki из Рима). Отуд је број објављених књига те врсте релативно мали а цене врло високе. Будући да се ради о веома вредним и надасве корисним књигама навешћу неколицину.

У 1990 години:
Компјутеризована обрада музикалија, ликовног и географског фонда

Ascarelli, Fernanda, Menato, Marco : La Tipografia del 500 in Italia. - Firenze : Leo S. Oslschki Editore, 1989.

Исцрпна грађа о италијанском штампарству 16. века сврстана је најпре по регијама, а потом унутар регија по градовима поређаним по абецедном реду. Након кратког описа штампарстава у сваком граду хронолошки су изложени штампари. Од научног апарата књига садржи регистар штампара и издавача као и регистар места.

Le livre aux Moyen Age (Ed. Jean Glenisson). - Paris : CNRS, 1988

Тема ове изузетно раскошно опремљене књиге је пре свега рукописна књига као кодекс. Сматрајући да су две технолошке мутације обележиле развој књиге: настанак рукописне књиге обликом сличне данашњој око 100. године п.н.е. и настанак штампарства у 15. веку, аутор се бави управо овим дугим међураздобљем. Његова анализе је веома исцрпна и задире у све области везане за књигу: од начина израде пергамента и папира, врста повеза, писама, писарница и преписивача те пописа средњовековних библиотека, до употребе књиге, типова читања и читалаца и узајамног превођења. Књига на крају садржи хронологију и глосар.

Les Croates et la civilisation du livre (Ed. Henrik Heger et Janine Matillon). - Paris : PUF, 1986

Ово је зборник текстова са међународног симпозијума посвећеног хрватском културном простору, одржаног у Паризу 1983, поводом петстогодишњице прве хрватске књиге штампане глагољицом.

The Culture of Print. Power and the Uses of Print in Early Modern Europe (Ed. by Roger Chartier). - Cambridge : Polity Press, 1989

Ради се о анализи културне трансформације коју је донео проналазак и развој штампе кроз различите врсте некњижног штампаног материјала. Посебна тема је еволуција начина употребе онога што је штампано од колективних облика који су тек поступно довели до данашњег, нама најближег, приватног и усамљеног читања.

The Origins of Writting (Ed. by Wayne M. Senner). - Lincoln : University of Nebraska Press, 1990

Велика тема писма подручје је бављења ове књиге и то у његовом фактичком настајању, многоврсности, употреби, ширењу и, дакако, развоју. Главни светски системи писања приказани су кроз визуру једанаест култура.

Katalog der slavischen Handschriften in Bibliotheken der Bundesrepublik Deutschland (Bearb. Elke Matthes). - Wiesbaden : Otto Harrassowitz, 1990

О драгоцености ове књиге, посебно за нашу културу, речито говори већ наслов. Мада се не ради о првом каталогу ове врсте, засигурно је најобухватнији. Садржи 233 рукописа из 28 западнонемачких јавних библиотека. Обухваћени су најпре рукописи и рукописни материјал који се чува под славика сигнатуром а из других редова сигнатура само чисто словенски кодекси и фаргменти и рукописи на маргинама

штампаних текстова. Документи, писма, стихови, глосе и сл. нису ушли у избор. Садржајно су многоврсни и могу се поделити у неколико области: теологија и литургија, историја, филологија, право, литература и географија. Временски захватају распон од седам векова: најстарији је с краја 13. века а најновији с почетка 20. Грађа је разврстана по библиотекама, а библиотеке по абецедном реду градова у којима се налазе. У оквиру сваке библиотеке раздвојени су формати а унутар формата прати се редослед сигнатуре. Каталог такође садржи регистар имена, места и предметни регистар.

Deutsche Buchdrucker des Fünfzehnten Jahrhundert. - Wiesbaden : Otto Harrassowitz, 1971

Намера ове, такође сјајно опремљене и богато илустроване књиге, јесте да прикаже и објасни почетке штампарства и књижарстства кроз радове немачких штампара и илустратора 15. века. У избору од 100 типичних примера који су описани а потом и приказани кроз поједине странице и илустрације овај наум је сјајно извршен.

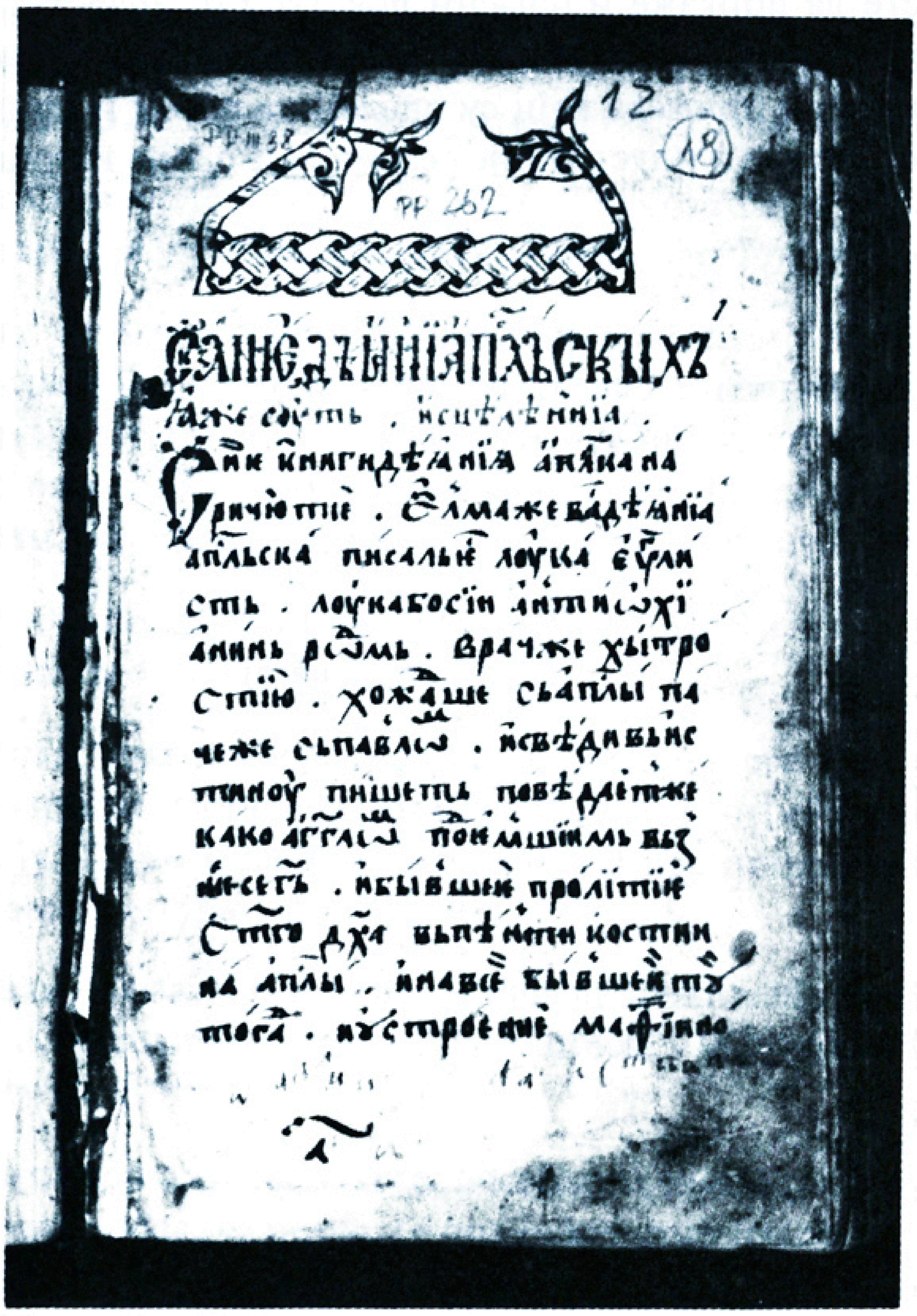

У 1990. години:
Завршен опис апостола из БМС и књига предата за штампу

Жељко Вучковић

НЕКИ АСПЕКТИ АУТОМАТИЗАЦИЈЕ БИБЛИОТЕЧКО-ИНФОРМАЦИОНОГ СИСТЕМА

Информациони производи и услуге све више чине инфраструктурне претпоставке за развој свих осталих привредних и друштвених делатности. Из ове чињенице произилази потреба да се постојеће, традиционално структурисане библиотечке мреже осавремене, повежу и трансформишу у јединствен библиотечко-информациони систем. Пред библиотеке се, као и пред друге савремене информационе системе, поставља задатак динамичне самоадаптације, иновирања и аутоматизације делатности.

Количина и значај научних и технолошких информација, као и равноправност свих субјеката друштва у задовољавању разноврсних информационих потреба, захтевају обједињавање информационих ресурса, њихово ефикасно функционисање и економичну изградњу. Сопствени фондови, појединачно изграђивани, без обзира на обим и квалитет, не могу бити довољни да задовоље потребе свих корисника библиотека за правовременим и потпуним информацијама. Библиотеке будућности неће се вредновати и рангирати само по обиму и структури властитих фондова, већ према успешности у брзом и тачном пружању информација. Најкраће речено, у идеји библиотечко-информационог система садржана је могућност да обједињени информациони и документациони ресурси свима буду подједнако доступни као јединствена ризница, сума знања, информација и свеколиког људског искуства. Реч је, дакако, о давнашњој људској тажњи која је своју најлепшу поетску транспозицију доживела у Борхесовој визији александријске библиотеке.

Међутим, за библиотекаре се поставља проблем како операционализовати, оживотворити овакву визију. Јер у ери свеопште "експло-

зије информација", лако је могуће да се библиотеке претворе у непроходне лавиринте, у недоступне суме знања. Данас је сасвим извесно да се овај проблем може и мора решавати уз коришћење савремене информационе технологије и системски приступ у њеној имплементацији.

Системски приступ у реализацији библиотечко-информационог система подразумева и захтева систематско и методично праћење и проучавање библиотечке мреже, уочавање њене структуре, препознавање информационих потреба и дефинисање механизма за задовољење тих потреба и пројектовање одговарајуће техничке и програмске подршке.

Са становишта оваквог приступа, библиотечко-информациони систем може се дефинисати као скуп библиотечко-информационих јединица које се функционално и структурално повезују у међузависну и кооперативну мрежу, са основним циљем да се корисницима обезбеди приступ до истинитих и потпуних информација и публикованих извора информација (докумената).

Подстицаји за изградњу БИС-а у Југославији

У Југославији постоји више од 12.000 библиотека и библиотечких јединица, са укупним фондом од преко 100.000.000. јединица библиотечке грађе. Готово да није потребно образлагати потребу да се овај значајан информациони потенцијал интегрише у јединствен библиотечко-информациони систем.

Априла 1986. године Заједница југословенских националних библиотека прихватила је концепцију библиотечко-информационог система у СФРЈ. Овај документ требало је да послужи као основа и оквир за израду БИС-ева република и покрајина. Постојало је неколико подстицаја да се овакав пројект теоријски осмисли и практично реализује:

а) НОРМАТИВНЕ ПРЕТОСТАВКЕ: Уставним и законским документима дата је основа за изградњу информационих система у оквиру друштвеног система информисања. Савезна скупштина 1981. године доноси Закон о основама друштвеног система информисања и информационом систему Федерације којим се предвиђа јединственост и повезаност информационих система и захтева дефинисање главних циљева у односу на информационе потребе корисника.

б) РАЗВОЈ СВЕТСКОГ СИСТЕМА НАУЧНИХ ИНФОРМАЦИЈА: Под утицајем УНЕСКО-вих програма (UNISIST; NATIS; GIP) као и активностима специјализованих међународних организација (IFLA, FID и други) традиционалана библиотечка делатност укључује се у

интегрални светски систем информисања. Према дефиницији UNISIST-а циљ националне информационе политике је да идентификује информационе захтеве земље и да осигура њихово задовољавање на што потпунији, бржи, јефтинији и прикладнији начин. У складу са светским трендовима и у нашој земљи почиње примена међународних стандарда за обраду и дисеминацију информација, формирају се информациони и референални центри и чине покушаји увођења информационе технологије у библиотечко-информационој делатности.

ц) РАЗВОЈ КОМПЈУТЕРСКЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ: Под утицајем

У 1990. години:
Редовно је радила читаоница за раритете

развоја и примене нове информационе технологије седамдесетих година у свету настају многобројне компјутеризоване библиотечке мреже. Захтев за компјутеризацију БИС-а у Југославији као националног информационог система који ће ефикасно размењивати информације и на домаћем и на међународном плану покренут је на Првом југословенском саветовању о примени компјутера у библиотекама одржаном у Марибору 1973. године. Концепција о аутоматизацији библиотека и њиховој трансформацији у библиотечко-информационе центре добија своје теоријско утемељење на другом саветовању у Загребу 1977. године, и трећем саветовању у Љубљани 1981. године. На четвртом југословенском саветовању о примени рачунара у библиотекама 1986. године

у Сарајеву, усвојена је Концепција БИС-а СФРЈ као основ за израду пројекта компјутеризације БИС-а.

Концепцијом БИС СФРЈ предвиђено је да библиотечко-информациони систем настане трансформацијом и повезивањем постојећих библиотека уз усвајање нових садржаја и метода рада примерених потребама друштва и могућностима информатичке технике и технологије. Аутоматизовани БИС треба да остварује следеће задатке:

— 1. изграђивање библиотечких фондова свих врста докумената у складу са информационим потребама корисника. У оквиру такве набавне политике и стратегије је и оспособљавање механизма координиране набавке домаће и стране литературе.

— 2. спровођење библиографске контроле над обавезним примерком у свим националним библиотекама, чување и заштита документационе подлоге за бубуће генерације и за укључивање у међународне информационе системе.

— 3. осигуравање кооперативног система обраде домаће и стране грађе аутоматизацијом библиографско-каталошке обраде и увођењем on-line мреже за претраживање.

— 4. осигуравање брже доступности докумената путем међубиблиотечке позајмице.

— 5. изградња система активног и селективног усмеравања библиотечких информација и извора информација.

— 6. израда ретроспективних, текућих и специјалних библиографија (у свим БИС-евима република и покрајина) централних каталога, библиографија радова научних радника и реализација заједничких база података.

— 7. сарадња са библиотечко-информационим системима других земаља и међународних организација.

— 8. повезивање средишњих тачака свих БИС-ева преко комуникационе мреже за пренос података (ЈУПАК), као и функционисање свих комуникацијских канала између елемената у систему.

— 9. изградња система школовања и перманентног оспособљавања библиотечких радника за пројектовање и реализацију БИС-а.

— 10. осигурање основних претпоставки за развој система: финансијска средства, простор, набавка грађе, нови кадрови и поступно увођење савремене информационе технологије.

Међутим, показало се да је пуно лакше нормативно одредити добре и пожељне циљеве и задатке БИС-а, него их пректично реализовати. За изградњу сваког система битни су не само његови елементи, циљеви и функције, већ и однос социјалног окружења према систему. Иако је друштво прокламовало посебан значај библиотека за привредни, образовни и научни развој, изградња библиотечко-информационог система остала је у највећој мери унутрашње питање струке.

И са становишта саме библиотекарске струке могу се уочити недостаци Концепције БИС-а СФРЈ. Они се у највећој мери огледају у неразрађености критеријума за операционализацију и аутоматизацију модела. Предложени модел структуре система у потпуности је пратио териоторијалну и самоуправну организованост друштва. То је довело до "преорганизованости" модела и преферирања повезивања елемената система на основу формалних, а не квалитативних критеријума.

Чини нам се да је знатно прихватљивије становиште Ј. Стипанова и Т. Шерцара изложено на 11. скупштини ДБРЈ у Охриду 1986. године. Ови аутори указују да се модел система нипошто не може посматрати ни једнострано ни статично, већ се мора посматрати са гледишта функција које БИС обавља. Систем треба структурисати на више нивоа (систем, подсистем, јединица) и то према функционалном, секторском и територијалном критеријуму. Избор структуре система у целини не сме бити препрека да се поједини делови система структуирају према другачијим моделима умрежавања зависно о анализи појединих функција и програмског усмерења делова БИС-а. Пошто је реч о динамичним комуникационим моделима, без обзира на разлике у њиховим основним карактеристикама, они ће у својој укупности представљати конгломерат међусобно комплементарних модула.

Систем научних и техничких информација и БИС

Највећи утицај на аутоматизацију БИС-а у Југославији имао је развој система научних и технолошких информација. Према пројектном задатку, СНТИЈ представља скуп докумената, информационих стручњака, материјалних и финансијских средстава, метода руковања информацијама и руковођења, који треба да омогуће трансфер инфор-

мација од произвођача или извора информација до корисника, које такође треба сматрати делом система.

Посматран као инфраструктура СНТИЈ је скуп институција, организација и средстава који подржавају проток, руковање и испоруку информација од стваралаца информација до њихових корисника, укључујући прибављање, обраду, преношење и презентовање информација.

БИС и СНТИЈ су у очигледној интеракцији. У савременој библиотеци се остварује јединство класичних библиографских послова и информационих активности, услуга и производа. У мери у којој се функције СНТИ реализују у савременој библиотеци, БИС и СНТИ се преклапају.

Техничко-технолошку основу СНТИЈ примарно чине рачунарски системи са периферном опремом, програмска подршка и мреже за пренос података. Рачунарску мрежу СНТИЈ чине регионални комуникациони чворови, односно регионални информациони центри и хост СНТИЈ, односно информациони сервис у Институту информацијских знаности Универзитета у Марибору (ИЗУМ). Неопходна компатибилност рачунарске, комуникационе, периферне и програмске опреме заснива се на примени:

- ЈУПАК мреже за пренос података (X. 25)
- јединственог операционог система VAX/VMS
- јединствене комуникационе програмске опреме (DECNET)
- јединственог формата компјутерског записа за библиографско-каталошке базе података (UNIMARC)
- одговарајућих ЈУС; ИСО и других стандарда
- јединствене програмске опреме ATLASS

У Југославији је данас у DECNET мрежи поред 10 комуникационих чворова СНТИЈ и преко 100 других VAX/VMS компатибилних рачунара па су на тај начин информациони ресурси SNTIJ on-line доступни преко мреже од преко 5.000 терминала. Већ од 1987. године ИЗУМ се оријентисао на развијање властите програмске опреме ATLASS која обухвата програмску подршку за изградњу, структурирање, ажурирање и on-line претраживање база података.

У досадашњој изградњи СНТИЈ приоритет је добио развој библиотечко-информационог система од интереса за науку и техноло-

гију. У документима СНТИЈ наводи се неколико разлога за давање приоритета БИС-у:

очити неспорни значај библиографско-каталошких података о изворима научних и технолошких информација у Југославији

- стварна неизграђеност и неажурност тог дела БИС-а у часу отпочињања радова на изградњи СНТИЈ
- потреба изградње БИС-а на јединственим основама, у складу са међународним и југословенским стандардима
- усмеравање потенцијала носиоца изградње специјализованих система НТИ у правцу аналитичко-синтетичке обраде информација у изградњи специјализованих база података.

Поред ових разлога, треба истаћи да

У 1990. години:
Настављено уређење библиотека у Сремским Карловцима и Сентандреји

улога коју је БИС добио у реализацији СНТИЈ-а

произилази из чињенице да се примарна документа и информациони извори налазе управо у БИС-у. Такође, у библиотекама се одувек налазило не само богатство информационих ресурса већ и кадровски потенцијал за прикупљање, обраду, чување и дисеминацију информација.

Председништво Заједнице југословенских националних библиотека децембра 1987. године прихватило је систем узајамне каталогизације као заједничку основу за развој БИС-а и СНТИЈ-а. У процесу узајамне каталогизације на рачунарским системима појединих укључених библиотека настају локалне базе података, а на рачунарском систему хоста настаје узајамна on-line база која се формира као резултат координиране и јединствене библиографско-каталошке обраде библиотечке грађе. Подаци о одређеној публикацији уносе се само једном и на једном месту, што омогућује рационалну поделу рада међу активним учесницима у систему.

Програмска опрема за узајамну каталогизацију омогућује on-line претраживање локалних и узајамне базе. Пронађене записе је могуће прегледати на екрану терминала и тако добити прецизан библиографски опис, податак о броју примерака, доступности и слично. Могуће је исписати и штампати потребан број каталошких листића и различитих библиографија са потребним регистрима. Осим поменутих исписа могући су још и исписи разних старистика, билтена, каталога и инвентарних књига. Поред програмских модула за узајамну каталогизацију и on-line претраживање база података, развијају се и модули за аутоматизацију коришћења библиотечке грађе (евиденција чланова, преглед расположиве грађе, позајмица и резервација публикација, исписи обавештања и опомене, разни статистички прегледи коришћења). Свим учесницима у систему на располагању је "електронска пошта" (систем за размену порука између корисника путем рачунара) и употреба програма "phone" за директно међусобно повезивање корисника у рачунарској мрежи. Ове могућности обезбеђују квалитетну и брзу комуникацију у систему и аутоматизацију међубиблиотечке позајмице. Узајамна библиографско-каталошка база (ЈУБИБ) садржи већ око 300.000 записа, а у систем узајамне каталогизације укључено је преко 50 библиотека.

Локални аутоматизовани библиотечки системи

Систем узајамне каталогизације је централизован систем са дистрибуираним уносом података. Он се веома брзо развио и постао оперативан захваљујући следећим читиоцима:

а) Из средстава буџета Федерације набављена је компатибилна рачунарска опрема и обезбеђено финансирање комуникационе инфраструктуре и информационог сервиса.

б) Успешно је функционисао информациони сервис - ИЗУМ из Марибора који је захваљујући процесорским, комуникационим и дисковним капацитетима осигуравао рад система и оперативност хоста и развијао програмску опрему.

ц) У развој система, а посебно програмских решења, био је укључен велики број информационих стручњака и библиотекара.

Међутим, поред система узајамне каталогизације, у Југославији постоји и неколико локалних библиотечких система. Ради се о самосталним системима који се изграђују најчешће на персоналним рачунарима. Поменимо само два оваква система који су веома оперативни: систем општинске библиотеке Медвешћак у Загребу и систем који функционише у Библиотеци града Београда.

Може се уочити неколико погодности које нуде самостални системи. Најпре, они се изграђују на персоналним рачунарима који су веома заступљени и релативно јефтини. Њихова инплементација је једноставна, постоји слобода избора програма и нема комуникационих проблема.

Међутим, све ове предности су релативне. Јер, самостални системи не омогућују поделу информационих функција и ресурса. Без комуникационе отворености и веза са другим јединицама у систему немогуће је битно повећати проток информација, ефикасност и фационалност у обради информација и заједничко стварање сложених информационих продуката. У савременој библиотеци показује се пуни смисао једне од модерних дефиниција рачунара: "Рачунар - то је мрежа".

За велики број библиотека у нашој земљи данас је веома актуелно питање да ли се укључивати у систем узајамне каталогизације или развијати самостални систем. Иако смо истакли предности рада у on-line библиотечкој мрежи, број библиотека укључених у систем узајамне каталогизације биће сигурно пуно мањи од укупног броја библиотека у земљи. Стога и одговор на поменуто питања зависи од конкретне анализе обима и структуре информационих ресурса библиотеке, структуре и потреба корисника и развојних потенцијала библиотеке.

Најприхватљивија би била варијанта у којој би се софтверским решењима интегрисала JUBIB база са неким од локалних програма за персоналне рачунаре.

Већ неколико година међу приоритетним задацима Библиотеке Матице српске као носиоца пројекта библиотечко-информационог система у Војводини, налази се изградња аутоматизованог ВОБИС-а и његове техничко-технолошке подршке. Ова подршка утемељује се на рачунарским капацитетима и програмској опреми које обезбеђују Библиотека Матице српске као средиште система и ИЗУМ као Генерални извођач СНТИЈ. Техничко-технолошка инфраструктура ВОБИС-а треба да подржи функције од заједничког интереса за библиотечко-информациони систем Војводине, Србије и Југославије, укључујући и локалне функције.

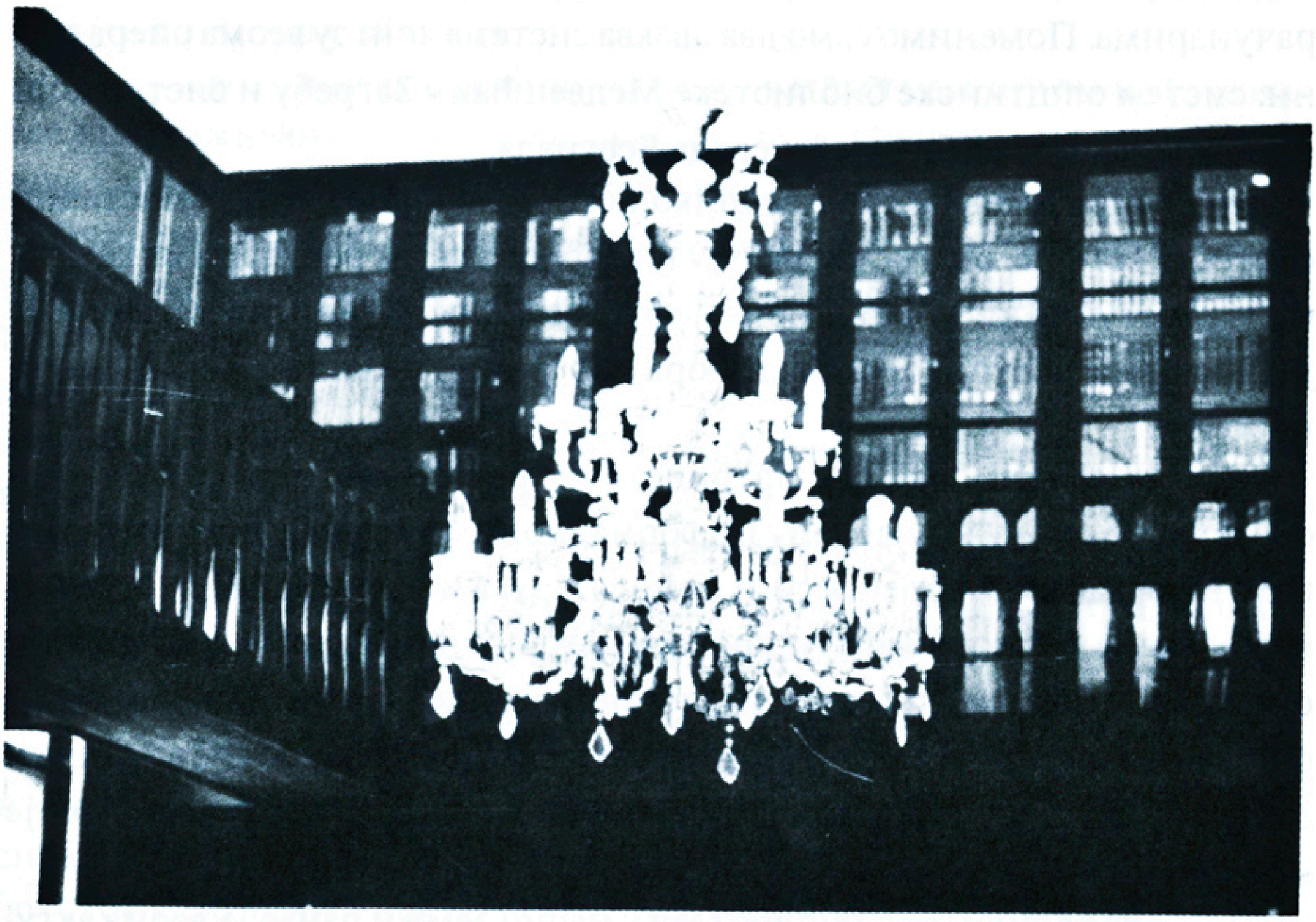

Спомен библиотека Карловачке гимназије

У 1988. години у Библиотеци Матице српске је инсталиран персонални рачунар АТМ-4 са оперативним системом MS-DOS, обезбеђен прикључак на ЈУПАК (преко поште у Осијеку) један матрични штампач и микрографска линија. У току 1989. и 1990. године Библиотека Матице српске је обезбедила средства и набавила компјутерску и комуникациону опрему чију основу чине рачунари MICROVAX 3900 и MICROVAX II/VMS, уз одговарајућу периферну опрему.

Ова опрема омогућила је стварање база података од заједничког интереса за БИС и СНТИЈ, аутоматизацију највећег броја функција

Библиотеке Матице српске и техничке предуслове за повезивање народних и факултетских библиотека.

Пројектом аутоматизације ВОБИС-а предвиђено је да се у првој фази на рачунарски систем Библиотеке Матице српске повеже осам регионалних народних библиотека и осам средишњих високошколских библиотека. Пошто је у међувремену Универзитет у Новом Саду из опреме СНТИЈ-а као регионални чвор добио радунарски систем MICROVAX, високошколске библиотеке се преко њега повезују у систем узајамне каталогизације. Овај рачунар укључен је у југословенску мрежу захваљујући директној вези са рачунарским системом Библиотеке Матице српске.

У првој фази аутоматизације свака од 8 највећих народних библиотека у Војводини (Нови Сад, Суботица, Сомбор, Сремска Митровица, Панчево, Зрењанин, Кикинда и Вршац) набавила је персонални рачунар и матрични штампач. Библиотеке које обезбеде везу са Библиотеком Матице српске могу користити ПЦ као терминал за претраживање локалне базе на рачунару Библиотеке Матице српске, претраживање ЈУБИБ-а, претраживање домаћих и иностраних специјализованих база података, аутоматизацију међубиблиотечке позајмице, штампање листића за лисне каталоге и слично. Персонални рачунар и интерној употреби може служити за различите текст-процесоре, интерне евиденције, обраду личних примања и кадровске евиденције и сл. Сврха коришћења персоналних рачунара је вишеструка: рушење психолошких баријера према аутоматизацији, обука библиотекара за рад у систему, разрађивање организационог модела аутоматизоване библиотеке, зачетак властите базе.

У другој фази аутоматизације је предвиђено да се свака од 8 регионалних народних библиотека укључи у систем узајамне каталогизације као активни учесник, уз помоћ рачунарског система MICROVAX 3100 прикљученог на ЈУПАК мрежу, уз одговарајућу периферну опрему - видеотерминале VT 420 и штампаче DL 1100.

- Рачунарски систем MICROVAX 3100 омогућује:
- истовремени рад до 30 корисника,
- прикључивање већег броја терминала преко Ethernet мреже,
- проширење централне меморије до 32 MB,
- проширење дисковних капацитета до неколико гига бајтова,

- прикључивање на ЈУПАК.

- Овај систем обухвата следећу конфигурацију:
- процесор 2.4 VUP-S
- 12 MB централне меморије,
- 12 линија за терминале,
- излаз за ЈУПАК,
- 660 MB SCSI дисковна јединица,
- ДАТ јединица трака са DDS форматом записа,
- оперативни систем VAX/VMS,
- програмска опрема за повезивање у DECNET и ЈУПАК мрежу.

Основну обуку библиотекарима за рад у систему узајамне каталогизације периодично пружа Библиотека Матице српске. Заједно са народним библиотекама Библиотека Матице српске ће припремити и нови модел организације рада ових библиотека у условима аутоматизованог система.

Уместо закључка, истакнимо да аутоматизација библиотека није циљ сама по себи. Свој пуни смисао и оправдање она ће постићи тек кад буде обезбедила:

- повећање рационалности и ефикасности у коришћењу и изградњи информационих ресурса,
- рационалност у обради и дисеминацији информација у складу са потребама корисника,
- бржи проток информација и трансфер научног сазнања,
- повећање квалитета и асортимана информационих производа и услуга (садржајна обрада информација, заједничко стварање специјализованих база података и сл).

Новка Шокица

КОМПЈУТЕРИЗАЦИЈА БИБЛИОТЕКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ У 1990. ГОДИНИ

Једно од најзначајнијих обележја у 1990. години у Библиотеци Матице српске била је компјутеризација. Процес који је започет у 1989. години, манифестује се током 1990. тако што Библиотека Матице српске постаје активни учесник у изради компјутеризоване југословенске библиографије (JUBIB), креирајући записе о војвођанским публикацијама.

Читав посао се дели у оквиру Заједнице југословенских националних библиотека, а Институт информацијских знаности из Марибора (IZUM) израдио је програмски пакет Atlass.

Ево како је Библиотека постепено компјутеризована.

На почетку године рачунар Адрија и седамнаест терминала служили су пре свега за унос каталошке и CIP обраде, претраживање и тестирање програма за инвентарисање књига. Од јануара започиње инвентарисање и сигнирање књига на два терминала коришћењем привремене верзије програма, док се у исто време програм дорађује да подржи функције набавке и пријема књига, а затим и библиографију. Број библиографа је повећен са три на шест, а војвођански обавезни примерак усмерен само на библиографску обраду. Од фебруара се из базе штампају спискови војвођанског обавезног примерка који се шаљу уз пакете националним библиотекама. Израђена је и привремена верзија програма и започето периодично штампање инвентарне књиге. Обрадом каталога изложби у рад се укључују и публикације из Посебних збирки, а обрада докторских дисертација и магистарских радова се наставља. Тако је омогућено да се компјутеризује обрада свих публикација у форми књиге.

Обрада периодике била је најобимнији посао који је требало имплементирати у програму Atlass. Југословенски библиографски ин-

ститут је са IZUM-ом урадио конверзију и ажурирање података из светске базе података о часописима, ISDS, да би се записи из ISDS базе могли копирати за Централни каталог стране периодике у Југославији. А затим су измењене сигле и ажурирана база о библиотекама и INDOK службама у Југославији (BAZASIGL).

У 1990. години:
Три читаонице Библиотеке имале су 51.200 корисника

Програм са новом структуром локацијских података, коме је претходила конверзија базе, у Библиотеку је стигао у мају. Након тога је још једном измењена организација рада набавке, пријема и обраде публикација.

Већ је у јуну рачунар Адрија постао преоптерећен и није истовремено могао да подржи више од 18 терминала, тако да је у ударним терминима смањиван њихов број. Тада је у Библиотеци постојало 27 терминала и 5 принтера на којима је четрдесет радника радило набавку, пријем, каталогизацију, библиографију и претраживање. Зато је у августу донета одлука да се купи рачунар Микровакс 3.900 са опремом за етернет и десет нових терминала. Нова опрема је инсталирана у року од 10 дана од куповине и користи се од првог септембра. Истог дана је прекинута израда каталошких листића и читаоцима на располагање стављен терминал за претраживање електронског каталога преко једноставног програма Књиге, док су информатори наставили да претражују базу преко сложенијег програма.

Тако је септембар 1990. постао значајан за Библиотеку. Да би читаоцима што пре биле доступне нове књиге, библиотекари су себи поставили циљ да обраду књиге од пакета до магацина раде за највише две недеље. Поново је реорганизован рад и компјутеризован топографски каталог брисањем ознаке "књига у обради" пред улазак у магацин. Циљ је постигнут, обрада је убрзана и број обрађених књига се повећао са 1.758 у августу, на 3.811 у новембру.

Референти набавке и размене су у 1990. години дуго морали да раде посао на два начина док је програм био у фази тестирања, али је крајем године и програм са подацима о порученим публикацијама, њиховом добављачу, цени и размени публикација, био готов. Једино сабирање цена и дневна финансијска контрола још увек није била могућа.

Исписи из базе

Највећи недостатак програмског пакета Atlass на почетку 1990. године био је мали број исписа. Прво су довршени исписи за каталошке листиће са свим знацима порширене латинице, српске и македонске ћирилице, који су имали приоритет док је одржаван лисни каталог, затим програм за испис Билтена стране књиге, инвентара и спискова за обавезни примерак (који омогућује сортирање записа пре штампања, статистику и унос поља и потпоља у базу). Још једном је измењен поступак уноса записа да би у октобру са рачунара била одштампана прва публикација, Билтен стране књиге. Крајем године одштампане су и инвентарне књиге за 1990. годину.

Мада је тежиште компјутеризације у 1990. години било на уношењу података у базу, и у служби за кориснике је осим појаве електронског каталога дошло до промена. Преко Јупак мреже су претраживане југословенске и стране базе података, а међубиблиотечка позајмица у земљи и са иностранством почела је да се одвија преко електронске поште. Тестиран је и програм за учлањење корисника, издавање публикација и статистике. Пре него што се овај програм про мени у Библиотеци Матице српске, потребно је да се доради према потребама библиотеке, да се унесу подаци из лисног каталога у рачунар (преко 780.000 књига) и уведе кодирана ознака за инвентарне бројеве.

У 1990. години:
Према захтевима читалаца редовно су обезбеђиване књиге, копије чланака и микрофилмови из других библиотека

Резултати рада

Резултати рада у 1990. години су добри. Током 1989. је унето 4.879 записа, а већ 1990. записа је било 28.460. Програм Књиге показује читаоцима само оне сигнатуре које је могуће добити и за сваку публикацију даје услове коришћења. Грешке у обради исправљају се само једном. Већ приликом прве обраде даје се предметна одредница и број универзалне децималне класификације (UDK). У току обраде је додељено више од 37.000 UDK бројева, 25.000 предметних одредница, 50.000 именских и 2.000 копроративних аутора. Уносом података за Библиографију Војводине (грађа за 1988, 1989. и 1990. годину) и за Билтен стране књиге избегнута је мукотрпна израда регистара и прекуцавање грађе. Публикације из Посебних збирки и донација Никол и Сретена Марића се истовремено сигнирају и обрађују на рачунару што такође убрзава рад. Више од шездесет библиотекара обучено је за коришћење програмског пакета Atlass у самој библиотеци. Најважнији резултат новог начина рада је да читалац све југословенске књиге добија у најкраћем року од изласка из штампе.

Компјутеризована југословенска национална библиографија смештена је на рачунару хоста, IZUM-а, и доступна свима у Систему научних и технолошких информација Југославије. Сваки наслов се

само једном евидентира у бази, добија идентификациони број и податке о библиотеци која га има. Креатор записа једини може да га измени. Библиотека Матице српске спречава стварање дупликата у бази, а посао је убрзала и тако што је приближно исти број записа у бази креирала (14.750) и копирала (16.933).

Софтвер

Програмски пакет Atlass развијен је у Институту информацијских знаности у Марибору у оквиру Система научних и технолошких информација Југославије за изградњу база од заједничких интереса. Верзија овог програма инсталирана у Библиотеци Матице српске омогућује: уношење података о набавци, размени, пријему, инвентарисању, сигнирању, каталошкој и библиографској обради књига, некњижне грађе, чланака, периодике.

Омогућује исписе листића, спискова са сортовима, штампање билтена и инвентарних књига. Претраживање је могуће по више од 20 префикса и суфикса уз коришћење оператора AND, OR и NOT који речи и фразе везују у логичке изразе. Систем је изграђен једноставно и претраживање се лако преноси са локалне базе на хост.

Опрема

Током 1990. године коришћена су два рачунара Микровакс 3900 (32 битни са 64 мегабајта оперативне меморије, диском од 1.9 гигабајта, јединицом трака 6250бпи, два мултиплексера са 16 линија) и Адрија (Микровакс 2 / VMC 32 битни, са 17 мегабајта интерне меморије, диском од 671 мегабајта, јединицом трака 1600 бпи, два мултиплексера за по 8 линија).

Рачунари су повезани у LAVCu (Local Area VAX cluster) у локалној мрежи на принципу етернета. У локалној мрежи је радило 49 терминала, 5 матрична и један ласерски штампач са комуникацијом на бази делтанета и Јупак мреже. За претраживање страних база online и на компакт диску коришћена је радна станица у конфигурацији персонални рачунар (IBM компатибилан, MS-DOS 3.3), читач компакт дискова и ласерски штампач.

У 1990 години:
Стручне и пословне базе података коришћене су четири пута више него у претходној години

Зинета Шабовић, Бранислава Аврамовић,
Иванка Клајн

ПРЕТРАЖИВАЊЕ CD-ROM И ON-LINE БАЗА ПОДАТАКА У РЕФЕРАЛНОМ ЦЕНТРУ

Исконски човеков сан, да сва сазнања скупи на једном месту, сан који је као могућност приписиван само богу, или боговима, постао је остварљив наглим развојем комуникација и информатологије крајем шездесетих година овога века, а данас је практично остварен у форми широко доступних on-line и CD-ROM база података. Фантастика Борхесове **Вавилонске библиотеке** и Кишове **Енциклопедије мртвих** је попримила изглед стварности.

Базе података су компјутерски еквиваленти секундарних публикација у конвенционалној форми које садрже од неколико хиљада до неколико милиона библиографских или неких других података. Претраживање on-line база података подразумева конверзацијски облик претраживања података смештених на удаљеним великим компјутерима који се често називају информационим сервисима, хост-системима, хост-центрима или само хостовима. Претраживање CD-ROM база података подразумева претраживање података записаних на компактним дисковима и одвија се у локалној мрежи.

On-line

Произвођачи база података по правилу не учествују појединачно на тржишту информација него коришћење својих база обједињују у хостовима. Тако се преко једног хоста могу претраживати од неколико десетина до неколико стотина база података. Велики компјутерски системи у хостовима истовремено опслужују на стотине терминала у целом свету преко локалних информационих мрежа које су са хостом сателитски повезане.

Данас постоји двадесетак највећих хостова у свету који доминирају тржиштем, обично на комерцијалној основи. Сваки хост има свој језик за претраживање (query language), тако да се за ефикасно претраживање база података информациони специјалиста мора поуздано служити језиком који је у употреби на хосту са којим ради. Зато је помоћ информационог специјалисте неоходна при on-line претраживању.

Базе података, хостови и посредници (референтални центри и информациони специјалисти) чине систем који стоји на располагању кориснику. Корисник и специјалиста анализирају захтев за on-line претраживање, бирају базе података, одређују кључне речи и стратегију претраживања и заједнички претражују. На тај начин омогућена је директна конверзација са базом података и могућност усмеравања претраживања на заиста релевантне информације, што најбоље може да процени корисник, у зависности од својих потреба.

Референтални центар Библиотеке Матице српске од средине 1988. године има могућност претраживање on-line база података у хосту DIALOG (Калифорнија), а од 1990. године у још три хоста: DATA-STAR (Швајцарска), ESA-IRS (Италија) и BLAISE (Велика Британија). На тај начин на располагању стоји преко 600 различитих база података специјализованих за одређене области као што су: пољопривреда, хемија, природне науке и технологија, медицина и биологија, друштвене науке и књижевност, право, економија и друге. Такође су доступне информације о патентима, као и пословне информације.

Током 1988. године акценат је стављен на решавање комуникацијских проблема, на обучавање библиотекара за on-line претраживања и вежбање за самостално претраживање. У овом периоду број корисника био је врло мали. Током 1989. године усталило се пружање услуга претраживања on-line база података. Број корисника и број претраживања је порастао, али још недовољно. Основни разлог био је што корисници нису били довољно упознати са могућностима које нова технологија нуди с обзиром да се већина њих до тада није сретала са оваквим начином рада. Током 1990. године уложени су велики напори да се информише јавност и популарише могућност on-line претраживања. Резултат није изостао: битно је повећан број корисника и претраживања у односу на претходну годину, што је приказано на графикону 1.

Ако посматрамо структуру досадашњих корисника, запазићемо да су се у највећем броју јављали научни радници (доктори и магистри наука, докторанти и магистранти), а у знатно мањем броју студенти и корисници из привреде. Што се области интересовања тиче, уочава се

да их је највише било заинтересовано за медицину, затим за хемију, а знатно мање за остале научне дисциплине. Број корисника по научним областима приказан је на графикону 2.

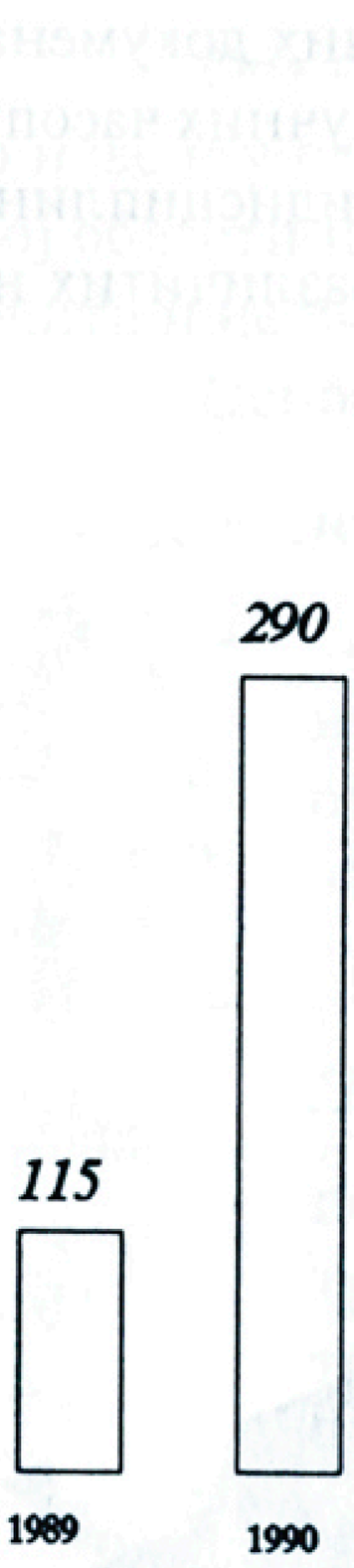

Графикон 1: On-line претраживања по годинама

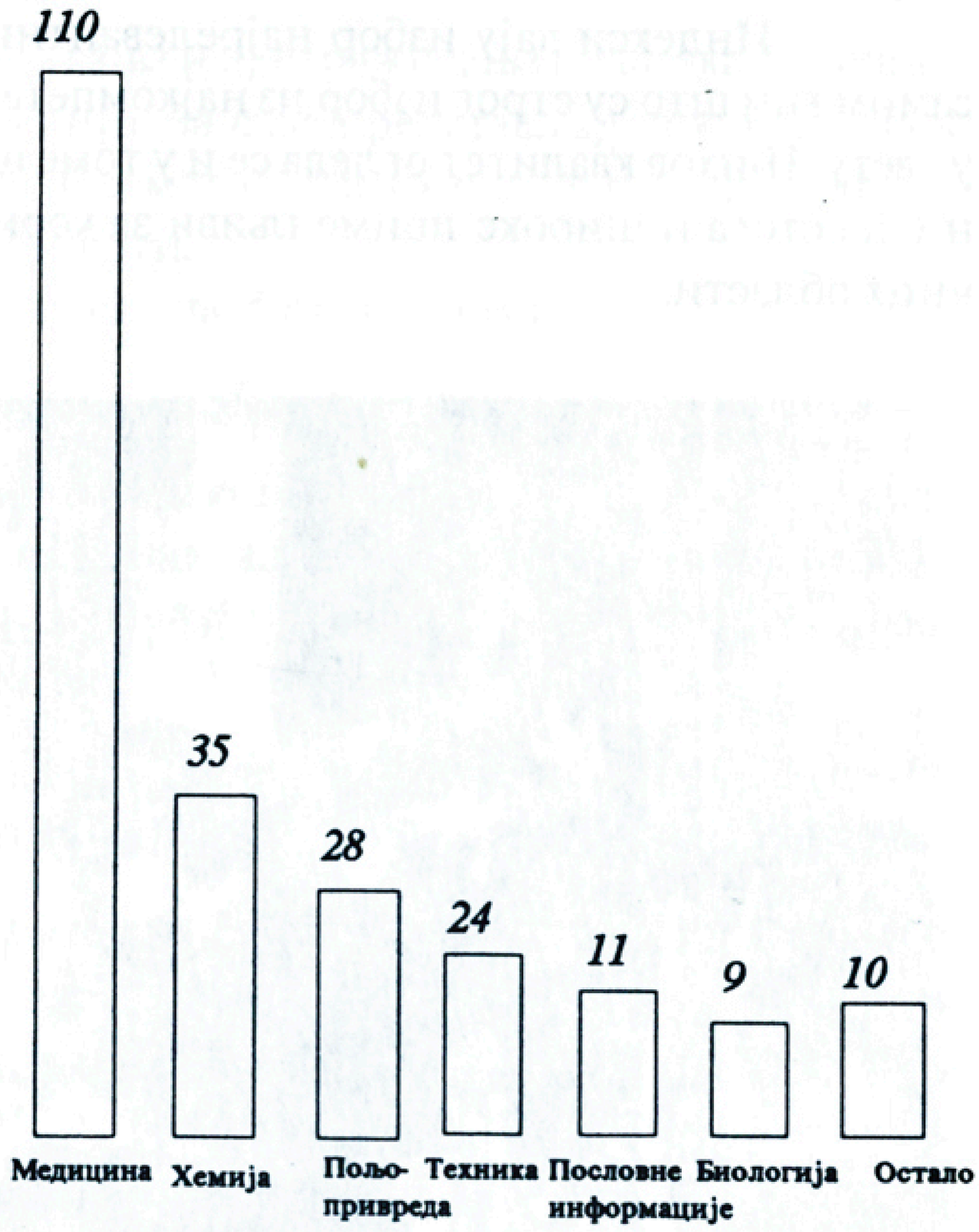

Графикон 2: On-line претраживања по областима

CD-ROM

CD-ROM (Compact Disc-Read Only Memory) подсећа на класичну библиографију јер је библиографски материјал дат у дефинитивној форми, а од ње се разликује само по томе што су подаци на другом медију, тј. на компактном диску. Коришћење конвенционалне библиографије је, разуме се, много мање комфорно јер на компактном диску одговарајућом командом могу да се претраже сви параметри који постоје у таквој библиографији, а њих има много више него што било која библиографија има регистара.

Од почетка 1990. године у Рефералном центру Библиотеке Матице српске постоји могућност претраживања CD-ROM база података. Избор ових база података за сада није велики али ће се збирка

стално увећавати. Тренутно су на располагању следеће: Science Citation Index (1980-1990), Social Sciences Citation Index (1981-1990), AGRIS (1989-1990) и AGRICOLA (1984-1989). У досадашњем раду највише смо користили Индексе научних цитата, који се сматрају до сада највећим изграђеним експертним системом.

Индекси дају избор најрелевантнијих базичних докумената, самим тим што су строг избор из најкомпетентнијих научних часописа у свету. Њихов квалитет огледа се и у томе што су мултидисциплинарни, па стога и широко применљиви за кориснике из различитих научних области.

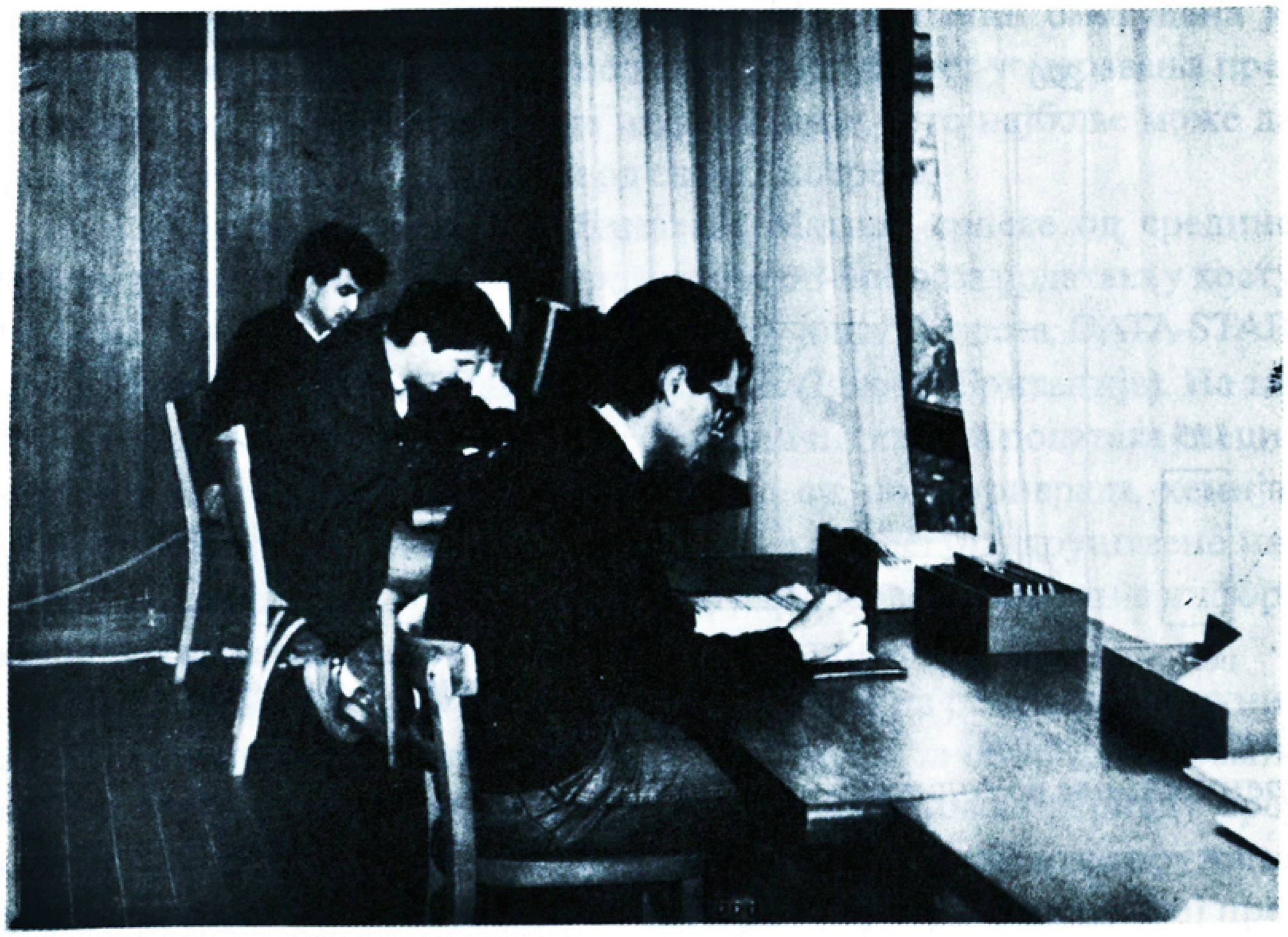

У септембру 1990. уведен електронски каталог књига

Посебна погодност ових база огледа се у могућности лаког и брзог претраживања цитираности радова и аутора. Наиме, како Референтни центар свакодневно одговара на захтеве за оваквом врстом претраживања, куповином ових база елиминисан је мукотрпан посао преписивања и прекуцавања пронађених цитата. С обзиром да ова технологија представља новину код нас и да је већина корисника недовољно информисана о њеним могућностима, број од 258 претраживања сматрамо задовољавајућим и очекујемо да ће он и даље брзо расти.

Структура досадашњих корисника CD-ROM база података показује велику сличност са структуром корисника on-line база података.

У великом броју случајева то су исти истраживачи који желе да искористе могућности обеју технологија.

Поређење on-line и CD-ROM база података

Обе технологије чувања и претраживања података су релативно нове и у сталној експанзији. За сада представљају последњу реч у овој области информатике. Посматрајући их одвојено, код сваке ћемо уочити и недостатке и предности.

Основни недостаци on-line база података су:

- цена претраживања се не може унапред предвидети,
- сазнање да сваки минут кошта (ефекат таксиметра) делује негативно на концентрацију корисника, иако информациони сервиси омогућују привремени прекид претраживања ради анализе добијених резултата,
- језик скоро свих база података је енглески, што је отежавајућа околност за кориснике из неанглосаксонских земаља,
- постављање захтева за on-line претраживање је често мукотрпан посао, чак и за искусне информационе специјалисте, јер треба имати на уму да се одабране кључне речи у бази података траже механички и да од квалитета захтева зависи и квалитет добијених резултата,
- могући комуникацијски проблеми.

Предности on-line претраживања су:

- висока ажурност уношења најновијих података,
- велики избор различитих база података,
- многе базе података укључују, поред библиографских података, и апстракте.

Основни неодстаци CD-ROM база података су:

- немогућност перманентног уноса нових података,
- мали број расположивих база података,
- подаци су похрањени на дисковима за одређени временски период, а претраживање кроз дужи временски период изискује мењање дискова и поновно уношење кључних речи,

— иако је замисао произвођача база на компактном диску била да корисник сам претражује информације, и у овом случају је неопходна помоћ информационог специјалисте који свакодневним радом стиче вештину да пронађе праву информацију а да се не задовољи споредним или граничним информацијама.

Основне предности CD-ROM база података су:

— пошто се једном купи оваква база података, може се неограничено претраживати без даљих трошкова,

— како се ради у локалној мрежи, нема комуникацијских проблема,

— за разлику од on-line претраживања, база података на CD-ROM-у омогућава листање и случајно проналажење таквих информација на које унапред нисмо мислили или за њих нисмо знали.

Ако упоредимо предности и недостатке ових технологија запазићемо да су предности једне заправо недостаци друге и обрнуто. Стога се може закључити да се оне узајамно допуњују и да их обе треба користити. О томе говоре и радови објављени у свету (1-4), а и наша искуства у Рефералном центру. Пошто се тестира на CD-ROM-у, иста стратегија се користи затим при on-line претраживању, чиме се смањују и трошкови on-line претраживања.

Наше искуство показује и да је боље претраживати Индексе цитата на компактном диску за ону тематику о којој се у свету много пише - селективност Индекса гарантује најбољу информацију и прегледан број информација. Напротив, веома уске теме, о којима се релативно скоро почело писати, боље је тражити on-line у високо специјализованим базама, тако да већ и природа захтева упућује на коришћење једне или друге базе.

Литература:

1. Williamson, Robin: CD-ROM and On-line Compared. - Libri. Vol. 40, No 1, 1990, pp. 19-27

2. Wall, Celia, Roger Haney and John Griffin: Hard Copy versus Online services: Results of a Survey. - College & Research Libraries, Vol. 51. No 3, 1990, pp. 267-274

3. Belanger, Anne-Marie and Sandra D. Hoffman: Factors Related to Frequency of Use of CD-ROM: A Study of ERIC in an Academic Library. - College & Research Libraries, Vol. 51, No 2, 1990, pp 153-162

4. Charles, Susan K. and Katharine E. Clark: Enhancing CD-ROM Searches with Online Updates: An Examination of End-User Needs, Strategies, and Problems. - College & Research Libraries, Vol. 51, No 4, 1990, pp. 321-328

У 1990. години:
Користе се компакт дискови и онлајн везе са међународним кабловима за претраживање база података

Ксенија Светличић

МЕЂУНАРОДНА САРАДЊА БИБЛИОТЕКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ У 1990. ГОДИНИ

Библиотека Матице српске је у току 1990. године остварила веома успешну међународну сарадњу у оквиру размене публикација и стручњака са иностранством. Сарадња у размени публикација и стручњака са 212 сродних институција, у четрдесетак земаља света, одвија се на основу међудржавних споразума о научној, културној, просветној и техничкој сарадњи у којима је Библиотека номинована као носилац сарадње, као и на основу дугогодишње традиције у размени Матице српске са научним друштвима и другим институцијама из иностранства.

Библиотека је националним библиотекама других земаља, библиотекама академија наука, научним друштвима, универзитетским библиотекама и славистичким центрима при универзитетима у свету, у току 1990. године, послала 2.778 књига и 3.721 број периодике и 6.949 микроснимака, а примила је 1.718 књига и 4.977 серијских публикација. Библиотека Матице српске шаље литературу која репрезентује књижевно и научно стваралаштво Југославије, најзначајнија остварења из актуелне југословенске продукције. Посебна пажња се посвећује избору литературе за славистичке катедре са циљем да се обезбеди литература из области проучавања филологије, историје, лингвистике, као и за културолошка истраживања. Такође се шаљу дела најзначајнијих остварења белетристике савремених аутора и дела класика наше књижевности. Литература за размену се, иначе, бира у складу са профилом књижних фондова библиотека са којима Библиотека сарађује.

Размена публикација се у оба смера остварује на основу самосталног избора, дезидерата и листа размене. У Библиотеци Матице српске састављају се листе за размену из фонда дупликата, наслова

књига које се добијају на поклон од Покрајинског фонда културе, поклона Матице српске,ИРО Матице српске и ВАНУ. Састављају се листе публикација које се траже за размену од академија наука, као и тематске листе за размену из савремене југословенске издавачке продукције. Библиотекама сарадницима упућују се захтеви за литературу углавном из области хуманитарних и друштвених наука југославике, а од славистичких катедара радови професора и сарадника. Поред куповине књига, размена публикација представља значајан вид обогаћивања књижних фондова Библиотеке Матице српске литерарним и научним остварењима.

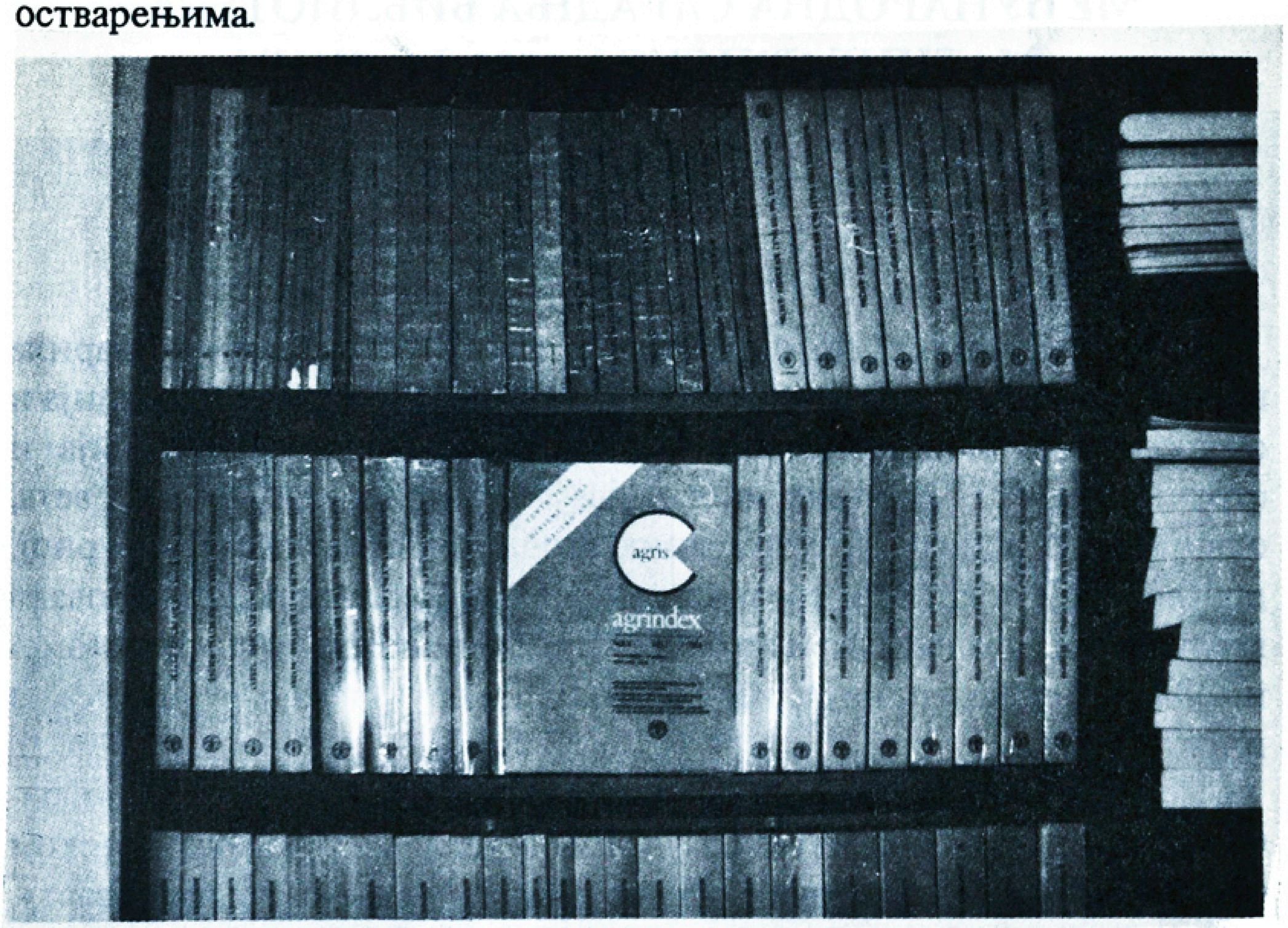

У 1990. години:
Настављена израда базе података из пољопривредних наука (YU AGRIS)

Библиотека Матице српске у оквиру споразума о међусобној сарадњи са Националном библиотеком "Сечењи" у Будимпешти редовно снабдева југословенском књигом 20 библиотека у жупанијама Бач-Кишкун и Чонград. Годишње се укупно пошаље око 300 књига у две средње школе (Виша педагошка школа у Бајии Институт за школовање васпитачица у Кечкемету) две основне школе (Деск и Батоња) и 16 народних библиотека (Баја, Бања, Бачалмаш, Бачбокод, Чавољ, Чикериа, Душнок, Гара, Фелшесентиван, Херцегсанто, Качмар, Мађарсанад, Метететелке, Сорег, Ујсентиван, Вашкут)

Такође, ове године је упућен поклон од 440 књига Српској гимназији у Темишвару и та ће се пракса наставити и наредних година.

С намером да библиотекари буду укључени у светске токове и да се упознају са новинама у библиотекарству, Библиотека Матице српске је своје стручњаке, у току 1990. године, упутила у Финску, Белгију, Велику Британију, Немачку, Чешкословачку, Мађарску и Шведску. Учествовањем на међународним скуповима и семинарима, као и упознавањем са радом и организацијом иностраних библиотека, библиотекарима је пружена могућност поређења и увођења нових метода, у процесу свога рада.

Наводимо најзанимљивије делове из њихових извештаја.

Бранислав Ковачевић, информатор, са свог студијског путовања бележи:

"У организацији Британског савета посетио сам Британску библиотеку у Лондону, као и њен позајмни центар у Бостон Спа. Сама библиотека је, као што је добро познато, неисцрпан рудник информација о свим видовима људског знања и деловања, са којим се по богатству и разноврсности тешко може упоредити било која институција тога типа у свету. Просечног дана, Библиотека пружи информације за око 30.000 корисника: у читаоницама (са укупно 1.450 седишта) смештеним на десет локација у Лондону, затим путем поште, телефона (на 15 пунктова), телефакса и онлајн база података. Од тога броја, четвртина корисника је изван велике Британије.

Кроз главну читаоницу, отворену за јавност још 1857. године, и читаонице у оквиру Британског музеја годишње прође око 100.000 читалаца, који попуне око 850.000 реверса. Због великог прилива, приликом учлањења читаоци обавезно пролазе интервју о природи свога истраживачког рада, односно могућностима да информације за којима трагају пронађу и у другим библиотекама. За сваку књигу се попуњава реверс, који се системом пнеуматских цеви шаље у одређене делове магацина, а потом се књига доноси читаоцу на место, углавном у року од једног сата. Међутим, због помањкања простора, половина фонда се налази у Вулвичу, па је те књиге могуће добити у року од 24 сата. У читаоници је у слободном приступу на располагању око 30.000 приручника, затим 2.100 томова штампаног каталога, терминали за претраживање дела каталога Британске библиотеке који је компјутерски обрађен (60% фонда), као и служба за комплекснија претраживања.

Иначе, главна брига планера у Британској библиотеци је дефинисање нове организације после предстојећег пресељења на нову локацију Сент Панкрас, где ће сада дислоцирани капацитети Библиотеке бити обједињени. Основни задаци у томе су: обезбеђивање онлајн доступности сопственим и каталозима других библиотека у систему, бржа испорука књига у читаоницама него што је случај данас, флекси-

билније наручивање било које врсте материјала у било којој читаоници, без постављања сувишних организационих баријера, непосредније повезивање одговорности набавних служби са задовољавањем захтева читалаца и одговорима на различите истраживачке упите. Један сегмент у плану развоја је развијање нових информационих сервиса компјутерски подржаних и проширење броја специјализованих извора информација. Све ово требало би остварити у ситуацији када све библиотеке трпе последице смањених издвајања за своју делатност, па је притисак на Британску библиотеку као стуб читавог библиотечког система све већи. Зато ће, сматрају у Библиотеци, одговор на овакве изазове у доброј мери зависити од максималне ангажованости запослених, али још више и од начин на који ће у читав систем бити интегрисана постојећа и нова информациона технологија као главно средство овладавања невероватним количинама информација и све сложенијим захтевима корисника."

После учешћа на Првој европској конференцији о аутоматизацији и изградњи библиотечког система у Бриселу, Ксенија Светличић пише:

"Библиотеке у Европи представљају изузетно богатство захваљујући, пре свега, културној баштини коју поседују и својој штинској улози снабдевача информацијама. Научни и технолошки напредак фундаментално утиче на развој друштва и доприноси да потреба за информацијама има свој културни, економски и друштвени значај. У тој сложеној еволуцији библиотеке имају важан задатак да очувају културно наслеђе и да ефикасно делују како би информација била свима подједнако доступна. То је и основни разлог што је Европска фондација за кооперацију библиотека (EFLC) основана и што се залаже за унапређење библиотечке делатности и међусобне сарадње библиотека у Европи. Ова млада организација, основана 1986. године, регистрована у Хагу, са секретаријатом у Бриселу, залаже се за што ефикаснију размену библиотечких информација са циљем да се побољшају услуге и задовоље потребе корисника не само у оквиру једне државе, већ и у оквиру читаве Европе. У складу са својим циљевима EFLC финансијски подржава више програма, односно пројеката: за унапређење библиотечке делатности; за увођење јединствене библиотечке мреже и базе података; за увођење програма наставе и обуке у оквиру библиотечке делатности; истраживачке пројекте; за решавање питања заштите библиотечких докумената и сл.

Са циљем да постигне што боље резултате EFLC се обавезује да ће сарађивати са одговарајућим међународним организацијама као

што су Европски савет, LIBER (Европско библиотечко удружење за истраживање), IFLA, UNESCO итд.

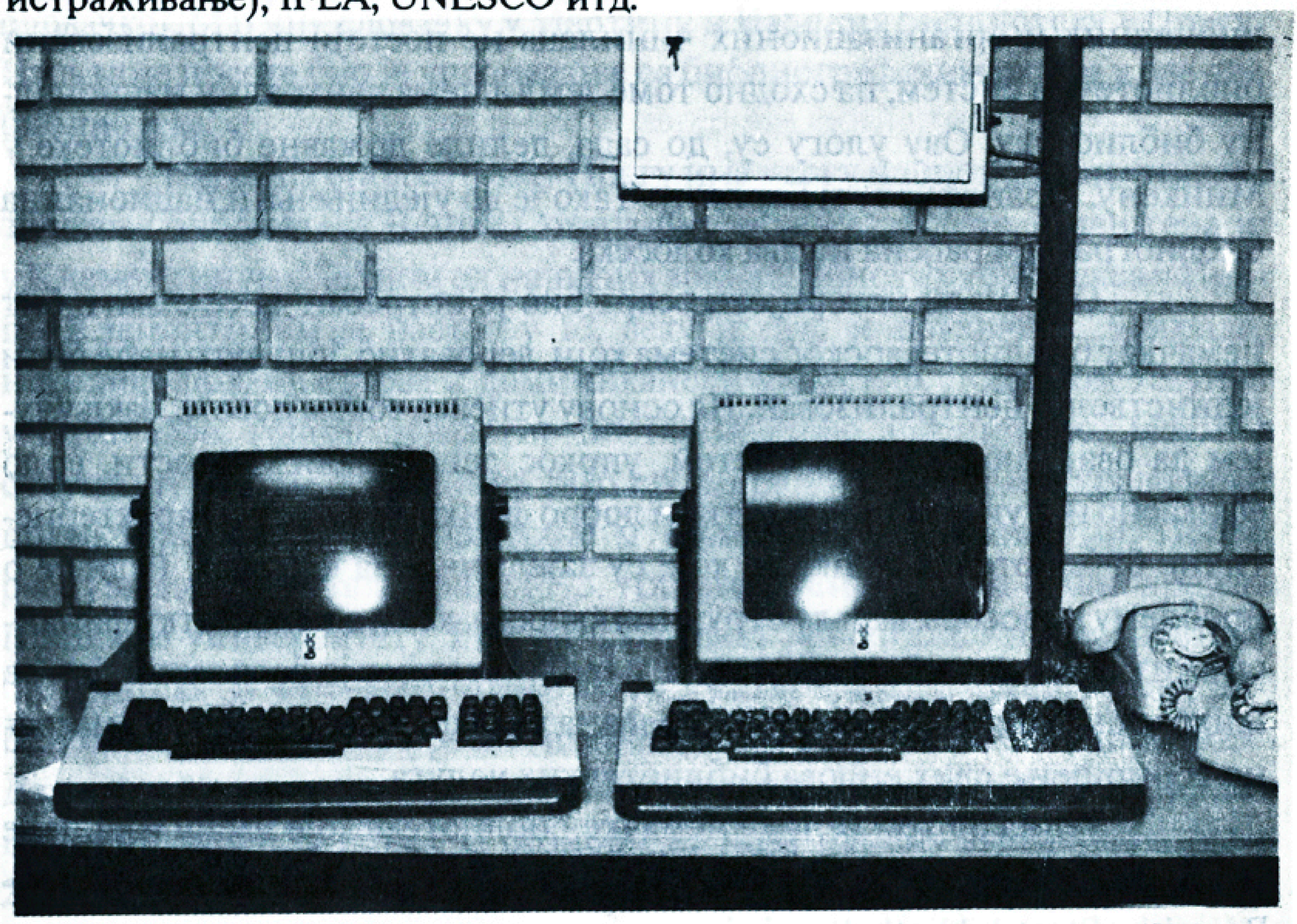

У 1990. години:
На терминалима је свакодневно радило 82 радника

Имајући у виду предходно наведене циљеве сасвим је разумљиво да је EFLC организовала Европску конференцију о аутоматизацији и изградњи библиотечког система у Бриселу под насловом "Нова оруђа за нови идентитет", тема која је заиста била доследно заступљена у току двоиподневног трајања конференције. Није промакла чињеница да су водећу реч на конференцији имали представници оних библиотека које, пре свега, имају довољно средстава да своје пројекте спроведу у праксу, ангажујући врхунске стручњаке и сарађујући са библиотекама у заједничким пројектима. Из излагања присутних, показало се да је тимски рад дао и своје позитивне резултате. Може се закључити да је тенденција свих учесника конференције била међусобна сарадња библиотека на европском и светском нивоу, како би и оне допринеле лакшем и бржем уједињењу Европе у 1992. години..."

Баби Чаба, библиотекар, током студијског боравка у Немачкој, посетио је више библиотека у Минхену и Регенсбургу. Са свог путовања бележи:

"Библиотечки систем у Немачкој разликује се по многочему од југословенског, имајући у виду чак и школовање библиотечких кадрова. У самој Немачкој има доста разлике између покрајинских библи-

отечких система, уз напомену да је ова шароликост повећана уједињењем Западне и Источне Немачке. Дакле, због историјских, традиционалних и организационих чинилаца не постоји централизовани библиотечки систем, па сходно томе земља нема централну националну библиотеку. Ову улогу су, до сада, делиле државне библиотеке у Минхену, Франкфурту и Берлину. Тако је до уједињења и национална библиографија рађена на два колосека.

Овај мали историјски осврт био је потребан да се схвати бит немачког библиотекарског система који, вероватно, још дуго неће бити јединствен и централизован. На основу утисака током посете, закључујем да овај библиотечки систем, упркос децентрализованости, врло ефикасно испуњава своје задатке и добро функционише, уз карактеристичне библиотечке тешкоће, које су заједничке за цео свет. Ради се о проблему простора, мањку стручних кадрова, као и о недостатку финансијских средстава. Већина услуга у библиотекама је бесплатна, јер се њихов рад финансира из пореза грађана и то позитивно утиче на масовно коришћење свих видова библиотечких услуга.

Једна од три велике немачке библиотеке које имају или деле улогу националне библиотеке је Државна библиотека Баварске - Bayerishe Staatsbibliothek, која је, услед недостатка адекватне централне универзитетске библиотеке у Михнену, преузела и ову улогу.

Државна библиотека Баварске добија обавезни примерак за територију Баварске, за коју води и централни каталог. Има огроман фонд који, поред око 6 милиона књижних јединица, садржи и рукописе, карте, музикалије, аудиовизуелни материјал итд. И поред финансијских тешкоћа, овај фонд се константно увећава те је недостатак магацинског простора један од највећих проблема. Помоћни магазини ублажују просторни недостатак, али и неповољно утичу на услуге корисника.

Одељење за обраду израђује каталоге за потребе целе библиотеке, поред тога израђује централни каталог Баварске, израђују пројекте за санирање заостатака, односно да се омогући аутоматско претраживање целог фонда. Тренутно су каталози лисни, један део фонда је на микрофишевима, а аутоматизована обрада је у почетној фази. Корисници ће добити терминале у току 1991. године.

Због шароликости каталога корисницима се пружа директна информација посредством дежурних бибилиотекара и штампаних листова о коришћењу и претраживању библиотечких фондова."

Марија Јованцаји, редактор текуће библиографије Војводине, након посете библиотека у Чешкословачкој, у свом извештају каже:

”У оквиру програма међународне сарадње и размене стручњака, од 19. до 26. новембра посетила сам две библиотеке у Чехословачкој, Матицу словачку у Мартину и Народну библиотеку у Прагу. Циљ моје посете био је упознавање са библиографским радом у ове две библиотеке.

Народна библиотека у Прагу има улогу националне и универзитетске библиотеке Чешке Социјалистичке Републике. Смештена је у Клементинуму, једном од највећих архитектонских комплекса у Прагу. Клементинум је настао у 16. веку и тада је обухватао 25 зграда, неколико цркава, вртова и доминикански манастир. Доласком Језуита у Праг 1556. године манастир постаје њихово власништво. Језуити откупљују околне зграде и на тако проширеној територији граде нове цркве, храмове, капеле, фонтане и украшавају сам манастир. После распуштања језуитског реда 1773. године Клементинум је био предан Прашком универзитету. Године 1777. овде је настала Универзитетска библиотека за чије формирање су заслужни Карел Рафаел Унгар, библиотекар, научник и просветитељ, а касније и Павел Јозеф Шафарик. Данас је у Клементинуму смештена Народна библиотека ЧСР и Државна техничка библиотека. С обзиром на нову намену зграде, почетком 20. века, почело је преуређење просторија. Зидови и плафони у просторијама и ходницима украшени су сликама. На првом спрату сачувана је читаоница бивше језуитске библиотеке чији су сводови украшени фрескама које симболично представљају науку и уметност. Посебно су очуване такозвана Моцартова сала, Музичка сала и Математичка сала у којој се чува колекција стоних сатова.

Народна библиотека ЧСР има драгоцен стари књижни фонд (рукописи) и национални фонд који садржи ретка издања књига часописа, карти и другог библиотечког материјала. Библиотека има укупно око пет и по милиона публикација. Делатност Народне библиотеке је разноврсна и одвија се у неколико сектора и већег броја одељења: Одељење за попуњавање фондова, Одељење народне библиографије и каталогизације, Одељење услуга, Одељење рукописа и стране штампе, Музичко одељење, Одељење конзервације и чувања фонда, Аудиовизуелни центар, Центар истраживања и развоја библиотекарства, Народни центар библиографских информација, Информациони центар из области друштвених и природних наука, Рачунарски центар и др. У оквиру Народне библиотеке налазе се и: Словенска библиотека, Централна економска библиотека, Француска библиотека и читаоница и Технички центар библиотека. Библиотека има око 600 запослених радника.

Постоје два основна фонда у Библиотеци: 1. народни музејски фонд, који се формира обавезним примерком и 2. универзални фонд,

који је намењен јавности. Оба ова фонда се обрађују у Одељењу народне библиографије и каталогизације, које иначе има шест посебних одељења који прате одређене процесе рада:

1. Одељење координације, методике и каталогизације, које се бави стручним питањима народне библиографије, методиком израде библиографије, питањима именске и предметне обраде књига и јединствене каталогизације. Ту се израђују норме и прате светски трендови у библиотекарству. Ово Одељење је методички и информациони центар за регионалне библиотеке. Библиотека је повезана са регионалним библиотекама у такозвани Кооперациони систем обраде библиотечког материјала који функционише већ неколико година. Посао на изради тезауруса и кључних речи је у току.

2. Одељење националне библиографије књига, у којем се припрема Библиографски каталог ЧСФ Чешке Књиге (České knihy). Ради се о текућној националној библиографији која се формира на основу обавезног примерка. Излази од 1922. године, а од 1983. је аутоматизована. Годишње излази 12 свезака са две посебне свеске регистара. Распоред грађе је по УДК систему и садржи регистре наслова, превода и предметни регистар.

3. У Одељењу посебних збирки припрема се библиографија Чешка графика. Распоред грађе је по тематским групама са јединственим регистром за све врсте материјала.

4. У Одељењу народне аналитичке библиографије, формира се, на основу обавезног примерка, Библиографски каталог ЧСР - Чланци у чешким часописима. Распоред грађе је по УДК систему и свака свеска има регистре: ауторски, предметни, географски и попис новина, часописа и зборника из којих су преузети чланци.

5. Одељење народне ретроспективне библиографије у којем се ради на ретроспективним библиографијама 19. и 20. века које ће представљати наставак већ урађене библиографије 18. века.

6. Одељење именске и предметне обраде књига обрађује књиге које улазе у такозвани универзални фонд. Постоји један генерални каталог у којем се чувају листићи који су настали од оснивања библиотеке па до данас. Постоје и јавни каталози који су намењени корисницима."

Љубица Бошковић, руководилац Одељења за чување и коришћење библиотечког материјала, и Радован Мићић, информатор, боравили су у тродневној посети Универзитетској библиотеци у Грацу, у току новембра 1990. године. О овој библиотеци наводе следеће податке:

"Настанак Универзитетске библиотеке у Грацу везан је за оснивање језуитског колегијума и његове библиотеке, 1573. године. За

време Јосифа II, 1781. године, библиотека је добила статус универзитетске библиотеке. Фонд књига је тада обогаћен књигама из око 40 штајерских манастира које је укинуо Јосиф II. Од 1807. године штампарије у

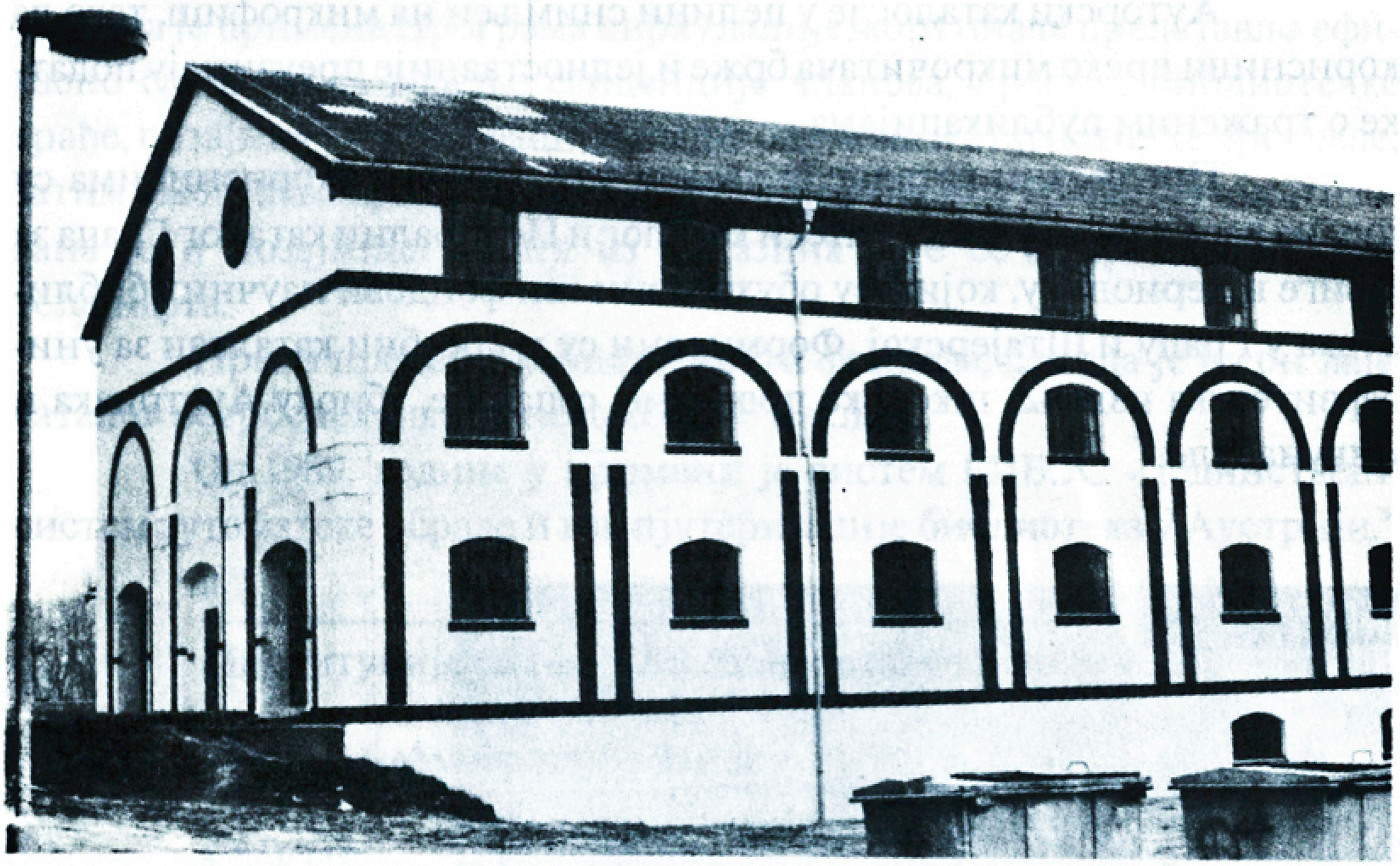

У 1990. години:
Обезбеђен привремени смештај књига у адаптираном "чешком магацину"

Штајерској су обавезне да јој достављају примерак сваке штампане књиге.

За потребе читалаца, 1895. године, изграђено је посебно читаоничко крило, а 1951. изграђен је главни магазин.

Библиотека се због увећања књижног фонда, броја корисника и обима захтева савременог читаоца и потреба универзитета стално проширује.

Посебна служба информација формирана је 1978. године. Поред пружања информација, обавеза ове службе је да предавањима о библиотеци упозна кориснике са могућностима коришћења услуга и фонда библиотеке.

Корисницима су свакодневно на располгању информације и обавештења библиотекара у каталогу, компјутерске информације пружа специјално одељење УБИС, а опште и мање сложене информације пружају радници у читаоницама и збирци уџбеника.

У каталогу су изложени проспекти са упутствима о коришћењу каталога и услуга Библиотеке. Информације о књигама корисници узимају из ауторског каталога који се дели на:

- стари од 1501. до 1925. године, када је Библиотека отворила нов, алфабетски каталог према Пруским правилима;
- до 1945. године, који је израђен у форми свезака;
- од 1945. године, од када су формирани лисни каталози.

Ауторски каталог је у целини снимљен на микрофиш, тако да корисници преко микрочитача брже и једноставније преузимају податке о траженим публикацијама.

Предметни каталог је уведен 1918. године. Корисницима су још на располагању систематски каталог и Централни каталог Граца за књиге и периодику, којим су обухваћени сви фондови научних библиотека у Грацу и Штајерској. Формирани су и посебни каталози за универзитетска издања, школске програме, сепарате, збирку Аустриака и инкунабуле.

У 1990. години:
Повезано у тврд повез са позлатом 20.800 бројева часописа и новина у књиговезници

Компјутеризација Универзитетске библиотеке у Грацу започета је још 1979. године, када је и уведена аутоматска обрада публикација. Прво је у компјутер унета збирка уџбеника, а од 1983. године прешло се потпуно на он лајн каталог (фондови књига и часописа) и уведена је примена Програма циркулације, који иначе представља ефикасно средство за вођење евиденције чланова, преглед библиотечке грађе, позајмицу и резервацију, испис опомена и статистичке прегледе, затим омогућава брз и сигуран увид у циркулацију грађе. Аутоматизована је и позајмица књига из магазина које се допремају помоћу телелифта.

Према процени коришћености фондова, до сада је на он лајн каталог ретроспективно унето 200.000 наслова.

Од 1989. године у примени је систем БИБОС - јединствени систем аутоматске обраде и компјутеризације библиотека у Аустрији."

Институције са којима Библиотека Матице српске сарађује у оквиру програма међународне размене публикација

АЛЖИР

1. Bibliothèque Nationale, Alger

АУСТРИЈА

2. Steiermärkische Landesbibliothek, Graz
3. Universitätsbibliothek, Graz
4. Universität für Bildungswissenschaften - Institut für slawistik, Klagenfurt
5. Österreichische Akademie der Wissenschaften, Wien
6. Österreichische Geographische Gesellschaft, Wien
7. Österreichische Nationalbibliothek, Wien
8. Österreichische Ost- und Südosteuropa Institut, Wien
9. Universität Wien - Institut für Osteuropische Geschichte und Südostforschungen, Wien
10. Universität Wien - Institut für slavische Philologie und Altertums Kunde, Wien

БУГАРСКА

11. Блгарска акдемия на науките - Библиотека, София
12. Дъжавен библиотекарски институт, София
13. СИБАЛ - Международен информационен център за извори по история на балканите и средиземноморието, София
14. Комитет за приятелство и културни връзки с чужбина , София
15. Народна библиотека "Кирил и Методий", София
16. Народна библиотека "Иван Вазов", Пловдив
17. Софийский университет, София

БРАЗИЛ

18. Тхе Муниципал Либрарю, Цампинас

ЧЕХОСЛОВАЧКА

19. Univerzity Komenského -Filozoficka fakulta, Bratislava
20. Slovenská akadémia vied, Bratislava
21. Univerzitna knižnica, Bratislava
22. Matica Moravská, Brno
23. Matica Slovenská, Martin
24. Slovenske narodne muzeum, Martin
25. Katedra bohemstiky a slavistiki Filozoficke fakulty, Olomouc
26. Univerzitu Palackeho, Olomouc
27. Archivní správa, Praha
28. Československá Akademia vêd, Praha
29. ČSAV - Arheologický ústav, Praha
30. ČSAV - kabinet Eizich jazyku, Praha
31. ČSAV - Ústav pro jazyk český, Praha
32. Filogoficka fakulta - Univerzity Karlovy v Praze, Praha
33. Národni museum - Knihovna, Praha

34. Slovanská knihovna, Praha

35. Národní knihovna v Praze, Praha

36. ČSAV - Zakladni knihovna - Odd. vymcna, Praha

DANSKA

37. Aarhus Universitet - Slavisk Institut, Aarhus

38. Institut Danois des Echanges, København

39. Københavns Universitat - Slavisk Institut, København

ЕГИПАТ

40. National Libraries and Archives of Egypt, Cairo

ФИНСКА

41. Academia Scientiarum Fennica, Helsinki

42. Centre d'Echange de Publications Scientifiques, Helsinki

43. Helsinki University Library, Helsinki

44. Societas Geographica Fennica, Helsinki

ФРАНЦУСКА

45. Bibliothèque de documentation, Nantes

46. Bibliothèque Nationale, Paris

47. Institut d'art et d'archeologie, Paris

48. Institut des études slaves, Paris

49. Collège de France, Paris

50. Institut francais d'études byzantines, Paris50.

51. Bibliothèque du Centre de Grand Palais, Paris

52. Université de Paris-Sorbonne (Paris IV) - U.E.R. de slavistique, Paris

53. Université de la Sorbonne-Nouvelle (Paris III) - Bibliothèque de l'école des langues orientales, Paris

54, Faculté des sciences - Société scientifique de Bretagne, Rennes

55. Bibliothèque nationale et universitaire - Société de linguistique romane, Strasbourg

ГРЧКА

56. Manastir Hilandar, Hilandar

57. Hellenic Association for Slavic Studies, Thessaloniki

58. Institute for Balkan Studies, Thessaloniki

ИНДИЈА

59. National Library, Calcutta

ИРАК

60. National Library, Baghdad

ИСЛАНД

61. Societas Scientiarum Islandica, Rejkjavik

ИТАЛИЈА

62. Università di Padova - Instituto di Filologia Slava : Biblioteca, Padova

63. Università di Roma - Instituto di Filologia Slava : Biblioteca, Roma

64. Archeografo Triestino - Biblioteca civica, Trieste

65. Narodna in študijska knjižnica, Trieste

66. Instituto di studii Adriatici, Venezia

ИЗРАЕЛ

67. Jewish National and University Library, Jerusalem

ЈАПАН

68. Kyoto Sangyo University (Masanari Kobayashi), Kyoto

69. Editions iichiko, Tokyo

ЈОРДАН

70. The University of Jordan Library, Amman

КАНАДА

71. National Library of Canada, Ottawa

КИНА

72. Library of Beijing University, Beijing

73. National Library of Beijing, Beijing

КОЛУМБИЈА

74. Biblioteca nacional de Columbia, Bogota

КОРЕЈА

75. The Grand People's Study House DPRK, Pyongyang

КУБА

76. Biblioteca nacional "José Marti", Habana

КУВАЈТ

77. Kuwait University - Libraries Department, Kuwait City

МАЛТА

78. National Library of Malta, Valletta

МАЂАРСКА

79. Állami Gorkij Könyvtár, Budapest

80. Eötvös Lorand Tudományegyetem - Egyetemi Könyvtár, Budapest

81. Magyar Földrajzi Társaság Könyvtára, Budapest

82. Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Budapest

83. Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete, Budapest

84. Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutato Csoport, Budapest

85. "Narodne novine" - redakcija, Budapest

86. Országos Műemléki Felügyelőség, Budapest

87. Országos Széchényi Könyvtár, Budapest

88. Országos Széchényi Könyvtár- Könyvtártudományi és modszertani központ, Budapest

89. Kossuth Lajos Tudományegyetem - Egyetemi Könyvtár, Debrecen

90. Xantus János Muzeum, Györ

91. Magyar Tudományos Akadémia Dunatúli Intézete, Pécs

92. Pécsi Tanárkepzö Föiskola - Délszláv Tanszék, Pécs

93. JATE - József Attila Tudományegyetem - Szláv tanszék, Szeged

НЕМАЧКА

94. Universität Augsburg - Universitätsbibliothek, Augsburg

95. Institut za serbski ludospyt, Bautzen

96. Deutsche Staatsbibliothek, Berlin

97. Gesellschaft für Erdkunde, Berlin

98. Humboldt-Universität zu Berlin - Universitätsbibliothek, Berlin

99. Staatsbibliothek Preußischer Kulturbesitz. Osteuropa Abteilung, Berlin

100. Ruhr-Universität - Universitätsbibliothek, Bochum

101. Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität - Slavisches Seminar, Bonn

102. Sächsische Landesbibliothek, Dresden

103. Friedrich-Alexander-Universität - Slavisches seminar, Erlangen-Nürnberg

104. Stadt- und Universitätsbibliothek, Frankfurt am Main

105. Alberts-Ludwigs-Universität - Slavisches Seminar, Freiburg

106. Akademie der Wissenschaften, Göttingen

107. Universitäts- und Landesbibliothek Sachen-Anhalt, Halle (Saale)

108. Universität Hamburg - Slavisches Seminar, Hamburg

109. Karl-Ruprehts-Universität - Universitätsbibliothek, Heidelberg

110. ZBW (Zentralbibliothek der Wirtschaft Wissenschaft) - Bibliothek, Kiel

111. Deutsche Bücherei, Leipzig

112. Karl-Marx-Universität - Universitätsbibliothek, Leipzig

113. Säscsische Akademie der Wissenschaften, Leipzig

114. Maximilians-Ludwig-Universität - Seminar für slavische Philologie, München

115. Südost-Forschungen - Redaktion, München

116. Südost-Institut. München

117. Universität Regensburg - Universitätsbibliothek, Regensburg

118. Wilhelm-Piecke-Universität - Universitätsbibliothek, Rostock

119. Institut für Auslandesbeziehungen, Stuttgart

120. Nationale Forschungs und Gedenkstätten der klasischen deutschen Literatur, Weimar

НОРВЕШКА

121. Universitetsbibliotheket Oslo, Oslo

122. Universitetsbibliotheket Bergen, Bergen

ПОЉСКА

123. Biblioteka PAN w Krakowie, Kraków

124. Towarzystwo milosnikov jazyka polskiego, Kraków

125. Instytut jazika polskiego, Kraków

126. Biblioteka Uniwersytecka, Lódz

127. Uniwersytet Marii Curie - Sklodowskiej, Lublin

128. Uniwersytet "A. Mickiewicza", Poznan

129. Poznanskie towarzystwo przyjaciól nauk, Poznan

130. Biblioteka Narodowa , Warszawa

131. Polska Akademia Nauk, Warszawa

132. PAN - Insytut badan literackyh, Warszawa

133. PAN - Instytut geografii, Warszawa

134. PAN - Zaklad słowianoznawstwa, Warszawa

135. PAN - Zaklad narodowy im. Ossolinskich, Wroclaw

136. Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Przemysl

РУМУНИЈА

137. Muzeul Unirii, Alba Julia

138. Association international d'études Sud-Est Européennes, Bucureşti

139. Revue des études Sud-Est Européennes, Bucureşti

140. Biblioteca Academiei RSRomane, Bucureşti

141. Biblioteca Centrala de Stat a R.S.R., Bucureşti

142. Facultatea de limbi slave - Sectio serbocroata, Bucureşti

143. Institutul de istorie "Nicolae Jorga", Bucureşti

144. Institutul de istorie si filosofie al Academili R.S.R., Bucureşti

145. Institutul de lingvistica din Bucureşti, Bucureşti

146. Institutul de studii Sud-Est Européennes, Bucureşti

147. Societatea scriitarilor din RS Romania, Bucureşti

148. Academia R.S.R. - Filiala Cluj, Cluj

149. Academia R.S.R. - Filiala Cluj - Institutul de lingvistica, Cluj

150. Biblioteca Centrala a Universitatii "Baber-Bolayai", Cluj

151. Banatske novine - redakcija, Timişoara

152. Universitatea din Timişoara - Biblioteca Centrala, Timişoara

153. Vicariatul ortodox sirb, Timişoara

СЕНЕГАЛ

154. Université du Dakar, Dakar

СИРИЈА

155. ICARADA - International center for Agricultural Research in the dry area, Aleppo

СЈЕДИЊЕНЕ АМЕРИЧКЕ ДРЖАВЕ

156. University of Michigen, Ann Arbour

157. Louisiana State University Library, Baton Rouge

158. University of California, Berkeley

159. University of California. General Library - Serial Department, Berkeley

160. University of Colorado, Boulder

161. Harvard College Library - Slavonic Department, Cambridge

162. Chemical Abstracts Service Library, Columbus

163. The Ohio State University Library, Columbus

164. Tesla Memorial Society Inc., Lackawanna

165. University of Wisconsin, Madison

166. University of Minnesota, Mineapolis

167. Yale University, New Haven

168. RILM Abstracts of Music Literature - City University of New York, New York

169. New York Public Library, New York

170. University Of Utah Library, Salt Lake City

171. ABC - Clkio Library, Santa Barbara

172. University of Washington Libraris, Seattle

173. Stanford University Libraries - Slavic anbd East European Exchange, Stanford

174. Library of Congres, Washington

175. University of Washington Libraries, Washington

СССР

176. Азербайджанска репубпиканская государственная библиотека им М.Ф.Ахундова, Баку

177. Централъная научная библиотека АН Украинской ЦЦР, Киев

178. Институт языкознания АН УССР, Киев

179. Академия наук СССР - Библиотека, Ленинград

180. Научная библиотека им. Горького при ЛГУ, Ленинград

181. Львовская научная библиотека им. В. Стефаника, Львов

182. Академия наук Белорусской ССР. Фундаментальная библиотека им. Якуба Коласа, Минск

183. Институт тепло и масообмена АН БССР, Минск

184. Академија наук СССР - Институт славяноведения, Москва

185. Государстенная библиотека СССР им. В.И.Ленина, Москва

186. Институт научной информации по общественным наукам АН СССР - Библиотека, Москва

187. Московский государственый университет им. М.В. Ломоносова - Научная библиотека им. А.М. Горького, Москва

188. Всесоюзная государственная библиотека иностранной литературы, Москва

189. Библиотека Ужгородского державного университета, Ужгород

190. Государственная библиотека Киргизской ССР им. В. И. Ленина, Фрунзе

191. Харковский государственный университет - Центральная научная библиотека, Харьков

192. Зональная научная библиотека Воронежского государственного университета, Воронеж

ШВАЈЦАРСКА

193. Universität Basel - Slavistisches Seminar, Basel

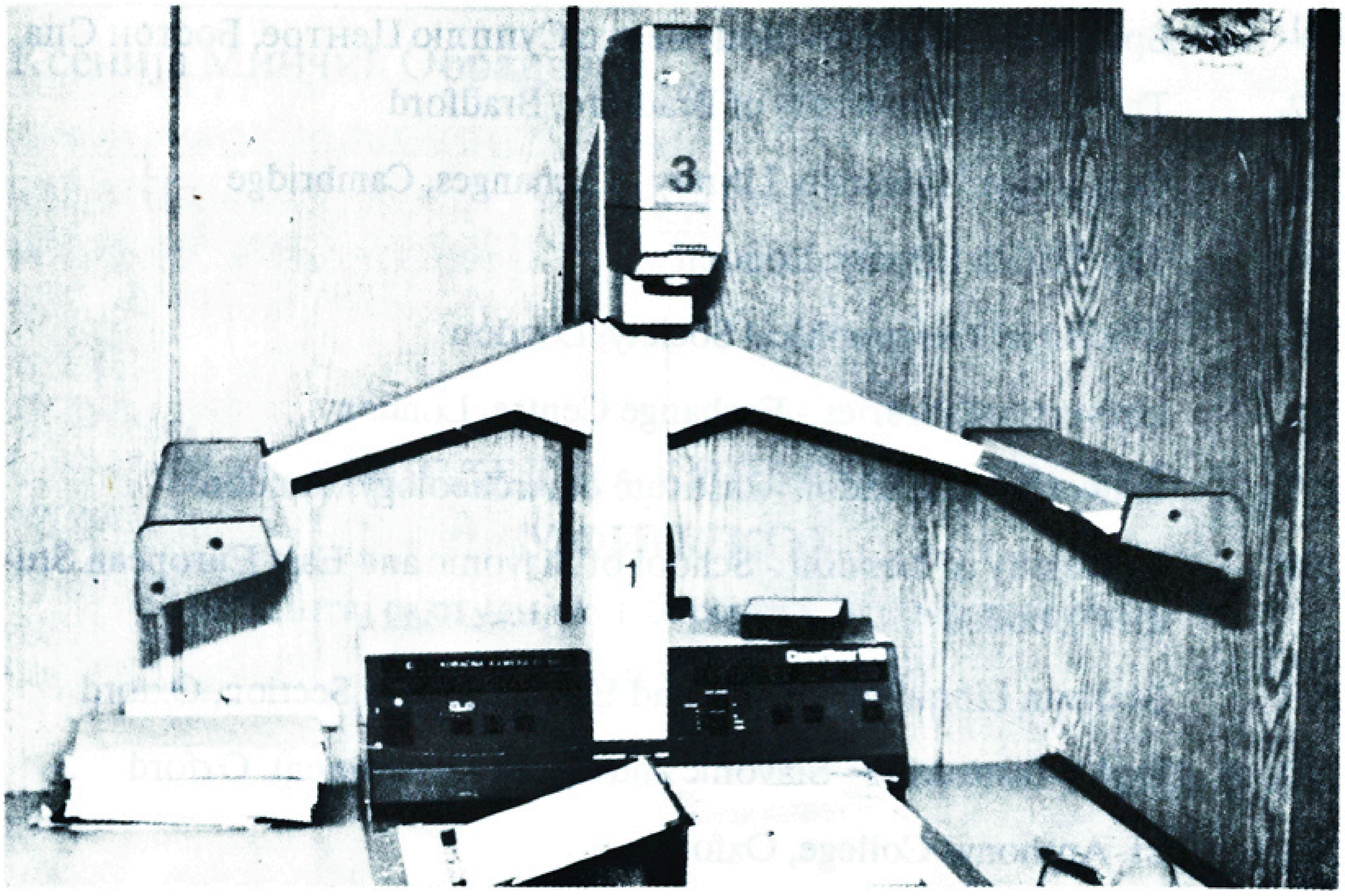

У 1990. години:
Урађено 36.066 микроснимака књига 18. века и 4812 принтер-копија, на савременој опреми

194. Université de Fribourg - Institut d'études slaves, Fribourg

ШВЕДСКА

195. Uppsala University Library, Uppsala

196. Slaviska Institutet vid Lunds Universitet , Uppsala

197. Göteborgs Universitetsbibliothek, Göteborg

ТУНИС

198. Société des Sciences Naturelles de Tunisie, Tunis

ТУРСКА

199. Türk Dil Kurumu, Ankara

ВЕЛИКА БРИТАНИЈА

200. The British Library - Lending Division, Boston Spa

201. Британсх Либрарю - Доцументс Супплю Центре, Бостон Спа

202. The Library University of Bradford, Bradford

203. Cambridge University Library - Exchanges, Cambridge

204. The British Library, London

205. The Royal Geographical Society, London

206. University Libraries - Exchange Centre, London

207. University of London - Institute of Archeology, London

208. University of London - School of Slavonic and East European Studies, London.

209. Bodlean Library - Slavonic and East European Section, Oxford

210. Taylor Institution - Slavonic and Greek Department, Oxford

211. St. Anthonys College, Oxford.

ВЕНЕЦУЕЛА

212. Consejo Nacional de la Cultura, Caracas

Ксенија Минчић Обрадовић

ЈЕДАН ПОГЛЕД НА БИБЛИОТЕКАРСТВО У ФИНСКОЈ

(извештај са студијског боравка у Универзитетској библиотеци у Хелсинкију)

Размена стручњака између Библиотеке Матице српске и Универзитетске библиотеке у Хелсинкију почела је 1988. године посетом господина Јармо Суонсирје, директора Славистичке библиотеке. У циљу развијања даље сарадње и бољег упознавања са Универзитетском библиотеком у Хелсинкију и Славистичком библиотеком која је у њеном саставу, од Министарства културе Финске добила сам стипендију за десетодневни боравак у Универзитетској библиотеци у Хелсинкију. Да бих стекла целовитију слику о библиотекарству у Финској, Министарство културе ми је омогућило да посетим и Универзитетску бибилиотеку у Турку, Универзитетску библиотеку и Институт за библиотекарство и информатику у Тампереу и библиотеку Сибелијус академије у Хелсинкију.

Посета је реализована у периоду 21. V - 1. VI 1990. године, а у оквиру Програма међубиблиотечке сарадње Библиотеке Матице српске.

Универзитетска библиотека у Хелсинкију

У Турку, првобитној престоници Велике кнежевине Финске, основана је 1640. године Академија са библиотеком од око 20 дела. Ова се збирка повећавала споро, поклонима и разменом, све до 1707. године када је Библиотека почела да добија обавезни примерак из штампарија на територији Шведског царства. Каталог из 1755. године садржи око 4.000 јединица. Нагли развој Библиотеке почео је 1772. године, са долас-

ком Хенрика Габријела Портхана за директора. До своје смрти, 1804. године, Портхан је скоро удесетостручио број књига у Библиотеци. Међутим, 1827. године у Турку је избио велики пожар који је уништио и Библиотеку - од 40.000 томова остало је свега 800. Ово мало књига пресељено је 1828. године, заједно са Универзитетом, у Хелсинки. Библиотека је смештена у источно крило зграде Сената. Ту се већ налазила и "Отворена библиотека", основана 1825, која је пружала услуге службеницима Сената. Шест хиљада томова ове библиотеке чинило је основу нове Универзитетске библиотеке. У циљу увећања фонда, 1829. године је, у име Библиотеке, спроведена акција за прикупљање књига. Свим парохијама у земљи послане су штампане молбе на које се одазвало 32.000 донатора и послало или новац или књиге. Вест о пожару у Турку одјекнула је и ван Финске. Најзначајнији поклони стигли су из Русије, којој је Финска званично припала 1809. године и у којој је као Велика кнежевина била у персоналној унији. Библиотеке руских универзитета и школа послале су изузетно велики број књига. Као поклон су стигле и многобројне приватне библиотеке, пре свега из царске породице. Када је Библиотека 1845. године пресељена у сопствену зграду, коју је пројектовао Карл Лудвиг Енгел (1778-1840), број томова је био 50.000, дакле, већи него пре пожара у Турку. У овај број улазе и публикације које је Библиотека добијала од 1820. године као обавезни примерак штампаног материјала са територије Руског царства. Када је 1919. године проглашена Финска република, у Библиотеци је било 300.000 томова.

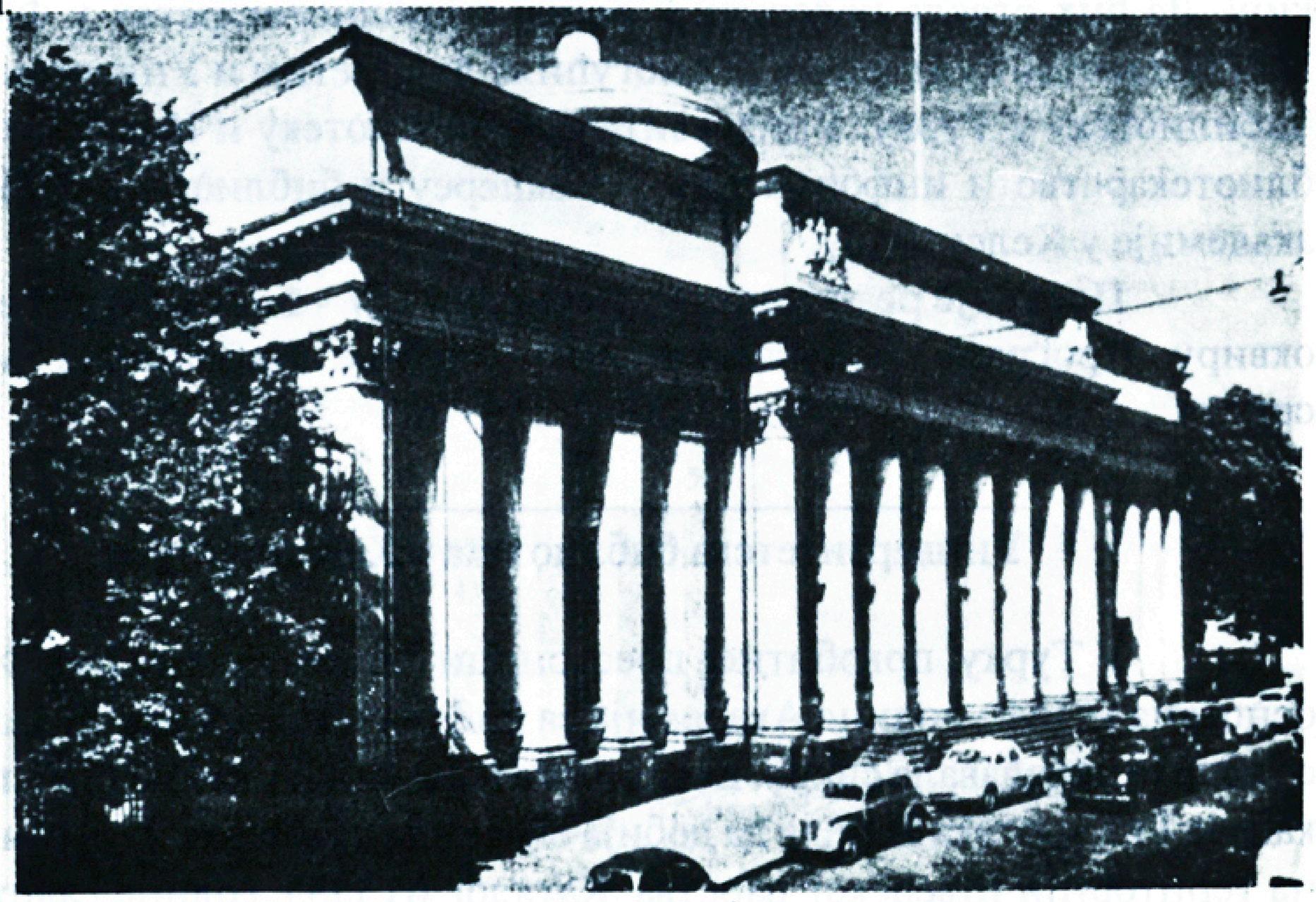

Универзитетска библиотека у Хелсинкију, главна зграда

Данас је Универзитетска библиотека у Хелсинкију највећа библиотека у Финској. Њене збирке садрже преко три милиона књига и брошура и небројено много осталог библиотечког материјала. Збирке су подељене у следеће велике групе: Општа збирка, Феника, Специјалне збирке, збирка Славистичке библиотеке, збирка Природно-научне библиотеке и збирка Студентске библиотеке. Славистичка, Природно-научна и Студентска библиотека и Библиографско одељење нису смештени у главној згради Библиотеке. Осим тога, постоји и Депозитарна библиотека у Урајерви, 140 км северо-источно од Хелсинкија. Према статистици из 1986. године у главној згради је смештено 50.450 м штампаног материјала (1.669.000 јединица), 1.500 м рукописног материјала, 37.000 ролни микрофилмова, 182.000 микрофишева, 40.000 мапа и 33.000 јединица аудио-визуелног материјала.

Административно, Библиотека је самостални услужно-позајмни институт, подређен Малом конзисторијуму (Consistorium minus) Универзитета, чији је председник директор Библиотеке.

Библиотека има неколико функција: она је главна библиотека Универзитета у Хелсинкију, национална библиотека Финске и централна библиотека хуманиоре.

Као своју основну функцију, и највећу одговорност, Библиотека увек наводи оно што је везано за Универзитет, за истраживање, подучавање и студирање на Универзитету. С обзиром на то да је она и централна библиотека хуманиоре, **Општој збирци** се придаје посебна важност. Збирка окупља домаћу и страну литературу већином из области уметности и друштвених наука, домаћу и страну периодику, референсна дела, библиографије, збирке закона и публикације индексног и апстрактног типа. Има следеће алфабетске каталоге: каталог у форми књиге за страну литературу до 1955; лисни каталог литературе на финском језику до 1979. и на страним језицима од 1956. до 1979; каталог на микрофишу за страну и домаћу литературу од 1980. надаље и каталог на микрофишу за страну текућу периодику. Осим алфабетских има и предметне, лисне, каталоге стране литературе до 1955. и од 1956. до 1971, лисни каталог по УДК за страну и националну литературу од 1972. до 1979, каталог на микрофишу, такође по УДК, за страну и домаћу литературу од 1980. надаље и лисни биографски каталог до 1979.

У оквиру опште збирке као посебне целине издвојене су збирка са слободним приступом и референсна библиотека која садржи и највише коришћену домаћу и страну периодику (страну од 1956). Референсна библиотека је смештена у холовима (Јужни хол је уједно и општа читаоница, Централни је каталог, а Северни читаоница за периодику). Према типу, монографске публикације су класификоване у 34

групе које су подељене на подгрупе према земљи, подручју или језику. Подгрупе су сређене према алфабетском или нумеричком реду. Периодика је у алфабетском реду. Посебно су издвојени бројеви из текуће године, да би били доступнији корисницима. Најважније националне новине су на микрофилмовима, у читаоници за периодику, док су саме новине у Депозитарној библиотеци.

Збирка са слободним приступом смештена је по УДК. Један део књига из ове збирке може да се изнесе ван Библиотеке. У тим се књигама налази машински читљива картица преко које се води евиденција о изношењу. Све публикације које се не износе ван Библиотеке, а нису смештене у магацинима, користе се без реверса.

Према статистици, 1988. године је фонд Опште збирке повећан за 13.626 томова монографских и 6.387 периодичних и серијских публикација, 1.145 ролни микрофилмова и 14.155 микрофишева.

Национална збирка зове се Феника и садржи националну литературу примљену као депозитарну копију. Издвајање домаће литературе из осталог дела фонда почело је 1924. године. Тадашњи директор Фридрих Вилхелм Пипинг формирао је и национално одељење. У складу са новим статутом, Библиотека је почела да прима и обавезни примерак из свих финских штампарија. У исто време почело се и са систематским прикупљањем публикација штампаних ван Финске, на финском језику или о Финској.

Годишњи прилив публикација у Фенику износи око 18.500 томова књига, 10.500 периодичних и серијских публикација, 1.500 ролни микрофилмова, 13.000 микрофишева и 85.000 јединица другог библиотечког материјала. Алфабетски каталог за литературу до 1977. године је лисни а од 1978. на микрофиш-картицама. Стручних каталога има три и сви су по УДК: литература за периоде 1951-71. и 1972-74. је у форми лисних каталога а од 1978. надаље на микрофиш-картицама.

Целокупна збирка је у магацинима. Публикације се могу добити само преко реверса и не могу се носити ван Библиотеке.

У складу са својом функцијом националне библиотеке, Универзитетска библиотека у Хелсинкију публикује Финску националну библиографију и заједничке каталоге стране литературе које су набавиле финске универзитетске библиотеке.

Специјалне збирке садрже личне библиотеке, раритете и рукописе. Смештене су у сефовима и могу се добити само од асистената.

Међу личним библиотекама богатством и значајем истиче се легат Адолфа Ерика Норденшелда (1832-1901), геолога и истраживача Северног пола. Легат је смештен у истој просторији у којој су и раритети, с тим што је визуелно одвојен и уређен као музеј-соба, са породи-

чним фотографијама и изложеним највреднијим књигама и географским картама. Збирка има 123 инкунабуле и 3.870 наслова књига. Између осталог, од укупно 54 издања Птоломејеве **Космографије** Норденшелд је сакупио 49. Најстарија је штампана 1475. у Венецији а најмлађа 1883. у Паризу. Једна од књига је рукописна.

У збирци раритета налази се око 400 инкунабула, од тога неколико примерака јединe финске инкунабуле. То је **Мисал Обоенсе** којег је 1488. у Либеку штампао Бартоломеус Готан. Књигу је наручио Конрад Биц, бискуп Туркуа (шведски Обо) и целе тадашње Финске. Мисал је штампан у фолиоформату, на 266 листова, делом на папиру, делом на пергаменту. Данас, међутим, у Финској није сачуван ниједан комплетан примерак. Наиме, у XVI веку Финску је захватио процес реформације и из књиге су истргнути сви листови који нису одговарали протестантском поимању хришћанства. У верским превирањима је веома много књига оштећено на овај начин, а много их је и спаљено. Из нагорелих књига научници су успели да извуку 10.000 фрагмената из око 1.000 књига, од којих би се могле сачинити и целе књиге.

Заставица из Мисала Обоенсе, Либек, 1488.

Раритети се обрађују компјутерски, а према приручнику J. C. Zeeman, **The eighteenth century short litle catalogue: the cataloguing rules**, London, British Library, 1984.

Неке од највреднијих књига из финске културне историје изложене су у специјално заштићеним витринама у холовима Библиотеке, нпр. Абецедар из 1543. Микаела Агриколе (1508-1557), бискупа, реформатора и оца финског правописа, ученика Мартина Лутера, затим Агриколин превод Новог завета из 1548, прва целокупна Библија на финском језику која је 1642. штампана у Турку у првој финској штампарији (основаној исте године).

Збирка рукописа поред књига садржи и други рукописни материјал (писма, белешке, необјављене радове професора са Универзитета и других људи значајних у финском културном животу, ноте великог финског композитора Јана Сибелијуса и сл.). Најстарији идентификован рукопис који се чува у овој збирци је на папирусу и потиче из II и III века пре нове ере, а најстарији рукопис на пергаменту је из XII века.

Славистичка библиотека је највећа збирка публикација на словенским језицима ван територија словенских држава. Њену основу чине публикације које је од 1828. до 1917. године Универзитетска библиотека у Хелсинкију добијала као обавезни примерак свега што је штампано на територији Руског царства. Цар је ову привилегију Универзитетској библиотеци дао још 1820. године али је она озваничена 1828, након пожара у Турку. Из инвентара рађеног 1910. године може се видети да је обавезним примерком, до те године, примљено 110.000 књига, с напоменом да је 1879. канцелар Универзитета донео одлуку да се због недостатка простора из фонда издвоје "другостепене публикације", нпр. књиге за децу, популарни журнали, уџбеници, научно-популарна литература, део публикација из медицине и сл. и да се пошаљу у школе и друге институције. Други битан моменат за формирање славистичке збирке јесу поклони које је Библиотека примила након пожара у Турку. За обнављање фондова Универзитетске библиотеке био је лично заинтересован сам цар Никола I, те су, по његовој жељи, универзитети, гимназије и научне институције из Русије слале у Хелсиншки универзитет дупликате и сувишну литературу. Нарочито много књига стигло је са Московског универзитета који је након пожара 1812, примио пуно поклона и који је своје дупликате послао у Хелсинки. Академија наука у Петрограду примила је наређење да пошаље по један примерак свих својих издања и своје дупликате, укупно 4.000 томова. Међу приватним донацијама истиче се уникатна колекција коју је 1832. предао Павел Константинович Александров, ванбрачни син великог кнеза Константина Павловича. Ову збирку од око 24.000 јединица руске и иностране литературе чиниле су књиге из две библиотеке, тзв. Гатчинске велике библиотеке и Библиотеке Мраморног дворца.

Гатчинску велику библиотеку сакупио је барон Корф, председник руске Академије наука. Од њега је Катарина Велика 1764. године откупила 30.000 томова књига и предала је предстолонаследнику Павлу Петровичу, он свом сину Константину Павловичу а овај Павлу Константиновичу. У међувремену се колекција барона Корфа допунила књигама с краја XVIII и почетка XIX века. Библиотеку Мраморног дворца чиниле су књиге А. А. Матвејева и Г. Ф. Долгорукова, великих велможа из петровског времена. Путем ове донације у Славистичку библиотеку је стигао највећи део данашње збирке књига XVII, XVIII и почетка XIX века. Многе од њих су библиографска реткост.

Након престанка права на обавезни примерак, Библиотека је веома предано наставила да прикупља публикације на руском и другим словенским језицима. Од 1919, када је Финска стекла независност, до II светског рата фондови су увећани за 32.000 библиографских јединица. Једно поређење са руском библиографијом тог периода показало је да у збирци Славистичке библиотеке недостаје свега 1.300 публикација.

Темеље Славистичкој библиотеци поставио је Јаков Карлович Грот, први професор руске историје, статистике и књижевности на Универзитету у Хелсинкију, и уједно и први руковалац руском библиотеком. Он је 1843. године искористио пресељење Универзитетске библиотеке из зграде Сената у сопствену зграду и из општег фонда издвојио 4.000 руских књига. Када је 1852. отишао у Петроград, оставио је иза себе добро организовану руску збирку. Године 1924. Славистичка библиотека је издвојена у посебну библиотеку при Универзитетској библиотеци. У садашњу зграду уселила се 1974. године.

Основна функција Славистичке библиотеке јесте комплетирање, чување и каталогизација публикација на словенским језицима, пре свега из области уметности и друштвених наука. Публикације из словенских земаља на несловенским језицима спадају у Општу збирку Универзитетске библиотеке, а публикације о Финској на словенским језицима у Националну збирку. Данас се фондови попуњавају куповином, донацијама породица руских емиграната и разменом са 124 стране научне институције. Библиотека набавља 600 наслова серијских публикација, од тога 450 наслова часописа и 50 наслова новина. Разменом добија 25% годишње словенске продукције серијских и монографских публикација. Велика пажња је поклоњена набавци "емиграционе литературе". Нпр. 1982. године примљено је 43 наслова новина и 300 монографских публикација.

Фонд Славистичке библиотеке, од преко 300.000 томова, подељен је на две велике збирке - Русику и Полонику. У Русику спадају све публикације штампане ћирилицом а у Полонику латиницом. Тако

се деле и књиге штампане у Југославији, с тим да свака књига улази у каталоге обе збирке.

Обе збирке имају по два каталога, Русика - азбучни и стручни по ББК а Полоника - абецедни и стручни по УДК.

Недавно је почето формирање збирке раритета. До 1990. године издвојено је 1.000 старих штампаних и 68 рукописних књига.

Фонд Славистичке библиотеке смештен је на два спрата. На горњем су читаоница (са 33 места) и серијске публикације у полицама са слободним приступом, а на доњем, у магацину, смештене су монографске публикације и раритети.

Универзитетска библиотека у Турку

Финско универзитетско друштво у Турку почело је 1917. године, путем донација институција и појединаца, са прикупљањем књига за будућу универзитетску библиотеку. Две године касније ова и даље будућа библиотека добија право на обавезни примерак штампаног материјала у Финској. Године 1921. први библиотекар, Волтер Килпи, започиње класификацију и каталогизацију прикупљеног материјала, што се сматра почетком рада Библиотеке. Званично, библиотека је отворена 1922, у исто време када и Универзитет. Укупан број публикација у фонду био је 100.000.

Садашња организација датира из 1974. године када је Универзитет национализован а Библиотека добила сопствену управу. Приликом промене статуса, ревидиране су и функције Библиотеке и прилагођене потребама данашњице.

Универзитетску библиотеку у Турку чине Општа библиотека и шест факултетских библиотека (на факултету за уметност, природне науке, медицину, право, друштвене науке и педагогију).

Општа библиотека се у садашњој згради налази од 1954. године. Зграду је пројектовао Арне Ерви, један од најпознатијих финских архитеката. Није незанимљиво рећи да је ова зграда изазвала револуцију у поимању норми и стандарда у пројектовању библиотечких зграда и да су делегације многих земаља света долазиле да је виде. Међутим, садашњи директор, Хеики Ескелинен, каже да зграда данас није модерна, да не одговара савременом поимању библиотекарства јер нема довољно простора за слободан приступ полицама. Наиме, све библиотеке у Финској отвориле су од пре десет година један део фондова за слободно коришћење, а скоро комплетан магацински простор ове библиотеке смештен је у три нивоа испод земље. Компромис између потреба данашњице и класичног смештаја нађен је у томе што је један део

подземног магазина за периодику реновиран у читаоницу за периодику.

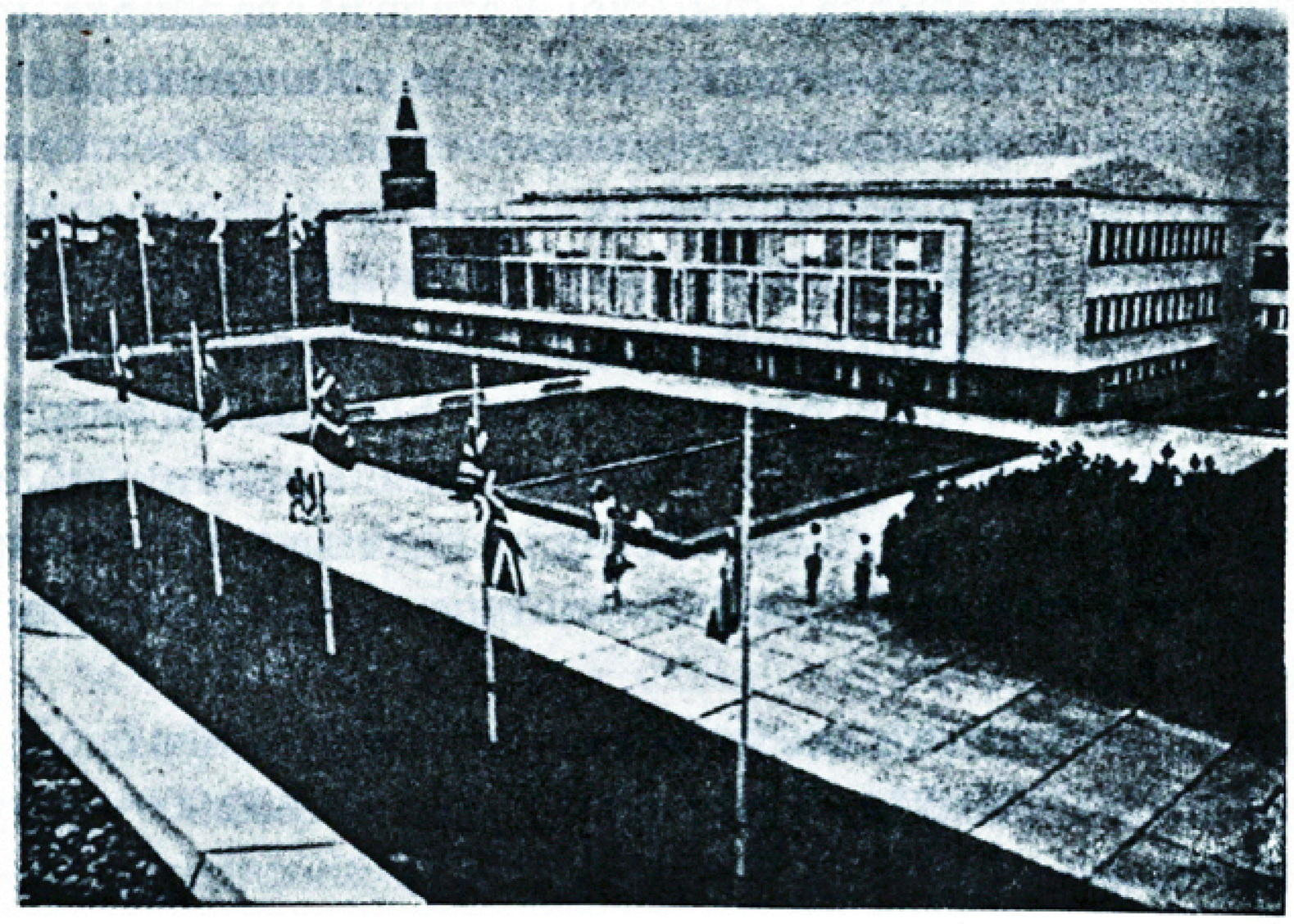

Универзитетска библиотека у Турку

Смештајни капацитет целе зграде је 20.000 м^3 а површина 7.200 м^2. Према процени, за шест до седам година простор за смештај публикација биће попуњен, тако да већ праве планове за доградњу.

Општа библиотека је центар администрације, набавке, размене, односно целокупног рада Универзитетске библиотеке. Њена је главна функција да омогући истраживање, подучавање и учење на Универзитету, али све њене публикације доступне су и свим људима ван Универзитета.

Општа библиотека има две главне збирке: Општу и Фенику. **Општа збирка** окупља публикације које премашују оквире студијских програма, страну књигу и референсна дела. У оквиру ње је и text-book збирка која садржи књиге из студијског програма у више примерака. Публикације из ове збирке могу се користити и ван библиотеке. Део опште збирке су и легати Веико Антеро Коскенијемија (1885-1962), песника, професора историје књижевности и ректора Универзитета у Турку (1924-32) и Јухо Кусти Паскивија (1870-1956), председника Финске у периоду 1946-1956. Легат Паскивија има 6.500 јединица, делом личних бележака из области политичке историје Финске, политичких наука, права и економије. Оба легата смештена су у музеј-собе које служе и као специјалне читаонице и собе за конференције. Општој збирци припадају и публикације у семинарским библиотекама које се

набављају у складу са потребама сваког факултета. Публикације из семинарских библиотека не могу се носити кући.

Феника у Универзитетској библиотеци у Турку друга је по величини национална збирка у Финској. Каталози ове збирке идентични су каталозима Универзитетске библиотеке у Хелсинкију. Заправо, Министарство образовања, у чију надлежност спада и целокупно библиотекарство у Финској, договорило се са универзитетским библиотекама у Хелсинкију, Турку и Јувескули да ће им финансирати набавку компјутерске опреме уколико пристану да свака обради трећину националног примерка. Све три обраде сливају се у Библиографско одељење Универзитетске библиотеке у Хелсинкију, иначе једини библиографски институт у Финској, где се обрада уједначава и где се израђују каталози на микрофишу који имају сигнатуре све три универзитетске библиотеке.

Фонд Универзитетске библиотеке у Турку данас броји преко 1.700.000 јединица, 1.100.000 у Главној библиотеци и 600.000 у факултетским библиотекама.

Универзитетска библиотека у Тампереу

Основана је заједно са универзитетом 1925. године. Данас је, са фондом од 480.000 томова књига и 30.000 јединица периодике, по величини четврта библиотека у Финској. Чине је Главна библиотека, четири факултетске (медицинска, друштвено-језичка, педагошка и тзв. курс-библиотека) и 44 институтске библиотеке. Понуду да примају обавезни примерак одбили су, а као надокнаду Библиотека добија 900.000 ФМ за куповину у институтским библиотекама и 7.000.000 ФМ за куповину у осталим библиотекама. Средства за набавку стиче и продајом расходованих публикација и сопствених издања. У циљу што квалитетнијег обогаћивања фонда, Библиотека јача и размену, коју, данас, има са око 200 институција у земљи и иностранству.

Главна библиотека се у садашњу зграду уселила пре десетак година. То је седмоспратница са површином од 200 $м^2$ на једном спрату. Тренутно имају смештајног простора за још пет до шест година, али су већ почели да селе мање коришћене публикације у депозитарну библиотеку у Куопио. У главној згради, у којој је само један ниво испод земље, свега 20% фонда није у отвореним полицама. То су слабо тражене књиге пре 1960. године и легат књижевника Франса Емила Силампеа (1888-1964), јединог финског нобеловца. Овај легат нема своју музеј-собу, али је потпуно заштићен. На коришћење се дају само микрофилмови, с тим да научници, изузетно, могу да добију и оригинал. Осим тога Библи-

отека чува и легате књижевника Веино Лине, који је стварао после другог светског рата и Рава Колина, ректора Универзитета у Тампереу. Надају се да ће чувати и легат Кале Петала, једног од тренутно најпопуларнијих писаца код финске читалачке публике и најнепризнатијих од стране финске књижевне критике. Овај седамдесетогодишњак радио је у младости као зидар на згради пројектованој за фабрику ципела. Чувши да је зграду откупила Универзитетска библиотека, дошао је у посету и том приликом обећао да ће Библиотеци оставити своју личну библиотеку заједно са својим рукописима и дневником који је водио током рада на згради.

На осталим спратовима публикације су смештене према струкама, с тим да је целокупна периодика смештена у приземљу, али се може користити на свим спратовима. Библиотека има сопствену класификацију, засновану на Дјуију. У оквиру одређене групе публикације су у абецедном реду. Од 1985. године користе микрофиш-каталоге који се израђују у Универзитетској библиотеци у Хелсинкију. Обрада података је компјутеризована.

Пратећи савремене токове друштва, Библиотека је за своју основу функцију изабрала да буде централна библиотека за библиотекарство, друштвене науке, новинарство и масмедије. Ово опредељење условило је и то што се у истој згради налази и Институт за библиотекарство и информационе науке, једини институт те врсте у Финској. Стога ова библиотека издаје библиографије библиотекарства, у обичној и електронској форми, а највећу пажњу поклања набавци публикација из ове области.

Библиотека Сибелијус-академије

Сибелијус-академија је данас највећи музички колеџ у Европи. Основан је 1882. године, а од 1980. године је под покровитељством државе.

Библиотека, која је отворена у исто време када и Академија, у фонду има три збирке: ноте и партитуре (74.000 јединица), плоче (13.000) и књиге (13.000). Фонд је уређен по струкама, по сопственом систему Библиотеке. Збирка књига има следеће каталоге: ауторски, именски, предметни и биографски. Друге две збирке имају само систематски каталог. Библиотека је смештена на два спрата, на горњем су књиге (и периодика), нотни материјал и читаоница а на доњем аудио-визуелни материјал и просторије за преслушавање. Осим за плоче и референсну литературу, приступ полицама је слободан. Књиге, партитуре и траке могу да се износе из Библиотеке.

Обрада података није аутоматизована. Библиотека поседује један миникомпјутер који преко машински читљивих чланских картица води евиденцију корисника и једном месечно спроводи машинску контролу враћања.

Библиотечки материјал који је оштећен не рестаурира се, већ се излучује из фонда и замењује новим.

Аутоматизација библиотечко-информационог система

У Финској је од 1984. године почело коришћење националне универзитетске мреже FUNET (Finnish University and Researh Network), у коју су укључене све велике универзитетске библиотеке. FUNET повезује локалне универзитетске мреже преко закупљених линија, користећи мултипротоколарну архитектуру (TCP/IP или DecNET су подржани). Брзину од 2 мегабајта у секунди постиже мањи број веза, али се ради на убрзавању и осталих. FUNET има комуникацију и са другим скандинавским универзитетским мрежама, али и са европским и светским истраживачким мрежама као што су EARN, Bitnet итд.

Исте године, 1984, Министарство образовања Финске донело је одлуку о финансирању и организовању општег националног пројекта аутоматизације, који је укључивао компатибилност комуникационе мреже, затим централну, заједничку, базу података и локалне библиотечке системе сваког универзитета. Одговорност за избор софтвера и координација пројектом поверена је Заједници за аутоматизацију финских научних библиотека при Министарству образовања. Избор јединственог софтвера за 20 библиотека није био једноставан посао и захтевао је доста напора и времена. На крају је изабран VTLS (Virginia Tech Library System) највише због нивоа интеграције, пријемљивости мреже, разумљивих функција и коришћења стандарда. Осим тога, овај се софтвер користи и у осталим скандинавским земљама.

Библиотечко-информациона мрежа за финске универзитетске библиотеке названа је LINNEA. То је једнообразна логичка мрежа која се састоји од централних библиографских извора повезаних са локалним библиотечким системима, при чему сви користе VTLS софтвер. Локални библиотечки компјутери ће бити прикључени на локалне мреже - LAN (local area network) у универзитетима. Како су ове локалне мреже повезане и у оквиру FUNET-а, оне омогућују библиотекама широк дијапазон библиографских и других библиотечких услуга широм земље и у иностранству. Према томе, теоретски, све услуге и извори доступни су са сваког терминала или персоналног компјутера

који је у вези са LAN-ом. За сада остаје отворено питање ко ће имати право да те услуге користи.

До почетка 1990. године на мрежу су прикључене три библиотеке. Планирано је 3-5 прикључења годишње, што значи да ће LINNEA бити завршена 1993. године. У току 1990. године планирано је прикључење финске националне библиографије која се у машински читљивој форми прави од 1977. године, с тим што је паралелно рађено и на ретроспективној каталогизацији старијег материјала. Записи су у FINMARC формату који је веома близак UK MARC формату. Планирано је да до краја 1990. године записи буду доступни и на CD-ROM систему са софтвером истим као у Британској библиотеци.

Ипак, по традицији, у Финској се мреже и даље користе првенствено за потребе информисања. Међутим, сада више не постоје техничке препреке да се мреже користе и за трансфер библиографских записа унутар система, што је веома важно јер 60% наслова у универзитетским библиотекама није на финском језику (од тога је половина на енглеском) и ако би се записи за све публикације лако добијали, количина копираних каталога би се могла подићи на 95%. Међутим, на нивоу трансфера још није процењено да ли је економичнији CD-ROM сервис или директно укључење преко мреже.

Највише нерешених проблема постоји на нивоу записа. Један од највећих јесу **различити формати**, односно то што интерформатске конверзије могу да буду изузетно компликоване. Постојала је идеја да се за размену користи UNIMARC, али је одбачена из два разлога: јер је UNIMARC сувише перфектан и комплексан и јер је мало коришћен, а што је више конверзија потребно, више се информација губи. Други велики проблем је што **каталошка правила** варирају чак и у случајевима где се национална правила морају прилагођавати AACR-у (као у Финској). При томе различити каталошки језици условљавају обавезну проверу сваког записа који се копира. Многобројни су разлози који стварају компликације на **каталошком нивоу**, а ако је извор за преузимање записа национална библиографија, потребни су и додатни напори да би се из записа одстраниле и/или конвертовале врло специфичне појединости. Постоји мишљење да би се употреба иностраних записа могла учинити привлачнијом ако би записи били на униформисаном библиографском нивоу, за библиотечку употребу, и у поједностављеном, уобичајеном стандардном формату (нека врста MINI-UNIMARC-а). С обзиром на то да се финска абецеда разликује од англо-америчке, неопходно је и прилагођавање **писма**. (Иначе, у LINNEA банкама података користи се ISO 6973/2)). Посебну врсту проблема ствара то што је у Финској именска обрада (али пре свега класификација

и именска одредница) углавном локална. Већина универзитетских библиотека користи УДК, али веома често са локалним девијацијама и персоналним изменама.

Ако преузети записи треба да буду претраживани и копирани један по један, конвертовани у смислу формата и словних ознака, очишћени у смислу непотребних детаља, превођени што се тиче одреднице, преправљени на локалне именске одреднице, прихваћени од неког надзорног каталогизатора, осавремењени, и при свему томе скупи - у чему је онда предност овакве каталогизације? Ово се питање у Финској још увек може чути и поред тога што се LINNEA сматра отвореним прозором у Европу. Нико, међутим, не може да оспори чињеницу да LINNEA омогућава доступност свакој информацији похрањеној у било којој банци података у свету.

Георг Јовановић

НОВИ МАТЕРИЈАЛИ И УРЕЂАЈИ У РЕСТАУРАЦИЈИ

Очување културног наслеђа вечита је преокупација човека. Историјски посматрано, заштита културних добара није се одликовала стручношћу. Али применом науке и технике настају нови правци развоја рестаурације и конзервације.

Савремена технологија свакодневно нуди нове материјале. Међутим, многи не испуњавају строге критеријуме који се примењују у овој области. Често се дешавало да материјали при самој примени дају добре резултате, а после одређеног временског периода долази до деградације која штетно делује на предмет. Да поменем само један пример. Пре 20 година у Британском музеју вршена је консолидација археолошког стакла са једном врстом пластичне масе. Тада је то изгледало врло добро. Данас је оно изгубило првобитну боју и почело је да жути. Узорак томе је деградација примењеног консолиданта. У оваквим случајевима потребно је уложити много труда да би предмету вратили првобитан изглед, што се веома ретко дешава. Како би се избегли слични случајеви потребно је претходно детаљно испитивање квалитета и постојаности материјала.

То је управо највећи проблем. Како постићи лабораторијске услове при испитивању материјала чији би резултати дали реалну слику стања за период од 100 година. Данас постоје коморе за вештачко старење материјала, које дају поуздане резултате за период од 28 година. Али када упоредимо 28 година са 300,500 или 700 година, колико већ живе наше рукописне и штампане књиге, то је занемарљив временски период. Постојаност материјала од којег су направљене књиге је у његовом природном пореклу.

У 1990. години:

Конзервисано је и рестаурисано 1.333 примерка старих оштећених комплета "Заставе", "Браника" и других листова

Ово би требало да буде пример за одабир нових материјала у циљу заштите културних добара.

Производња хартије има дугу традицију. Поред појаве машинске производње, задржала се и ручна израда хартије, без које не би била могућа рестаурација папира. Пре петнаестак година била је релативно скромна понуда хартије за рестаурацију. Модерна технологија овде је учинила много. Произвођачи данас нуде изузетно велики избор нијанси, структуре, граматуре, дужине целулозних влакана. У новије време срећемо у каталозима два најважнија податка о квалитету хартије. Сировински састав и PH вредност. Познавајући састав хартије коју рестауришемо, неопходно је одабрати хартију што приближнијег састава и квалитета, којом ћемо вршити рестаурацију. Употребом неодговарајуће хартије долази до деформација рестаурисаног листа, услед различитих коефицијената ширења и скупљања при промени температуре и влаге. PH вредност показује киселост хартије. Овај податак је од изузетне важности, јер од његове вредности зависи трајност хартије и њен утицај на хартију коју рестауришемо. Данас се производе хартије са PH вредношћу од 7-9. Што је PH вредност већа, то је хартија дуготрајнија и мање подложна утицају хемијских агенаса из ваздуха. Ово свакако изискује и посебну технолошку припрему у производњи хартије,

Дрво у корицама књига заменио је картон. Све до скоро картон се није одликовао квалитетом. Технолошким поступком произведен је картон од 100% чистих памучних влакана са додатком 3% слободног калцијум карбоната ($CaCO_3$). Калцијум карбонат има улогу одржавања PH вредности на око PH=8. Примена овог картона је широка. Од корица за књиге, подлоге за лепљење докумената, опремање цртежа и графика при изради паспартуа (сл. 1) и за израду заштитних кутија за књиге.

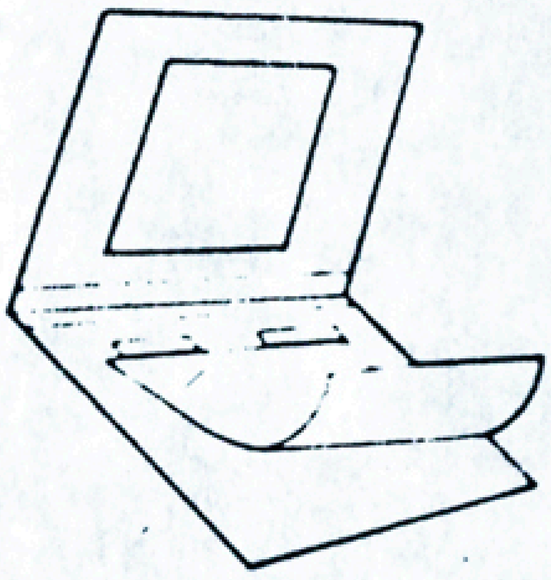

Сл. 1. Опрема цртежа

Књиге са вредним повезима чувају се у специјално израђеним кутијама (сл. 2). Оне су направљене од некиселих материјала чија је PH вредност од 7-9. Употребљен је памучни картон (PH=8,5) и специјална некисела књиговезачка платна. Све ово уз одговарајућу конструкцију са додатком специјалног изолационог материјала (сл. 3). Конструкција ових кутија потиче још из 18. века. Тада су се израђивале од дрвета. Назив Соладер кутије добиле су по свом конструктору, биологу Danielu Charlesu Solanderu, који је радио као библиотечки радник у Британском музеју.

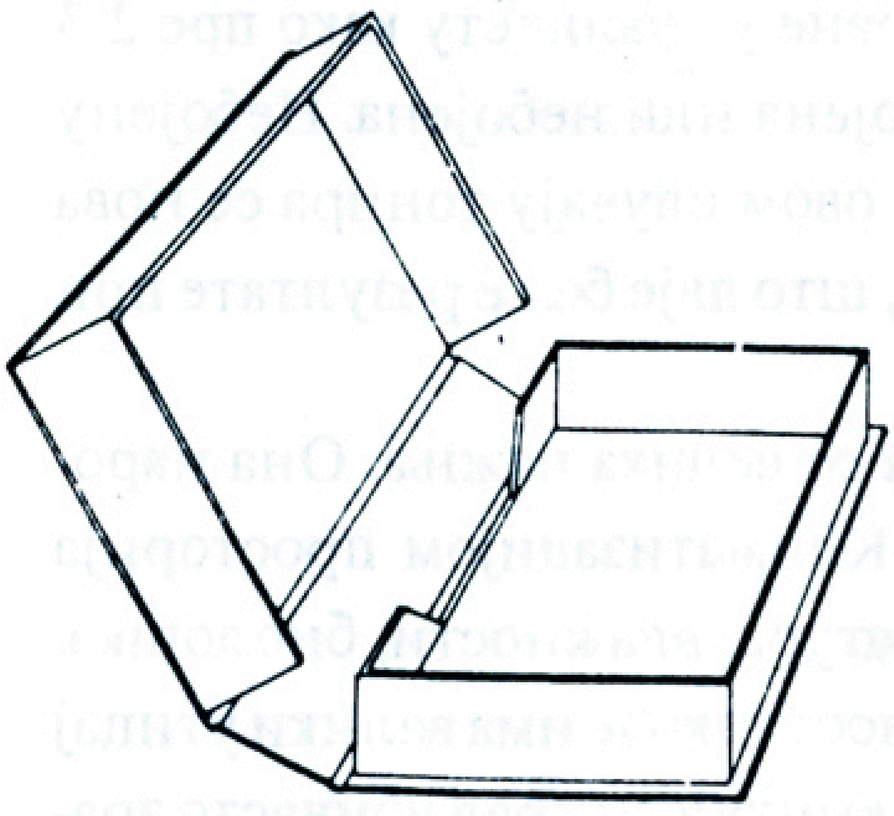

Сл. 2.

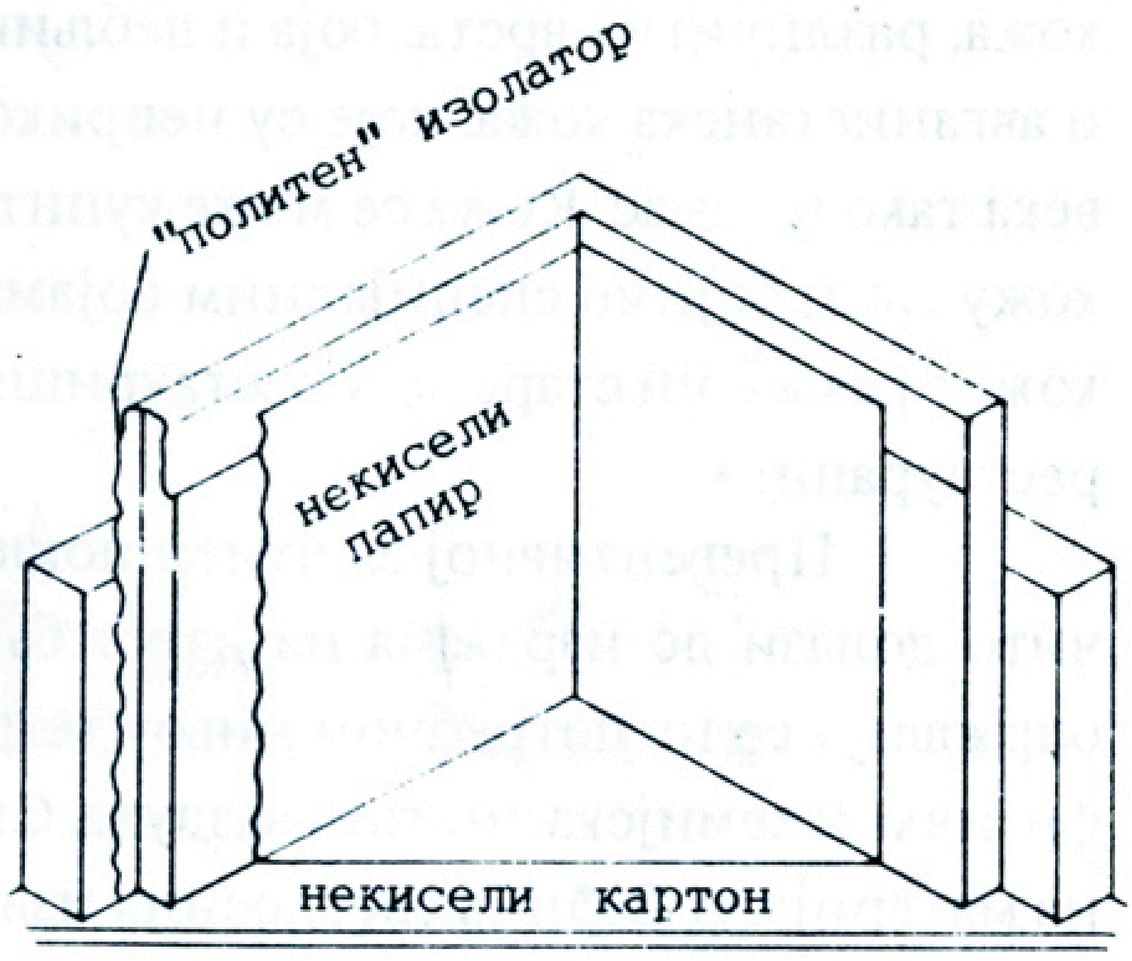

Сл. 3.

Бојена, такозвана мраморирана хартија, обично се израђивала од лоше хартије. Њом се пресвлаче корице и израђују предлистови за књиге. Данас се мраморира ручно произведена хартија са одговарајућом РН вредношћу (сл. 4).

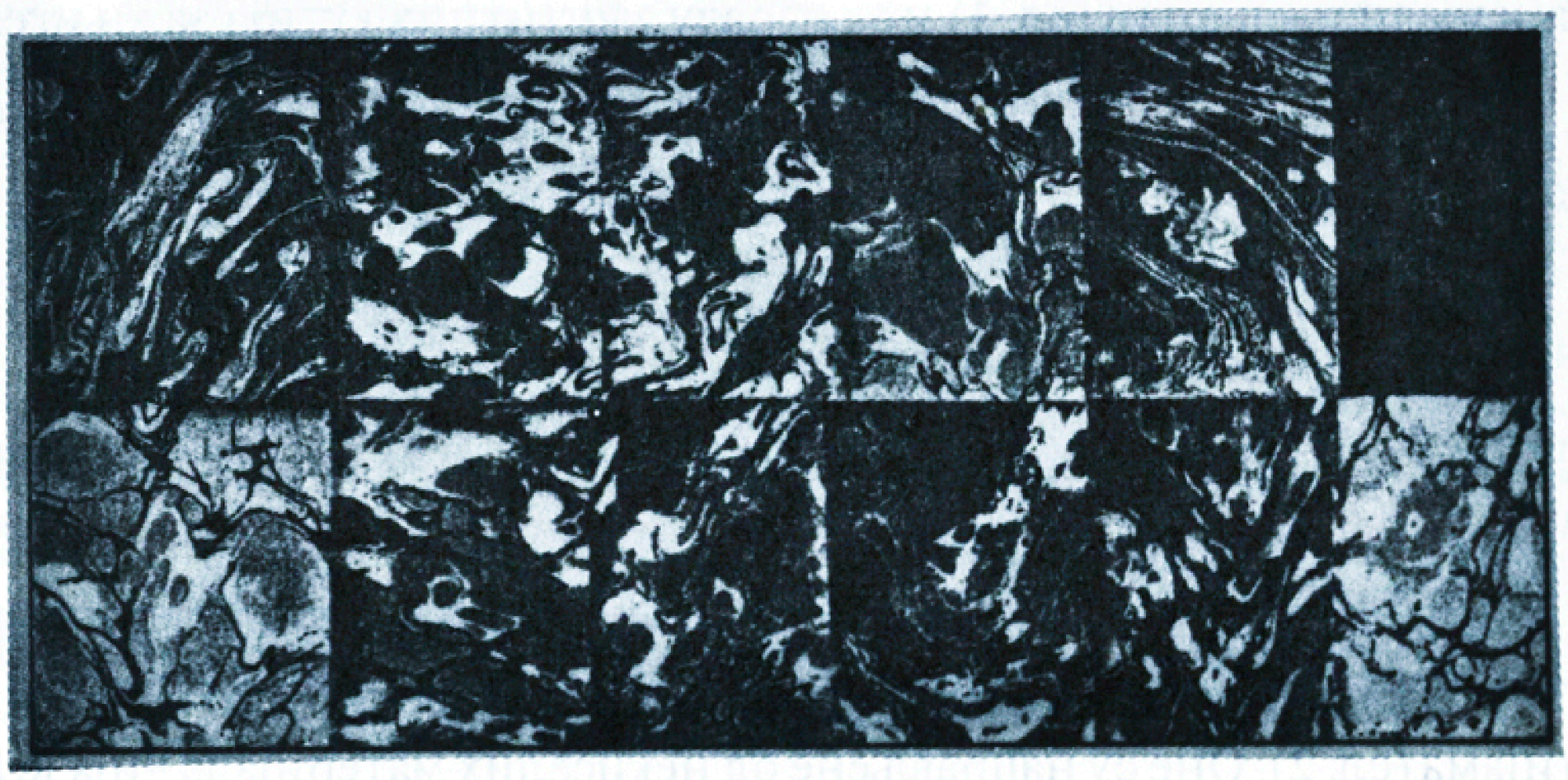

Сл. 4.

За коричење књига употребљава се козија, овчија, свињска и ређе телећа кожа. Оне морају бити штављене природним штавним материјама. На тржишту данас постоји већи избор високо квалитетних кожа, различитих врста, боја и дебљина. То су мароканска, нигеријска и авганистанска кожа, које су неприкосновне у квалитету како пре 2-3 века тако и данас. Кожа се може купити бојена или небојена. Небојену кожу сами бојимо специјалним бојама. У овом случају тонира се нова кожа према боји старе коју рестауришемо, што даје боље резултате при рестаурацији.

Превентивној заштити поклања се велика пажња. Она нарочито долази до изражаја на изложбама. Климатизацијом просторија одржавају се на потребном нивоу температура, влажности, биолошка, физичка и хемијска чистоћа ваздуха. Светлост такође има велики утицај на материјале. Већина светлосних извора емитује ултраљубичасто зрачење које веома штетно утиче на предмете. Флуоресцентне цеви које се често постављају у изложбеним просторијама извори су овог зрачења. Да би се зрачење спречило израђена је специјална прозрачна фолија која се постави на цев, те тако апсорбује ултраљубичасти спектар (сл. 5).

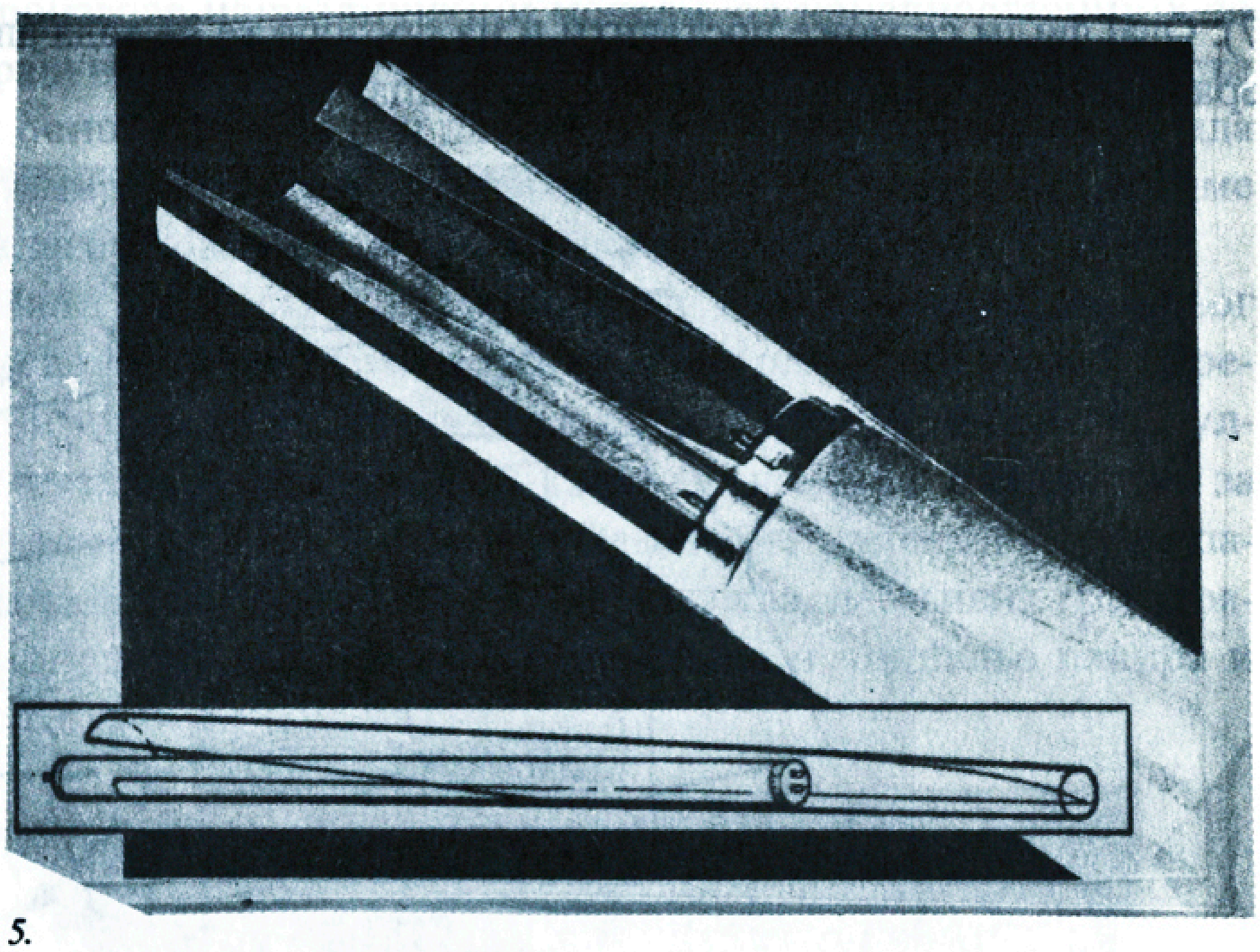

Сл. 5.

Предмети се могу и директно штитити. Ако су то фотографије, слике, тада се на њих поставља плоча од специјалне врсте плексигласа која одбија 92% ових зрака (сл. 6).

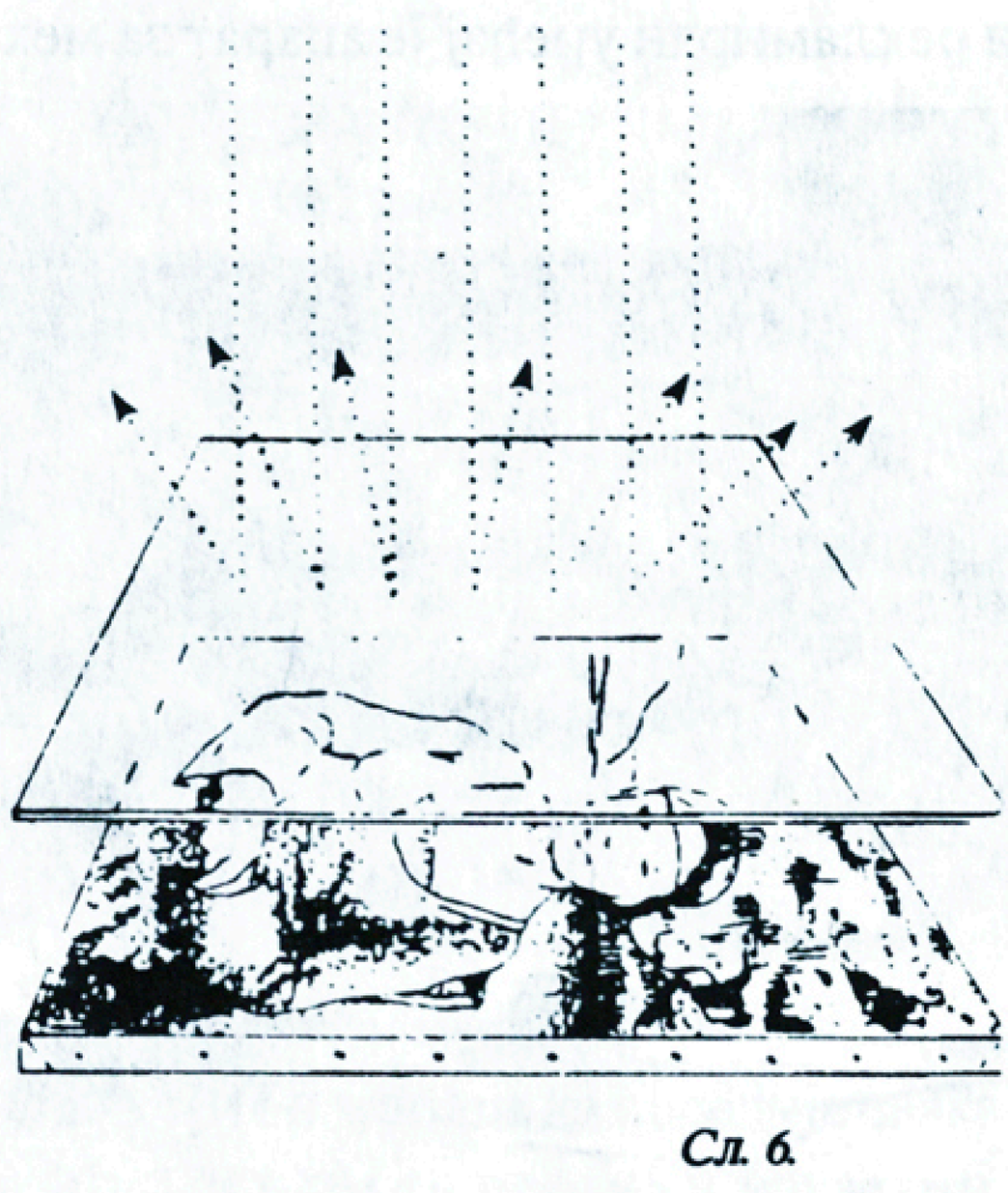

Сл. 6.

У случајевима када се излажу књиге заштита се може извести на тај начин што се витрина прекрије са "полиестер ултравиолетним филтер филмом". Филтер апсорбује 99% ултраљубичастог спектра (сл.

7). Овај филм се може поставити и на прозоре те ће тада апсорбовати зрачење овог спектра које потиче од сунца.

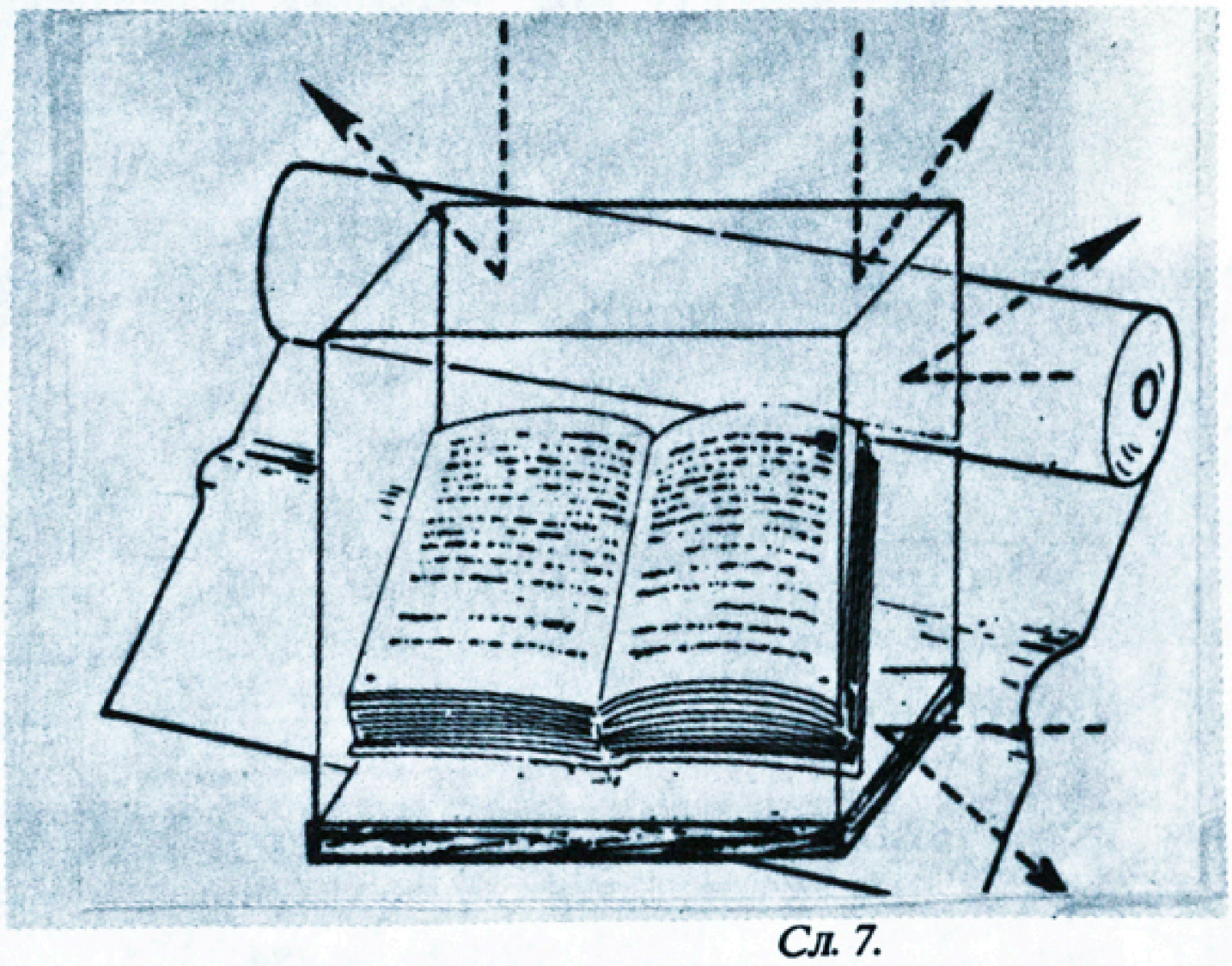

Сл. 7.

У конзервацији и рестаурацији све се више користе савремени уређаји који несумњиво утичу на квалитет обављеног посла.

Већ неколико година у свету рестаурације хартије највише поминьан и рекламиран уређај је апарат за механизовану рестаурацију.

У 1990. години:
23.320 листова страних књига заштићено у лабораторији за конзервацију и рестаурацију

Данас се производе најразличитији модели, од најједноставнијих до модела са рачунарском обрадом података. Библиотека Матице српске може бити поносна, јер је још далеке 1974. године конзерватор Нада Ђокић инсталирала овај апарат у лабораторији за рестаурацију и тиме применила, међу првима у свету, ову значајну методу.

"Мали парни скалпел" или "парно пенкало" су називи новог апарата који ће рестауратoрима донети велико олакшање у послу. Уређај се састоји из резервоара за дестиловану воду, генератора паре, ултразвучног генератора, командне табле и цеви са млазницом за усмеравање водене паре. Апарат је првенствено намењен за омекшавање и уклањање лепкова животињског порекла, лепљивих трака, раздвајање папирних наслага, отклањање флека и чишћење папира и текстила (сл. 8).

Сл. 8.

Вакуум сто је уређај који би морала да поседује свака савремена рестаураторска лабораторија. Са њим се постижу изузетни резултати при рестаурацији рукописа, акварела, цртежа тј. свих докумената на којима се налазе мастила, тушеви и боје осетљиве на већу количину влаге. Подлепљивањем цртежа мапа и других докумената на вакуум столу добијају се неупоредиво бољи резултати него када се ради без

овог апарата. Уређај је састављен од фино перфориране равне плоче повезане са вакуум пумпом и командном таблом (сл. 9).

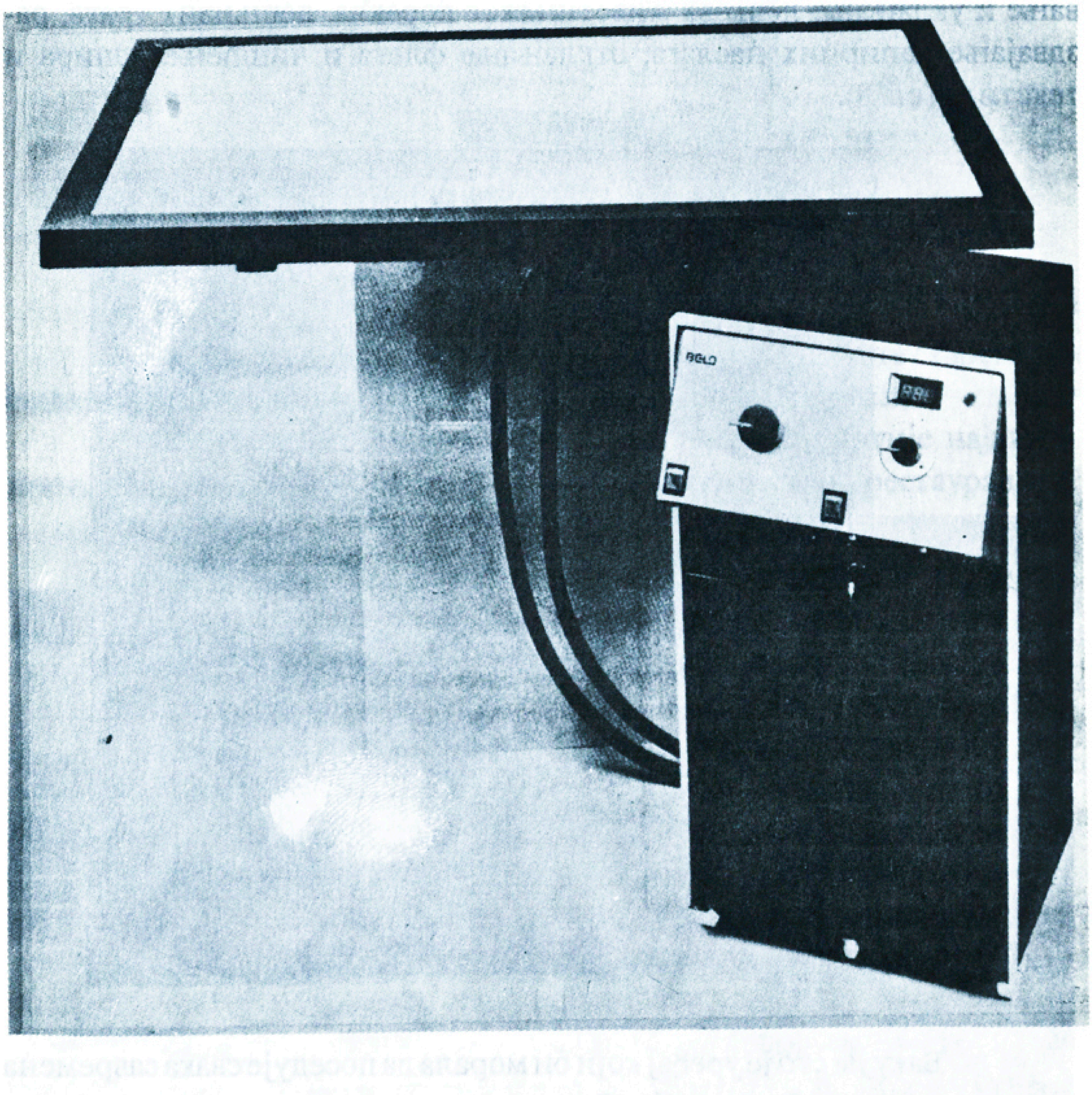

Сл. 9.

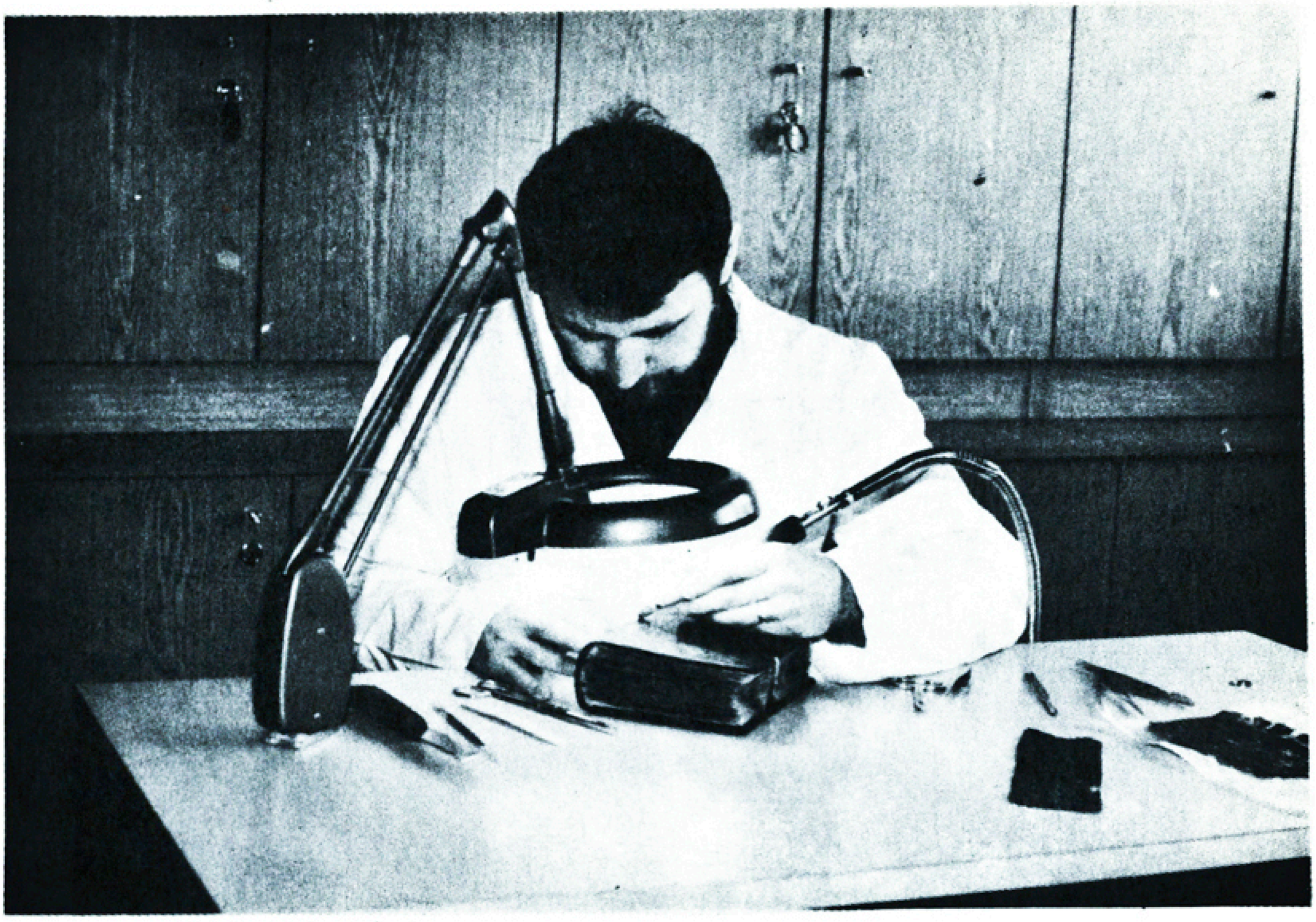

У 1990. години:
Повез старих књига рестаурише се у лабораторији библиотеке

Наводећи ове примере, са задовољством можемо закључити да је савремена цивилизација конзервацију и рестаурацију подигла на ниво научне дисциплине. Обнављајући изворе културне баштине, ширимо токове нашег напретка.

О МЛАДЕНУ ЛЕСКОВЦУ

Марија Чурчић

МЛАДЕН ЛЕСКОВАЦ У БИБЛИОТЕЦИ МАТИЦЕ СРПСКЕ

ã

Младен Лесковац је био библиотекар, односно управник Библиотеке Матице српске девет година и два месеца. По томе је био најдуже на челу Матичине Библиотеке од њеног постанка. Напуштајући Библиотеку 30. октобра 1954. и одлазећи за професора Фиозофског факултета у Новом Саду, где је био и први декан, поднео је оставку на положај управника и том приликом дао кратак рачун о своме раду. Тај текст потребно је имати на уму у целини, да би се могао утврдити рад Младена Лесковца у библиотекарству уопште, и у Матичиној Библиотеци посебно. Рачун Младена Лесковца у Библиотеци Матице српске гласи:

Управном одбору Матице српске Нови Сад

Пошто сам изабран за професора на Филозофском факултету у Новом Саду, молим Управни одбор да ми уважи оставку на положај управника Библиотеке Матице српске.

За управника Матичине Библиотеке изабран сам 3. септембра 1945 године, - на томе положају дакле провео сам 9 година и 2 месеца. Као што је познато, овај период био је значајан и по Матичину Библиотеку. Стицајем срећних околности, Библиотека се у томе времену знатно развила, а у томе периоду је обезбеђен и њен несметани развој у будућности. Фонд њених књига се безмало учетворостручио; што је и од тога важније, за све ово време је систематскије и са већим успехом, јер са већим средствима него икада раније занављана и стара, првенствено српска књига, тако да су Матичине раније збирке знатно попуњене а основа им је донекле проширена, па је Матичина Библиотека, одувек знатна, данас несумњиво једна од најважнијих у земљи. За ово време је отворена и библиотечка Читаоница са 63 седишта, која је све доскора углавном задовољавала потребе нашега града. Даље, у Библиотеци је, поред из основа поново обрађене картотеке, израђен и специјални Каталог

српске књиге за период 1494-1880, а њен први део (1494-1847) потпором Матице српске и штампан; на потстицај Библиотеке почето је у Матици са фототипским издавањем ретких и старих српских књига. Путем раније слабо практиковане а данас већ веома разгранате размене остварена је присна веза са многим домаћим и иностраним библиотекама, научним установама и универзитетима. Најзад, ствар пресудна по даљи живот Матичине Библиотеке, она је 1948 год. постала покрајинска библиотека Војводине, са свима организационо-стручним предностима као и активношћу обавезном по установу те врсте и таквога ранга. И модерни магазин Библиотеке, који се баш сада завршава, поуздан је јемац да је овако заснован развој Библиотеке упућен добрим путем за дуг низ година.

Овакав полет у развоју Матичине Библиотеке везан је за период од протеклих девет година. Нећу крити да сам веома срећан што је баш мени пала у део част да сам се у то важно време налазио на челу ове Матичине установе. Утолико пре сматрам за своју дужност да се Управном одбору срдачно захвалим што ми је стално поклањао пуно поверење и увек ми пружао своју помоћ пуну разумевања, омогућивши ми на тај начин не само да организујем и водим стручни рад у Библиотеци, него и да несметано радим и на књижевности и науци. Стога је разумљиво ако своје досадашње место напуштам и са извесним жаљењем. А Управни одбор Матице молим да ми верује да ће ме стога за Матицу српску вазда везивати најдубља осећања љубави и захвалности.

Нови Сад, 30. октобра 1954. године

Младен Лесковац /с.р./

Најкраће, тако је и изгледао рад Младена Лесковца у Библиотеци Матице српске. Да би се схватио његов рад у потпуности, нужно је рећи много више него што је он рекао о њему у своме рачуну кад је напуштао Библиотеку. Пре него што је дошао у Библиотеку Младен Лесковац је несумњиво знао многе тајне библиотечких послова. И то се мора имати на уму када се говори о његовом раду у Библиотеци Матице српске.

В

У Библиотеку Матице српске дошао је Младен Лесковац сасвим извесно, као добар зналац библиотечких послова. Научио их је добро. У пријави на конкурсу за библиотекара Матичине библиотеке рекао је кратко да је радио у Универзитетској библиотеци у Београду и да је био библиотекар библиотеке новосадске Мушке гимназије, а радио је библиотечке послове и другде што није рекао у молби.

Први сусрет са једном великом библиотеком имао је Младен Лесковац у Новом Саду баш са Библиотеком Матице српске. У њој ће

први пут и нешто радити. Нема података када је Младен Лесковац први пут ушао у Библиотеку Матице српске. "Вероватно у рано пролеће 1920 године" када је био "петошколац и прождирао дневно просечно књигу или две", требало му је да реши проблем како "доћи до књиге, доћи до књига, до што више књига". Дошао је тако у Матичину Библиотеку, још затворену за читаоце. О тим првим сусретима са Матичином библиотеком сећао се касније:

> **Матичину Библиотеку, делом развучену а делом испретурану, сређивао је у старом Матичином здању песник Милета Јакшић у оној малој и мрачној собици првога спрата где је, кажу, радио Тихомир Остојић. "Званично", Милета Јакшић књиге није издавао публици; ипак, није дуго остао незапажен. Јер, добар и мек какав је био, Јакшић није могао успешно одолевати наметљивим молбама гимназиста који су, са оним здравим и развијеним ђачким смислом за открића, убрзо докучили за његов посао, па нам је тако с времена на време, оном својом намерно набуситом осорношћу - а коју смо ми тек доцније правилно схватили - , ипак давао по неку књигу. Расејан и замишљен, Милета Јакшић је споро напредовао у своме раду. Понекада би се зачитао, и ја га таквог најбоље и памтим: стоји иза брда књига са отвореном књигом у руци, онизак и стамен, чврстих ногу, као укопан, стоји и чита, чита - а она несрећна рпа штампане хартије око њега не смањује се и не сређује, него пре некако претећи расте и још се више злокобно мрси и заплиће; или би пак сигниране књиге мешао са несигнираним, стално их затурао, губио, почињао све изнова, љутио се и смејао, и гунђао на нас, а у ствари волео што му долазимо и сметамо. Изгледало је да се посао никада неће завршити. Неколицина му тада понудисмо своју помоћ, а он је весело прихвати, сумњичаво нас ипак загледајући накнадно; па смо потом скоро свако по подне свраћали у Матицу "на рад", понешто и помагали песнику, али углавном бежали из конвикта и снабдевали себе и друге књигама: читав рудник је био пред нама. Све је то Јакшић видео и није се љутио. Није много говорио, и више покретом главе, слегањем рамена, гримасом, опоминући више нечујним присуством него речју; али је волео млад свет, и споразумевао се с њим лако и ћутке, осмехом, са неким прећутним подразумевањем онога што се није рекло а на шта се мислило. Мрак се увлачио рано у влажну и од светлости душмански заклоњену нездраву собицу, тако да је онде већ у по дана морала горети светиљка, једва доспевши да осветли узак круг над лепом Јакшићевом јакшићевском главом. Мрак је био по угловима; било је тихо - нарочито тихо - , пријатно и некако празнично у оном хаосу од књига и загушљивости од плесни, буђи, салитре, црвоточине, и прашних и киселкастих мириса старих библиотека. Било је друкчије него напољу; било је лепо. Добре и мудре очи Милете Јакшића и нас су некако смиривале и све око нас улепшавале; полако и неприметно, заволели смо тада песника и његово ћутање, а улазили му у собу скоро побожно. [*Чланци и есеји* / Младен Лесковац, Нови Сад, 1949, стр. 156-157].**

У књижевности се Младен Лесковац јавио раније, 1923. у загребачкој *Младој Југославији*. Приказао је приповетке *Из прошлости* Исидоре Секулић [*Млада Југославија*, год. 2, бр. 6, Загреб, 1923, стр. 179-180].

Пре тога куповао је књиге "да попуним своју библиотеку (младићи охоли вазда сањају о савршенству)" сећао се, такође касније. Купио је између осталих "у свилено сиво платно повезаних песама Лазе Костића, из године 1909, ова иста која сада, сва упропашћена свакојаким мојим записима и примедбама, стоји ево на полици моје радне собе, стално на дохват руке. Купио сам је, гимназист, у већ оронулој књижари Миливоја Каракашевића [у Сомбору примедба М.Ч.] у оној истој двоспратној лепој кући у којој је Лаза Костић, замислио и написао ону своју вртложну, последњу песму". Открио је у њој тада, за себе, чудесну Santa Maria della salute. [*Први сусрет са песмом "Santa Maria della salute", О Лази Костићу* / Младен Лесковац, Београд, 1978, стр. 287-288].

Следећи пут јавиће се Младен Лесковац у књижевности 1925. песмама у 305. књизи *Летописа* и у 19. књизи београдске *Мисли*, а 1926. објавио је само своје песме и преводе Ендре Адија и Достојевског. У следеће две године 1927. и 1928. поред песама и превода, јавиће се у *Летопису* и приказима.

У оне три године, када је писао поезију и преводио, радио је Младен Лесковац као дневничар у београдској Универзитетској библиотеци. Тек следеће, 1929. године пред крај студија, када више није радио у Универзитетској библиотеци, почео је научни рад сарадњом у *Гласнику Историског друштва* у Новом Саду.

Већ сада се не зна шта је Младен Лесковац радио у Универзитетској библиотеци. Библиотека је основана 1921, а 6. априла те године за управника те Библиотеке изабран је Урош Џонић. Први буџет Библиотеке био је одобрен 1924/1925, а 1924. године добила је и прве библиотекаре. Крајем децембра 1924. примљени су на рад студенти Смиља Мишић, а у марту 1925. Радомир Алексић који је престао са радом већ 8. октобра. Радмило Димитријевић је постављен у Библиотеци за дневничара 29. октобра 1925. Негде, у том међувремену дошао је у Библиотеку и Младен Лесковац. Библиотека је почела рад са читаоцима још 8. новембра 1925. године, али је званично отворена 24. маја 1926. године. [*Универзитетска библиотека "Светозар Марковић"* I / Љубомир Дурковић-Јакшић, Олга Поповић, Београд; 1977, стр. 193-195].

Уз Уроша Џонића морао је Младен Лесковац стећи за оне три године вредна знања из библиотекарске струке. Смиља Мишић, која је дошла у Универзитетску библиотеку нешто пре њега, постала је један од најбоље образованих српских библиотекара, док су Радомир Алексић и Радмило Димитријевић, па и Младен Лесковац остварили значајну научну каријеру.

У Сомборску гимназију за суплента постављен је Младен Лесковац 1930, а јавио се на дужност и положио заклетву 3. октобра 1930. године. Предавао је српскохрватски језик, филозофију, француски и

немачки језик, а био је библиотекар и водио литерарну дружину "Скерлић". У *Извештају* сомборске Реалне гимназије за 1930/31. школску годину је његов *Извештај* о раду Књижнице. Књижница је те године била претплаћена на листове: *Српски књижевни гласник, Књижевни север, Народна просвета, Народна одбрана, Народна старина, Гласник Историског друштва*, Нови Сад, Сарајевски *Преглед, Летопис Матице српске, Трезвеност, Зорица, Гласник трезвене младежи*. Купљена је и 41 књига у 49 свезака.

У Сомборској гимназији Младен Лесковац је провео још две школске године, 1931/32, и 1932/1933, али више није био библиотекар. У све три сомборске године био је надзорник ђачке литерарне дружине "Скерлић". У гимназијском *Извештају* за 1930/31. годину о томе је написао:

> Ђачка књижевна дружина "Скерлић" и ове је године била активна. Испред управе надзор је водио Лесковац Младен суплент, и давао побуда за литерарно-естетско васпитање. Сем часописа (*Српски књижевни гласник, Мисао, Летопис, Младост* и др) ђачка дружина има у својој библиотеци 662 књиге, претежно из наше књижевности. Чланови удружења су сви ђаци V-VIII разреда. На уложној књижици има 4057,50 дин [*Извештај* за школску годину 1930-31 / Државна реална гимназија Сомбор, стр 87-88].

И следеће године, Младен Лесковац је водио литерарну дружину и о њеној библиотеци у школском *Извештају* за 1931/32. године написао:

> Материјално стање дружине, које се састоји једино из чланских испла-та износи на крају године 2200,50 дин. Једини издаци су: отплата дуга за књиге и претплата за часописе. У овој шк. год. књига је набављана врло мало (*Изданци из опаљена грма* од Вељка Петровића и последње редовно коло Српске књижевне задруге), пошто је дружина имала обавеза за књиге купљене на отплату у прошлој шк. год. [*Извештај* за школску годину 1931-32 / Државна реална гимназија Сомбор, стр. 32].

Коначно, и последње године проведене у Сомборској гимназији Младен Лесковац је био надзорник литерарне дружине и бринуо о њеној библиотеци. О томе у *Извештају* за 1932/33. школске године рекао је:

> Материјално стање друштва које се издржава једино из чланских упла-та износи на крају године 1514 дин. У овој шк. год. набављено је укупно 20 књига, махом за школске потребе чланова (антологије из серије "Школских писаца") [*Извештај за школску годину 1932-33* / Државна реална гимназија Сомбор, стр. 36).

Нема података како је била уређена библиотека литерарне дружине Сомборске гимназије, али је Младен Лесковац оставио прецизне податке о средствима утрошеним за библиотеку. То је такође несумњив податак да је познавао технику библиотечког пословања.

У последње две године боравка у Сомбору, Лесковац, како је већ речено, није водио школску библиотеку. Ипак, он је вероватно утицао на рад библиотеке, бар на њену набавку. Куповина седам књига *Вукове преписке*, *Прилога* Павла Поповића и *Јужнословенског филолога* морала је уследити на његов захтев. У последњој години његовог службовања у Сомбору, школска библиотека је била претплаћена и на *Наш језик* и купљен је комплет од осам књига *Архивске грађе* Алексе Ивића, *Захарије Орфелин* Тихомира Остојића, *Ерлангенски рукопис* Герхарда Геземана и расправа *О Мирослављевом јеванђељу* Куљбакина, по свој прилици такође по његовој жељи.

У новосадску Мушку гимназију "Краља Александра I" премештен је Младен Лесковац одлуком Министарства просвете од 3. августа 1933, по службеној потреби. У Новом Саду је предавао српскохрватски језик и историју. Уз наставничке послове био је библиотекар гимназијске библиотеке, а водио је ђачку литерарну дружину "Змај Јован Јовановић".

Следеће школске 1934/35. године предавао је српскохрватски, француски језик и писање. И те године је водио библиотеку и био надзорник ђачке литерарне дружине. Школске 1935/36. године предавао је српскохрватски, француски и немачки језик и био библиотекар гимназијске библиотеке. Годину касније, 1936/37, предавао је само српскохрватски језик и није имао друге дужности. Извештај о раду библиотеке потписали су Сергије Јовановић и Младен Лесковац. Могуће је, да у току године, Младен Лесковац предао посао вођења библиотеке Сергију Јовановићу, а обојица су потписали само *Извештај о раду библиотеке*. Школске 1937/38. године Младен Лесковац је предавао српскохрватски језик и филозофију, али није имао других задужења. Извештај библиотеке је непотписан. У последњем *Извештају* новосадске Мушке гимназије који сам имала у рукама, Младен Лесковац је предавао само српскохрватски језик, а *Извештај библиотеке* потписали су Крешимир Георгијевић и Мирослав Јерков.

Младен Лесковац је водио и потписивао *Летопис* Гимназије за школске 1933/34, 1934/35, и 1935/36. године. Следећих година *Летописи* нису потписивани.

У новосадској Мушкој гимназији Младен Лесковац је предавао српскохрватски, француски и немачки језик, историју, филозофију и лепо писање. Сем француског и немачког језика говорио је тада и мађарски, а знао је и латински. По томе што је уз језике предавао и историју и филозофију мора се закључити да је познавао и те научне области. Сва та знања су морала оставити трага и у његовом односу према библиотеци. По томе што је предавао лепо писање и што је водио школски летопис, може се рећи да је и гимназијску библиотеку и

библиотеку литерарне дружине водио стручно и прецизно. То су два важна предуслова за рад у библиотеци.

Прве године Лесковчевог рада у гимназијској библиотеци она је имала 12232 дела у 20937 свезака, а од тога броја у току године приновљено је 173 дела у 193 свеске. Библиотека је те године била претплаћена на следеће новине: *Политика, Време, Нови Сад,* Journal des débats. У библиотеку су стизали и следећи часописи: *Гласник Историског друштва Нови Сад, Летопис Матице српске, Књижевни север, Српски књижевни гласник, Гласник професорског друштва, Наш језик, Упознај себе сама, Мисао, Данас, Глас Матице српске* и *Занатлије.*

Следеће школске године, 1934/1935 библиотека је била претплаћена и на Prager Presse. Знатно је повећан број часописа: *Венац, Страни преглед, Прилози проучавању народне поезије, Јужнословенски филолог, Прилози Павла Поповића, Народна старина* и *Напредак.* Те године је библиотека набавила 127 књига у 130 свезака [*Споменица и Извештај* за школску годину 1934-35 / Мушка реална гимназија "-Краља Александра I у Новом Саду, стр. 34].

Школске године 1935/36. библиотека је примала исте новине и часописе као и претходне године, а увећана је за 50 дела у 119 свезака [*Извештај за школску годину 1935-36* / Мушка реална гимназија "Краља Александра I у Новом Саду, стр. 38].

У *Извештају* за 1936/37 годину о раду библиотеке, који су потписали Сергије Јовановић и Младен Лесковац, библиотека је примала новине и часописе као и претходне две године. Те године је библиотека преуређена. Израђен је нови каталог за српскохрватске, словеначке и француске књиге, а започета је и израда каталога за немачке књиге и часописе, а преостало је да се уради каталог за немачке, мађарске, енглеске, руске, латинске и грчке књиге. Реорганизовано је и издавање књига ученицима, чиме је удвостручен број прочитаних књига. "Прошле године је издато на читање 2332 а ове 4562 књиге". [*Извештај* за школску годину 1936-37 / Мушка реална гимназија "Краља Александра I" у Новом Саду, стр. 31-32].

Очигледно, нови каталог је пружао информације по језицима, што ће рећи да је био организован по угледу на велике библиотеке у свету. И организовање разредних библиотека биле су у току савремених библиотекарских кретања тиме што су књиге биле приближене читаоцима онако како су предвиђали теоретичари савременог библиотекарства. Није јасно да ли се за ту реоранизацију залагао Младен Лесковац или је то чинио Сергије Јовановић. Ако реорганизација библиотеке није била идеја Младена Лесковца, он је бар допринео да се она реализује.

Младен Лесковац је прве две године рада у новосадској Мушкој реалној гимназији водио и Књижевно уметничко друштво "Јован Јовановић Змај". Ово литерарно друштво имало је и своју библиотеку. Школске године 1933/34. оно није издавало лист "него су за суму од 7.264,50 дин. купљене књиге; друштво је тако комплетирало своју већ лепу библиотеку". [*Извештај* за школску годину 1933-34 / Мушка реална гимназија "Краља Александра I" у Новом Саду, стр. 64]. Следеће 1934/35 школске године Душтво је "од својих редовних прихода", тако-ће, "куповало књиге за своју библиотеку, као што је помогло и оснивању разредних библиотека у свих осам одељења првог и другог разреда " [*Споменица и Извештај* за школску годину 1934-35 / Мушка реална гимназија "Краља Александра I" у Новом Саду, стр. 91].

Уз значајно ангажовање Младена Лесковца на раду у гимназијског библиотеци, њега су у оним годинама занимала и питања појединачних примерака књига. Одмах по доласку у Нови Сад, дошао му је до руку, добротом свештеника Миливоја Вуковића из Каћа

> један у кожу повезан, лепо сачуван и прекрасно писан *Псалтир*, величине 9x13 см. *Псалтир* сем псалама садржи још и непорочне и воскресне тропаре, месецослов, посни триод, велико повечерје, мало водоосвећење, акатист Богородици канон гробу и св. васкресењу Христову, канон Богородици за сваки дан, октоих, васкрсна еванђеља, стихире и светилен, пасхалну службу и једну изнад свега занимљиву, 308 стихова дугу химну, молитву пресветој Богородици, преведену из Димитрија Кантакузена коју би наши теолози и стручњаци за своју стару књижевност требали свакако да проуче. Писар је овај *Псалтир*, како се види по датовању на последњем листу, завршио 1645, али га је, овако огромног, сасвим извесно морао почети годинама раније. [*Неколико ситних вести о породици Светозара Милетића* / Младен Лесковац, *Гласник Историског друштва*, књ. 7, св. 1-3, Нови Сад, 1934, стр. 360-361. Књига је сада у Народној библиотеци Србије, в. *Опис ћирилских рукописа Народне библиотеке Србије*, I / Љубица Штављанин-Ђорђевић, Мирослава Гроздановић-Пајић, Луција Черних, Београд, 1986, бр. 111].

Овим текстом показао је Младен Лесковац да је уз познавање текућих библиотечких послова, познавао и специјалне. Студирао је поред српскохрватског језика и старословенски језик и могао је и да идентификује старе ћириличке рукописне текстове. У времену од почетка рада у Универзитетској библиотеци до доласка у Нови Сад научио је да идентификује и старе рукописне књиге. То је већ изискивало познавање најсложенијих библиотечких послова. Он их је свакако познавао.

Те године, Младен Лесковац је описао и два преписа Доситејевих књига. На један, из Државне архиве у Новом Саду скренуо му је пажњу Димитрије Кириловић, а други је био власништво Мирослава Јерковића, такође професора новосадске Мушке гимназије. [*Два податка о Доситејевој популарности* / Младен Лесковац, *Гласник историског друштва*, књ. 7, св. 1-3, Нови Сад, 1934, стр. 336-337].

Преуређујући библиотеку новосадске Мушке гимназије 1936, наишао је на књиге које ће му бити занимљиве. О једној ће написати:

У библиотеци новосадске Мушке гимназије увезана заједно са неким другим књигама, налази се једна малена, не добро нити потпуно очувана књижица, без насловног листа, тако да јој се не може знати ни наслов, ни аутор, ни издавач, а садржина јој је ова: Прво иде једна песма у десетерцу под насловом *Вилински збор на Авали или књаз Мијаило заузима српске градове од Турака на дан 6. априла 1867. год.*, па песма неког И. Стружанина *Чуј мачу с перетом каква је песма са Србином*, па једна *Народна песен* поводом које све ово и бележимо, па опет једна *Бугарска народна песен*, па *Друга народна песен* (опет бугарска); па једна прича, *Чини*, па *Досетке* и *Загонетке или веселье код преље* а све то на једном табаку in 8°. Тако је могао да пише само познавалац књига у библиотекама. [*Из српске књижевност* I / Младен Лесковац, Нови Сад, 1968, стр. 67].

Године 1938. Младен Лесковац начинио је *Регистар првих тридесет свезака Гласника Историског друштва* (1928-1937) у коме је дао *Садржај по писцима* и предметни *Регистар*. "Марта 1937. Управни одбор Историског друштва" поверио му је израду *Садржаја и Регистра*. О томе је разговарао са Станојем Станојевићем и Душаном Поповићем. За израду *Садржаја и Регистра* имао је два узора.

Једно је де Боров *Регистар* уз другу свеску Теофана (*Theophanis Chronographia*. Recensuit Carolus de Boor. Vol. II, Lipsiae, 1885, одељак *Index nominum rerumque merabilium*, p. 555-786), друго је *Регистар* Паула Марка за првих дванаест година часописа Bizantinische Zeitschrift (Paul Marc, Generalregister zu Band I-XII, 1892-1903, Leipzig, 1909, VIII, 592). Али дивни *Регистар* де Боров, рађен је за једно дело једнога писца, макако да ми је могао дати корисне сугестије, није могао у свему бити образац за Регистар *Гласников*: у нашем листу теме су сваки час друкчије, исцепканије, разнородније, често и детаљније; зато сам морао имати више пред очима начин Паула Марка. [*Регистар првих тридесет свезака Гласника Историског друштва* / Младен Лесковац,- *Гласник Историског друштва*, 1938, Кн. 11, св. 1-2, Предговора, стр. 5]

Чини се, да је Младен Лесковац имао на уму и регистар Тихомира Остојића у његовој књизи *Доситеј у Хопову*. Но, без обзира на узоре, Младен Лесковац је начинио врхунско дело српске библиографије. Када је 1953. покренуо *Зборник Матице српске за књижевност*, одмах је у њега увео и такве регистре.

Када је уредништво едиције *Библиографије* у Матици српској започело израду садржаја и предметних регистара за узор је узело Лесковчев *Регистар Гласника Историског друштва* у Новом Саду. Не треба сумњати да је тим *Регистром* и регистрима који су га следили, Младен Лесковац дао незаобилазан допринос српској библиографији и српском библиотекарству.

За монографију *Војводина* написао је Младен Лесковац текст *Српска књижевност у Војводини до Велике сеобе* у коме је приказао и

преписивачки рад на територији данашње Војводине од најранијих времена, од 14. в. до Велике сеобе. За тај посао било му је потребно сем знања историчара књижевности и познавања историје књиге и места књиге у духовном животу, али и у манастирским и другим библиотека-ма, као што му је било потребно да познаје и историју скрипторија и калиграфије. [*Војводина* I, Нови Сад, 1939, стр. 415-440]. Све је он то знао онолико, колико се тада могло знати према радовима историчара српских књига, од Георгија Магарашевића и Павла Јозефа Шафарика, до др Бошка Петровића Жељског и Тихомира Остојића.

Интересовања Младена Лесковца од доласка у Нови Сад почела су да бивају знатно шира. Нема сумње да је његов библиотекарски рад знатно допринео да буде један од вреднијих рецензената *Гласника Историског друштва* у Новом Саду, али и у *Летопису Матице српске*, *Прилозима* Павла Поповића и новосадском *Дану*. Као и већина библиотекара његовог интересовања, он је баш захваљујући раду у библиотекарству био обавештенији од многих.

~
Г

Током рата Младен Лесковац је радио на уређењу библиотеке Српске православне велике гимназије у Новом Саду. Ево зашто: После 1918. године обе српске велике гимназије, и Новосадска и Карловачка и Српска учитељска школа у Сомбору постале су државне школе. Окупацијом Бачке "Мађарске власти су књиге те библиотеке [Новосадске српске гимназије] сортирале тако, да су оне које су набављене после 1918. г. сматрали државном својином, док су старе књиге, набављене до 1918. ставили на расположење Патронату гимназије и оне су за време окупације посебно смештене" [Записник III седнице Извршног одбора Управног одбора Матице српске, 11. марта 1947]. Библиотека је исељена из зграде Гимназије у некадашњу Грчку школу, у Грчкошколској улици. То пресељење је обављено по свој прилици у лето 1941, пре почетка наставе у новој школској 1941/42. години. Мађарске власти су некако оставиле и неке књиге које су купљене и после 1918. године. У сваком случају, било је потребно преуредити библиотеку. За рад у библиотеци били су ангажовани у први мах професори Младен Лесковац, Петар Адамовић, Стеван Јосифовић, а касније, од 1942. и Бошко Петровић, који су, сви остали без посла мађарском окупацијом Бачке. Руководилац послова био је Младен Лесковац. Рад у библиотеци финансиран је средствима Патроната.

Пре него што је започет рад на преуређењу гимназијске библиотеке Младен Лесковац је израдио принципе за уређење библиотеке

и каталоге [писмо Младена Лесковца Управном одбору Матице српске, Бр. 83/48, 8. април 1948]. Начинио је, затим, нове инвентарне књиге, картоне за каталог и маркице за сигнатуре. У свима њима су одштампани текстови ћирилицом, на српскохрватском језику. Постоје две инвентарне књиге, обе увезане у тврде корице и платно са полукожом. На предњим корицама је виньета са текстом: *Каталог Библиотеке Српске велике гимназије у Новом Саду* I и II. Инвентарне књиге имају следеће одштампане рубрике: *Инвентарски број, Име писца, Наслов дела, Где је дело издато, Година издања и величина, Број свезака, Сигнатура, Цена, Како је дело набављено, Да ли је дело повезано или није, Примедба.* Под инвентарним бројем 1 уписана је *Стематографија* Христофора Цефаровића, руком Младена Лесковца. Инвентарни број је истовремено и сигнатура. Сигнатуре су исписиване на маркицама величине 7,5 x 4,5 см, са одштампаним оквиром и текстом: *Библиотека Српске православне велике гимназије Нови Сад*. Марице су налепљиване у горњем левом углу корица књиге, некад и преко маркице *Мушке гимназије*. На каталошким картонима величине 11,5 x 15 см, одштампано је у горњем левом углу: *Библиотека Српске православне велике гимназије у Новом Саду*, а у десном углу број са линијом за уписивање сигнатуре. На картонима је одштампано седам линија за уписивање каталошких података о књизи. Прва линија је одштампана масно, а остале су танке. На првој масној линији уписивани су аутори, а на следеће три линије наслов, на четвртој издавач и штампар, на петој место издања, а на шестој година издања. Нису убележавани број страна и величина књиге. Уколико неких података на књизи није било, одговарајуће линије су остајале празне.

У први том инвентарне књиге уписано је 7187 књига, а у други том од 7188 до 11803. броја. На крају, иза последње уписане књиге стоји: закључено, а у потпису др Милан Петровић и Младен Лесковац. У инвентарне књиге нису бележени датуми инвентарисања, те се не зна ни када је започето ни када је завршено инвентарисање.

За библиотеку су начињена два каталога. Ауторски, по језицима: српскохрватски, немачки, мађарски, латински, грчки, чехословачки, енглески, руски и топографски каталог. Књиге, новине и часописи нису одвојени ни у инвентару ни каталошки.

Било је потребно да се оволико каже о уређењу библиотеке Српске православне велике гимназије током окупације јер је непозната архивска грађа о томе, шта је претходило и како се радило у Библиотеци. На основу анализе инвентарне књиге, сигнатура и каталошких листића, може се рећи, да су стручни послови у библиотеци обављени скоро беспрекорно. Буде ли срећне да је неко не преуреди, остаће њено уређење леп споменик о нашем школском библиотекарству тога време-

на. Ту је библиотеку основао Павел Јозеф Шафарик, који је за њу започео инвентар, а који је, чини се, изгубљен. Није јасно када је начињен жиг Гимназије са којим је обележавано власништво књиге. Није јасно ни у каквим је приликама библиотека била после Првог светског рата, али се зна да је било потребно да се преуреди, и била је преуређена. Прилике у Другом светском рату су биле, опет такве, да је поново морала бити преуређена. То последње преуређење библиотеке у многоме је дело Младена Лесковца, који је, пре него што је приступио преуређењу, поседовао вредна знања из библиотекарства. На жалост, нема трагова о литератури коју је користио за стручно уређење библиотеке. И без података, међутим, о стручној литератури коју је познавао, несумњиво је, да је Младен Лесковац у посао преуређења библиотеке Српске православне велике гимназије ушао и са знањем и са амбицијом.

У време рада на преуређењу библиотеке Гимназије, Младен Лесковац је, 1942. написао есеј *Српско грађанско песништво XVIII* века и објавио га први пут у обновљеном *Летопису Матице српске*, двоброју за јануар и фебруар 1946. године. Нема података да је написао још нешто за оне три и по окупацијске године.

Гимназијска библиотека је остала брига Младена Лесковца и после Другог светског рата, када је дошао на чело Библиотеке Матице српске. Свакако његовом иницијативом упућено је писмо Патронату некадашње Српске православне велике гимназије, писао га је несумњиво Младен Лесковац у коме је речено:

> Матица српска моли Патронат некадашње Српске православне гимназије новосадске да Матичиној библиотеци поклони своју библиотеку која се данас налази у патронатској згради, у Грчкошколској улици.
>
> Та библиотека некадашње Патронатске гимназије, значајна и драгоцена, лежи данас неискоришћена, под кључем, недоступна онима који би се хтели и могли њоме служити; међутим, ако она постала саставним делом Матичине библиотеке, не само да би лепо комплетирала ову најбољу библиотеку Војводине - која је истовремено и једна од најбољих у српству - , него би могла вршити оно што јој и јесте прави задатак, тј. могла биући у читалачку публику.
>
> У нади да ће Патронат некадашње Српске православне велике гимназије новосадске изаћи у сусрет нашој молби, остајем с поздравом.
>
> У Новом Саду, 5. новембра 1946. године
>
> Председник
> Др Милан Петровић с.р.
> [Архива Матице српске, Бр. 647/46]

На III седници Извршног одбора Управног одбора Матице српске 11. марта 1947. [Бр. 40/Из. о. зап. 1947] је речено:

> Библиотекар МС напомиње да је Матица затражила од Патроната Срп. прав. велике гимназије у Новом Саду да јој преда гимназијску библиотеку [...]

Решење:

Опуномоћује се др. Милан Петровић, председник МС и Младен Лесковац, библиотекар МС да у овој ствари посете епископа бачког и с њиме о томе преговарају, те да успех ових преговора саопште наредној седници Матичине управе.

Епископ бачки, г. Иринеј, као врховни патрон Српске православне велике гимназије упутио је 27. IV 1947. Матици српској ово писмо:

П. Бр. 10/през. -1946

"Матица српска" књижевно просветно друштво у Новом Саду под там бр. 647/1946 моли Патронат Српске православне велике гимназије новосадске да јој овај поклони Библиотеку фонда Српске православне велике гимназије у Новом Саду

О

поднесеном предлогу се не може удовољити, но како Патронат сматра да би ова библиотека требала да стоји на расположењу широј читалачкој публици, будући да Патронат за сада нема могућности да сам одржава ову библиотеку, то је Патронат вољан да "Матици српској" преда ову библиотеку на чување и руковање, уз задржавање права власништва Патроната, односно фонда Српске православне велике гимназије новосадске, с тим да се Патронатска библиотека има одвојено водити од Матичине Библиотеке.

Уколико "Матица Српска" жели да преузме Библиотеку на чување и руковање, има се обратити Старатељству фонда Српске православне велике гимназије ради преузимања исте. О предаји Библиотеке има се саставити записник у два примерка, а "Матица Српска" има дати - изјавни - реверс у коме ће изјавити да је библиотеку примила на чување и руковање у смислу овог решења; да Патронат задржава право власништва на њу и да се "Матица Српска" обавезује да ће Библиотеку вратити у свако доба када Патронат то од ње буде затражио.

У Новом Саду, 27. априла 1947.г.

Врховни патрон
Епископ Бачки
Иринеј
Председник Патроната

Потпредседник Матице српске др Милан Петровић донео је 27. априла 1947. следећу президијалну одлуку:

Прихвата се у целости цит. одлука Патроната и Матица српска ће библиотеку преузети на чување и руковање уз придржај власништва Патроната, те ју по преузимању од Матичине библиотеке одвојено водити.

У сврху преузимања ове библиотеке од Старатељства фонда Срп. прав. вел. гимназије новосадске изашиљем Младена Лесковца, библиотекара М.с., који ће у споразуму са опуномоћеним лицем Старатељства преузимање извршити и о томе позивом на уводно цит. одлуку Патроната и ову предметну саставити записник у два равногласна примерка и заједно га са опуномоћеником Старатељства потписати, те један примерак истога мени поднети, када ћу за Патронат иставити реверс о томе да је Матица српска библиотеку примила на чување и руковање уз придржај власништва у корист Патроната

и са оним правом Патроната, да у свако доба може од Матице захтевати да му библиотеку врати. - По извршеном преузимању има Мл. Лесковац да, уколико књиге те библиотеке у целини или делимично нису инвентарисане, сачини преглед и тачан попис (каталог) и да га као званичан документ о овоме у библиотеци М.с. похрањује.

Нови Сад, 29. априла 1947.

п председник
Матице српске
др Милан Петровић

Истовремено потпредседник Матице српске је упутио и писмо Епископу бачком. Коначно, тог истог дана упућено је писмо и Старатељству фонда Српске православне велике гимназије у коме се каже:

Уз приклоп Президијалне одлуке М.с. бр. 297/Пр. 8-1947 од 29. о. м. у предмету преузимања библиотеке Срп. прав. вел. гимназије новосадске на руковање и чување, умољавате се да би изволели овамо саопштити, када би се могло са преузимањем започети, којом приликом ће са стране Матице српске преузимање обавити г. Младен Лесковац, библиотекар М.с., дочим ви са ваше стране изволите именовати вашег опуномоћеника, који ће уједно и примопредајни записник потписати.

реф. У.о. М.с.

[Архива Матице српске, на бр. 297/47, 29. априла 1947]

На IV седници Извршног одбора, 13. новембра 1947, Бр. 701, известио је Младен Лесковац да ће Библиотека Српске православне велике гимназије.

остати својина Патроната гимназије, али ће Матица њоме руковати, стављајући је публици на расположење; те књиге су ван Библиотеке Матице српске, нису све пописане, па се није ни примопредаја извршила, што може уследити када се књиге попишу; због помањкања простора овде, књиге се не могу преносити, па је потребно расположити или да се непописани део издвоји у засебну просторију, стави под кључ, који да се преда Кости Хаџи адвокату Патроната, док пописаним делом да рукује библиотекар М.с., или да Матица издвоји једног свог чиновника који би завршио попис (углавном новина, брошира, географских карата, нешто књига итд) па после обављеног пописа да завршена картотека гимназиске библиотеке уђе у састав Матичине библиотеке. За овај последњи случај морала би Матица дати огрев да може чиновник тамо радити, а што се тиче чиновника, то мисли да би се могло упутити др Прерада Прерадовића, који је сада овде волонтер. Предлаже да се на тај посао упути др П. Прерадовић када се овамо јави на дужност други волонтер Јовичић Иванка [...]

Том приликом решено је:

[...]

2/ Одлучује се да се одмах приступи довршењу пописивања књига библиотеке Срп. прав. велике гимназије у Новом Саду у коју сврху се упућује на тај посао др Прерад Прерадовић, сада волонтер у библиотеци М.с., а да се на овај посао позову још 2-3 овдашња пензионисана професора, док се

опуномоћују председник, секретар и библиотекар М.с. да сав рад око овога организују, и одређује да се једна соба између оних у којима је ова библиотека сада смештена греје из Матичних средстава, о чему ће се побринути библиотекар М.с.

У *Извештају* о раду од 1. августа до 15. новембра 1947 [Бр. Б. 281/47, 18. новембра 1947] поменуо је Младен Лесковац да је Управни одбор Матице српске донео одлуку

да се посао око пописивања књига библиотеке некадашње Српске православне гимназије у Новом Саду повери двојици или тројици хонорарних чиновника; извршење ове одлуке, сада је у току проучавања, и томе послу пописивања прићи ће се у најкраћем року. Узвеши у обзир садашње прилике у Матици српској овај посао ће довољно ангажовати Матицу, па током ове године треба се задовољити ако се заврши попис ове библиотеке. Пошто овај посао буде готов, реферисаћу Управном одбору, па ће се онда решити да ли ћемо моћи прићи и пословима већег обима, што стање у нашој Библиотеци неминовно изискује.

У следећем Извештају о раду Библиотеке Матице спрке од 16. децембра 1947 [Бр. Б. 303/47] о библиотеци Гимназије Младен Лесковац је написао:

да су 2. децембра о.г. пензионисани професори др Никола Продановић и Димитрије Шилић почели са радом око довршавања пописа библиотеке некадашње Српске православне гимназије новосадске, да тај посао раде сваког радног дана од 8 до отприлике 13 часова (удешавајући тај рад према својим приватним пословима), да се с њима још нисмо тачно споразумели о начину њихова хорнорарисања (док не видимо каквим ће темпом они овај посао свршавати), али смо се начелно споразумели у томе да ћемо им плаћати по свршеном картону, одређујући хонорар појединим картонима према дужини и тежини исписаног текста. - Још сматрам за дужност да додам следеће: у тој библиотеци биће посла више него што сам ја у почетку, а према излагању д-ра Косте Хаци, мислио; колико ће међутим тај посао трајати, и колико заправо још картона треба да се напише, то данас нико не би умео рећи због веома непрегледног начина смештаја пописаних и непописаних књига. Ипак, верујем да ће двојица професора крајем фебруара бити у потпуности готови са својим послом, па ће тада и ова лепа библиотека бити приступачна читалачкој публици. Стално у току послова око овог пописивања и рада у библиотеци Патроната, ја ћу Главни одбор извештавати како он напредује.

На VI седници Извршног одбора Матице српке, 23. децембра 1947. предложио је Младен Лесковац

да се одреди хонорар др Продановићу и др Шилићу, умировљеним професорима гимназије, који раде на сређивању гимназиске библиотеке. За исписивање картона предвидео је био да се плаћа 2, - динара по комаду на једном од живих европских језика, а по 4, - динара за грчки и латински језик, но установило се да тамо има много књига које се не могу само уписивати у картоне, него се морају лепити виньете, записивати бројеви и завађати у књигу каталога и т.д. Без награде за ове последње радове уз петочасовни дневни рад примили би они којих динара 32,50 на хонорару. а то је неправилно, па се мора посебно хонорисати и рад преко састављања картона. Предлаже у договору са именованима, да им се засада, под садањим околностима, установе ови хонорари: за упис књиге у каталог 2, - динара, за исписивање једног картона на једном од европских језика 2, - динара, оне грчког и латинског текста 4, -

динара. Поред тога треба изнаћи начин како да се именованима обрачунава, да ли месечно или полумесечно, а на основу оног што су за то време урадили. Пријављује да именовани досада за извршен посао још никакав хонорар нису примили.

Донето је

Решење:

Предлог библиотекара М.с. се прихвата и он се упућује да израчуна висину хонорара према обављеној количини посла и да се именованима обрачунава онако како је згодније, дакле или на крају месеца или сваке две недеље. Библиотекар М.с. ће подносити гледе овога извештај књиговодству М.с. ради извршења исплата.

Младен Лесковац је 8. априла 1948. упутио Извршном одбору Матице српске извештај о завршеном послу на уређењу библиотеке Српске православне велике гимназије:

Подносим Извршном одбору Матице српске следећи реферат о завршеном послу у библиотеци б. Срп. прав. вел. гимназије новосадске.

Рад у тој библиотеци, започет 2. децембра 1947, завршен је у потпуности 7. априла 1948, за нешто више од четири месеца. За то време урађено је у тој библиотеци следеће:

1/ у Књигу инвентара је уведено незаведених књига под 4.186 нова броја;

2/ написано укупно 3.856 картона;

3/ новонаписани и раније неубачени картони су убачени у картотеку, тако да је она потпуно оспособљена за употребу;

4/ сређене су и све новине и некомплетирани часописи;

5/ библиотека је смештена у четири собе у згради некадашње грчке школе (две собе су испражњене), извршено је нумерисање полица ради лакшег сналажења у библиотеци;

6/ сав библиотечки материјал је смештен по полицама, осим нешто архивске грађе и ретких књига, које су ствари смештене у специјалном орману.

На тај начин, ова библиотека, која укупно има 11.800 бројева у својој Књизи инвентара, а између 14.000-15.000 књига, потпуно је оспособљена за употребу. Ми ћемо картотеку ове библиотеке пренети у Библиотеку Матице српске, па ће тако ова библиотека моћи послужити нашој читалачкој публици.

Напомињем да је картотека ове библиотеке израђена према принципима постављеним још 1941, када је рад на уређењу ове библиотеке започет.

Трошкови на завршењу уређења ове библиотеке су следећи: 24. децембра 1947, актом упућеном Књиговодству Матице српске Бр. Б. 314/47, исплаћено је проф. Шилићу и проф. Продановићу укупно 4.124 дин.; 10. фебруара 1948, актом Књиговодству Бр. Б 18/48, исплаћено им је 6781 динара; најзад 8. априла, актом Бр. Б. 82/48, упућено је Књиговодству на исплату 13.700 динара. Према томе, укупно је посао на дефинитивном сређивању ове библиотеке Матицу српску стао 24.605 [двадесет четири хиљаде шест стотина пет] динара. Од тога је хонорар проф. Шилићу 12.902,50 дин, а проф. др Продановићу 11.702,50 динара, а према врсти послова које су радили и времену колико су на раду проводили.

Молим Извршни одбор Матице српске да овакву исплату ових хонорара одобри.

На IV седници Извршног одбора 19. априла 1948. прочитао је Младен Лесковац писмени извештај о завршетку послова на уређењу гимназијске библиотеке, додавши

да ће осим исплаћених дин. 24.605 на хонорарима двојици професора, који су ову библиотеку сређивали, бити још издатака и за огрев и картотеку, што је уосталом већ раније решено да се има подмирити докле ови радови буду трајали. - На упит члана овог одбора З. Крцалић: где се заправо књиге гимназиске библиотеке сада налазе, одговара да су оне још увек смештене у 4 собе, Змајовина ул. 3, а манипулација са том библиотеком вршиће се овде у Матици и одавде ће се издавати дозволе за узимање књига, све дотле док библиотека не буде пренесена у просторије Матичине библиотеке.

Донето је затим следеће

Решење:

Извештај се узима на знање; све до сада учињено одобрава, као и извршени издаци око сређивања упитне библиотеке. Уколико и када ова библиотека буде пренесена у Матицу, ово ће извршити библиотекар М.с. и о овоме извршењу известити овај одбор.

Започети радови на уређењу библиотеке Српске православне велике гимназије још у време Другог светског рата, а настављени личним ангажовањем Младена Лесковца од 1946. године, завршени су 7. априла 1948. године. Потребно је рећи да је Младен Лесковац за само овај посао заслужио високо место у нашем библиотекарству.

Д

Младен Лесковац је дошао у Библиотеку Матице српске, највероватније 3. септембра 1945. како је рекао у оставци напуштајући положај управника Библиотеке. Да је Младен Лесковац дошао у Библиотеку баш тога дана потврдо је и у *Извештају о стању и раду у Библиотеци Матице српске од 3. септембра 1945. до 31. јула 1946. године* који је потписао 22. августа 1946. године. [*Гласник Матице српске*, год. 1, бр. 1, Нови Сад, 15. септембра 1946, стр. 7-11].

Извесну забуну о дану када је почео рад у Библиотеци Матице српске уноси одлука II седнице Књижевног одбора Матице српске 9. септембра 1945. на којој је у записнику забележено:

Пошто је М.с. остала без секретара [...] док су конкурсом не попуни ово место. Такав је случај и са библиотекаром, те ће библиотекарску дужност вршити привремено М. Лесковац.

Решење:

Примљен је предлог председника В. Стајића да привремено врши дужност секретара Ж. Милисавац, а дужност библиотекара М. Лесковац.

Из *Записника* се не види да је одлука донета накнадно, па би се могло схватити да је Лесковац дошао у Библиотеку после 9. септембра 1945. године. Другу забуну може да унесе *Решење* Извршног одбора Матице српске од 8. маја 1952, Бр. 767/1952, под тачком 4а, да је у звању библиотекара Библиотеке Матице српске био од 1. септембра 1945, што би могло да значи да је руковођење Библиотеком започео 1. септембра 1945. године. Чини се да је овај датум убележен само као административни акт по коме је добијао плату. Његово сведочење о почетку рада у Библиотеци Матице српске, прво, из 1946. за Матичину скупштину и у његовом рачуну о раду у Библиотеци Матице српске су да је дошао у Матичину Библиотеку 3. септембра 1945. могли би бити тачни.

Пре доласка Младена Лесковца у Матичину Библиотеку за привременог библиотекара, у Библиотеци је, према *Записнику* Књижевног одбора од 13. маја 1945. радио један службеник. Према одлуци Извршног одбора Матице српске 29. маја 1945. одређена је плата том службенику, Милораду Радујкову, у висини од 2.800 оновремених динара.

У *Слободној Војводини*, [год. 4, бр. 288, Нови Сад, 6. октобар 1945, стр. 4], убрзо пошто је Младен Лесковац постављен за привременог библиотекара, објављен је *Стечај за секретара и библиотекара Матице српске. Стечај* је потписао 4. октобра 1945. председник Матице српске Васа Стајић. Текст *Стечаја* гласи:

> Матица српска расписује стечај на упражњена места секретара и библиотекара. Кандидат за секретара мора имати факултетску спрему и доказати да се најмање три године бавио књижевним или научним радом. Библиотекар мора имати факултетску спрему и доказати да се бавио библиотекарским пословима, да стручно води и врши библиотекарске послове. У изванредним случајевима може се отступити од захтева факултетске спреме. Дужности секретара и библиотекара прописани су Уредбом о службеницима М.с. од 4. јануара 1931. године.
>
> Ако који компетент жели послаће му се извод из те Уредбе о дужностима секретара и библиотекара. Плата, како секретара тако и библиотекара регулисана је Уредбом о регулисању надница и плата службеника и намештеника у државно-привредним и приватним предузећима, приватним установама и организацијама (од 20. априла 1945. године.).
>
> Служба је за годину дана привремена. Молбе са документима у оригиналу или у овереним преписима, треба послати до 31. октобра 1945. године на адресу: Управа Матице српске, Нови Сад, Књ. Зорке 19. Примање дужности је 1. новембра 1945. године. Касно приспеле или недовољно поткрепљене молбе неће се узимати у обзир.

На конкурс за библиотекара јавио се тек 4. децембра 1945. Младен Лесковац молбом:

> Књижевном одбору Матице српске Нови Сад
>
> У вези стечаја расписаног на упражњено место библиотекара Матице српске, молим да ме изаберете за библиотекара Матице српске.

У своме досадашњем раду бавио сам се доста и пословима библиотеке: још као студент, читаве три школске године, од 1925. до 1928, радио сам као дневничар у Универзитетској библиотеци у Београду, а доцније сам, као професор Мушке гимназије у Новом Саду, више него четири године био библиотекар гимназиске библиотеке; зато сматрам да ћу моћи обављати и дужности Матичиног библиотекара.

Што се Младен Лесковац тако касно јавио на конкурс разлог је највише стога што је био на дужем званичном путовању у иностранству (од 26. септембра до 18. новембра 1945. године).

У том времену био је у Мађарској у комисији за враћање културних добара. Тада је био ангажован и на пресељењу неоштећене библиотеке суботичког Правног факултета (скоро 14 хиљада књига) из Печуја и библиотеке Текелијанума са личном библиотеком Саве Текелије. О пресељењу Текелијине библиотеке писао је Васи Стајићу 24. октобра 1945. године. Из писма се преноси део који сведочи о Лесковчевом поузданом познавању књига. Само добар познавалац књига могао је рећи да

има у самој библиотеци Саве Текелије дивних ствари. То је човек XVIII века, са врло широким интересом. Има наравно, и доста правих Елзевира, и најстаријих издања Волтера, Русоа. Имаћеш и Руса, и новијих; мислим да има целокупан Чехов. То је већ из Текелијанума.

Знао је Лесковац да ће имати "много посла да ту библиотеку оспособи за употребу али кад је већ једном дошло до тога". Додаће још и ово:

Молио бих да се у Матици сандуци не отварају пре мога доласка: ја знам, макар отприлике, где је шта, а хтео бих да прво свршим са старим српским књигама, па онда даље редом; а ако се распакује све, и одједаред, настаће таква збрка, да је нико неће моћи довести у ред.

Три дана касније јавиће Младен Лесковац да је у суботу утоварен вагон

а кренуће на пут можда већ данас, не иду само она 32 сандука са укупно 8250 књига, него иде још 2337 књига и три ормана, као и једна врло лепа слика (потре) Саве Текелије.

Успут је јавио и о неприликама са извесним шпедитером Нађом, Јеврејином. Реферисао је о томе шефу делегације пуковнику Обраду Цицмилу, за кога ће рећи:

млад човек, интелигентан, реалан и мислим да ће далеко дотерати. Био је наставник грађанске школе (заправо управитељ) у Радовишту, а писао је о бугарштицама у Шмаусовим "Прилозима за народну поезију". Данас је 40 година. Могу рећи: милина је срести оваква човека. То тек узгред. [по Енциклопедији Југославије Обрад Цицмил је био млађи од Младена Лесковца скоро пола године, рођен је 25. маја 1904, а умро је 29. априла 1976. Био је већник АВНОЈ-а, а после рата амбасадор у Бугарској, Великој Британији, Пакистану и Канади].

Југословенска делегација при Савезној контролној комисији у Мађарској обавестила је Матицу српску 31. октобра 1945. да је из Будимпеште послат вагон Т бр. 67563 са 10500 књига и часопса из Текелијанума, према записнику 18. седнице Извршног и Управног одбора Матице српске 9. новембра 1945. године. Вагон са књигама је стигао у Нови Сад 1. новембра.

> те их је на железничкој станици преузео Матични службеник Милорад Радујков са Вељом Веселиновим и допремио овамо, сместивши све приспело у тзв "Соколану" (у згради М. Трандафил, Соколска ул.), те је о пријему књиговодство М.с. Југослов. делегацији у Б. Пешти дало потврду. Плаћено је за железнички подвоз 2749 дин. за 7 теретних кола са станице у "Соколану" 2100 дин. и 12 дин. за трамвај. По упутству Главне царинарнице у Н. Саду тражено је од Минист. финансија Савезне владе, Одељење царина у Београду поднеском од 3, о.м. уз излагање провенијенције књига и историјске вредности, као и припадности Матици српској, да се ова пошиљка ослободи од наплате редовне прописане царине.

Том приликом решено је:

> Преглед приспелих књига и часописа извршиће Младен Лесковац, садањи привр. библиотекар М.с., те ће се побринути за њихов смештај и очување од било каквог квара и штете - о чему ће имати свој извештај поднети Заједничкој седници Управног и Књижевног одб. М.с.

Из Будимпеште се Младен Лесковац вратио 18. новембра 1945, и о томе је поднео извештај.

На I седници Управног одбора Матице српске 24. марта 1946. Младен Лесковац је рекао да је из Будимпеште примљено

> око 10500 књига текелијанске библиотеке о којој тамо није постојао инвентар, а паковало се на брзу руку, без да су се књиге прегледале, те тек сада код отпакивања је виђено каквих све вредних и вредносних књига тамо има, међу којима се налазе и такве, које би стајале и пола милиона предратних динара. За све књиге које се сада налазе овде у библиотеци нема места, не може их се сместити; он као библиотекар услед тога моћи ће да ради на сортирању књига још свега 1 месец, па ће онда морати да стане; зато се у том правцу нешто учинити и то одмах; нека се нађу 2 велике собе, па ће се књиге у њих сместити.

Славко Кузмановић је затим предложио да се у згради Марије Трандафил откаже станарима кирија и да се обезбеди простор за Библиотеку. Потпредседник Милан Петровић је предложио да се локал на углу зграде Марије Трандафил адаптира за Библиотеку и додао је, да је у Матицу доспело и око 6.000 књига из Руске матице са изгледом да се добије и библиотека Српске православне велике гимназије. Сматра да је питање Библиотеке актуелно и да се мора решити. Одлучено је да се откажу станови у згради Марије Трандафил и да се адаптирају за потребе Библиотеке, али да се не дирају локали и гимнастичка сала. Њихова адаптација би била скупа, а резултат мали.

У мајској свесци *Летописа Матице српске* 1946 [Сњ. 357. год. 120, св. 2, стр. 178-181] објавио је Младен Лесковац извештај о пре-

сељењу библиотека Саве Текелије и Текелијанума. За тај посао и за реституцију архивских, библиотечких и музејских предмета однетих за време окупације у Мађарску, југословенско Министарство за просвету упутило је у Будимпешту Алексу Ивића, Младена Лесковца и С. Раичевића. Уз остале послове Младен Лесковац је "уз материјалну и моралну помоћ наше војне делегације у Мађарској, а нарочито њеног шефа О. Цицмила" организовао преношење и библиотека из Текелијанума. Радио је тај посао "у новембарски студеној собетини са разбијеним прозорима". Пребројавајући "књигу по књигу" избројао је 10587 свезака и упутио их у Нови Сад. По повратку, 18. новембра, отварајући сандуке било је "за Матичине библиотекаре час пријатно час непријатно". Знао је да ће "тек кад буде завршен сав посао око његовог пописивања и сређивања моћи ће се одговорити" коначно, шта је све било у библиотеци. Мислио је, да Текелијанумска библиотека није имала инвентарних књига, а имала их је (сада се налазе у Библиотеци Матице српске, у збирци рукописних књига). Приликом паковања књига у Будимпешти, очигледно их није приметио. Није знао ни шта је са Текелијиним преписом *Душановог законика*, а он је био у Матици српској, јер није ни био враћен у Будимпешту са осталим књигама 1874. године. Но, и поред тога, тачно је утврдио да је у Текелијиној библиотеци било инкунабула, Е л з е в и р а, дела француских енциклопедиста и многих других књига, Понадао се "да ће Матица српска - а колико до мене буде стајало, ја ћу се зато заузети када прилике дозволе, у малој књижици издати списак барем ове Текелијине библиотеке" [Тај извештај је објавио знатно измењен у *Чланци и есеји* / Младен Лесковац, Нови Сад, 1949, стр. 138-143]. Послови који ће у Библиотеци Матице српске убрзо морати да обавља омели су га да реализује ову своју лепу жељу. Није јасно због чега, тек ове две библиотеке су уклопљене у постојеће збирке Библиотеке Матице српске. Део књига је доспео у дупликате, па поклањан, а део текелијанумских књига издвојен је и за позајмну библиотеку, одакле је приликом формирања новосадске Народне библиотеке ушао у њен састав. Бригом Бориславa Михајловића и Павла Малетина обновљене су делом библиотеке Саве Текелије и Платона Атанацковића, текелијанумске књиге из дупликата издвајао је, на своју руку један библиотекар. Део тих издвојених књига, око два кубна метра је касније пропало услед лошег смештаја у Библиотеци Матице српске.

ẽ

Молбу за место библиотекара, која је напред цитирана у целини, написао је Младен Лесковац 4. децембра 1945, а која је разматрана 16. децембра на седници Књижевног одбора Матице српске на којој су присуствовали Вељко Петровић, Петар Коњовић, Јован Поповић, Светислав Марић, др Симеон Гроздановић, Жарко Васиљевић, Живан Милисавац, Богдан Чиплић, Бошко Петровић, Милутин Рајковић, и Младен Лесковац који је изложио том приликом и своје виђење задатака библиотеке Матице српске:

Прилике у којима се данас налази Библиотека Матичина врло су тешке; утолико теже што она данас стоји пред задатцима које би морала испунити, а који нису сасвим у складу са њеном досадашњом функцијом, још мање са њеним карактером. Библиотека Матичина има доста јасну физиономију: то није збирка књига погодна и удешена за задовољавање потреба и пасија широке и најшире читалачке публике, - него је то углавном библиотека врло драгоцена, и нарочито данас, за научне студије, а специјално студије националне историје и књижевности, па и других специјалних питања наше националне културе. Матица има доста старих или и новијих (са краја XIX века), али данас већ у нас ретких и зато драгоцених књига, колекције часописа, новина, брошура, па и нешто рукописа; новијих књига има обично по један једини примерак. Питање Матичине Библиотеке поставља се данас пред нас у оваквом облику: или ћемо задржати досадашњи карактер Матичине Библиотеке, употпуњавати је за инструмент научних радника, чувати њене књиге од употребе листања многих руку; или ћемо, неизбежно настављајући раније традицију чувања и прикупљања старих и ретких књига и колекција, унети у Матичину Библиотеку новог живота, уведавши у њу што већи број читалаца, омиливши им књигу и читање, пружајући им сву погодност и уживање при читању и личном усавршавању. Сматрам да треба да се прихвати ова друга алтернатива. Њено остварење међутим, скопчано је са неизбежним и не малим издацима, не зна да ли ће садашња Матица бити кадра да их обезбеди. Јер Матица нема потребних просторија за извођење таквога плана. Ако хоћемо да га остваримо, неизбежно се намеће потреба проширивања библиотечких просторија. Та потреба је уосталом акутна и у случају ако бисмо хтели да Матичина Библиотека задржи досадашњу своју физиономију; јер у тој Библиотеци већ данас нема места - ни простора ни потребних орманова - да се у њу смести из Пеште донесена библиотека "Текелијанума", као и још неке друге књиге, које ће Матица, надамо се, ускоро добити. А ако хоћемо да Матица у своју Библиотеку може примити повећи број читалаца, онда је то проширење поготово неопходно. Сматра да би у томе правцу требало донети већ сада, по могућности, одлуку и решење. Можда би се зграда "Трандафилке", у којој се данас налази Матичина Библиотека, једним својим делом могла преудесити тако да за дужи низ година одговори у потпуности задатцима који се, колико можемо предвидети, намећу потребама Новога Сада. Матична Библиотека има данас, може се рећи [заједно са библиотеком "Текелијанума"; затим са немачким и мађарским књигама које ће Матица вероватно добити од власти из магацина у коме се чувају заплењене фашистичке књиге; најзад, може бити да ће Матици припасти и лепа библиотека некадашње Српске православне велике гимназије у Новом Саду], око 120.000 свезака. То је дра-

гоцено имање, и треба га чувати са љубављу. На жалост, не може се рећи да је то питање увек било правилно схваћено; из различитих узрока, између којих није био најмањи, околност што Матица није имала никада довољно материјалних средстава да ту своју драгоценост чува онако како она заслужује. Само једна појединост: Међу драгоценим старим књигама пуно их је које стоје у рафовима неповезане, уврнутих листова неочишћене, у онако јадном стању како се затечене пре ко зна колико деценија на неком нашем прашном тавану. Књиге се данас у свету чисте, чак перу (хемијским средствима), све излишне мрље, шаре и шкрабања уклањају се (но и при томе чишћењу се мора бити опрезан, и мора се знати шта се сме избрисати и отклонити, а шта опет чувати и на шта пазити!), - а у нашој Матици, у Матичином Музеју, музејским витринама, имате изложене примерке дечјим шкрабањима и дрљотинама унакажених књига! Да и не говорим о томе у коликој мери Матица није стизала да коричи своје књиге, и како се због тога њени примерци троше трипут - или десет пута - брже него примерци неке друге, богатије библиотеке, где се води рачуна о захтевима библиотекарства. Сем тога, наша Библиотека нема стручног каталога; ни овај азбучни кога имамо није беспрекоран; читаоница, ова коју зими једино можемо да оставимо на расположење својим читаоцима, малена је и не може да прими више од десетак читалаца, - и још она при томе мора служити и као радна соба библиотекару... Све то намеће Матици дужност да се побрине за смештај, реорганизацију и проширење своје Библиотеке; у томе правцу ми смо много разговарали, па смо консултовали и арх. Ристића, који је дошао на ову седницу да поднесе свој реферат; из њега ћете видети како се може замислити решење овога питања.

Још бих хтео да вас известим да сам, са проф. А. Ивићем и С. Раичевићем, био у Будимпешти, одакле смо пренели у Нови Сад библиотеку пештанског "Текелијанума". Та библиотека се данас налази у Матици, и Матичина је својина. Библиотеку смо затекли у Пешти у врло лошем стању, покривену деценијском прашином, која се онде слагала ваљда од 1914. Донели смо је целу, у свему нешто преко 11.500 књига, без распарених часописа; библиотека није имала своје каталоге нити картотеку, него смо је примили тако да смо је просто пребројали. Може се рећи да се библиотека састоји из два дела: из личне библиотеке Саве Текелије и библиотеке самога Текелијиног завода; овај први део, мањи али дабогме далеко вредноснији, обухвата отприлике око 4000 примерака и има у њему драгоцених ствари, и наших и на туђим језицима. Библиотека "Текелијанума" је драгоцена принова Матичиним збиркама; али као што сам већ рекао, Матица данас нема ни ормана у које би сместила те књиге, нити у садашњим својим просторијама има места где би сместила орманове када би их имала. Сва та питања данас треба решити или барем озбиљно прићи њихову решавању.

После излагања Младена Лесковца архитекта Ристић поднео је нацрт плана за презиђивање једног крила зграде Марије Трандафил за Библиотеку. Матица би тако добила простор за смештај до 250.000 свезака, велику читаоницу за 200-250 читалаца и по једну дворану за научне раднике и читање новина и часописа као и просторије за особље Библиотеке, каталог, гардеробу и друго. У *Записнику* је о томе послу забележено:

Пошто је ово питање замашно, захтева дубље проучавање, а за многе чланове Књижевног одбора је оно изненађење, док за Матицу значи велико

оптерећење, - решава се, да ово питање прво проучи Управни одбор, па да он поднесе своје мишљење и предлог Књижевном одбору.

То што је било изненађење за чланове Књижевног одбора било је поуздано знање Младена Лесковца које је схватио и реализовао архитекта Ристић. Записник са седнице Књижевног одбора водио је Младен Лесковац, те је отуда и онолико прецизна његова информација о задацима Матичине Библиотеке. Књижевни одбор није био надлежан да одлучује о адаптацији просторије за Библиотеку Матице српске, па је упутио предлог Управном одбору Матице српске.

Председавајући на седници Књижевног одбора Светислав Марић известио је и о томе:

да је на расписан конкурс за библиотекарско место Матице српске приспела једна једина молба, Младена Лесковца, професора гимназије из Новога Сада. Предлаже да се Младен Лесковац изабере за библиотекара Матице српске, с тим да плату почиње примати у Матици српској од 1. јануара 1946. године; његов се предлог једногласно усваја.

Истог дана на VI заједничкој седници Управног и Књижевног одбора Матице српске под 7. тачком, евентуалије, Милан Петровић, потпредседник Матице српске предложио је да се мора под овом тачком покренути "питање књижнице-библиотеке М.с." Према *Записнику о проблемима Библиотеке речено је следеће:*

Младен Лесковац, библиотекар М.с. излажући данашње стање библиотеке навађа, да је у првом реду принуђен истаћи чињеницу, да нема просторија ни за књиге ни за читаоницу, јер садања није довољна да прими овај број читалаца, којих има у Новом Саду. Из "Текелијанума" пренесено је овамо око 11.000 књига, за које нема ни орманова, ни простора у оном одељењу у којем су смештена Матичина Библиотека. Примљено је затим око 6.000 књига од библиотеке Руске Матице, док ће из књижница фашистичких друштава и приватника, које су сада смештене у б. Грујићевој штампарији доћи још 10.000 књига. Према томе радило би се већ у овом моменту о смештају којих 30.000 нових књига, а за њих треба наћи просторије. Читаоница је посебно питање; у садањој за њу резервираној просторији може седети једва 15-оро, дакле треба једна већа просторија. Матица дакако нема могућности да све то сама изврши, али би се можда преко град. Н.О. могло нешто остварити. О том су измењане мисли, па се дошло до закључка, да је Матичина Библиотека углавном научна и за ту сврху може да остане у Матици досадања просторија за њих 15-оро, а како град Нови Сад нема библиотеке, то би он могао задовољити потреби оној шире читалачке публике, те да Матица поред своје Библиотеке, која има научни карактер, оснује и ону другу библиотеку за потребе ширег читалаштва. Код овога напомиње да би се код појединих романа морало имати и по 10 примерака јер се књиге честим читањем брзо троше. Било би потребно да се граду објасни оснивање и организовање једне такове читаонице, која ће моћи примити до 200 читалаца и да сам град то оствари одн. томе помогне. Шире масе морају бити задовољене са потребом за читање, а то значи да се морају куповати одређене књиге, па то би била дужност града Новог Сада. Говорено је како би се та читаоница имала изградити и да је Трандафилкина зграда довољно велика да се све књиге сместе, те је замољено

техничко одељење и арх. Ристић да начине план: у б. "Соколани" имала би се начинити два спрата за библиотеку и то би задовољавало барем за 4-5 деценија, а она се може проширивати у онај део зграде, где су сада приватни станови. За Библиотеку би се морало нешто учинити, да би ју се очувало. Картотека ће се морати поново састављати. Свака књига треба да се укоричи. Проблем Библиотеке је дакле велики. Садања вредност библиотеке је за 10 пута већа од пре рата.

После расправе у којој су учествовали Петар Коњовић, Милутин Рајковић, Живан Милисавац, Радивој Давидовић и Милан Петровић донето је:

Решење:

Поверава се Извршном одбору Управног одбора М.с. да испита како техничке, тако и финансијске могућности у горе изложеном погледу.

Слободна Војводина [бр. 356, Нови Сад, 23. децембра 1945] донела је опширан извештај о тој заједничкој седници, Књижевног и Управног одбора Матице српске и известила да је за библиотекара изабран Младен Лесковац, кога је Књижевни одбор у септембру именовао за привременог библиотекара.

За последња четири месеца 1945. стигао је Младен Лесковац да из Будимпеште пренесе библиотеку Текелијанума, и да начини амбициозни програм о будућем раду Библиотеке Матице српске. И један и други посао захтевао је много рада и још више знања. Тада у Матици за те послове није било позваније личности.

Почетком 1946. наставио је Младен Лесковац рад у Библиотеци ритмом који је он одредио и наметнуо. У божићњем броју *Слободне Војводине* објавио је текст *Библиотека Матице срспке* у коме је одредио програмске задатке Библиотеке Матице српске у данима који су били пред њом. Чини се, да је то једини текст једног руководиоца велике југословенске библиотеке који је на овај начин одредио програме и планове, непосредно после рата за дуги низ година. Било му је тада јасно, да је, "од када је београдска Народна библиотека уништена, од Матичине Библиотеке важнија је само она Београдског универзитета у Србији београдског Српског семинара. А то је врло крупан ранг". Знао је да "Матичина Библиотека није особито велика". Сматрао је да има највише 120.000 књига "ни тридесети део оне Британског музеја".

Међутим, оваквих библиотека као што је Матичина мало је у свету; у нашим приликама, случај њен је скоро јединствен. И не би се могла оваква збирка данас изнова створити ни по цену највећег труда и неограничених новчаних могућности. Јер је значај Матичине Библиотеке у томе што је она удешена, и нехотице, за научне раднике, највише за оне који се баве проучавањем нашег народног живота у свима његовим областима [...] оно што је вечита вредност и слава Матичине библиотеке ту су њене старе књиге и колекција новина и часописа у првом реду српских [...] то је Библиотека за научни рад, и у првом реду погодна за студије наше прошлости. Данашњи проблем Матичине Библиотеке, међутим, баш ту и почиње.

Био је уверен да је уз такву Матичину научну библиотеку потребна и једна друга велика библиотека за потребе "много ширег читалачког слоја него што је овај танушни слој специјалиста којима данас Матична Библиотека у првом реду служи". За њега то "није само теоријско питање преуређења једног нечујног надлештва, него друштвено питање првога реда". У стилу најбољих библиотекарских сањара пожелео је

> да једном и ми смемо, пуна грла и са пуно накупљене срџбе у души, изрећи мисао: да бисмо волели своме народу дати библиотеке и читаонице, и да већ доживимо једном дан кад ће да нагрне и скупља се онде, за своје добро.

Било му је јасно да Матица тада није имала материјалних могућности да помогне решавање програма проширивања делатности Библиотеке. У старој Матичиној згради није било могућности да се начине веће читаонице, нити је Матица располагала "довољним бројем примерака оних књига које широка публика највише тражи". Имала је средства да купи највише по једну књигу, а требало је да купи "5-10, понекад можда и више". То важно питање "социјалне и културне политике" тражило је изградњу читаонице за бар 200 читалаца и средства за увећану куповину књига. Веровао је да је потребно упоредно развијати стару Библиотеку за научни рад и велику Библиотеку за масовно читање. "Задатак је јасан, није ни неизводљив. Треба му прићи одмах" [*Слободна Војводина*, бр. 368-370, Нови Сад, 6-9. јануар, 1946, стр. 13].

У Београду је после рата Народна библиотека обнављана као национална библиотека. У Загребу и Љубљани библиотеке су наставиле рад као националне, научне и универзитетске библиотеке. Њиховим путевима пошле су и нове библиотеке у Скопљу, и Сарајеву. На Цетињу је основана научна библиотека националног типа. Само је Младен Лесковац у Новом Саду пожелео да уз научну библиотеку види и библиотеку најширих кругова читалаца.

Марта месеца 1946. имао је Младен Лесковац извесних неприлика. Реаговао је вероватно брзо, када је већ 21. марта 1946. написао Управном одбору Матице српске следеће писмо:

> На седници Друштва за културну сарадњу Војводине са СССР, одржаној 15. марта о.г. секретар Друштва, др Ф. Киселички, оштро је напао мој рад као библиотекара Матице српске; тај напад је поновио и у писменој претставци упућеној Матици српској у име Друштва коме је секретар. У своме ироничном осврту на мој рад у Матичиној библиотеци Киселички ми, како из претставке видим, ставља на терет две ствари:
>
> 1/ да увек некуда одем из Матичине библиотеке, па се жали како он не зна куда ја то одлазим за време службених часова; и
>
> 2/ да за време свога отсуствовања остављам у библиотеци Матичину чиновницу, која је истовремено и чиновница Друштва коме је он секретар. Ваљда је тиме хтео рећи како та чиновница, дежурајући у читаоници и

обављајући део мога посла, не може ваљано да обави и посао Друштва који би свакако обавила када не би морала замењивати мене.

На све то могу да изјавим следеће:

1/ Тачно је да у фебруару и марту подоста пута нисам био увек на своме послу и дужности у Библиотеци. Нисам био стога што нисам могао бити, јер сам свршавао послове око мартовске свеске у штампарији, као и обављајући понеке од дужности болесног секретара. Заправо, почев већ од 13. фебруара, а можда још и из раније, па ево до данашњега дана, ја такорећи у потпуности обављам уредничке дужности оболелога секретара: врло често морам одлазити у две, раније и у три штапмарије, свраћати до цинкографије, водити разговоре са штампарима и цинкографима. Свршавајући мартовски број, било је дана када сам у штампарији проводио од ранога јутра (тј. био сам онде пре 8 часова) па и до 3 часа по подне без престанка, сачекујући ревизије и суперревизије табака и надзирући посао. У свему, ипак, било је не много дана из ових последњих шест недеља у које никако нисам долазио у Матицу: то је било 27, 28 фебруара и 1. марта, а то су дани када је извршено преламање и почело отштампавање "Летописа"; затим, нисам никако долазио у Матицу 7, 8. и 9. марта, јер сам та три дана провео у Београду, а пословима Уредништва "Летописа", и онде се састао са Вељком Петровићем, Исидором Секулић, Јованом Поповићем, Петром Коњовићем, Марком Врањешевићем, Петром Бингулцем, Божидарем Ковачевићем и Велибором Глигорићем. О своме путу у Београд известио сам предходно потпредседника др-а Милана Петровића, а о циљу пута споразумео се са секретарем, Живаном Милисавцем. Још једнога дана, 12. марта нисам могао доћи у Матицу: тога дана цело пре подне провео сам у штампарији и цинкографији због књига др-а Ђуре Јовановића и Симе Цуцића, које су тада - једна тога а друга претходнога дана - дате у штампу. У све остале дане за ових шест недеља био сам у Библиотеци или читаво време, или сам - а увек пословима Матице и оболелога секретара - отсуствовао највише по два сата, а чешће још мање.

2/ За све време мога отсуствовања из Матичине библиотеке заиста ме је замењивала једна од двеју Матичиних чиновница. Ја сам ту замену од њих молио по упутствима секретара Живана Милисавца; иначе, ја бих или морао закључати Библиотеку, или одбити, да свршим посао секретарев, дакле посао Матичин.

То су чињенице. И стога молим Управни одбор Матице српске

1/ да ме заштити од неодговорне и неуравнотежене критике човека, с једне стране, није упознат са мојим радом, док с друге стране наравно није ни позван да врши икакав надзор над њим; и

2/ да опозове упутства дата ми од секретара Матице српске ако сматра да ја не треба и даље да обављам његове послове, тј послове Матице српске.

Уз писмо је додао и писмо Васи Стајићу, председнику Матице српске од само једне реченице:

Драги Васо,

Молим те да примиш к знању да сам данас морао Управном одбору упутити овакав акт

Са поздравима
[РОМС 8378]
Младен Лесковац с.р.

Није било потребно да напише ово писмо Васи Стајићу, јер тога дана када је донео писмо у Матицу, морао је срести Васу Стајића и рећи му да је донео писмо Управном одбору. Одлучио је, међутим, да остави и трајни траг да је обавестио и Васу Стајића.

Писмо Управном одбору је важно. Оно сведочи да је Младен Лесковац уз послове у Матичној библиотеци био ангажован и око штам-

Читаоница Библиотеке Матице српске из 1946. године

пања мартовске свеске *Летописа*. Замењивао је оболелог секретара Матице српске и уредника *Летописа* Живана Милисавца. Радио је на *Летопису* несумњиво ангажовано, у то не треба сумњати. Оно што је важније, то је напад на његов рад у Библиотеци. Дошао је из Друштва за културну сарадњу са СССР-ом и од друштвеног секретара Федора Киселичког. Колико се зна то је био једини напад ждановског типа на Младена Лесковца. По својој прилици, ауторитет Младена Лесковца и поверење у његов рад, утицали су на то, да се прекину такви злонамерни напади на њега.

Много више, заокупљале су Младена Лесковца бриге око читаонице и Библиотеке. Према решењу Управног одбора Матице српске од 16. децембра 1945. Извршни одбор је 9. јануара 1946. овластио председништво Матице српске да започне преговоре о зидању зграде, да код Хипотекарне банке потражи зајам за изградњу и замоли познате архи-

текте "да добровољно израде планове". На седници од 2. фебруара Извршног одбора известио је потпредседник Матице српске да је у два маха водио разговоре са директором Хипотекарне банке који је предложио Управном одбору "да овај пристане на зидање посебне зграде за Матичину Библиотеку, а да се међувремено умоле четири овдашња поименично означена архитекта, да без захтева за накнаду извиде и установе где, на који начин, како велика, од каквог материја, са каквим издацима итд. би се имала и могла изградити посебна зграда за Библиотеку". Архитекте су замољене да у обзир узму и нови регулациони план Новог Сада, а за све остале информације да се обрате Матичином библиотекару.

Седници је присуствовао архитекта Ђорђе Табаковић, који је навео:

> да регулациони план Н. Сада још није дефинитивно утврђен и зато се указује преурањеним да се приступи изради идејних скица на једном земљишту, чији је коначни облик неодређен и зависи од споменутог регулационог плана; земљиште у најужем центру града одвише је скупо за једну зграду у којој би Библиотека и Музеј М.с. са својим великим и нерентабилним запремина заузимале најмање два спрата; место на Булевару заправо је предодређено за кућу за ренту тзв. трговачку кућу, која би представљала један од главних извора прихода Матичиних, док то место није подесно за јавне библиотеке и музеј и из оног разлога, што је необично прометно и бучно; навађа да хетерогена имена једне зграде јако поскупљује изградњу, па би било боље да се библиотека са музејем гради на једном мање прометном, мирном месту, где има и зеленила; у случају да се Матица ипак одлучи да гради библиотеку и трговачку кућу на Булевару, износи да би површина такве зграде износила око 800 $м^2$ а требало би да буде висока свакако 4 спрата као што је и зграда преко пута ње, чија је висина од пода подрума до патоса тавана око 27 метара, тако да би запремина ове нове зграде износила око 21.600 $м^3$; искључено је да би се данас таква зграда дала изградити, али када би се и могла онда би један кубни метар обзидане запремине стајао најмање 1.200 динара, дакле цела зграда 25,920.000 - дин. ; на изражену жељу Матичиних функционера, да читаоница има капацитет за око 300 лица, примећује, да је овај број претеран, а захтевао би једну површину од 600 $м^2$ па као пример навађа да Манчестер, град са 1,000.000 становника има читаоницу за 360 читалаца; држи да би била довољна читаоница за највише 100 људи. Његов резиме: да се сачека регулациони план, да се библиотека и музеј граде у тихом делу града, а кућа за ренту на Булевару.

На седници је донето Решење:

> Одлучује се, да се у кући задужбине Марије Трандафил на Тргу кн. Зорке бр. 19 откажу станови оноликом броју станара - спроведе њихово исељење - колико ће просторија бити потребно за сада нужно проширење Матичине библиотеке, као и да се тако ослобођене станбене просторије адаптирају за сврху Матичине библиотеке [...]

На истој седници Младен Лесковац је реферисао, "да он сада врши рад око прегледања и инвентарисања књига, који је детаљан и тежак", а није било довољно просторија за књиге, које су добијене на

поклон или купљене, пресељене из Текелијанума, а од почетка године стизале су разменом, "премда то иде доста тешко, а када би се то спровело у великом обиму, онда би Матица могла доћи до сваке нове књиге". Југословенска академија наука и умјетности слала је своја издања "па је обећала послати и сва она издања која су изашла за време окупације". Том приликом је Младен Лесковац рекао да је читаоница отворена од 8-18 часова, а да су књиге издаване од 13-15 часова јер се у магазинима није могло дуже задржавати због хладноће. Указивао је на потребу, да се укориче "најстарије и најскупље књиге". У читаоници је у јануару било 140 читалаца, а у фебруару 180. Током дана на читање је узимано око 140 књига. Библиотека је имала око 430 редовних и 40 нередовних чланова. [I седница Управног одбора Матица српске 24. марта 1946].

На II седници Управног одбора 11. јула 1946. разматран је предлог Извршног одбора о инвестицијама за читаоницу.

На III седници Управног одбора Матице српске 25. августа 1946. Младен Лесковац је поново указао

> на потребу устројења Матичине читаонице, која сада стварно не постоји, услед скучености просторија Библиотеке М.с. где су смештене хиљаде нових књига, па су тако и у ранију читаоничку просторију морале бити смештене нове књиге, за које су направљени нови регали; за уређење Библиотеке потребно је како је већ раније изложено десет столова са по једним седиштем, осам столова са по четири седишта, четрдесет две столице и одговарајуће електричне сијалице; један орман за репонирање читаних књига, један орман са дуплим полицама за часописе, те четири стола са четири клупе за дечје одељење читаонице; он је претходно све то разгледао у Универзитетској библиотеци у Београду и према томе је израдио нацрт за уређење овдашње Библиотеке.

Милан Петровић, потпредседник Матице српске указао је, да је читаоница неопходна и да "има покрића у овогодишњем буџету М.с."

Коначно је том приликом "предвиђено за Матичину читаоницу цело одељење лево од улаза у зграду (у приземљу)"

За редовну Скупштину Матице српске 13. октобра 1946. написао је Младен Лесковац *Извештај о стању и раду у Библиотеци Матице српске од 3. септембра 1945. до 31. јула 1946. године.* који је потписао 22. августа 1946. Започео га је овако:

> Стање и рад у Матичиној Библиотеци затечени онде почетком септембра 1945. године остали су углавном непромењени све до 31. децембра 1945. године, највише стога што је библиотекар био на дужем званичном путовању у иностранству (од 26. септембра до 18. новембра 1945. године).

Напред је било речи о његовом боравку у Будимпешти. По повратку у Нови Сад, наставио је редован рад у Библиотеци. Библиотека је била отворена од 8-13 часова, а књиге су издаване од 11-13 часова. Од 1. јануара 1946. читаоци су могли бити и нечланови Матице српске. Чланови Матице српске и ђаци плаћали су по 5 дин. месечно за кори-

шћење књига, а грађани по 20 дин. До 31. децембра 1945. било је у Библиотеци 247 читалаца, а од 1. јануара до 31. јула 1946, 652 читалаца. Читаоница Библиотеке била је од 1. јануара 1946. отворена од 8-18 часова. Она је имала места за десетак читалаца, а у њој је истовремено радио и библиотекар.

За ово време Библиотека Матице српске знатно се повећала. Набавка књига извршавана је куповином, заменом, поклонима и, најзад највећа добит Матичине Библиотеке постигнута је преношењем библиотеке "Текелијанума" из Будимпеште у Нови Сад: и део библиотеке некадашње Руске Матице (можда око 6.000 књига) биће, после ревизије, унесен у Матичине збирке. Куповане су све најважније новије едиције од којих се није могло доћи заменом; куповане су међутим понекад и оне књиге од којих смо по један примерак добијали додуше у замену, али су много читане, и зато су нам потребне и у више примерака. Књиге су куповане и антикварно, из антиквар-них радњи и од приватних лица. У више махова преузимани су кораци код надлежних (Министарство просвете ДФЈ, Министарство просвете Србије, Комитет за науку и уметност ФНРЈ) да Матичина Библиотека добија стално по један обавезни примерак свих издања са територије ФНРЈ, али никако решење у томе правцу досада још није донесено. Ипак, успостављене су корисне везе са неколиким великим издавачким предузећима у земљи (Про-света у Београду, Дизјуг у Београду, Нопок у Београду, Државни накладни завод Хрватске у Загребу, Будућност у Новом Саду), па Матица сва њихова издања добија у замену за своја; обновљене су и предратне везе Матичине са старијим научним и књижевним установама у земљи (Хрватска академија знаности и умјетности у Загребу, Матица хрватска у Загребу, Српска књижев-на задруга у Београду, Матица словенска у Љубљани), на бази замена издања. Најзад, стара и лепа традиција поклањања књига за Матичину Библиотеку такође се још увек похвално одржава.

Речено је затим, да у том међувремену

набављено је 658 дела у 819 примерака; са 10587 свезака библиотеке "Текелијанума", и са око 6.000 свезака библиотеке некадашње Руске матице, то износи 17.406 нових и неинвентарисаних књига [...]

Као што се из свега види, највећа и најпознатија аквизиција Матичина за овај период јесте библиотека "Текелијанума" о њеном значају већ је писано у *Летопису* (в. мајски број за 1946, стр. 178-181), па нема потребе једнном речено овде понављати.

О материјалним приликама у 1946. Младен Лесковац је на-писао:

Матичина Библиотека, природно, није могла имати великих прихода; једини њен приход - чланаринске износи - донео нам је, у времену од 1. јануара до 31. јула 1946. године 21.240 динара.

О будућем раду Младен Лесковац је написао:

Матичина библиотека стоји данас пред одлучним и важним нелаким задацима; учињено је све да се они и остваре, колико год је то у моћи данашње Матице. Израђен је план и прорачун за отварање нове и модерне читаонице са око 45 седишта. Било је замишљено да ће читаоница бити отворена најдаље до 1. октобра; разне препреке остварења тога плана само су привремено

одложиле, а не и одбациле. У плану је отварање читаонице за децу, са најмање двадесетак читалачких места.

Упоредо са жељом и настојањем да својим посетиоцима олакша рад и пружи угодности пријатних студија, Билиотека стоји пред тешкоћама великих унутрашњих послова сређивања новопристелих књига. Тај посао је огроман, а отежан и скученим и у свему непрактичним просторијама у којима се данас налази Библиотека Матице српске; рад тај захтева много времена и много више стручне радне снаге него што их Библиотека данас има. У томе низу задатака поставља се и питање целисходнијег унутрашњег уређења Матичиних збирки, брижније конзервације старих књига, израде модерне картотеке, планског прикупљања наших старијих издања и, у даљој перспективи, замена досадашњих ружних, непрактичних, гломазних и неједнаких дрвених ормана и полица модерним, практичним и лепшим челичним регалима. Све су то задаци за данашње прилике у Матици још увек сложени, захтевају доста издатака, пипавог рада и прецизног знања, и не решавају се на кратак рок; али ће Матица српска, ако не жели да њену стодвадесетогодишњу прошлост прегази време, морати издашније него до сада настојати да се ове важне потребе приведу у стварност. [*Извештај о стању и раду у Библиотеци Матице српске од 3. септембра 1945. до 31. јула 1946. године* / Младен Лесковац, *Гласник Матице српске*, год. 1, бр. 1, Нови Сад, 15. септембар 1946, стр. 7-11].

У Библиотеци Матице српске су 1946. радили Младен Лесковац библиотекар, Дивна Глумац и Нада Стевин, службеници у Библиотеци. Дивна Глумац је заменила Милорада Радујкова, а дошла је 1. јануара 1946. Нада Стевин је радила хонорарно од 7. до 31. октобра, а стално од 1. новембра. И Дивна Глумац и Нада Стевин прешле су касније у Београд, у Народну библиотеку, где су стекле углед библиотекара високог ранга.

О томе како је Младен Лесковац судио о радницима Библиотеке има лепо сведочанство у писму Извршном одбору Матице српске у коме је написао:

> Молим Извршни одбор Матице српске да Дивни Глумац, чиновнику Библиотеке Матице српске, за њен досадашњи савесни и ударнички рад у Библиотеци одреди посебну награду. Дивна Глумац ради у Библиотеци од 1. јануара 1946. године са много љубави и савести, а уз малену плату.
>
> Сматрам да би износ те награде требао да буде 1000 /једна хиљада динара/. [Архива Матице српске, бр. 413, 5. јул 1946].

У суботу, 12. октобра 1946. јавила је *Слободна Војводина* да ће 14. октобра бити отворена читаоница Библиотеке Матице српске. У тексту који је написао највероватније Младен Лесковац речено је:

> Од 1. јануара ове године отворена је Матична читаоница за јавност. Нажалост, та читаоница је била сасвим малена. Није могла примити одједном више од десет читалаца. Сем тога, она је истовремено била и радна соба библиотекара. Таква тескобна читаоница никако не може задовољити потребе града какав је Нови Сад.
>
> Сада је Матична читаоница из темеља реорганизована. Уређене су лепе, видне и простране просторије у којима у понедељак отвара нова Мати-

чина читаоница. Просторије су у згради Матице српске. Први део читаонице сачињаваће дечја библиотека, за децу од 8 до 13 годиан са читаоницом у коју истовремено може стати преко тридесеторо деце. Изграђени су нарочити рафови, столови и седишта за децу. Деца неће бити подвргнута никаквој библиотекарској администрацији, већ ће из пултова за књиге узимати оне књиге које им се допадну, с тим да их сама тамо и враћају. То је први случај да се у Војводини отвара велика јавна читаоница за децу, под стручним надзором и руководством. Крај дечје читаонице је соба библиотекара који ће стојати деци на расположење за давање обавештења, упута и разјашњења у њиховој лектири.

У истом делу зграде је нова велика читаоница за јавност са четрдесет седишта. Изграђени су нови савремени столови за читање. Сваки читалац добиће своје место и своју светиљку. У читаоници ће бити стално изложено 40 часописа (југословенских, руских и чешких), енциклопедије и речници.

Радно време у Матичним читаоницама биће од 8 ујутро до 6 увече беспрекидно.

Матичина Библиотека и читаоница биће уређене већ за недељу, када се могу разгледати. Рад у читаоницама почиње у идући понедељак. [*У понедељак Матица српска предаје јавности велику читаоницу* / [Младен Лесковац], *Слободна Војводина*, год. 5, бр. 604, Нови Сад, 12. октобар 1946, стр. 5].

У понедељак, 14. октобра 1946. објављен је новински извештај о отварању читаонице у коме се каже:

"У 16 часова у згради Матице српске свечано је отворен Матичин Музеј и нова читаоница. У присуству многих чланова, Музеј и Библиотеку је отворио претседник Главног одбора др Милан Петровић. Присутни су затим приступили разгледању изложених слика [...] У неколико витрина изложене су књиге које је Матица српска издавала од првих до најновијих издања као и ретки примери који се налазе у Матичиној Библиотеци, тако, например, латинска Библија из 1482. и Птоломејева "Козмографија" из 1486. године из библиотеке Саве Текелије [*Отварање Матичиног музеја и читаонице*, *Слободна Војводина*, год. 5, бр. 606, Нови Сад, 14. октобар 1946, стр. 3].

У другом броју *Гласника Матице српске* од 15. децембра 1946. објављен је непотписан чланак Младена Лесковца *Читаоница Матице српске* (стр. 3-4). У њему, је Младен Лесковац поново истакао значај читаонице и за Матицу, и за науку и за Нови Сад.

У истом броју *Гласника* објављен је *Правилник Библиотеке Матице српске*, који је потврђен на седници Извршног одбора Матице српске 12. октобра 1946. (Стр. 8-9). И овај текст је несумњиво написао Младен Лесковац.

Такође, у другом броју *Гласника* објављен је текст Младена Лесковца, такође непотписан, *Поклони Матичиној Библиотеци* где је рекао и ово:

По једној лепој традицији која се међу пријатељима и члановима Матице српске стално чува и негује, Матица српска с времена на време добија поклоне у књигама за своју Библиотеку. Ми ћемо те поклоне стално бележити у посебној рубрици "Гласника Матице српске", а свима дародавцима и на овоме месту изричемо у име Матице српске најтоплију захвалност. У по-

следње време поклонили су Матичиној Библиотеци следеће установе и личности ове књиге:

Одсек за просвету новосадског Окружног одбора поклонио је *Das neue Testament*, Frankfurt am M., 1596, in folio. Књиге су поклонили и сестра Љубе Стефановића, др Светислав Костић, Женска реална гимназија из Новог Сада, Васа Стајић, Милан Токин, Ново Поколење из Београда. Под истим насловом у 4. броју 1947. *Гласника Матице српске*, Младен Лесковац је јављао о поклонима Зоре М. Нешковић, Јов. Ф. Трифуноског, др Николе Радојчића, Велимира Јеремића, Божидара Ковачевића, Николе Ивкова и Михаила Бороша (стр. 10-11). У свим *Извештајима Библиотеке Матице српске*, Лесковац је помињао поклоне, понекад је наводио имена оних који су поклањали књиге, али више није поклоне бележио као посебне прилоге у Матичиним публикацијама.

На XVII седници Извршног одбора Матице српске 22. октобра 1946. саопштио је Младен Лесковац да удова Жарка Васиљевића нуди на откуп библиотеку покојног мужа од 2500-3000 књига по цени од 25000 дин. У библиотеци је највише књига из савремене књижевности, али и историје од којих Матичина библиотека многе није имала, па је предложио да се откупи. Том приликом саопштио је и о списку заоставштине патријарха Рајачића од 1158 књига "библиотека та има своју вредност, али највише за онога који се бави проучавањем специјално теологије и односима католичке цркве и њених редова" што за Матицу није било од значаја јер су за њу важније књиге "за наш народ и његову прошлост". Уколико би власник пристао да прода књиге појединачно онда би се неке могле откупити. Потпредседник Матице српске је предложио за откуп књиге Боже Јовановића из Врањева. Матица има такве књиге али би се оне могле купити за "јавну библиотеку" М.с. тј. као књиге које ће се издавати на читање, за разлику од "историјске" библиотеке, која се неће издавати на читање, него ће стојати у Матици похрањена". То је први помен будуће позајмне библиотеке Матице српске.

На истој седници је потпредседник Матице српске саопштио да су браћа Миливој и Бранислав Вучетић известили председништво Матице српске о својој одлуци и одлуци своје покојне сестре Зоре Стефановић "као успомену на свога родитеља поч. др Илију Вучетића поклањају целу његову библиотеку Матици српској". Решено је, да им Матица српска изрази захвалност на поклону, а библиотекару се налаже да састави захвално писмо и библиотеку пренесе у Матицу.

У архиви Матице српске има података о откупу књига од Татјане Ћирић и Милана Секулића. О овом другом откупу постоји рефе-

рат Младена Лесковца, који треба имати на уму као сведочанство о његовом односу према откупу књига:

Извршном одбору Матице српске Нови Сад

Уз овај акти прилажем три списка књига и часописа које нам нуди на продају др Милан Секулић, адвокат из Новог Сада. У првоме списку су књиге на немачком, у другоме на мађарском, а у трећем на нашем, и нешто на мађарском и немачком језику. Немачке књиге садрже безмало сва дела Георга Брандеса, затим врло добра дела из историје, историје књижевности и географије; на мађарском језику су разни врло добри лексикони (специјални, за поједине струке и уметничке области), затим важна дела за историју и историју књижевности Мађара, па историју књижевности осталих европских народа, географију Мађарске и народносну политику у Мађарској. Ни једно од тих дела ми немамо, а сва су врло важна. Трећи списак, где су махом књиге на нашем језику, садржи највише часописе којих Матица у комплету нема. Ти часописи су: *Израз, Печат, Књижевна република, Уметност и критика, Раскрсница, Данас, Наша стварност*, - дакле све врло важни листови, које Матица безусловно треба да набави, а ако их не купи сада, сумњам да ће их икада више моћи набавити. Др Секулић нуди Матици и следеће часописе које ми или имамо делимично, или их имамо и комплетне, али сматрам да би и њих требало купити, јер је понуда веома повољна: *Мисао*, комплетну, без годишта 1929-1930; *Српски књижевни гласник*, сва годишта од 1909-1911, 1920-1941, и *Нову Европу*, комплет од 1920-1941. Сматрам да би Матичиној Библиотеци добро дошли ови часописи и када бисмо их имали у дупликату, а нарочито часопис *Мисао*, који је код нас веома лоше повезан, па је скоро немогуће служити се њиме; требало би га преповезивати, а само повезивање стајало би скупље него што износи цена коју др Секулић тражи за ове листове (тј. за саму *Мисао*).

Мислим да би ове књиге, овако како су наведене у приложена три списка, требало купити ако би Извршни одбор нашао у ту сврху довољно новаца.

Напоминьем да су скоро сви часописи (најмање 95%), као и скоро све књиге које нам нуди др Секулић одлично очувани, као нови, и повезани, често у платно.

Независно од тога да ли ће Матица купити овде понуђене књиге, др Секулић је спремио врло много часописа, наших и немачких, које ће поклонити Матици. Тих часописа је по количини отприлике толико колико износе ове књиге и часописи што их Матица може сада да откупи. И ти часописи - махом из права, економије и немачке политике између два рата - такође су махом повезани и лепо сачувани, а Матичина Библиотека ће се њима корисно обогатити

Младен Лесковац с.р.

[Архива Матице српске, Бр. Б 190/1947, 26. мај 1947].

На сличан начин поступио је Младен Лесковац и 27. јуна 1947. извештавајући Извршни одбор Матице српске о поклону др Милана Секулића. За схватање тог односа наводи се и овај извештај:

Извршном одбору Матице српске Нови Сад

Извештавам Извршни одбор МС да су у Матичину Библиотеку пренесене у најбољем реду све књиге које смо, решењем Извршног одбора МС на седници од 28. маја о.г. купили од др Милана Секулића. По налогу Извршног одбора, ја сам о томе известио Књиговођство МС својим актом Бр. Б. 202/47 од 20. јуна о.г.

Уједно извештавам Извршни одбор МС да је др Милан Секулић поклонио Библиотеци отприлике онолику исту количину књига колико смо сада купили од њега. Те књиге, часописи, новине, алманаси и зборници на немачком су, мађарском и српском језику, Матичина Библиотка их нема, а многи од њих су важни, већина пак укоричени, најчешће у платно. Те поклоњене књиге обухватају углавном следеће струке: банкарство, финансије, геополитику, аграрну политику, социологију, криминалну психологију, социјалну политику, пољопривреду и историју књижевности. Укупно књига има оволико:

1/ на српском језику: књига 3, часописа, новина (комплета) алманаха и зборника 55, све укоричено; 2/ на немачком језику: 23 књиге, 80 комплета укоричених годишта часописа, новина, алманаха и зборника, и 88 неувезених свезака часописа, алманаха и зборника; 3/ на мађарском језику: 2 књиге 5 годишта укоричених часописа, новина, алманаха и зборника, и 19 неувезаних свезака. Укупно дакле овај поклон износи: 28 књига, 140 повезаних годишта различитих часописа, новина, алманаха и зборника, као и 107 неукоричених свезака различитих часописа и зборника.

Напоминьем да је од поклоњене 3 српске књиге једна реткост: то је прво, бечко издање, из год. 1793, Доситејевих "Собранија разних наравоучителних вешчеј".

На овоме поклону је сам др-у Милану Секулићу у име Матице српске изразио нашу срдачну захвалност посебним писмом под данашњим датумом, а учинићемо то уобичајеним начином и преко "Гласника МС"

Младен Лесковац с.р.

[Архива Матице српске, Бр, Б 217/47, 27 јуна 1947]

Према извештају Младена Лесковца, Управни одбор Матице српске упутио је Милану Секулићу захвалницу следеће садржине:

Господин др Милан Секулић адвокат, члан Музејског одбора Матице српске Нови Сад

Библиотекар Матице српске званично је известио Управни одбор МС о Вашем великом и лепом поклону Матичиној Библиотеци од 28 књига, 140 повезаних годишта различитих часописа, новина, алманаха и зборника, као и 107 неукоричених свезака различитих часописа и зборника, на српском, немачком и мађарском језику, међу којима и прво, бечко издање из године 1793. Доситејевих "Собранија разних наравоучителних вешчеј".

Узимајући овакав извештај свога библиотекара на знање, изрекла је Матична управа на својој седници од 25. јула о.г., да она у име Матице српске тај ваш вредни поклон прихваћа, те одлучила, да Вам се stante sessione изрече особита захвалност на њему.

Сматрам угодном дужношћу својом, да Вам предњи закључак Матичине управе и овим путем саопштин, па изразима захвалности саме Матице српске придружујем и своје личне, те остајем

У Новом Саду, 30. јула 1947. године

Председник Матице српске
др Милан Петровић с.р.

Главни Извршни одбор АПВ откупио је 18. октобра 1947. библиотеку Васе Стајића и уступио Библиотеци Матице српске. О томе је Младен Лесковац известио Главни одбор Матице српске:

27. новембар 1947

Бр. Б. 290/47

Главном одбору Матице српске Нови Сад

Извештавам Главни одбор Матице српске да сам данас од Секретаријата ГИОНСАПВ-е добио акт бр. 18.640 од 22. новембра о.г. следће садржине: "Матици српској, Нови Сад. Главни извршни одбор Н. С. А. П. В-е на својој седници од 18. октобра 1947. године донео је решење да се библиотека пок. Васе Стајића откупи и преда Матици српској да се тамо чува као једна целина, а протувредност у износу од 50.000 динара да се исплати уд. Милици Стајић. - Пошто је све то и извршено, извештавате се о предњем знања ради. - С.Ф. - С. Н. ! [М.П.]. Начелник, др И. Мелвингер."

Ја сам се у име Библиотеке Матице српске, потврђујући пријем овога акта, захвалио на овој библиотеци, а Главни одбор молим да и са своје стране изрази захвалност Матице српске на примљеном поклону

Библиотекар МС
Младен Лесковац с. р.

Из акта Главног Извршног одбора није јасно да ли библиотека Васе Стајића предата Библиотеци Матице српске само на чување или у власништво. Тек на IV седници Извршног одбора Матице српске 19. априла 1948, Младен Лесковац је реферисао да је "дошао одговор Главног извршног одбора НСАПВ у том правцу, да је та библиотека поч. Васе Стајића својина Матице српске [...]". Донето је

Решење:

Извештај се са задовољством узима на знање на овим уједно изриче захвалност Главном извршном одбору НС АПВ, па се одобрава поступак библиотекара МС, да се одмах и благовремено у име Матице српске захвалио, те се исти упућује да ову примљену библиотеку води као саставни део и својину Библиотеке Матице српске, да изврши попис књига, да их уведе у регистар Библиотеке МС, као и да даде устројити картотеку за исту.

На III седници Управног одбора Матице српске 25. августа 1946. Младен Лесковац је тражио

одлуку о одобрењу замене књига Библиотеке М.с. са књигама др Ђурице Михаиловића, лечника из Старе Пазове, који Матици даје ове своје књиге: 1) Његошеву *Лучу Микрокозма* Београд 1845; 2) Његошев "Горски вијенац Беч, 1847; 3) *Проповед или Слово о осуждениј проповедника Гедеона*, Венеција 1764; 4) *Пресад мудрости* од Атанасија Петровића, Београд 1858; 5) *Рад* Пере Тодоровића за 1874 - 5 бесконфискованих бројева; 6) *Изјасниније Митрополита Стефана*, Будим 1823 и 7) *Службеник* Божидара Вуковића из 1554 из којега недостаје 40 листи, - док би му Матица из своје Библиотеке дала дупликате ових књига: 1) *Светосавска светковина* у Бањалучкој богословији,

Н. Сад 1867; 2) М. Видаковић, *Благородни отрок*, Будим 1836, 3) Нестор Жучни, *Књига пјесама*, Окланд 1908; 4) Рељковићев *Сатир* из 1794; 5) Адам Драгосављевић, *Постанак Славенски слова*, Београд 1840, 6) *Србска новина или магазин за художесто, књижевство и моду* год. 1838 бр. 1 и 52; 7) Вуков пријевод *Новог Завјета* од Ђ. Даничића 1847; 8) *Календар Годишњак* за 1852, 1864, 1863; 9) *Календар Панчевац* за 1874, 1878. и 10) *Спомен Јов. Андрејевићу* од Л. Костића 1864. Према овоме др Михаиловић би дао таковних седам књига које Матица нема у Библиотеци, а оне су ретке, док би са своје стране горе побројане књиге и брошуре од којих има у Библиотеци најмање још један примерак поред ових што се дају у замену. Он се интересирао за цену ових књига, али у Београду му нису могли ништа рећи позитивно, једино да се за понуђени Служебник - Србуљу даје данас око 10.000 дин. Он је мишљења да се ова замена одобри.

Донето је решење да се ова замена одобри.

На I седници Управног одбора Матице српске, 24. III 1946. говорећи о издавачкој делатности Матице српске Младен Лесковац предлаже да се издају

три групе Матичних едиција: прва група обухватила би савремене писце Војводине, друга група старије, класичне, у првом реду војвођанске писце, а онда и остале, док би трећа група обухватила популарно научне едиције; мислило се, да се осим ове три групе може још штогод издавати. Од у првој групи предвиђеног изашле су досада две књиге: Б. Чиплић, *Преко Тисе* и Мл. Лесковац, *Српско грађанско песништво 18. века*, док се у штампи налази и ускоро ће изаћи Роман Симе Цуцића, *И Моца хоће у школу*. Од у другој групи предвиђенога изашле су две књиге: *Одабране песме* Бранка Радничевића и *Увео листак и Појета и адвокат* од Јакова Игњатовића, док се завршавају и ускоро ће изаћи и *Песме* Ђуре Јакшића. Од у трећој групи предвиђенога налази се још у штампи од др Ђуре Јовановића, *Исхрана и нега одојчади*.

Уз обимне послове у Библиотеци, стизао је Младен Лесковац да брине и о издавачкој делатности Матице српске. Био је, заиста велики посленик.

Нарочито значајна за Библиотеку Матице српске је 1948. година. Те године је Библиотеци Матице српске припојена Централна библиотека Војводине, па је тако Библиотека Матице српске постала и Централна библиотека Војводине. Покрајинско повереништво именовало је 12. јануара 1948. комисију за израду Правилника о регулисању односа Библиотеке Матице српске као Централне библиотеке са Повереништвом. У комисији су именовани представници Повереништва Урош Бањанин, шеф одсека за културу и уметност, и Драгиша Полужански, референт за библиотеке. Од Матице српске је затражено да именује своје представнике у комисију. Већ сутрадан, 13. јануара, Извршни одбор Матице српске именовао је три члана за свој део комисије. Били су то Светислав Марић, потпредседник Матице српске, Живан Милисавац, секретар, и Младен Лесковац, библиотекар Библиотеке Матице српске [Архива Матице српске, бр. 57/1948]. Главни извршни одбор НСАПВ од 11. марта 1948, Бр. 911 донео је одлуку којом се

у циљу изградње народног библиотекарства и стварање једне добре централне установе за задовољавање потреба научног рада и народног просвећивања у данашњим условима на Библиотеку Матице српске преноси ... функција централне библиотеке АП Војводине с тим, да ће она као таква служити као пример узорног народног библиотекарства [*Извештај о раду Библиотеке, Гласник Матице српске*, бр. 11, Нови Сад, 7. октобар 1948, стр. 4].

Повереништво за просвету послало је Матици српској одлуку "којом се на Библиотеку Матице српске преноси функција централне библиотеке Војводине" [Главни извршни одбор Народне скупштине АП Војводине повереништво са просвету Бр. 6571/6. април 1948].

Извршни одбор Матице српске на IV седници 19. априла 1948. примио је на знање одлуку Извршног већа НСАПВ од 11. марта 1948, с тим да ће Повереништво за просвету обезбеђивати средства за Библиотеку. Истовремено је упућена молба комисији да припреми Правилник о односима Библиотеке и Повереништва. Повереништво за просвету, Бр. 5988/27. априла 1948. известило је Матицу српску:

У вези решења ГИОНСАПВ-е број 911 од 11. III 1948. године којим се на Библиотеку Матице српске преноси функција Централне библиотеке Војводине, а да би иста Библиотека могла вршити те функције, извештавате се да је ово Повереништво предузело следеће мере:

1/ Известило је све среске и градске народне одборе да све штампарије с подручја Покрајине достављају Библиотеци Матице српске по један обавезан примерак који су досад достављале овом повереништву;

2/ Известило је Сабиралиште књига у Новом Саду да руководилац истог преда Библиотеци Матице све досад примљене обавезне примерке било с подручја Покрајине, било с подручја уже Србије и Космета;

3/ Известило је Народну Библиотеку у Београду да убудуће пошиљке обавезних примерака шаље директно Библиотеци Матице српске.

Сабирање, евиденција и чување обавезних примерака треба вршити по постојећим прописима народних власти.

Надаље се извештавате да ће се, ликвидацијом 11 сабиралишта књига пореклом из станова народних непријатеља с подручја Покрајине, уступити Библиотеци Матице српске све књиге одабране за Централну библиотеку Војводине.

Ово повереништво ће својим посебним решењем ставити Матици на расположење намештенике бивше Војвођанске библиотеке и Сабиралишта књига у Новом Саду, с тим да их узмете у статус својих намештеника и ликвидирате им берива према постојећим прописима.

Повереник
Зора Крцалић, с.р.

Сутрадан, пре него што је Матица српска примила писмо Покрајинског Повереника за просвету, она је секретаријату Главног извршног одбора [НС АП Војводине бр. 309/1948] упутила следеће писмо:

Извршни одбор Матице српске примио је с радошћу к знању Ваше решење бр. 911/48 од 2. марта 1948, којим функције првобитно замишљене самосталне Централне библиотеке АП Војводине преносите на Библиотеку Матице српске, како би она могла служити као пример узорног народног библиотекарства. Извршни одбор Матице српске Вам захваљује на части коју сте указали и поверењу које сте доделили Матици српској и њеној Библиотеци у извршењу овога важнога народнога задатка, као што Вам захваљује и на решењу да Матица српска, у сврху извођења овога задатка, добија потребну субвенцију. Матица српска ће се трудити да ово ваше поверење и оправда, и организовањем Библиотеке, која свима народима Војводине моћи послужити и вредети, учиниће се све што је могуће за добро наших народа и процват националних култура.

Председник МС
др Милан Петровић
[Архива Матице српске, 309/48]

Матица српска је 5. маја 1948. обавестила Покрајинско повереништво за просвету да прихвата библиотекаре Централне библиотеке др Димитрија Кириловића и Милу Шаулу, као и радника Божидара Ковачевића за своје службенике. Прихватање др Стевана Јосифовића одложило би се до његовог повратка са боловања.

На VII седници Извршног одбора Матице српске 7. маја 1948. одређене су плате Иванки Јовичић, Антонији Гаковић, Тодору Илићу, Димитрију Кириловићу, Мили Шаули и Божидару Ковачевићу. Одређен је такође хонорар др Прераду Прерадовићу за рад у Библиотеци Матице српске, а ангажован је за рад преко лета Живко Апић из Жабља.

Комисија у којој су били Светислав Марић, Живан Милисавац и Младен Лесковац, а у име Повереништва за просвету Урош Бањанин и Драгиша Полужански начинила је 13. маја 1948. године

Записник

О склопљеном споразуму између Повереништва за просвету ГИОНСАПВ-е и Управе Матице српске у Новом Саду по питању преузимања функције Централне библиотеке Војводине од стране Библиотеке Матице српске.

Овлаштени представници споразумели су се у следећем:

Пошто је Библиотека Матице српске највећа библиотека у Војводини - поверава јој се да врши улогу централне библиотеке Војводине. Управа Матице српске прима на себе све обавезе и дужности које проистичу из одредаба народне власти о улози и задацима једне централне библиотеке.

Да би Библиотека Матице српске могла вршити задатке централне библиотеке Војводине који су постављени и које ће постављати народна просветна власт, добијаће од Повереништва за просвету ГИОНСАПВ-е годишњу субвенцију у облику буџета централне библиотеке Војводине. Предлог буџета ће састављати Управа Матице српске и достављати благовремено Повереништву за просвету. Добијена субвенција може се утрошити само за библиотечке сврхе. О томе може народна просветна власт вршити контролу.

Управа Матице српске потпуно је самостална у руковођењу својом Библиотеком, она поставља особље Библиотеке у сагласности са Поверени-

штвом за просвету, а Повереништво ће помоћи Матици у проналажењу погодних лица за вршење важних и одговарајућих послова у Библиотеци.

Управа Матице српске примиће у своје власништво: 1/ Све обавезне примерке до сада прикупљене са подручја НР Србије, 2/ све књиге пореклом из станова народних непријатеља које су у војвођанским сабиралиштима прикупљене и издвојене за Централну библиотеку Војводине, 3/ све штампане предмете и инвентар који се буду купили из средстава добијених од државе у виду субвенције.

Управа Матице српске састављаће планове рада Библиотеке и подносити на сагласност Повереништву за просвету, а исто тако слаће и извештаје о раду Повереништву за просвету. Повереништво за просвету има право надзора код остварења плана рада Библиотеке по линији Централне библиотеке Војводине.

Управа Матице српске у извршење библиотечке политике радити у интенцијама Повереништво за просвету.

Управа Матице српске ће израдити Правилник о раду и организацији Библиотеке и доставити га Повереништву за просвету на увид и одобрење.

Да би Библиотека Матице српске обухватила што већи број читалаца из редова радника и сељака - снизиће све читалачке дажбине у највише могућој мери, изузев ефективних трошкова за обрасце и нанетих штета од стране читалаца, а то ће се још поближе регулисати Правилником.

Управа Матице српске се обавезује да ће своју библиотеку постепено уредити према принципима модерног библиотекарства и да ће примати и проводити у праксу све одредбе народних просветних власти које буду у том смислу излазиле (на пр. Правилник о азбучном каталогу и сл.).

На важнијим конференцијама Управе Матице српске, на којима ће се расправљати о Библиотеци, и на разним конференцијама саме Библиотеке присуствоваће делегат Повереништва за просвету. Саветовање војвођанских библиотекара које буду сазивала Библиотека Матице српске као Централна библиотека Војводине одржаваће се у сагласности са Повереништвом за просвету.

На II седници Главног одбора МС од 25. августа 1948, [бр, 387 / Гл. о. 22-1948] донето је

Решење

Прихвата се споразум склопљен између опуномоћеника Матице српске и Повереништва за просвету ГИОНСАПВ у предмету уређења односа између Повереништва за просвету и Матице српске по преузимању функција Централне Библиотеке Војводине од стране Библиотеке МС, који споразум је датиран 13. маја о.г. о чему известити Повереништво, а управника Библиотеке МС упутити да према том споразуму од сада поступа [...].

Са Централном библиотеком Војводине, Библиотека Матице српске почела је, од априла 1948. да прима обавезни примерак књига штампаних у Србији. О тим књигама у *Извештају* је речено:

У времену за које подносимо овај извештај (1. август 1947 - 31. јул 1948) Библиотека Матице српске повећала је свој књижни фонд са 2889 књига. Књиге су набављане на следећи начин: Куповином 1142, заменом 467, поклоном 1137, на приказ [у *Летопису Матице српске*] 38, обавезни примерак 55.

У своме исказу непотпуно је испуњена рубрика обавезних примерака, пошто су убележавани само они примерци које су поједине штамприје појединачно слале нашој Библиотеци, а веће пошиљке које примамо у сандуцима од Народне библиотеке у Београду, као и подаци о њима, овде нису уношени, пошто те пошиљке још нису обрађиване. Почетком октобра о.г. када то дозволе остали послови и радови у Библиотеци посебан чиновник биће одређен за обраду већ прилично нагомиланих а необрађиваних сандука са обавезним примерцима које је Библиотека Матице српске наследила од првобитно замишљене Централне библиотеке АП Војводине.

О даљем развоју Библиотеке Матице српске, Младен Лесковац је, у наставку Извештаја написао:

Данас се може рећи да су перспективе даљег развоја и продубљенијега рада Библиотеке Матице српске у фази када ова Библиотека постепено прилази остварењу свих задатака Централне покрајинске библиотеке. То се заснада одражава како у проширењу и акомодацији њених магазина и канцеларија тако и у повећању броја намештеника; даље у образовању раније неформираних библиотечких одељења са специјалним делокругом; у сарадњи са Управом Више педагошке школе у Новом Саду и Библиографског института у Београду Библиотека Матице српске организоваће међу студентима и студенткињама овдашње Више педагошке школе научни рад на библиографији српске и хрватске књижевности који ће рад, како изгледа по досадашњим разговорима између управника Библиотеке и претставника Библиографског института, моћи имати и извесно трајно научно значење. Библиотека ће убудуће настојати да дигне и усавршава стручни ниво како својих намештеника, тако и свих службеника по градским и сеоским библиотекама и књижницама у Војводини, одржавањем стручних конференција и повремених краћих и дужих курсева. Наравно да ће у низу свих тих задатака најглавнији посао у Библиотеци бити да се по принципима модерне библиотечке науке среди Библиотека Матице српске и све њене збирке; тај наш најважнији задатак обавиће се онако како се најбоље и најрационалније обавити може, имајући при том стално на уму могућности просторнога ширења Библиотеке и осталих њених потреба и задатака. [*Гласник Матице српске*, бр. 11, Нови Сад, 7. октобар 1948, стр. 6-7].

У актима о припајању Централне библиотеке Војводине Библиотеци Матице српске речено је да је Библиотека Матице српске највећа библиотека у Војводини, па је с тога учињено да она буде водећа библиотека Војводине. Библиотека Матице српске, пре спајања са Централном библиотеком Војводине, имала је за управника Младена Лесковца, и три службеника, Антонију Гаковић, Иванку Јовичић и Тодора Илића. Административне послове обављале су заједничке службе Матице српске. Централна библиотека Војводине имала је три службеника, руководиоца Милу Шаулу и библиотекаре др Димитрија Кириловића и др Стевана Јосифовића, као и помоћног радника Божидара Ковачевића. По томе је Библиотека Матице српске имала једног библиотекара више. Централна библиотека је, међутим, имала двојицу библиотекара највиших квалификација, др Димитрија Кириловића и др Стевана Јосифовића. Библиотека Матице српске пак, имала је руко-

водиоца Младена Лесковца који је био најпозванији да буде на челу прве војвођанске Библиотеке. Управо његова личност морала је бити одлучујућа када се решавало ово крупно питање Библиотеке Матице српске и библиотекарства у Војводини. За време руковођења Младена Лесковца Библиотеком Матице српске решен је проблем систематског попуњавања текућом књигом и периодиком. Тај проблем желели су да реше сви они часници Матице српске који су у Матичиној библиотеци видели крупну институцију чувања књиге: Јован Суботић, Јован Ђорђевић, Јован Радонић и Тихомир Остојић. Све што они нису могли да ураде за Библиотеку Матице српске, урадио је Младен Лесковац 1948. године.

На X седници Извршног одбора Матице српске од 20. августа 1948. [Бр. 158/Из. о. зап. - 1948] Младен Лесковац је тражио да је безусловно потребно попунити следећа радна места:

1/ Шеф одељења за изградњу библиотекарства у Војводини

2/ Секретар Библиотеке - административни манипулант

3/ Један библиотекар са факултетском спремом

4/ Један приправник мл. библиотекар

5/ Један библиотекарски техничар

6/ Један послужитељ

Том приликом је решено да место шефа за изградњу библиотекарства у Војводини попуни Драгиша Полужански, библиотекар при покрајинском Повереништву за просвету. За место библиотекара са факултетском спремом конкурисао је др Коста Милутиновић, али је његова молба упућена покрајинском Повереништву за просвету да га ставе на расположење Библиотеци Матице српске. Према постојећим подацима он није дошао у Библиотеку. За административног манипуланта изабрана је Војислава Дунђерски-Ковачевић, за библиотечког техничара поставља се Љубица Стојадиновић, и Милушка Величковић за административног службеника, хонорарно. Остала места нису попуњавана. Драгиша Полужански дошао је у Библиотеку Матице српске тек 1. јануара 1949. за руководиоца новооснованог одсека за унапређење библиотекарства у Војводини.

Покрајинско Повереништво за просвету тражило је 6. августа 1948. полугодишњи извештај Библиотеке Матице српске актом [ГИОН-САПВ бр. 4337/1948.] у коме се каже:

Ово Повер. је својевремено израдило петогод. план развоја библиотекарства у Војводини, па је у истом узело у обзир и Вашу Библиотеку. Планирали смо да Ваша Библиотека у 1948. год. изврши следеће (ово је извод из нашег плана):

"Посаветовати се са Управом М.с. и директором Матичине библиотеке и учинити споразумно све да се у тој Библиотеци ударе темељи модерно уређене библиотеке. Да би се то постигло потребно би било:

- да Управа Матице постави одмах буџетом предвиђени број намештеника,

- да се намештеници стручно оспособе на радним конференцијама и упуте у посао, као и да се оспособљавају књижничари на терену,

- да Матичина Библиотека преузме и среди обавезне примерке,

- да редовно купује сву литературу у довољном броју примерака,

- да пронађе, фиксира и примени најпогоднији модеран систем уређења и по њему почне рад,

- да се из сабиралишта преузму књиге одређене за бившу Централну библиотеку Војводине,

- да се у куповини књига узме у обзир куповање књига на језицима мањина домаће и стране производње,

- да се одмах организује Инструкторско-пропагандно одељење Библиотеке које ће према начелима државне библиотечке политике остварити на терену државни петогодишњи план за унапређење библиотекарства у Војводини".

Младен Лесковац је известио Повереништво за просвету [24. август 1948, Бр. Б. 172/48] да су извесна радна места попуњена, а затим је додао:

2/ Да би се службеници Библиотеке Матице српске стручно усавршили, одржаћемо до краја о.г. 8 стручним конференција, на којима ће се претрести следећа питања:

I. Припрема библиотека за јесењу и зимску сезону.

II. Дискусија о томе које књиге треба давати на читање, а које не.

III. Техника издавања књига на читање.

IV. Рад са читаоцима.

V. Организација библиотекарских течајева у Војводини.

VI. Основна начела каталогизације.

VII. Основна начела библиотечке политике у Војводини.

VIII. Петогодишњи план за изградњу библиотекарства у Војводини.

3/ Одржаћемо три библиотекарска течаја, један вечерњи у Новом Саду, и два на теренима, онде где одреди Повереништво за просвету.

4/ До краја године инвентарисаће се сви обавезни примерци примљени од Централне библиотеке; за тај посао одредиће се посебно лице.

5/ У питању примене најпогоднијега система за уређење наше Библиотеке сазваћемо конференцију стручњака преко Друштва библиотекара у Београду; што се пак тиче израде модернијег каталога, сачекаћемо да Министарство просвете изда о томе правилник који је сада на проучавању.

6/ Један део књига сабиралишта у Новом Саду из палате ГИО већ је преузет, а књиге које се налазе у кули и у Футошкој улици преузеће се током септембра.

Као и до сада, тако ће се и од сада приликом куповине књига обраћати пажњу да се набави целокупна нова литература на српскохрватском језику, као [и] на мањинским језицима народа Војводине.

8/ Одељење за изградњу библиотекарства у Војводини основаће се почетком новембра о.г.

Горњи план разбићемо на тромесечне и месечне, па ћемо радити по њима.

Младен Лесковац с. р.

Проширено послови и нови задаци које Библиотека Матице српске пре тога никад није обављала били су повод да Матица српска донесе *Правилник* о пословању.

По одлуци Извршног одбора Матице српске *Правилник о унутрашњем уређењу и задацима Библиотеке Матице српске* израдио Младен Лесковац и упутио га је 19. јула на одобрење. О томе како га је начинио Младен Лесковац је рекао:

> Овај Правилник сам израдио пошто сам проучио сличне уредбе београдске Народне, Градске и Универзитетске библиотеке; њихове прописе сам саобразио и подешавао према специјалним приликама које данас владају у Библиотеци Матице српске, као и према оним задацима које је наша Библиотека примила на себе у духу утанчења потписаног 13. маја о. г. од стране Матице српске и Повереништва за просвету ГИОНСАПВ-е, а по коме Библиотека Матице српске обавља све дужности и функције централне библиотеке АП Војводине. Мислим да ће овакав Правилник каквог га данас подносим моћи, бар у прво време, док се не уоче његови евентуални пропусти и слабости, моћи одговарати своме задатку регулатора вишеструких задатака Библиотеке Матице српске у проширеним условима њеног живота.
>
> Уједно молим Извршни одбор Матице српске да донесе одлуку да досадашњи руководилац Библиотеке Матице српске добије званичну титулу: управник Библиотеке Матице српске, и да сва званична документа убудуће тако потписује
>
> За Библиотекара Матице српске
>
> библиотекар
>
> Младен Лесковац с. р.
>
> [Архива Матице српске, Бр. Б. 148/48]

Правилник је примљен на седници Главног одбора Матице српске 5. септембра 1948. а објављен је у *Гласнику Матице српске*, бр. 11, Нови Сад, 7. октобар 1948, стр. 18-21.

За организацију рада у Библиотеци Матице српске важно је решење Извршног одбора Матице српске Бр. 214/Из. о. зап. - 1948. године. По том решењу формирана је стална комисија за куповину књига у коју су одређени Младен Лесковац, управник, Драгиша Полужански и Димитрије Кириловић, библиотекари.

Почетком 1948. Централној библиотеци Војводине, која још није била прикључена Библиотеци Матице српске понуђено је 16 штампаних србуља, 17 рукописних књига 16-17. века, 22 рукописне књиге из 18. и почетка 19. века, и 21 штампана књига 18. и почетка 19. века. Били су започети послови те куповине, али како је дошло до припајања Централне библиотеке Војводине Библиотеци Матице

српске, цео посао прешао је на Матичину Библиотеку. Младен Лесковац је 15. априла 1948. упутио писмо Извршном одбору Матице српске [Бр. Б. 73/48, Архива Матице српске] у коме је рекао:

Повереништво за просвету послало је 9. јануара о.г. др-а Дим. Кириловића, Живојина Бошкова и Драгишу Полужанског да у Сенти прегледају и процене старе српске књиге из заоставштине пок. Јоце Вујића. Комисија је књиге прегледала и нашла да онде има следећих старих књига:

1/16 србуља из XVI, XVII и XVIII века, све из старих српских штампарија Божидара и Вићенца Вуковића, Јеролима Загуровића, Београда, Мркшине Цркве, Дугога Поља, Трговишта и Римника;

2/ 17 рукописних књига из XVI, XVII и можда само један из XVIII века;

3/ 22 књиге рукописне из XVIII и почетка XIX века;

4/ најзад 21 стара књига из XVIII и почетка XIX века.

Све ове књиге су на продају, а процењене су на 100.000 динара; власник је спреман да их по ту цену прода.

Како је Повереништво ову комисију послало је Сенту у намери да ове књиге откупи за Централну Библиотеку, у случају да се таква библиотека у Новом Саду оснује; а како су све функције првобитно замишљене Централне библиотеке прешле на Библиотеку Матице српске, - предлажем да ове књиге по ову цену откупи Матица српска за своју Библиотеку. Како ми данас немамо новаца у ту сврху, предлажем да се Матица српска обрати Повереништву за просвету и замоли га да нам од буџета предвиђеног за Библиотеку нареди исплату суме у износу од 100.000 динара, како бисмо све књиге могли купити.

Своме акту прилажем стручни извештај о овим књигама; Извештај су поднели чланови комисије састављене од стране Повереништва за просвету ГИОНСАПВ-е.

За Библиотеку Матице српске
библиотекар
Младен Лесковац с. р.

Извршни одбор Матице српске је на IV седници 19. априла 1948. донео одлуку да се књиге из заоставштине Јоце Ј. Вујића откупе; одлуку да изврши библиотекар Матице српске, да он предузме и све потребно за осигурање преноса, пописа и смештаја у Библиотеци. У извештају за мај 1948. речено је да су србуље спаковане у шест пакета, закључане у орман за србуље, а да ће се касниеј обрадити.

Покрајински завод за заштиту споменика културе донео је одлуку 24. маја о промени власништва 75 књига из наследства Јоце Вујића у Сенти.

У реферату о текућим пословима и потребама у Библиотеци [Бр. Б. 204/48 Архива Матице српске] Младен Лесковац извештава да је од др Радивоја Симоновића откупљен комплет *Летописа Матице српске* од којег недостају само свеске 2, 3, 9, 20, 23, 40, 68, 81, 82, 94. У Сомбор је путовала 14. и 15. септембра Иванка Јовичић и исплатила је др Симоновићу 8.000 дин. Са др Георгијем Михаиловићем споразумео

се Младен Лесковац о замени дупликата на следећи начин: Др Михаиловић уступа Библиотеци Матице српске Рајићев *Бој змаја с орлови* из 1791; *Латински буквар* Захарије Орфелина из 1766; *Епитом* Висариона Павловића, Венеција, 1767. године. За те књиге Библиотека уступа др. Михаиловићу дупликате: 11. и 12. број *Славеносербских вједомости* из 1793, *Вилу* за 1868, *Суд самогласни*, Будим 1834. и *Имеслов* Јована Пачића из 1828. године.

Младен Лесковац покреће 1948. и питање сређивања Рукописног одељења матице српске:

У вези са решењем Главног одбора Матице да се среди тзв. архива Матице српске, која је у саставу Библиотеке, као њен посебан рукописни одељак, предлажем да се тај посао повери Димитрију Шилићу, професору гимназије у пензији. Писао сам проф. Шилићу и позвао га да се договоримо о овоме послу, он међутим није у Новом Саду, него негде у винограду. Верујем да ће се он примити овога посла, а уверен сам да ће га ваљано обавити. Шилић зна све језике потребне да се овај архив среди, а савестан је, чак педантан, што је све веома важно. Са др. М. Малетиним, управником Војвођанске архиве, који је зимус прегледао наш архив и тако је упознат са његовом садржином и карактером, претресао сам питање како треба уредити списе и рукописе који се онде налазе, па ћу у томе правцу разговарати са проф. Шилићем. Предлажем стога да Извршни одбор данас реши: да се уређење овога архива повери проф. Д. Шилићу, да тај посао отпочне по могућству одмах, а месечни хонорар Шилићу да буде (3000 три хиљаде) динара.

Крајем 1948. покренуло је Друштво библиотекара Србије друштвени орган *Библиотекар*. Уређивачки одбор потписали су: Милица Војиновић, Љубинка Јовановић, Слободан А. Јовановић, Младен Лесковац, Бисенија Лукић, др Душан Милачић, Смиља Мишић, Владимир Питовић, Александар Поповић, Милица Продановић, Ђуза Радовић. Са Смиљом Мишић је Младен Лесковац радио у београдској Универзитетској библиотеци, са Слободаном А. Јовановићем радио је у Сомборској гимназији, Душан Милачић је био угледни научник и управник Народне библиотеке Србије, а Ђуза Радовић и Владимир Питовић били су попут Младена Лесковца и песници. У уређивачком одбору Младен Лесковац је потписан у четири броја 1948/1949, и у прва три броја 1950. године. У *Библиотекару*, међутим, није објавио ниједан текст.

У Библиотеци Матице српске је 29. децембра 1948. одржано Саветовање градских библиотекара Војводине. Поред библиотекара Матичине Библиотеке и библиотекара из осам градских библиотека у Војводини на њему су учествовали и десет библиотекара који су завршили библиотекарски течај у Београду. [*Четврто Саветовање војвођанских библиотекара* / Драгиша Полужански, *Библиотекар*, св. 2, год, 1, Београд, 1949, стр. 222-225]. О томе саветовању писала је и *Слободна Војводина* (Бр. 1310, год, 8, Нови Сад, 8. јануар 1949, стр. 4). Није јасно ко је био организатор тог саветовања. У *Извештајима Библиотеке Ма-*

тице српске из предходних година нема помена о оваквим саветовањима. Могућно је, да је саветовање организовало покрајинско Повереништво за просвету у коме је брига о библиотекарству водио Драгиша Полужански. Драгиша Полужански је дошао у Библиотеку Матице српске 11. јануара 1949, [Архива Матице српске, Бр. Б. 15/49, 12, јануар 1949] што би се могло узети као доказ да је саветовање организовало покрајинско Повереништво за просвету.

Младен Лесковац је 21. и 22. јануара 1949. присуствовало Првом саветовању библиотекара Србије које је одржано у београдској Универзитетској библиотеци. На саветовању је био у радном председништву. По подне, првог дана учествовао је у дискусији. Том приликом, према извештају о саветовању, рекао је:

> осврћући се на реферат друга Мочилника сматра да би се несистематским скупљањем дупликата листића из свих библиотека нагомилало мноштво листића за једно исто дело. Зато се за сва дела изишла од ослобођења наовамо треба обраћати Народној или Универзитетској библиотеци. А за остала дела, пре него што се приступи раду, треба узети у разматрање извесна питања: 1) рад треба поставити плански, 2) решити питање начина пописивања књига, и 3) питање особља, пред којим у већини библиотека, за сада стоји прилично велики број необрађених књига, које треба да чекају, док библиотекари пописују старе књиге за централни каталог [*Прво саветовање библиотекара Србије* / Душица Гутеша, *Библиотекар*, бр. 2, год. 1, Београд, 1949, стр. 217].

Те године, 15. маја, на Првој скупштини Друштва библиотекара Србије, Младен Лесковац је поново изабран у уређивачки одбор *Библиотекара.*

У писму Извршном одбору Матице српске 12. јануара 1949. известио је Младен лесковац, да су у Библиотеци формирана три од четири одељења и предложио за руководиоце: Димитрија Кириловића за одељење за обраду, Драгишу Полужанског за изградњу библиотекарства у Војводини и Десанку Мидић за коришћење књига. Том приликом известио је Младен Лесковац да је одптампан *Правилник о задацима, устројству и уређењу Библиотеке Матице српске* у тиражу од 500 примерака и додао:

> Ако се претпостави да ћемо 100 примерака током неколико година поделити појединим библиотекама, курзистима и угледнијим гостима, 400 примерака бисмо могли продати оним члановима наше Библиотеке који за овај *Правилник* имају евентуалног интереса. Цена једноме таквом примерку изнела би 4.30 динара, па стога предлажем Извршном одбору да се ових 400 примерака могу продавати публици по 5 динара. Преосталих 100 примерака Библиотека може поклањати према указаној потреби личностима и установама које сам напред навео.

на IV седници Извршног одбора Матице српске 13. априла 1949. секретар је предложио "да се Драгиша Полужански постави за заменика управника Библиотеке Матице српске, с образложењем да, управник није у стању да обавља сам све административне и техничке

послове библиотеке која се у многоме проширила". Предлог је прихваћен.

Свакако је залагањем новог заменика управника, Драгише Полужанског, основана позајмна библиотека као посебно одељење Матичине Библиотеке. Позајмна библиотека почела је са радом 1. јуна 1949, а 30. септембра је имала 6529 књига [*Гласник Матице српске*, бр. 12, Нови Сад, 20. XI 1949, стр. 17]. У јулу 1950. било је у позајмној библиотеци 10977 књига добрим делом оних које су онамо доспеле из дупликата Библиотеке Матице српске и куповином. "Да би се обухватило што више фабричких радника, основан је прошле године посебан књижни фонд". Од 1. октобра 1949. до 31. јула 1950. четири покретне библиотеке биле су у Картонажи "Дунав", Фабрици теста "Данубиус", Фабрици "Идол" и Фабрици "27. март". "Искуство у раду са покретним библиотекама показује да радни колективи нису озбиљно прихватили" покретне библиотеке, "па није било ни већих резултата у овом раду". [*Извештаји Матице српске за 1949/50 годину*, Нови Сад, 1950, стр. 15] Младен Лесковац свакако није стајао иза оваквог пословања у Библиотеци. Нема података како су створени дупликати у Библиотеци Матице српске, и тако су они доспели у позајмну библиотеку. Када сам дошла у Библиотеку Матице српске, 15. новембра 1952, у позајмној библиотеци виђала сам књиге библиотеке Руске Матице, Текелијанума и Петра Попадића, али се не сећам каквих је још старих књига тамо било.

За VIII седницу Извршног одбора Матице српске 28. јула 1949. полугодишњи извештај није писао Младен Лесковац. Написао га је свакако Драгиша Полужански, али га није потписао. Извештај је доста критичан. Примера ради, у њему је написано: "Да ли је најважније за првих мах, да се ради библиографија чланака и прилога у реакционарском-клерикалном листу *Наше доба* - поред толико других напредних листова и часописа у прошлости Војводине?" Могућно је да је Младен Лесковац и није имао у рукама овај извештај. У сваком случају он је сведочанство да је у Матици делимично измењен однос према њему.

У извештају Матице српске уз редовну Скупштину Матице српске 1949. *Извештај* о раду Библиотеке је, по начину како је написано може се тврдити да је изашао из руку Младена Лесковца. У њему се каже:

> Довршава се попис свих чланака из дневника *Наше доба*. Овакав попис чланака изградиће се и за остале српске новине, *Српски дневик*, *Заставу*, *Браник*. Ови пописи корисно ће послужити нашим историчарима и историчарима књижевности у њиховом научном раду.

И у 1949. Библиотека је откупила вредне књиге. Посредством др Георгија Михаиловића Библиотека је откупила за 60.000 динара "сву окупациону штампу Недићеве Србије" а затим је М. Лесковац додао:

"Све колекције су потпуне и добро очуване; оне представљају значајну принову наших збирки" [Архива Матице српске, Бр. Б. 15/49].

Комисија за процену књига предложила је VII седници Извршног одбора Матице српске 15. јуна 1949. откуп књига од Августина Бошњаковића, архимандрита, по цени 7.300 динара. Откуп је одобрен.

На XIV седници Извршног одбора Матице српске 9. децембра 1949. расправљано је о откупу рукописа Јована Стерије Поповића *Помиреније*. Предмет је био доста непријатан и Младен Лесковац је дао објашњење по овом случају. Власник наведеног рукописа, Ђока Живановић из Вршца, донео је једног дана рукопис и понудио га управнику Библиотеке, као необјављиван, за откуп проценио дин. 20.000, - и назначио продају као хитну из породичних разлога. Управник Библиотеке није био у могућности због хитности да одмах све провери, а власник је нудио и дао писмену изјаву да је рукопис необјављен, а то је и председнику поновио. Када је рукопис био већ штампан у *Летопису*, и константовано да је већ раније био једном приликом објављен, управник Библиотеке је добио информације од веродостојних личности да је рукопис својевремено без одобрења власника префотографисан и објављен али да је власник то касније сазнао. Међутим власник рукописа је ту чињеницу приликом продаје Матици затајио. Иако би Матица рукопис купила и под условом да је знала да је објављиван платила би за њега ипак знатно нижу откупну цену поред свега тога што је продавац за своту од дин. 20.000,- предао Матици, поред споменутог рукописа, и 372 писма из преписке браће Јовановић, издавача из Панчева. Стога управник Библиотеке предлаже да МС позове Ђорђа Живановића да се изјасни из којих разлога је извршио ову превару.

Решено је да се прихвати предлог Младена Лесковца.

У *Извештају Матице српске* за Годишњу скупштину 11. децембра 1949, дат је списак купљених књига и књига које су у Библиотеку доспеле заменом са др Георгијем Михаиловићем. Поменут је и откуп библиотеке Јована Грчића, и књиге В. Корања, Миливоја Вуковића, удовице Милана Шевића. Од рукописа су купљени оставина Васе Живковића, Лазе Костића и једно писмо Доситеја Обрадовића. Те године је купљен препис *Душановог законика* Борђошког [*Гласник Матице српске* бр. 12, Нови Сад, 20. новембра, 1949, стр. 16-17].

На VI седници Извршног одбора Матице српске 16. маја 1949. предложио је Младен Лесковац да Матица српска "њему лично, а на бази замене, уступи Буков *Ријечник* 1818. од којих Матица има 6 комада. У замену за овај *Ријечник* нуди два тома Вујаклијиног речника који данас стаје 2.000 динара". Решено је да се замена одобри, јер ова два тома Вујаклијиног *Речника* вреде 500 динара више "од процењене вредности Вуковог *Ријечника*".

На следећој, VII седници Извршног одбора Матице српске 15. јуна 1949, реферисао је Младен Лесковац о размени књига са Народном библиотеком.

Још две крупне ствари започете су 1949. у Библиотеци Матице српске

Почео је рад на фототипском издању књиге Саве Мркаља "Сало дебелога јера" (изаћи ће у 100 примерака), која постоји колико је познато, само у овом једном примерку у нашој библиотеци [VII седница Извршног одбора Матице српске 28. јула 1949, Извештај Библиотеке, стр. 2].

На XIII седници Управног одбора Матице српске 16. новембра 1949, Библиотека писмено предлаже издавање фототипског издања *Физическое сочинение* Емануела Јанковића из 1787. у 200 примерака [Бр. 296/49, Архива Матице српске].

У Извештају Матице српске за Скупштину од 11. децембра 1949, речено је:

Издвојене су, сређене и пописане све српске књиге и часописи до 1847. године, направљен је и дат у штампу њихов *Каталог*, а картони се преписују. Најдрагоценије књиге смештене су у касе. [*Гласник Матице српске*, бр. 12, Нови Сад, 20. новембар 1949, стр. 17].

У Новом Саду је 27. октобра 1949. одржано V саветовање војвођанских библиотекара у организацији Покрајинског повереништва за просвету. Саветовањем је руководио Младен Лесковац. [*Пето саветовање војвођанских библиотекара* / Драгиша Полужански, *Библиотекар*, год. 1, бр. 4, Београд, 1949, стр. 488-492].

У марту 1949. основан је у Новом Саду акциони одбор за оснивање подружнице Друштва библиотекара у Војводини. У акционом одбору били су Младен Лесковац, Димитрије Кириловић и Драгиша Полужански. У Друштво су учланили на почетку 29 чланова.

Онога дана, када је одржано V саветовање војвођанских библиотекара одржана је и Скупштина подружнице Друштва библиотекара Србије за Војводину. Том приликом је уписан још 31 члан Друштва и изабран нови Управни одбор у који су ушли Младен Лесковац, Драгиша Полужански, Тодор Илић, Дејанка Јовановић, Миховил Томандл и Бача Марија.

Током 1950, Младен Лесковац је био нарочито ангажован око сређивања и богаћења рукописног одељења Библиотеке, данас Рукописног одељења Матице српске. Међу првим пословима у вези са архивом у рукописном одељењу обратио се за информацију Ивану Милитареву, среском јавном тужиоцу у Белој цркви, о писмима "разних Јакшића" као и Тихомира Остојића и дугих пријатеља Милутина Јакшића. Информацију о писмима Јакшића добио је од Милана Токина, кустоса градског музеја из Вршца. Од Токина је чуо да је код Милитарева долазио као представник Матице српске извесни М. Кекез ради куповине поменутих писама. О томе је Лесковац у писму Ивану Милитареву написао:

Морам Вам, у име Матице, изјавити: Матица српска до сада није Вама слала никога, из простога разлога што нисмо знали да се ти документи налазе код Вас; ако се М. Кекез Вама претставио као изасланик Матичин, он је то учинио на своју руку, злонамерно, јер тај човек није никада био ни у каквим присним ни далеким односима са Матицом српском. Ево данас Вам се Матица обраћа први пут, па Вас молим да ми јавите: да ли бисте одиста хтели да нам продате ова писма и документа, колико је тих писама, од кога су и да ли су сва упућена Милутину Јакшићу, каквих све докумената осим писама има у Вашој збирци, итд.? Све нас то много интересује. Ако се Ви сложите са мојим предлогом, тј. да Матици српској продате ова писма, ми бисмо Вам у име Матице српске послали нашег чиновника, професора Триву Милитара, који би сва та документа, прегледао и пописао, па бисмо се онда коначно споразумели. Међутим, већ пре доласка проф. Триву Милитара у Белу Цркву ми бисмо волели када бисте нам јавили макар и отприлике, колико има у свему тих писама и од кога и шта је она суму коју бисте Ви за све то тражили од Матице српске [...] [Архива Матице српске, Бр. 342/50].

Већ 27. фебруара јавио је Иван Милитарев, да је спреман да уступи "све оно што би Вас интересовало и служило општим интересима и да према томе можете послати Вашег службеника" [Архива Матице српске Бр. 342/50]. Одговор Милитареву Младен Лесковац је упутио 8. марта. Јавио је да ће Триву Милитар стићи у Белу Цркву 11. марта вечерњим возом из Београда. Извршни одбор Матице српске обавестио је Лесковац 15. марта, да је упутио Триву Милитара да прегледа и попише писма Јакшића и тражио да се формира комисија која ће проценити писма. Тог истог дана Извршни одбор на III седници одредио комисију у саставу: Милош Јовановић, Младен Лесковац, Драгиша Плужански, Димитрије Кириловић и Трива Милитар да процени писма. Писмом од 6. априла обавестио је Младен Лесковац Ивана Милитарева, да је Матичина комисија прегледала извештај Триве Милитара и "донела одлуку да извесне ствари откупи". Матица би желела да откупи 170 писама, 4 брзојава, 7 разгледница и 2 посетнице које је пописао Трива Милитар. Матицу српску нису интересовале рукописи предавања Милутина Јакшића у Карловачкој богословији и монашкој школи у Хопову. Да би се откуп реализовао било је потребно да се рукописи прегледају. О томе је Младен Лесковац написао Милитареву:

Остаје сада још питање цене. Наша је пракса приликом куповине увек била, и ми се ње не можемо одрећи, да књиге и списе које откупљујемо процењујемо само онда када су све те ствари нама у рукама: морамо утврдити да ли књиге или новине нису случајно дефектне, у којој мери су очуване, да ли су повезане и какав је повез, итд., итд., - јер на основу свега тога могу се нормирати правилне цене: друкчије ћемо платити једну те исту књигу ако је добро очувана и повезана, а друкчије ако је неочувана, оштећена, или и дефектна. Затим, што се архивског материјала тиче - писама и сличних докумената -, и ту се цене могу дати тек онда када се сва писма проуче и испитају; има писама, и од веома истакнутих људи, која су безначајна, празна, јер ништа не казују; чак и веома дугих писама од таквих људи па да она немају неке веће

вредности. Може писмо, међутим понекад бити и веома кратко, па и од некога не сасвим истакнутог човека, писца или јавног радника, а да оно ипак има велик значај. Стога нам је потребно да та писма прво видимо, па тек онда бисмо могли дефинитивно рећи цену коју за њих можемо дати. Ја сам уверен да ћете Ви разумети да ми друкчије не можемо поступити. Будите сигурни да ми, који овде говоримо и радимо у име Матице српске, имамо у првоме реду на уму и пред очима задатке нашег културног напретка, и да нећемо ни према Вама, приликом процене ових ствари, учинити ништа чега би се требало да стиди Матица српска или ми: колико год је право и поштено, ми ћемо Вам понудити, не желећи да Ви штетујете али не могавши допустити ни да Матица преплаћује оно што скупља и чува за цео народ. Уосталом, ја понављам, уверен сам да није потребно да Вам о свему овоме оволико говорим.

Предлажем Вам дакле следеће: књиге, часописе и рукописе које сам овде набројао пошаљите нама, ми ћемо одмах узети да их проценимо и саопштити Вам нашу процену, па ако се споразумемо, послаћемо Вам новац. [Архива Матице српске, Бр. 553/50, 6. април 1950].

Иван Милитарев јавио је Библиотеци Матице српске да је тога дана: "поштом послао сам Вам пакет са писмима и књигама које се у Вашем допису помињу". [Архива Матице српске Бр. 553/50, 11. априла 1950].

На IX седници Извршног одбора Матице српске 14. новембра 1950. предложио је Младен Лесковац, да се од Ивана Милитаревог откупи преписка Милутина Јакшића по цени од 9.700 динара. Куповина је одобрена.

У писму др Јовану Максимовићу, књижевнику и професору у пензији Младен Лесковац је написао:

Рукописно одељење се уређује најтемељитије, у току је израда његове картотеке, па ће оно, са преко 17.000 писама српских књижевника и јавних радника, а поред осталог архивског материјала, бити једна од најважнијих збирки у српском народу;

Надаље, у писму је навео, да је откупљена рукописна грађа Милана Шевића о Змају.

Из тога разлога Вам и пишем. Ви ћете и сами разумети колика је важност овога посла, па ћете знати да нас у овоме питању у првоме реду руководи љубав према нашој културној прошлости као и према једноме од највећих људи у српском народу. Матица српска зато не сумња да ћете се Ви одазвати нашој молби и радо пристати да нам продате своју збирку докумената о Змају. [Архива Матице српске, Бр. 390/50, 4. март 1950].

Нади Перишић, јавио је Младен Лесковац, истог дана, 4. марта, цену за писма Ђуре Јакшића и Платона Атанацковића. [Архива Матице српске, Бр. 391/50, 4. март 1950].

Извршном одбору Матице српске 15. децембра 1950. Младен Лесковац је предложио да се проф. Трива Милитар, са хонорарног рада ангажује у стални радни однос за рад у рукописном одељењу, с тим што би радио од 8 до 12 пре подне и од 3 до 6 часова по подне, што би најбоље

одговарало Библиотеци, а и Т. Милитару. [Архива Матице српске, Бр. 1488/50, 15. децембар 1950]. Предлог је прихваћен на XIII седници Управног одбора 15. децембра 1950.

Рад у рукописном одељењу није ишао без тешкоћа. Приликом куповине Змајевих писама од удовице Милана Шевића за 100.000 динара проф. и доп. члан САНУ Павле Вујевић тражио је објашњење о оклностима под којима су Змајева писма Арси Пајевићу доспела у Матицу српску, јер су била његова својина. Он је та писма позајмио Шевићу и у више махова их је тражио од Шевића, али се тај стално изговарао да му она још требају. После Шевићеве смрти, Вујевић је писма и неке Змајеве цртеже (које је Матица такође откупила од Шевићке) тражио од његове удовице, али му је она одговорила да она о тим списима не зна ништа. Ја сам тада проф. Вујевићу одговорио да смо ми све те ствари откупили од удовице пок. Шевића. У своме писму од 2. децембра о.г. проф. Вујевић ми је тада писао: да он жели да комисија која је откупила Шевићеву оставину процени вредност Змајевих писама А. Пајевићу, јер се он споразумео са удовицом пок. Шевића да му она накнади ту своту. Ја сам тада одговорио проф. Вујевићу: да сматрам да ми овде у Матици можемо извршити такву процену и послати мишљење комисије о вредности Змајевих писама А. Пајевићу. Ја то мислим и сада. Молим дакле Извршни одбор да се сагласи да чланови комисије који су извршили процену рукописне оставине М. Шевића изврше процену Змајевих писама А. Пајевићу и Змајевих цртежа затечених у редакцији "Невена" /код А. Пајевића/, и доставе је проф. Вујевићу. [Писмо Младена Лесковца Извршном одбору Матице српске, Бр. 1490, 15. децембра 1950].

На IV седници Извршног одбора Матице српске 11. априла 1950. реферира је Младен Лесковац да је

примио извештај Војислава М. Јовановића, начелника историског одељења министарства спољних послова, да је из Беча пренет материјал који је окупатор однео из Београда, међу којим се налазе и важна писма Тоне Хаџића. Писма су била у архиви Владимира Ћоровића, али изгледа да потичу из архиве Матице. Она нису евидентирана у Матици, али је Мл. Лесковац пронашао траг према коме би то била писма која је професор Глиша Марковић, рођак Скерлићев, предао као Матичин материјал године 1929. професору Ћоровићу. Излгеда да ће та писма Матица и добити. В. Јовановић је мишљења, и у том смислу је реферисао и Академији наука, да би и код Срба требало приступити издавању писама у оном броју у коме се нађу, не чекајући комплетирање, те је изјавио да сматра да би требало да и Матица тако поступи у овом случају.

У Извештају о раду Матице српске од 1. октобра 1949. до 31. јула 1950. (стр. 16) речено је о раду Рукописног одељења:

Прегледано је, сређено и сортирано 14.500 писама и око 4.500 докумената и рукописа. За писма је израђена азбучна картотека. Она су смештена у кутије тако да се могу лако и брзо наћи. Оснива се картотека рукописа и досада је исписано око 4.000 листића. У току године обогаћена је збирка писама и докумената куповином (оставина др. Милана Шевића и Милутина Јакшића) и поклоном (Ј. Степанов).

На IX седници Извршног одбора Матице српске 16. октобра 1950. реферисао је М. Лесковац

да је у преговорима са библиотекаром Тејлорове институције у Оксфорду, Џоном Симонсом, да нам та институција уступи последње издање Британске енциклопедије у замену за комплет *Летописа* од 1900. до 1950, те моли да се ова замена одобр, што је и учињено.

Извршном одбору Матице српске 15. децембра 1950, [Архива Матице српске Бр. 1489/50] написао је Младен Лесковац:

Француска амбасада у Београду саопштила је Матици српској преко другарице Миле Шауле, библиотекара, да је спремна да у Новом Саду организује Француску читаоницу, да је снабде потребним књигама, часописима и дневним листовима; Амбасада пита: да ли Матица српска може ставити у ту сврху потребне просторије.

Моје је мишљење да Амбасади треба одговорити следеће: да Матица српска не може организовати посебну Француску читаоницу, али би веома радо примила помоћ амбасаде за боље снабдевање наше Библиотеке француским књигама и повременом штампом. Библиотека се још може обавезати да ће резервисати посебну витрину у којој ће стално бити изложене најновије француске књиге примљене од Амбасаде, да ћемо наши достојан начин да залагању Амбасаде одамо признање и захвалност и да ћемо својим члановима, у просторијама Библиотеке, преко повремених писмених саопштења, давати до знања које смо нове књиге из едиције примила на поклон од Амбасаде.

На XIII седници Извршног одбора 15. децембра 1950. Решено је да Светислав Марић и Младен Лесковац поново проуче услове и могућности по овом предлогу.

На II седници Извршног одбора Матице српске 14. фебруара 1950. предложио је Младен Лесковац, да се Библиотеци Матице српске додељује по пет бесплатних примерака издања Матице српске, а по један примерак Удружења књижевника у Новом Саду.

Тада је предложио да се рад у Библиотеци продужи до 21 час.

Предлози су прихваћени.

Извршном одбору Матице српске 26. априла 1950. упутио је Младен Лесковац писмо:

Др Георгије Миаиловић, лекар из Инђије, нуди Библиотеци Матице српске у замену за неке наше књиге следеће часописе и листове:

1/ *Преглед стране штампе*, Крф, 1917, бројеве 4, 7, 8, 12, 13, 22-24, 27-29, 32-34, 42, 46;

2/ *Преглед листова*, Женева, 1917, бр. 181, 183, 186, 206, 212, 493-497, 506, 509, 540, 542, 543, 568, 580, 582, 590, 593, 597, 598, 602, 606.

3/ *Мали гласник*, Београд, 1912, бр. 1-10, (комплет); 1913, бр. 1-52, без бр. 11, 49; 1914, бр. 1-36, без бројева 26, 27; бр. 19 и 25 у дупликату. Сва три годишта повезана уједно.

4/ *Звезда*, Београд, 1898, бр. 1-38 (недостаје бр. 39); 1899, бр. 16-59,.бр. бр. 17.

5/ *Књижевна недеља*, Београд, 1904, бр. 1-11. нема бр. 12; 1905, бр. 13-22 (нумерација бројева у год. 1905. наставља се на бројеве изашле у 1904).

6/ *Исток*, 1901, бр. 1-34, комплет; 1902, бр. 1-24. Уједно повезано.

Ни једну од овде понуђених штампаних ствари Библиотека Матица српска нема.

У замену за ове ствари, др Михаиловић тражи од нас следеће:

1/ *Псалтир*, Беч, 1779, дефектан;

2/ Вук Ст. Караџић, *Песнарица* 1814, дефектна;

3/ Последњих 6 табака нашег дефектног календара из 1793.

Комисија одређена да процени замену књига наше Библиотеке са понуђачима стала је на становиште да све књиге које др Михаиловић нуди ми имамо [немамо] у очуваним примерцима а дајемо дефектне; да ни једну од понуђених ствари немамо; да међу понуђенима, иако скоро ни једна није потпуна, има доста веома ретких ствари (Ј. Веселиновића *Звезда*; Симе Пандуровића *Књижевна недеља* (нарочито), - па да према томе овакву замену треба извршити. Ову комисију сачињавају др Дим. Кириловић, Драг. Полужански и потписани [Младен Лесковац]. [Архива Матице српске, Бр. 657, 26. април 1950].

Др Георгије Михаиловић понудио је Библиотеци 6. јула 1950, [Архива МС Бр. 924] Шафариков говор при отварању гимназије у Новом Саду, тражећи у замену *Забавник* за 1819. и *Откровеније Америки* од Јохана хајнриха Кампеа, 1809. На VIII седници Извршног одбора 10. јула одобрена је замена.

Извршном одбору Матице српске 23. маја 1950. упутио је Младен Лесковац писмо о размени књига са Народном библиотеком у Скопљу, и навео:

Народна библиотека у Скопљу понудила је нашој Библиотеци у замену ове књиге:

1/ Della Bella, *Dizionario italiano - latino - illirico*, Raguza 1785, Tom I i II. Drugi tom defektan.

2/ Luka Terzić, *Pokripglenije umiruchi*... Mleci 1747.

3/ Fran Zambelli, *Slovkigna slavnoj slovinskoj mladosti*... (Grammatica *illyricae juventuti*...) Mleci 1793.

4/ Јоксим Новић, *Бирчанин Илија оборкнез испод Међедника*, Нови Сад, 1862.

У замену за ове књиге Народна библиотека у Скопљу од нас тражи:

1/ Павле Јулинац, *Краткоје введиније в историју*... Млеци 1765.

2/ А. Везилић, *Написаније о спокојној жизни*... Беч 1788.

3/ Никола Стаматовић, *Роду и општеству*, Будим 1798.

4/ А. Стојковић, *Аристид и Наталија*, Будим 1801.

5/ Н. Шимић, *Иконостас славних и храбрих лиц*, Будим 1807.

6/ Ј. Ивановић, *Нови Плутарх*, Будим 1809.

7/ Кампе, *Теофрон*, Будим 1813.

8/ Фенелон, *Прикљученија Телемаха*, Беч 1814.

9/ Г. Поповић, *Пут у рај*, Будим 1815.

10/ Ј. Јовановић, *Начатки церковнаго права*, кн. 1, Нови Сад 1841.

11/ Д. Исајловић, *Историја трговине*, Будим 1815.

12/ Магарашевић, *Кратка всемирна историја*, Будим 1831.

Молимо Извршни одбор да ову замену одобри, пошто су књиге које би ми дали у замену мултипликати наше Библиотеке.

Младен Лесковац је коначно, 2. октобра 1950. написао писмо Управи Градске библиотеке у Сплиту, у коме је рекао:

> Добротом друга Богољуба Рајковића пренета нам је Ваша усмена порука да би нам радо уступили своје дупликате српских књига за поједине свеске "Летописа М.с.". Извештавамо Вас да пристајемо на ову размену па Вас молимо да нам пошаљете списак својих дупликата и да нам уједно јавите које свеске *Летописа* немате.

Очигледно је, да је у 1950. део послова у Библиотеци преузео Драгиша Полужански. Он је писао и месечне извештаје. У извештају за септембар било је предложено да се "Пропаганда уписа у чланство" организује "преко разгласне станице у Новом Саду". Младен Лесковац очигледно раније није био упознат са овим предлогом па је на IX седници Извршног одбора 16. октобра предложио да се то не чини. Није јасно у колико се све прилика Младен Лесковац није слагао са својим замеником, али је извесно да је неслагања било.

На IV седници Извршног одбора 11. априла 1950. известио је Младен Лесковац "да је у споразуму са секретаром Матице српске издао Федору Моачанину, кустосу Музеја Срба у Загребу, на привремени реверс 12 српских књига штампаних у времену од 1772-1913 за изложбу српске књиге која ће се 1. маја отворити у Загребу. Све позајмљене књиге су дупликати". Позајмница је на седници одобрена.

На III седници Извршног одбора Матице српске 15. марта реферисано је да су на Скупштину Српског културно-просветног друштва "Просвјета" били изаслани 12. марта Младен Лесковац и Бошко Петровић.

Живан Милисавац, Младен Лесковац и Бошко Петровић путовали су на позив Српског културно-просветног друштва "Просвјета" у Загребу "на тронедељни пут по хрватским крајевима настањеним Србима у циљу успостављања контакта између Матице и тих крајева" (Саопштено на IX седници Извршног одбора 16. октобра 1950).

Несумњиво су ангажовањем Младена Лесковца 1950. објављена репринт издања *Објављеније о Сербској Летописи* Г. Магарешевића 1823, и песме Захарије Орфелина *Мелодија к пролећу* из 1765, *Плач Сербији* из 1762, *Сетованије наученаго младога человека* из 1764. и *Тренодија* из 1762. Ипак, највише се Младен Лесковац морао обрадовати *Каталогу Библиотеке Матице српске* I, српске књиге 1494-1847. који је приредио Димитрије Кириловић. Идеја за израду Каталога била је Младена Лесковца, а намера му је била да информише о старих српским књигама Библиотеке Матице српске, која је после спаљивања Народне библиотеке Србије у Београду имала највећу збирку тих

књига. Ако је тај *Каталог* пружио мање појединачних информација о књигама, он је био богата информација о старим српским штампаним књигама.

На почетку 1951, на I седници Извршног одбора 11. јануара, предложио је секретар Матице српске, Живан Милисавац, да се Драгиша Полужански ослободи дужности помоћника управника како би се могао посветити "пословима око изграђивања библиотекарства, који су досад били занемарени", а да се за помоћника управника именује Мара Стајић, службеник из Новог Сада.

На IV седници Извршног одбора 14. априла 1951. Младен Лесковац је предложио "хитну потребу" да Матица српска уреди малу књиговезницу која би радила за Библиотеку. За набавку алата било је потребно обезбедити 30.000 динара. Матица је ступила у споразум са једним књиговесцем, да се прихвати овог посла. Претходно је радио у штампарији "Будућност". Решено је да се књиговезница уреди, а свота од 30.000 динара издвоји из буџета за 1951. одређену за "повез књига".

Извршном одбору Матице српске писао је Лесковац 24. марта 1951. да откуп књига од приватника за Библиотеку Матице српске обавља комисија. Такав начин рада "у пракси се показао добрим". Али, како се дешава да неки од чланова буде одсутан, на службеном путу или на годишњем одмору, предложио је, да се именују заменици: Мара Стајић за заменика Младена Лесковца, а Мила Шаула за заменика Драгише Полужанског или Димитрија Кириловића. На IV седници Извршног одбора 4. априла 1951. предлог је прихваћен.

На V седници Извршног одбора 9. маја 1951. тражио је Младен Лесковац да се у току лета ангажују пет младих хонорарних службеника "на сређењу мађарских и немачких књига које су у Библиотеку донешене из места у Војводини". Решено је да се од 1. јуна ангажују потребни радници на један месец.

На XII седници Извршног одбора 6. новембра 1951. умољен је Младен Лесковац да предложи чланове комисије за размену књига. Актом 2133 предложио је Младен Лесковац чланове комисије за размену књига на XIII седници Извршног одбора: Светислава Марића, Димитрија Кириловића, Младена Лесковца, а за заменика Драгишу Полужанског. Комисија је одређена по предлогу Младена Лесковца на истој седници.

Током годиче био је Младен Лесковац ангажован на размени књига. Већ 5. фебруара 1951. упутио је писмо Извршном одбору Матице српске са предлогом да се Георгију Михаиловићу уступе један *Регламент* 1777, и брошура Атанасија Стојковића *На смрт Јована Рајића* 1802. за 33 броја *Свеопштих југословенских новина* Теодора Павловића из 1848, *Немачко српски речник* из 1791, *Катихизис*, Венеција 1811, *Месе-*

цослов за 1807, *Рана љубичица* у издању Јеврема Карацића из 1851, *Судска медицина* А. Медовића из 1866, као и *Котарица цвећа* 1866. и *Две приповетке* из 1867. Христијана Шмита. На седници Извршног одбора 19. фебруара одобрена је та замена.

Следећег дана, 6. фебруара предложио је Младен Лесковац размену књига са Bibliotheque de documentation internationale contemporaine у Паризу.

Младен Лесковац је 21. марта потписао писмо Словенској академији у Љубљани о жељи за разменом књига. У преписци са обе стране између 26. марта и 20. октобра 1951. обновљена је та размена.

Уреду за штампу Италијанског посланства у Београду, директору часописа *Nuova Antologia* у Риму и *Quaderni della Critica* у Барију, 22. марта а 23. марта *Associazione italiana per le biblioteche* у Риму и All'Instituto Orientale у Риму предложио је размену књига и *Летописа Матице српске.*

Југословенској академији знаности и умјетности упућено је писмо о размени књига. Младен Лесковац је 18. августа 1951. обновио предлог за размену. Тек 26. септембра 1951. стигао је одговор да Књижница Југословенске академије неће моћи слати сва издања, на пример издања академијиних института, јер их и она купује. Младен Лесковац је тражио дефинитиван одговор "у ком обиму сте вољни да вршите размену". У писму Књижници Југославенске академије 25. октобра (Архива МС Бр. 1298) Лесковац је потврдио пријем пакета књига и да Библиотека Матице српске прихвата размену и ако не у целости, а доставља списак Матичиних издања. Том приликом је написао и ово:

> Уједно Вас молимо да нас известите које ћете нам публикације Ви надаље слати, како би Библиотека Матице српске преостале могла на време набавити, тако да се избегне могућност да наша Библиотека остане без Академијиних публикација.

Пре 26. децембра усмено је договорено да ће Академија слати: *Рад, Старине, Грађу, Зборник за народни живот и обичаје, Љетопис, Стари писци хрватски.*

Управнику Народне библиотеке Србије, Душану Милачићу, 8. новембра 1951. Лесковац је упутио писмо у коме је рекао:

> Ја добро знам да би једна од првих дужности Матице српске била да, колико год може, помогне Народну библиотеку у попуњавању оних празнина у њеном књижном фонду које је проузроковао последњи рат, па ипак, ми до данас у томе правцу нисмо могли учинити ништа, јер ни сами нисмо знали тачно које књиге и часописе имамо у дупликату, па према томе које бисмо Вам од њих могли издвојити. Данас нам је, међутим, стање у нашој Библиотеци у томе погледу већ јасније. Зато сам ја на последњој седници Извршног одбора Матице српске предложио да Матица српска поклони београдској Народној библиотеци све оне старије српске књиге и часописе које Матица има у дупликату а Народна библиотека их никако нема.

У наставку писма предложио је да у Народној библиотеци провере које књиге Народна библиотека нема према I књизи *Каталога Библиотеке Матице српске*, па уколико их Библиотека Матице српске има у дупликату послаће их Народној библиотеци. Душан Милачић је 12. новембра упутио Младену Лесковцу писмо у коме је рекао:

> Ваше писмо од 8. о. м. веома је дирнуло и мене и све моје сараднике. Ваш предлог и једногласна одлука Извршног одбора Матице српске, да се Народној библиотеци у Београду поклоне све оне старије српске књиге и часописи које Матица има у дупликату, а Народна библиотека уопште нема, изузетан је гест једне библиотеке према нашој Библиотеци, трагичној жртви последњег рата. Ма колики био број тих књига, Народна библиотека остаје дубоко захвална и Вама лично, као иницијатору тог поклона и Извршном одбору Матице српске, који се сагласио са Вама.

Душану Милачићу је 17. новембра 1951. Младен Лесковац јавио да је Библиотека Матице српске послала дупликате новина и часописа и додао: "исто Вас тако молим да ми посебно јавите да ли вам недостаје ишта од *Летописа*, а такође и од осталих Матичиних издања".

Десет дана касније, 26. новембра јавио је Младен Лесковац Душану Милачићу да ће им послати 69 књига, а у додатку доставља списак дупликата новина и часописа. Коначно, 28. новембра, јавио је Младен Лесковац Душану Милачићу да шаље списак дупликата до 1880. године. Из Народне библиотеке су послали писма 20. новембра и 8. децембра са списковима књига којих немају. [*Библиотека Матице српске и Народна библиотека Србије у историјској перспективи. - Споменица, Народна библиотека 1832-1982*, Београд, 1985. стр. 195-199].

На XIII седници 11. новембра 1951. Извршни одбор Матице српске Младен Лесковац је известио о поступку уступања књига Народној библиотеци и предложио да чим стигну захтеви да се "достави на преглед и оверу председнику и секретару Матице српске" и да се Народна библиотека "позове да пошаље претставника да књиге преузму".

Госпођи Marjorie LLoyd помоћнику аташеа за штампу Енглеске амбасаде у Београду написао је Младен Лесковац 11. октобра 1951. следеће писмо:

> Поштована Госпођице,
>
> У последње време, у неколико пошиљака, примио сам бројеве дневнога листа *THE TIMES* (за другу половину августа и септембар о.г.) Молим Вас да у име Библиотеке Матице српске примите моју захвалност за љубазну помоћ коју сте на тај начин указали нашој Библиотеци; та нам је помоћ дошла утолико боље, уколико нисмо у стању да данас дођемо до енглеске дневне и недељне штампе, а имамо доста читалаца који би је радо пратили.
>
> Иако не сумњам да Вам је наша установа позната, слободан сам да Вам скренем пажњу на неке податке с њом у вези. Матица српска је прво српско књижевно-културно друштво основано и одржавано на приватној иницијативи; оно постоји и ради непрекидно од 1826, дакле пуних 126 година. Матица српска издаје свој месечни књижевни часопис, *Летопис Матице српске*, који

је најстарији књижевни часопис међу Јужним Словенима; Матица српска има своју Библиотеку, која је, са својим 300.000 књига, једна од најважнијих библиотека у Југославији; Матица српска има и свој Издавачки отсек, који годишње издаје до 50-60 књига из разних области; осим тога, Матица је организовала и своје Научно одељење, у сврху научног испитивања Војводине, и ради остварења тога задатка издаје свој *Научни зборник* (до сада изашле две свеске, а трећа је у штампи). Наша Библиотека има своју читаоницу, веома посећену, која је отворена свакодневно од 8-19 часова.

Све Вам ово казујем стога, што бих Вас хтео замолити да нам *THE TIMES* и убудуће шаљете, јер га овамо не шаљете узалуд. Штавише, хтео бих Вам предложити и следеће. Ако мислите да би некога у Британији могле интересовати књиге које издаје Матица српска, или пак наш часопис, ја бих Вам послао Каталог издања Матичиних (од 1945 до данас) који се сада доштампава, па бисмо можда, Вашим посредништвом, а на бази замене, могли доћи до још којег британског недељног или месечног часописа. Биће Вам захвалан ако ми одговорите на овај предлог.

За Матицу српску
управник Библиотеке Матице српске
Младен Лесковац с.р.

(Архива Матице српске, Бр. 1862/51, 11 октобра 1951.)

За Рукописно одељење Библиотека Матице српске купљено је неколико писама Јована Јовановића Змаја и Лазе Костића од Вере Вуксановић из Сомбора, (Архива МС Бр. 1373/51) као и неколико оригиналних рукописа и две дописнице Лазе Костића од Виде Лалошевић из Сомбора (Архива МС 1374/51).

Остало је једно сведочанство о информацији која је тражена од Библиотеке Матице српске, свакако не првој ни те године, ни после рата. Информацију је тражио Мита Костић 16. X 1951. писмом у којем је написао:

Поштовани и драги г. колега, најлепше Вам молим, да будете тако добри и погледате у Текелијиној библиотеци књиге Доситеја Обрадовића и забележите ми савремене забелешке на њима, нарочито пак ону посвету написану Доситејевом руком на једном примерку "Живота" будимском трговцу Данилу Марковићу. Треба ми.

Шаљем Вам два своја сепарата и то 2 Вама, 2 библиотеци Матице и 2 молим Вас да предате г. Кириловићу.

Опростите што Вас овим узнемиравам и примите унапред моју искрену захвалност као понуду, да Вам се на сличан начин одужим.

С лепим поздравима

Мита Костић с. р.

Младен Лесковац је одговорио 3. децембра:

Поштовани Г. Професоре, Тек данас стижем да одговорим на Ваше писмо од 16. пр. м., пошто сам у последње време био провео доста на путу а и иначе био много заузет; молим да ову извину примите и уважите.

Читаоница Библиотеке Матице српске из 1952. године

Како у име Библиотеке Матице српске, тако и у име г. др-а Кириловића и у име своје захваљујем Вам на послатим сепаратима.

А ево удовољавам и Вашој молби: на Текелијином примерку Доситејева *Живота* из 1783, одмах позади наслова оваква је Доситејева својеручна посвета Марковићу: *Гдну Данилу Марковићу, в знак љубве, посилајет Доситеј Обрадович 1800.*

Остајем са срдачним поздравом поштовањем

Младен Лесковац с. р.

Погрешили су и Мита Костић и Младен Лесковац када су рекли да је ова књига у Текелијиној библиотеци, књига је из библиотеке Текелијанума.

Младен Лесковац је 20. децембра тражио од Управног одбора Матице српске тромесечно плаћено одсуство, јер му је Савет за науку и културу одобрио боравак у Паризу "у сврху мојих књижевних студија". Одсуство му је одобрено.

Мара Стајић, помоћник управника и заменик управника у време боравка Младена Лесковца у Паризу, известила је Извршни одбор Матице српске, о чему је расправљамо на IV седници Извршног одбора 7. марта 1952, да је отпочело организовање библиотечког центра АПВ. Предложено је да се поред Драгише Полужанског, у центру постави један стручни службеник за теренске послове и још један администра-

тивни службеник. Предвиђено је да центар издаје "Билтен за градске и сеоске библиотеке". Уредник библтена још није био одређен, а издавач би био Издавачко предузеће Матице српске.

Током Лесковчевог боравка у Паризу 26-28. фебруара 1952. рад Библиотеке Матице српске прегледали су секретар Матице српске Живан Милисавац, други секретар Матице српске Сава Јосић, и административно правни референт Васа Вучковић. Они су 4. марта потписали следећи извештај:

Извештај

о стању у Библиотеци Матице српске, састављен на основу преглед извршеног од стране секретара МС, II секретара и адм. правног референта МС и чланова Надзорног одбора Матице српске. Преглед је извршен 26, 27, и 28. фебруара 1952. године.

Циљ прегледа Библиотеке МС био је да се утврди да ли је пословање у Библиотеци добро организовано, како се врши принова књижног фонда, како се он чува и користи и како је извршена расподела послова на постојећи број службеника, пошто је Надзорни одбор МС ставио примедбу да Библиотека има превише особља.

Овај извештај не претставља детаљну анализу већ истиче поједине крупније проблеме које у Библиотеци треба решити. Познато је да се Библиотека МС од ослобођења, а нарочито од 1947. године нагло развијала. Нагли развој Библиотеке превазилазио је снаге којима се у току рада располагало. Од Библиотеке која је пред рат бројала око 39000 књига створена је библиотека која данас, према подацима који нису сасвим поуздани, има око 175.000 књига. За правилан развој тако велике Библиотеке нису обезбеђени основни материјални услови, на првом месту нису обезбеђене погодне просторије за њен смештај. Питање просторија, нарочито магазинских, претставља један од основних проблема. Непотребно је упуштати се у то да садашње просторије већ по свом изгледу не остављају добар утисак, иако су управа и особље Библиотеке учинили све што се у постојећим условима може учинити. Много је важније нагласити да скупоцени књижни фонд Матице није чуван правилно, јер су просторије такве да се и поред најбоље воље у њима не могу створити услови под којима би књиге и други материјал били правилно чувани. Књиге су незаштићене од температурних промена, прашине, мишева, разних инсеката и црви, а у неким просторијама и влага чини своје негативно дејство. Бојазност стварају и ел. инсталације које су постављене по зидовима, старе, оштећене и према томе, несигурне. Поред свега тога просторије су веома неекономичне због незгодног распореда; књиге се налазе у десетак магазина, у локалима дуж целог крила зграде. Да би се поједине књиге могле пронаћи потребно је прећи размак од преко 100 метара, колико отприлике има од канцеларија до последњег магазина. Прилична количина књига смештена је по галеријама које су тешко приступачне. Све ове просторије је тешко одржавати у реду јер су са уличне стране незаштићене од прашине која кроз пукотине на излозима обилно продире,унутра. Прилаз магазинским просторијама је незгодан пошто се до њих мора пролазити кроз читаоницу и ометати читаоце, или пак излазити на улицу и тада кроз позајмну библиотеку доћи до магазина. Овде се мора споменути да и просторије читаонице нису погодне јер су мале, а могућност проширења је минимална. Радне просторије су тесне

и малобројне услед чега у свакој канцеларији раде три до четири службеника, што чини приличне сметње у раду.

Други проблем, не мање важан, створен услед наглог развоја и повећања библиотеке јесте евиденција књижног фонда. Нико данас није у стању да каже тачно колико Библиотека има књига. Ово је настало услед тога што је Библиотека у 1947. и 1948. години имала мали број службеника, а тада је био највећи прилив књига, нарочито из фашистичке имовине. Очигледно је да се са малим бројем особља нису могли обавити сви послови који се захтевају приликом уношења књига у књижни фонд. Тада се морало оставити сав рад на уређењу дoратног књижног фонда, а код принова могло се извршити само инвентарисање, док је обрада књига остављена за доцније. Отуда је дошло до тога да се у магазинима нађе приличан број књига чије је коришћење било онемогућено, пошто нису биле обрађене. Касније се ситуација знатно поправила и све новонабављене књиге су углавном правилно инвентарисане и обрађене, али питање уређења предратног књижног фонда није решено, стара евиденција није проверена услед чега се и не зна тачан број књига.

Библиотека има две картотеке: једну за књиге набављене до ослобођења, другу за књиге набављене после ослобођења. Стара картотека је непотпуна, не располаже свима потребним подацима, непоуздана је јер се велики број књига не налази у магазинима, иако картони за њу постоји, и обратно: књиге постоје, а картона нема. Ово је настало због тога што ревизије књижног фонда нису уредно вршене; задња ревизија вршена је још 1937. г. Због несређености картотеке пословање је ометано и неекономично: читаоци и службеници губе у времену тражећи књиге у два картотеке. Ова несређеност отежава рад на принови, јер се због непоузданости у стару картотеку мора вршити проверавање у магазинима. Рад ће бити много једноставнији и бржи када се уведе јединствена картотека.

При једном од отсека Библиотеке требало би да постоји добар преглед дупликата и мултипликата да би се знао њихов број, где су смештени и какви су то дупликати и мултипликати, чиме би се омогућила њихова употреба, нарочито ради вршења размена са другим библиотекама. Потребу овакве евиденције поткрепљује и случај што се до пре неколико дана није знало да је знатан број књига, међу којима има и доста вредних смештени у влажној подрумској просторији, а нико од службеника није знао какве су то књиге нити да уопште постоје. Накнадно је утврђено да су то дупликати, да нису инвентарисани, а у подруму се налазе од пре рата. Садашња евиденција мултипликата је провизорна, обухвата само стару српску књигу. У Библиотеци се налази око 80.000 неинвентарисаних и необрађених књига. Ова гомила неоправдано задаје велике бриге иако је свакако пре средити књижни фонд који је већ инвентарисан. Са инвентарисањем и обрадом књига са гомиле не мора се много журити јер међу њима нема много таквих који нарочито Библиотеку интересују. Било би згодно да се те књиге среде, да се на тај начин попуни фонд за размену. То сређивање може трајати дуже времена, но никако не треба да је кочница осталом раду.

Ово су углавном проблеми настали у објективним условима рада. Запажени су, и отпочео је решавање појединих. Тако је на пример управа Библиотеке одлучила да се од 1. марта интензивније приступи ликвидацији старе картотеке, пошто она у раду претставља камен спотицања. Поред напред набројаних проблема има и ситнијих проблема који се унутар Библиотеке

могу лако решити. На првом месту је питање стручне администрације која није сасвим у реду. Тако на пр. није извршено расходовање књига које су замењене, што је такође допринело да се незна реалан број књига којима Библиотека располаже. Затим, у књизи инвентара уведене су само сигнатуре униката, док за дупликате и мултипликате нема покрића. Нека питања из библиотекарске струке нису рашчишћена на поступак при обради и евиденцији књига није увек једнак. Пошто се наша Библиотека често угледа на друге библиотеке, дешава се да се начин стручно-административног пословања мења, што значи да нема устаљеног правца у пословању. Требало би утврдити један начин рада, ако се већ установило да је добар и држати се њега без обзира што постоји други начин рада исто тако добар. Ово се односи нарочито на пословање другог отсека.

Кад се набрајају проблеми Библиотеке може се стећи утисак да је у њој мало урађено. Али кад се има у виду да је она до 1945. године имала испод 40.000 књига а данас преко 170.000 и да је сав посао око попуњавања књижног фонда обављен са релативно малим бројем службеника, онда се лако може закључити да је Библиотека имала много успеха. Од 1947. године Библиотека је почела да стиче данашњу своју физиономију. Данас је то установа организационо сређена, са пословима подељеним на отсеке у којима сваки појединi службеник има свој одређени посао. Напред наведени проблеми јасно говоре да у Библиотеци има да се обави још много послова, али је питање да ли ће се са постојећим бројем особља сви потребни послови моћи обавити. Сигурно је да би бар за извесно време, док се потпуно не среди, Библиотека морала имати још 3-4 стална службеника. Њихов посао би био да среде књиге са гомила и да створе евиденцију дупликата и мултипликата, а затим да устроје стручни каталог који данас у Библиотеци не постоји. Два службеника у том случају требало би доделити I отсеку, а бар једног II отсеку.

Организациона структура Библиотеке има сличности са структурама београдских библиотека а прилагођена је условима под којима ради. Подељена је на четири отсека у којима ради укупно 27 службеника. Расподела на постојеће особље засада одговара ступању развоја Библиотеке.

I отсек (за принову) у стању је да са постојећим особљем на време обавља процедуру око набавке и инвентарисања књига. Тенденција је да се набави већина књига и других публикација штампаних на територији ФНРЈ. Излажење књига из штампе прати се преко билтена разних издавачких предузећа и кроз библиографије. О избору књига одлучује шеф отсека, а уколико се врши набавка и за III отсек саветује се са шефом тога отсека. О избору сталних публикација одлучују заједнички управник Библиотеке и шеф отсека. Откуп старих књига врши се на основу претходног мишљења Комисије за откуп, који сачињавају управник и шефови II и IV отсека. Приликом откупа књига од приватника поступак је да продавац донесе све књиге које нуди на продају и дешава се да је овај принуђен да их односи назад, уколико Комисија за откуп утврди да понуђене књиге Библиотеци нису потребне. Да би се избегле непријатности дата је сугестија да се од понуђача претходно тражи списак књига које нуди на продају и да се из списка предходно одаберу књиге које Библиотеку интересују, а потом продавац да донесе књиге ради процене. Преко овог отсека врши се и размена књига. Недостатак ове службе је што се у већини случајева врши размена само ако иницијатива потиче од разних понуђача. Библиотека је у мало случајева у могућности да понуди другим библиотекама или разним лицима размену књига јер не располаже потпуном евиденцијом дупликата и мултипликата. Да мултипликати не би прет-

стављали мртав капитал морало би се што пре приступити стварању потпуне и тачне њихове евиденције. Да би се у овом успело можда би било потребно да се при I отсеку заведе посебна служба размене књига.

II отсек прима на обраду књиге од I отсека. Утврђено је да се свака књига у отсеку задржава просечно око пола сата. Према мишљењу чланова Надзорног одбора за обраду једне књиге троши се много времена. Да ли је ово тачно, из техничких разлога нисмо могли утврдити. Службеници овог отсека тврде да је за обраду сваке књиге потребно утврдити просечно око пола часа, јер се за понеке књиге исписује више листића.

III отсек Библиотеке МС има изузетан положај у односу према сличним отсецима других великих библиотека: поред функције руковања сређеним књижним фондом и издавања књига на читање у читаоници, овај отсек у свом саставу има и позајмну библиотеку која је сасвим локалног значаја. Руковање књигама из позајмне библиотеке разликује се од руковања осталим књигама у Библиотеци, оне имају посебну картотеку, а сигнатура књига се разликује од сигнатура на књигама смештеним у магазинима. Фонд позајмне библиотеке није довољан да задовољни велики број интересената; има свега око 16.000 књига од којих много и таквих које се уопште не читају, а месечно се на читање изда око 4.000, услед чега се дешава да поједини читаоци чекају на књигу коју желе да прочитају, по неколико месеци. У рад овог отсека спада и руковање књижним фондом. Напред је већ било речи да се не води посебна евиденција мултипликата, услед чега ни особље III отсека не зна тачно колико Библиотека има књига. Не зна се ни тачан број уникатa јер ревизија књижног фонда није скоро вршена, а замењене или нестале књиге нису увек расходоване.

IV отсек засада има само једног службеника чија је дужност да даје стручна упутства за рад библиотекама и народним књижницама на територији АПВ. У току је претварање овог отсека у Библиотечки центар АПВ који ће вероватно имати 3-4 службеника.

Библиотека МС има и богату архиву. И архива је због недостатка просторија лоше смештена. Врло несигурни и непогодни ормани налазе се у ходницима, услед чега постоји опасност да неки драгоцени документи нестану. Службеник који рукује архивом нема своју радну просторију, те редовно радно време проводи у читаоници.

Као врло велики успех Библиотеке треба споменути кадровску политику која се почела водити од 1947. године. Од 3 службеника, колико их је било у 1947. години, њихов број попео се данас на 27. Од тога броја велики је број стручно потпуно оспособљених библиотекара, чиме су створени услови да се послови у Библиотеци МС у најскорије време отпочну решавати бржим темпом. Већина особља воли послове које обавља, што је један од предуслова за успех. Нерешено је питање личних односа између појединих службеника, наиме лични односи одражавају се и у току рада, долази до честих неспоразума и личних сукоба. Управа Библиотеке би можда требала да по овом питању заузме оштрији став, да покуша са друкчијим распоредом службеника, а уколико се на овај начин не успе средити ово питање, да проузроковаче лоших односа евентуално замени другим службеницима.

Предлажемо да Извршни одбор донесе одлуку по којој би се одмах имало приступити отклањању недостатака у раду и припремама за решавање већих проблема. Конкретно предлажемо: 1) да се одмах приступи припремама за преуређење библиотечких просторија и у ту сврху да се Пројектантском заводу АПВ повери израда пројекта, према којем ће се извршити преуређење

целе зграде МС, имајући у виду како потребе Библиотеке тако и потребе осталих Матичиних одељења; 2) да се управи Библиотеке повери да одреди време у ком би се извршила општа ревизија књижног фонда, како би се могло утврдити којим бројем књига Библиотека располаже; 3) управа Библиотеке да детаљно размотри питање унутрашњег пословања Библиотеке, нарочито са ликвидацијом старе картотеке и, уколико нађе за потребно, да постави још једног службеника како би се посао обавио најдаље до краја о.г; 4) да се при I отсеку Библиотеке организује служба размене чији ће задатак бити и да устроји потпуну евиденцију дупликата и мултипликата; 5) да се потпуно обустави обрада књига са гомила, с тим да се тежиште рада пребаци на текуће послове и уређења постојећег књижног фонда; 6) да се изврши ревизија Правилника Библиотеке МС и њених отсека с тим да се ови ускладе са позитивним искуствима из праксе; и 7) да управа Библиотеке строго води рачуна о устаљењу одређених радних принципа, како услед честе промене ових не би долазило до потешкоћа у раду.

Живан Милисавац с.р.
Сава Јосић с.р.
Васа Вучковић с.р.

По повратку Младена Лесковца из Париза, на V седници Извршног одбора Матице српске, 4. априла 1952. разматран је Извештај о стању Библиотеке. У дискусији су учествовали Младен Лесковац, Зора Крцалић, Милан Петровић и Живан Милисавац. Младен Лесковац је том приликом изразио захвалност што је Библиотека тако темељно прегледана и дао објашњења за покренутим питањима у извештају. Милан Петровић, председник Матице српске, предложио је да се извештај уступи управнику, да га проучи и одговори на постављена питања. Одлучено је, да се извештај да Младену Лесковцу на поступак. Он је 8. маја упутио Извршном одбору следеће писмо:

Према решењу Извршног одбора Матице српске на седници од 4. априла о.г., подносим следећа своја објашњења и предлоге у вези са Извештајем о стању у Библиотеци Матице српске, који су извештај потписали Ж. Милисавац, С. Јосић, В. Вучковић према стању нађеном у Библиотеци 26, 27. и 28. фебруара о.г. Своје примедбе излжем оним редом како су поједина питања и проблеми изложени у поменутом извештају.

1/ Пре свега другог, желео бих да наглашено подвучем вредност и корист од овако исцрпних извештаја какав је горњи. Управа Библиотеке се труди да, колико је у њеној моћи, сагледа све проблеме и недостатке ове важне Матичине установе, труди се да се они и решавају оним редом и у оноликом обиму колико нам то налажу потребе нашег све интензивнијег културног живота и колико нам их омогућавају ограничена средства; али је увек могуће да у многим питањима Управа види проблеме једнострано, или неке од њих уопште не уочи, или не уочи правилно. Стога је врло добро да проблеме Библиотеке, с времена на време претресе и неко ко није непосредно ангажован у дневним пословима ове установе. У интересу Библиотеке је стога да се овакви прегледи и детаљни реферати израђују чешће, бар 2-3 пут годишње, па бих молио Извршни одбор да од њих убудуће не одустаје.

2/ Сматрам да је Извештај правилно уочио неке од најважнијих тешкоћа у раду Библиотеке, а које се не могу отклонити лако ни решити брзо. Та

питања су углавном следећа: неподесност зграде у којој се данас Библиотека налази, а с тим у вези и недовољно обезбеђење књига и њихова стална изложеност кварењу и полаганом пропадању; неподесност и неекономичност магазинских просторија; скученост канцеларијских просторија; слабе могућности проширења читаонице, и то у тренутку када се ово проширење намеће као нужност; итд, итд. Сва ова питања не могу се у потпуности и добро решити лако, ни одмах, нити она зависе од Управе Библиотеке. Зато сва та питања остављам по страни, а ниже додирујем само она питања која би се могла решити у оквиру садашњих наших могућности и задатака.

3/ Питање ревизије садашњег књижног фонда одиста је једно од најважнијих питања којем треба прићи што пре и извештај са разлогом подвлачи озбиљан недостатак у чињеници да је таква ревизија последњи пут извршена год. 1937. Међутим, пре него што се приђе ревизији књижнога фонда, потребно је ликвидирати стару картотеку, многострано непоуздану: непоуздану по ономе што тврди да у Библиотеци има, тако и по ономе што тврди да онде нема; непоуздану и недовољну и по подацима које пружа, јер није израђена по начелима којим се ми данас придржавамо у Библиотеци. Међутим, ликвидација те картотеке одмиче споро: на дан 22. априла констатовао сам да је ликвидирано свега 8 орманова књига из старе картотеке, а остало је још 97 орманова. Размотривши ово питање у појединостима (потребу да и преко лета понеки отсеци Библиотеке раде макар и у скученом обиму - например I и IV отсек -; темпо којим би се овај посао могао развијати, а према нашим досадашњим искуствима; најзад околност да ће за летњих месеци сви чиновници одлазити сукцесивно на годишњи одмор) - Управа сматра: да би Библиотека у потпуности требало да обустави рад са публиком у месецима јун, јул и август о. г. (од 1. јуна до 31. августа), да се за све то време сви чиновници ангажују на посао ликвидирања старе картотеке, а да у I отсеку ради само онолико чиновника колико је неопходно потребно ради најнужнијих послова куповине текућих издања, а IV отсек да ради, према потреби у потпуности. Управа сматра да ће се за та три месеца, под условима оваквога рада, стара картотека бити дефинитивно ликвидирана; тим ће, уједно, бити отклоњена једна од најнепријатнијих сметњи како у унутрашњем раду Библиотеке, тако и у њеноме раду са публиком. Уколико се овај посао обави брже него што Управа данас претпоставља, могла би се, већ током овога лета, извршити ревизија једнога дела књижнога фонда; уколико се ни то не би могло свршити, потпуна ревизија књижнога фонда морала би се одложити за летње месеце 1953. године.

4/ Учинио ми се врло озбиљан - а умесан ако би био тачан - приговор Извештаја који каже: "Утврђено је да се свака књига у отсеку (тј II отсеку) задржава просечно око пола сата". Додуше, одмах у продужењу, Извештај додаје: "Да ли је ово тачно, из техничких разлога нисмо могли утврдити". Ја сам ово питање испитао подробно; ево како оно изгледа. Но журим одмах да додам: констатација горе изнесена није тачна.

Посао око обраде књиге није једноставан; нарочито је он пипав ако се ради о старијој књизи (новонабављеној, или при обради старе картотеке). Све до пре неколико месеци (када су поједини послови друкчије распоређени), чиновник обрађујући књигу морао је с њоме у вези обавити следеће послове, и овим редом за сваку од њих појединачно: проверити прво у старој, па потом у новој картотеци да ли књигу имамо или немамо; залепити на њу маркицу (ако је на старој књизи маркица већ била, претходно је одлепити); исписати за књигу потребан број листића (и упутних такође; а све то значи следеће:

нормално је да се за сваку књигу напише бар 2-3 листића, али врло често и 5-6; ређе, по 10); дати књизи сигнатуру, исписавши је потом на маркици: пре него се ова сигнатура да, тај чиновник мора у магазину пронаћи место за смештај књиге, што повлачи за собом његово бављење у магазину; и најзад, мора сигнатуру унети у инвентарну књигу. Шеф II отсека, практично једва стиже да обради више од 100 књига месечно, јер су његове дужности следеће: мора контролисати исписане листиће (упоредивши књигу са сваким од њих); откуцане картоне могу упоредити са листићима (погрешно написане, односно откуцане листиће и картоне мора вратити на поновну обраду); мора извршити "разбацивање" картона по азбучном реду и убацити их у картотеку; и мора издвајати дупликате. Неке од ових послова (убацивање картона у сх картотеку, у страну картотеку, вођење картотеке часописа) обављају поред својих дужности на обради књиге одређени чиновници (Н. Радонић, И. Јовичић, М. Радојчин). Када се сви ови послови узму у обзир, излази следећи податак: у тромесечју јануар-март 1952. на обраду једне књиге отпада 20,5 минута, а у априлу о.г. - 16.1 минут. Не сматрам да је ово много, чак и онда када чиновници II отсека у последње време (средину фебруара) неке од горњих послова више не обављају (не лепе маркице и не стављају сигнатуре на њих).

5/ Приликом откупа старих књига, Библиотека одувек поступа овако: прво тражи од купца [!] списак понуђених књига, на основу њега и картотеке испита да ли је Библиотеци нека од понуђених књига потребна, потом од купца [!] тражи да се донесу само оне књиге које желимо купити, оне се прегледају (да ли су добро очуване итд), комисијски се изврши њихова процена, и тек онда се може споразумети са продавцем. Овај начин је по Библиотеку одувек био најпогоднији; сваки други нам је само отежавао рад па смо ми тај начин одувек продавцима и препоручивали. Није кривица Библиотеке ако је неки нестрпљиви продавац прво донео своје књиге, не распитавши претходно да ли нам оне требају, па их после морао носити кући непродате.

6/ Сматрам да је правилно мишљење изражено у Извештају према коме гомила од "80.000 неинвентарисаних и необрађених књига" "неоправдано задаје велике бриге", и да је с, тим у вези, "свакако пре средити књижни фонд који је већ инвентарисан". Одиста је много важније решити питање изнесено у т. 3 овога мога акта.

7/ Тачна је и умесна примедба Извештаја да Библиотека нема добар преглед дупликата и мултипликата и да би га ваљало што пре установити. Ми ћемо у Библиотеци прићи решавању тога задатка, али ваља знати: он у потпуности може бити готов тек по ликвидирању старе картотеке и по потпуној ревизији књижног фонда.

8/ Чим је Управа сазнала да књиге поклоњене Народној библиотеци у Београду нису расходоване наредила је да се тај посао обави; он је обављен.

9/Тачна је примедба да су "у књизи инвентара уведене ... само сигнатуре уникатa, док за дупликате и мултипликате нема покрића". Тако то, наравно не може и не сме остати. На састанку од 22. априла о. г. решено је: да се за III отсек резервишу инвентарни бројеви 120.001-130.000, да све од тога дана почевши, уношене књиге одмах добију и своје сигнатуре, а остале књиге III отсека обрадиће се почев од 1. јуна (за месец дана три чиновника моћи ће обавити овај посао). Тако ћемо на дан 1. јула бити ажурни у овом питању у вези са књижним фондом III отсека.

10/ Откако су - има томе већ више од године дана - донесени детаљни правилници о раду у појединим библиотечким отсецима, није било и нема никаквих измена при обради и евиденцији књига. Тврдња да "нема устаљеног правца у пословању" није стога тачна. У сложеном и не лаком послу исписивања упутних листића код књига које немају аутора, например, може па можда и мора бити неслагања између појединих мишљења, недоумица, и паралелних, једнако оправданих становишта. Али, то још не значи да "нема устаљеног правца у пословању". Напротив, ја сматрам да тога правца данас има, и то изразито "устаљеног"; њега није било пре годину, и пре две године дана.

11/Питање стручног каталога, наравно, врло је важно; ми у Библиотеци, ако тако смем да кажем, знамо то најбоље. Наша је велика амбиција да га створимо. Ми ћемо га и створити. Али, сви послови се раде, јер се морају радити, извесним одређеним редом. Ово је једини прави пут ка изради стручног каталога: прво, ликвидација старе картотеке; друго, ревизија постојећег књижног фонда; треће, инвентарисање целокупног књижног фонда; и тек онда, као четврто, израда стручног каталога. Допуштам само још ову могућност: да се инвентарисање оних 80.000 неинвентарисаних књига може обавити и без веће журбе, не одлажући због њих израду стручног каталога. Али притом ваља водити рачуна о следећој околности: наше просторије су скучене, и обрада те гомиле од 80.000 ослободила би наш магазински простор знатног баласта. Зато бих се мирније савести заложио за горе изнесену поступност.

12/Позајмна библиотека (III отсек) 30. априла о. г. имала је укупно 16.865 књига. Не сматрам да је то мало. Збирка тога отсека расте данас темпом који још у потпуности не може задовољити све веће потребе наше читалачке публике, али и наши напори имају, и морају имати граница. Знам да су многе замерке упућене Библиотеци у овом правцу из редова читалаца неумесне, нарочито што се тиче фонда из лепе литературе у овом отсеку. И приликом куповине књига за овај отсек ми морамо водити рачуна о свим гранама, доменима и областима, а не ограничавати се искључиво на популарне романе; јер, колико знам, приговори су били упућивани највише у томе правцу (а има романа од којих ми имамо по 5, па и по 10 примерака).

13/ Извесни подаци, тачни 28. фебруара када је Извештај писан, данас већ више нису тачни: IV отсек има свега два чиновника, архива је добила посебну и погоднију просторију, а и ормани су боље склоњени и преправљени.

14/ Деликатно питање личних односа између појединих службеника, а које може бити, па је чешће и бивало разлог тешкоћама у раду, - а о којим питањима је било говора и на последњој седници Извршног одбора, 4. априла о.г, мислим да би засада најбоље било покушати решити заменом извесних службеника на одређеним радним местима другим службеницима. Тако бих предложио да се на место Миле Шауле за шефа I отсека постави Мирјана Радојчин, а на место др-а Димитрија Кириловића за шефа II отсека Нада Радонић. Због чешћих изостанака и слабога здравља Десанке Мидић предложио бих да се за шефа III отсека постави Антонија Гаковић. Сматрам да би Мара Стајић, поред досадашњих својих дужности, могла обављати и руковођење IV отсеком.

15/ Измена чл. 19. *Правилника* Библиотеке. Чл. 19 *Правилника* донесеног на годишњој скупштини Матице српске 17. октобра 1948 гласи:

Књиге од којих Библиотека има само по један примерак могу се давати на читање једино у библиотечкој читаоници; ти примерци се не могу износити ван Библиотеке. О изузецима одлучује управник.

Ван Библиотеке се ни под којим условима не могу издавати: ретке старе књиге, рукописи, часописи, новине, речници, енциклопедије, уџбеници, ноте. Све те ствари могу се читати искључиво у библиотечкој просторији коју одреди управник.

Овај члан Правилника у целини није поштован: ни ја га се нисам придржавао, живот и радне потребе биле су јаче од њега. Сматрам, дакле, да би га требало или саобразити нашим стварним потребама и захтевима, или га се у потпуности и строго придржавати. Како сматрам да би ово друго решење било нездраво, предлажем да чл. 19 гласи овако:

Књиге од којих Библиотека има само по један примерак, као и рукописи, часописи, новине, речници, енциклопедије, уџбеници и ноте, могу се давати на читање једино у библиотечкој читаоници; ти примерци се не могу износити ван Библиотеке. О изузецима одлучује управник.

16/ У потпуности се слажем са предлогом Извештаја изнесеним у тачки а/ последњег отсека (о припремама за преуређење библиотечких просторија)

Управник
Младен Лесковац с. р.

На VII седници Извршног одбора Матице српске 20. маја 1952. Младен Лесковац је предложио измену руководилаца одељења:

Шеф I отсека Мила Шаула и шеф II отсека др Димитрије Кириловић, због личних међусобних сукоба и због сталног неслагања са околином нису погодни за руководиоце одељења; шеф III отсека Десанка Мидић због врло честог изостајања због болести или због неге деце такође не може успешно вршити дужност шефа III отсека, где је присуство шефа потребно, због непрекидног рада преко целог дана, и пре и после подне. С обзиром на то да ће се Библиотека затворити на 3 месеца за рад са публиком промена у особи шефа III отсека не би засада била хитна. Предлог да се поставе нови шефови одсека: I: Мирјана Радојчић; II Нада Радонић и Библиотечког центра, реорганизованог досадашњег IV отсека, Мара Стајић, поред редовне дужности пом. управника).

Решено је да се прихвати предлог Младена Лесковца о измени руководиоца I и II отсека, а да се проблем III отсека одложи за касније. На истој седници, на Лесковчев предлог донета је одлука да се предложи Управном одбору измена чл. 19 *Правилника* Библиотеке "тако да се ретке и старе књиге, рукописи, ретки часописи, ретке новине, речници, енциклопедије, уџбеници и ноте ни под којим условима не могу читати ван библиотечких просторија". Младен Лесковац је такође предложио да Библиотека од 1. јуна до 31. августа буде затворена за "рад са публиком у сврху ревизије старе картотеке" с тим да ће се ревизија књиге обавити идуће године.

На XIII седници Извршног одбора 13. новембра 1952. у извештају о раду Матице српске речено је да је Библиотека била отворена за рад од 1. октобра и да је Библиотечки центар од 1-30. октобра одржао

једномесечни течај који је завршило 13 слушалаца, а на коме је предавало 11 службеника Библиотеке Матице српске.

Током октобра одржано је саветовање библиотекара Војводине, "које управа Библиотеке оцењује као неуспело у пуној мери, јер је дискусија била врло слаба".

На V седници Управног одбора Матице српске 12. новембра 1952. речено је да је Библиотека у фебруару почела ликвидацију старе картотеке, "а у току лета су све библиотечке снаге бачене на овај посао, тако да је он сада углавном завршен". Током лета израђен је топографски каталог у позајмној библиотеци. Библиотечки центар је пружио помоћ 41 библиотеци, а Матичина архива је добила посебне просторије. За Библиотечки центар је речено да "има свој посебан буџет и скоро самостално пословање, а с Матичином Библиотеком и Матицом налази се, ако се тако може рећи у неке врсте персоналној унији. Можда би он требао да се потпуно издвоји из оквира Матице".

Писмом Јаношу Херцегу у Сомбор 8. децембра 1952. [Бр. 1379/52 Архива МС] Лесковац се обратио ради информације о последњим изашлим бројевима часописа *Каланђа* који недостају у Библиотеци Матице српске.

Слободану Комадинићу Младен Лесковац је упутио писмо 29. децембра [Бр. 1451/52] у коме је речено:

Извештавамо Вас да ћемо Вам послати списак наших раритета које мислимо да треба микрофилмовати, кад га саставимо. Уједно Вас молимо да порадите на томе да један наш претставник уђе у комисију за микрофилмовање, можда др Дим. Кириловић библиотекар МС и кустос старе књиге.

Младен Лесковац с. р.

Магазин Библиотеке Матице српске пројектован 1954. године, пре одласка Младена Лесковца

Током 1952. Библиотечки центар Војводине издао је три свеске са 4 броја, 2-3. свеска је двоброј, билтена *Књижничар*. Уредници су били Драгиша Полужански, Бора Самолвчев и главни и одговорни уредник Мара Стајић. Младен Лесковац није објавио ниједан текст у *Књижничару*.

У 1952. проширена је читаоница, тако да је могла да прими 63 читаоца, односно 25 више него претходне године.

У позајмној библиотеци приређене су изложбе дела Молијера и Цанкара. За време Конгреса Друштва лекара Србије приређена је изложба најстаријих лекарских дисертација Библиотеке Матице српске.

На I седници Управног одбора Матице српске 13. фебруара 1953. предложио је Младен Лесковац да се на основу закључка Савето-вања библиотекара АПВ и Савеза културно-просветних друштава АПВ формира Савет библиотечког центра од 12 чланова. На његов предлог је одлучено да се у Савет именују Миховил Томандл из Панчева; Бла-шко Војнић из Суботице, Петар Радић из Пландишта, Марија Бача из Бачке Тополе, Антон Кузмановић из Шида, Роман Сладић из Србобра-на, Ковач Михајло из Новог Сада, Владимир Годра из Бачког Петровца, Григор Попи из Вршца, Боривој Самоловчев, Драгиша Полужански и Мара Стајић.

Младен Лесковац је 15. јуна 1953. написао рачун о свом раду у Библиотеци Матице српске од 3. септембра 1945. до 1. јуна 1953, што ће рећи од његовог уласка у Библиотеку. Нема података да је овај Извештај неко тражио, али, како је сличан Извештај о раду Галерије Матице српске поднео Управном одбору Матице српске и њен управник Мили-воје Николајевић, неће бити да је написан сасвим случајно. Рачун је велики, на 23 странице, без маргина и без прореда. Због његовог значаја објавиће се у целини, у следећем *Годишњаку*.

На IV седници Управног одбора Матице српске 29. јуна 1953. о рачуну је вођена расправа. У уводној речи Младен Лесковац је подву-као, да је нужно решити проблем просторија и смештаја књига. За решење тих проблема биле су две могућности: "план а/ са малим инвес-тицијама и привременог карактера, и план б/ са знатним инвестицијама али дугорочније карактера". У дискусији су учествовали Александар Шевић, Милош Хаџић, Мирослав Јерков, Живан Милисавац, Жарко Матијашевић, Милош Ћирић, Живојин Бошков, Крешимир Георгије-вић, Драгиша Полужански, Десанка Мидић и Нада Радонић. Сви чла-нови Управног одбора подржали су идеју о трајнијем решењу проблема Библиотеке, као и о увођењу модернијих средстава (микро-филмови). Решено је и да се при Библиотеци оснује Савет Библиотеке.

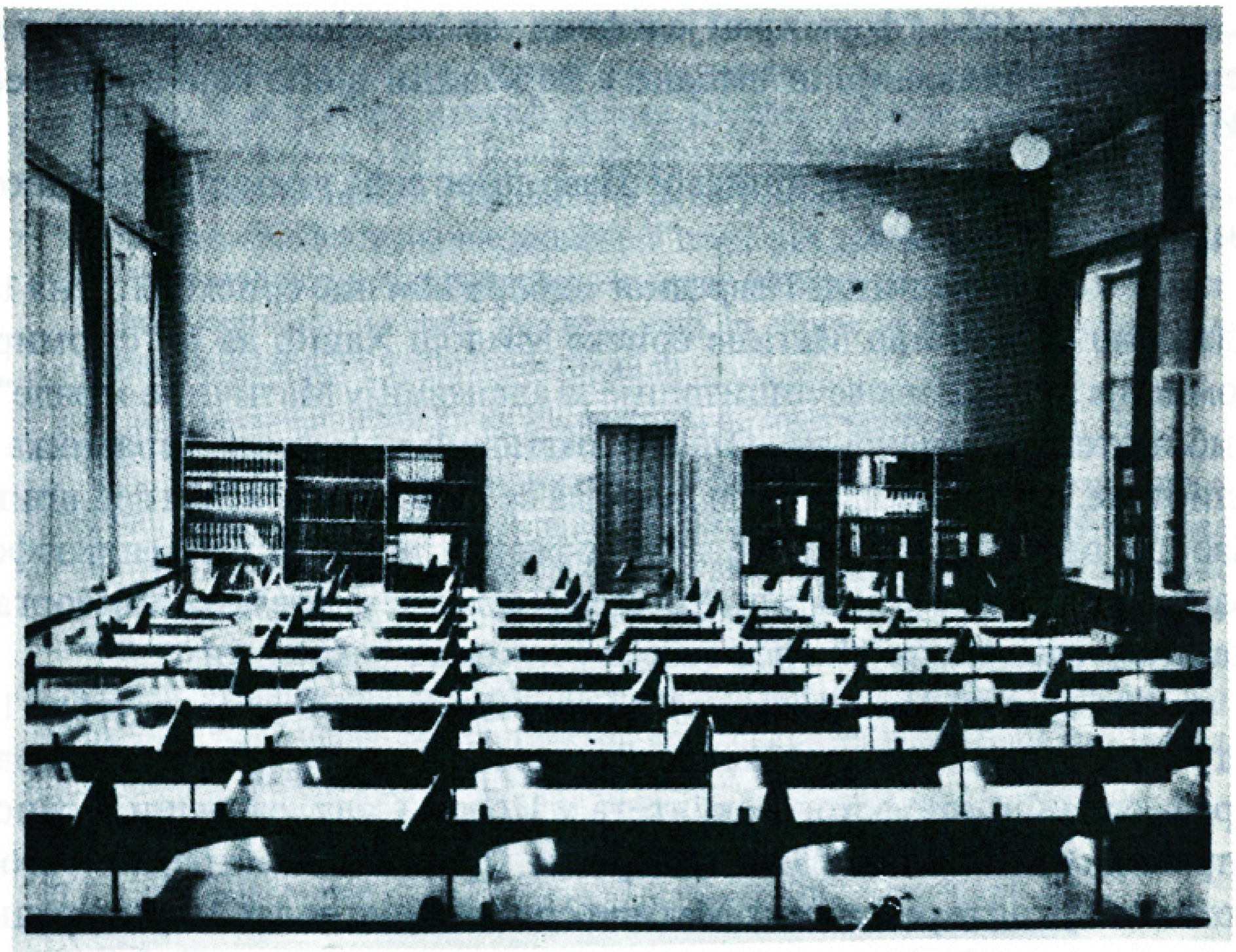

Читаоница Библиотеке Матице српске за коју је пројект израђен 1954, пре одласка Младена Лесковца

На XI седници Извршног одбора 6. новембра 1953, секретар Матице српске Милош Хаџић усмено је обавестио о разговорима у Извршном већу Војводине о обезбеђивању средстава за адаптацију зграде за Библиотеку и да је заказана седница координационог одбора за адаптацију.

Колективу Библиотеке Матице српске упутио је Младен Лесковац 9. децембра 1953. поздрав из Опатије: "Свима у Библиотеци шаље срдачан поздрав и најлепше жеље Младен Лесковац" [РОМС 20170].

На VI седници Управног одбора 21. децембра 1953. о адаптацији зграде за Библиотеку дао је објашњења професор Бранислав Којић. Том приликом је решено да се одобрава програм реконструкције зграде по програму професора Којића.

У Извештају Матице српске за 1953. годину речено је, да је Библиотека доживела после рата брз развитак и да је имала близу "300.000 примерака књига и периодике". Брзи развитак Библиотеке није пратио одговарајући смештај. Сада је нужно обезбедити одговарајући магазин, трезоре, читаонице и просторије за рад стручних радника. Било је предвиђено да се следеће, 1954. изгради магазин, а 1955. читаонице.

Те, 1954. "формиран је и фонд тзв. 'музејског примерка', у који улазе све публикације штампане у Војводини и оне које се односе на Војводину".

Одлуком Покрајинског Извршног већа укинут је Библиотечки центар Војводине.

На IV седници Извршног одбора Матице српске 11. јуна 1954. известио је секретар Матице српске Милош Хаџић да је "формирана комисија за одржавање лицитације за адаптацију Матичине зграде". Из Библиотеке је именована Олга Стокановић помоћник управника Библиотеке, што би могло бити доказ да се Младен Лесковац већ припремао да оде из Библиотеке за професора новосадског филозофског факултета. На истој седници Младен Лесковац је предложио реорганизацију која би постојећа пет отсека учинила ефикаснијим.

Филозофски факултет у Београду тражио је 21. октобра 1954. од Матице српске да се Младен Лесковац, који је изабран за редовног професора Филозофског факултета у Новом Саду, разреши дужности управника Библиотеке Матице српске. Три дана касније, 23. октобра, потписао је потпредседник Матице српске, Светислав Марић, решење да се Младен Лесковац разреши дужности управника Библиотеке са даном 31. октобра 1954. године. Младен Лесковац је 30. октобра упутио писмо Управном одбору Матице српске у којем је и он тражио да се уважи оставка на положај управника Библиотеке Матице српске. Тога дна синдикална подружница и подружница Друштва библиотекара опростила се од Младена Лесковца. Том приликом Димитрије Кириловић је рекао:

> У име синдикалне подружнице Друштва библиотекара и у име синдикалне подружнице особља Матице српске, дозволи драги друже управниче, да Ти, поводом одласка на нову дужност, упутим неколико опроштајних речи.
>
> Када си 1945. године дошао за управника Библиотеке Матице српске, затекао си у њој стање које се зацарило дугогодишњом праксом: несистематску принву књига и дилетантску обраду књижног фонда, мали број просторија и још мањи број особља. У то време пада баш и саветовање, да ли да се оснује посебна централна библиотеца за АП Војводину или да се таква установа створи од Библиотеке Матице српске. Победила је код меродавних власти Твоја концепција: да се од Библиотеке Матице српске створи централна, дакле Народна библиотека АП Војводине. Од тога времена, твојим настојањем наша установа почела је да се развија брже него што је то била у стању за читавих сто година њена постојања пре тога, и да добија по карактеру своме онај значај какав га имају и остале националне библиотеке које се налазе у културним центрима не само наших република него и на страни.
>
> Обогаћен је њен књижни фонд, и то не само савременом српском књигом већ и књигама наших националних мањина, као и многим важним делима на светским језицима. Набавци старе а ретке српске књиге и периодике обраћена је она пажња коју ти културни споменици заслужују. Добијено је

законско право на обавезни примерак. Отпочето је фототипско издавање најређих српских књига. Објављен је штампом један део књижног фонда, и ускоро ће да се објаве и остали делови. Израђена је сасвим изнова картотека књига по писцима, а почет је рад и на изради картотеке по струкама. Створена је угодна читаоница и у пројекту је да се у најскоријој будућности отвори још једна посебна за научне раднике. У изградњи су и модерни магазини тако потребни за смештај драгоценог књижног фонда наше Библиотеке. Особље које се састојало од свега три лица када си дошао на чело ове установе до данас се више него удесеторостручило.

Сав тај напредак Ти си изазвао и Ти си му допринео.

Зато се ми Твоји сарадници и пријатељи са жалошћу опраштамо од Тебе, али Те и са радошћу испраћамо на нову дужност на коју су те одвеле Твоје лепе особине. Они који су те позвали да заузмеш катедру на новоосно-ваном новосадском Филозофском факултету, и они који су Ти на том Факул-тету поверили највише достојанство, достојанство редовног професора и декана, умели су да оцене Твоје златно перо, бистар ум, солидно знање и Твоју панонску вредноћу. Ми се томе од срца радујемо и поносни смо што до данашњег дана имали Тебе за старешину.

Живео!

/РОМС М346/

На VIII седници Извршног одбора Матице српске 26. новембра 1954. председник Матице спрске Вељко Петровић захвалио се Младену Лесковцу

на његовој сарадњи у својству управника Библиотеке, те подвлачи да је за развој Матичине Библиотеке важан период био од ослобођења до данас, а за успехе који су за то време постигнути и који су добро познати, пуно признање припада њеном управнику досадашњем. Уједно изражава чврсто уверење да се везе проф. Лесковца са Библиотеком неће прекинути.

$\widetilde{s}$

Младен Лесковац је рођен 1. јануара у Старом Сивцу. Његов отац Миливој био је учитељ у Сивцу и управитељ основне школе у Сомбору. Основу школу завршио је у Старом Сивцу, а гимназију запо-чео у Новом Саду и довршио у Сомбору, камо му је отац био премештен. Историју југословенске књижевности студирао је у Београду где је дипломирао јуна 1930. године. Одмах је добио место суплента у Сом-борској гимназији, а одатле је 1933. прешао за професора Новосадске гимназије. Током окупације радио је у библиотеци новосадске Српске велике гимназије. После рата био је кратко време професор у Гимнази-ји, а 3. септембра 1945. дошао је на чело Библиотеке Матице српске. У Библиотеку је дошао у зрелим годинама, имао је 41 годину. У њој је радио до 31. октобра 1954. два месеца пре него што је напунио 51 годину живота. Током дестогодишњег рада у Библиотеци Матице српске Мла-

ден Лесковац је објавио есеј *Српског грађанског песништва* XVIII века 1946, *Чланци и есеји* 1949, *На нашој постојбини* 1951, *Антологију старије српске поезије* 1953. Поред властитог књижевног рада, у том времену превео је Стендалову *Опатицу из Кастра и друге новеле* 1947, *Свет пустара* Ђуле Ијеша 1948, Молијеровог *Дон Жуана* 1950, Стенда-

Младен Лесковац на изложби књига у Иригу о Доситејевим данима 1978. године.

лове *Италијанске хронике* 1951, и Жидову *Пасторалну симфонију* 1952. Пред крај рада у Библиотеци Матице српске започео је уређивање *Зборника Матице српске за књижевност и језик* и уредио је прву и другу књигу 1953. и 1954. године. У том времену сарађивао је поред листова и часописа који су већ помтуни и у *Политици, Књижевним новинама, Књижевности, Нашој сцени, Сведочанствима, Зборнику Матице српске за друштвене науке* и другим листовима. Приредио је за штампу *Песме* Бранка Радичевића, *Лирске записе* Жарка Васиљевића 1949, *Политичке песме* Змаја 1945, *Венац народних песама о жени* Тихомира Остојића 1947, Стеријине *Одабране комедије* 1947, *Одабране приповетке* Стевана Сремца кн. 1-4, 1948-1949, Змајева *Одабрана дела* кн. 1-4, 1949-1951, и друго. Био је иницијатор репринт издања Матице српске, израде *Библиографије издања Матице српске* Драгише Полужанског, израде *Садржаја Летописа Матице српске* Марка Малетина, израде *Каталога старе српске књиге Библиотеке Матице српске* Димитрија Кириловића, објављивања спискова књига и часописа које је Библиотека матице српске размењивала у *Зборнику Матице српске за друштвене науке*. Сећам се да ми је др Георгије Михаиловић често понављао да је иницијатор израде *Српске библиографије 18. века* био Младен Лесковац.

По томе колико је радио у Библиотеци Матице српске и колико је у то време радио за књижевност Младен Лесковац иде међу највеће посленике који су радили и бринули о Матичиној библиотеци. Он припада кругу оних великана српске културе који су после рада у Библиотеци Матице српске наставили рад на високим школама коме су припадали Јован Ђорђевић, Јован Бошковић, Јован Радонић и Тихомир Остојић. Припадао је шире и оном кругу српских библиотекара који су такође из библиотека стигли на високе школе међу којима су били Ђуро Даничић, Стојан Новаковић, Петар Ђорђић и Ђорђе Сп. Радојичић.

Својим радом у Матичиној Библиотеци, Младен Лесковац је допринео да њен углед досегне највише домете. Био је један од највећих читалаца Библиотеке Матице српске и после одласка на Универзитет. Највише извора за своје радове црпео је из књига, новина и часописа Библиотеке Матице српске.

Младен Лесковац је оставио податак о једној књизи коју је поклонио Библиотеци Матице српске. Од Вељка Петровића добио је 1950. године "лепу и важну књигу, примерак *Ускокове љубе* Лазе Костића. Књига, штампана 1889. на Цетињу, 'у кн. црног. државној штампарији', 'као рукопис' на лепој и тешкој хартији а скоро луксузно (иако су наше књиге ЦИЦ века углавном и по правилу ружне), по свој прилици у сасвим малом броју примерака". Књизи су недостајали насловна

страна и странице од 83 до краја. На књизи има печат: Књижница Књаза Кара-Ђорђевића. Била је власништво Петра Карађорђрвића. Потом је била власништво Константина Станојевића, Милована Хаджића, Радомира Вулићевића, Драг. Ж. Милића, а онда је дошла до руку Војислава М. Јовановића који је на њој забележио:

Лични, ручни примерак песников, са исправкама и допунама (стр. 7, 22, 28, 67-68).

Непотпуно - недостају стр. 83 и даље.

Из цетињске библиотеке "књаза Кара-Ђорђевића".

Купљено 1925 године у антикварници "код Народног Гуслара" за 15 динара.

B.M.J.

Испод тог записа написао је Вељко Петровић: Поклонио ми Воја Марамбо 1939 г.

В.П.

Вељко Петровић је поклонио Младену Лесковцу књигу децембра 1950. а Лесковац 1955. Библиотеци Матице српске, пошто је те године објавио *Костићеве исправке у једном примерку "Ускокове љубе".- О Лази Костићу / Младен Лесковац, Београд 1978, стр. 196-198.*

Младен Лесковац, већ у пензији, отворио две изложбе књига у Библиотеци Матице српске. Прво је отворио изложбу *Дело Исидоре Секулић* 16. новембра 1977. године. Другу изложбу, *Доситејеве књиге*, отворио је 9. октобра 1978. године. [Пред Доситејем.- Српске књижевне теме / Младен Лесковац, Нови Сад, 1988. стр. 7]

Последњи сам активни радник Библиотеке Матице српске коме је Младен Лесковац био управник и који га је уочи 87. рођендана, 27. децембра (умро је 25. децембра 1990.) испратио до вечног боравишта.

Оним библиотекарима који су радили у Библиотеци Матице српске док је он био управник, био је ауторитет кога су поштовали и радници и читаоци Библиотеке и сви они који су били упућени на њу. Приликом обележавања осамдесетогодишњице живота у Матици српској Младен Лесковац је рекао да је он знао колике је вредности његове рад, а да ће време бити најбољи судија свему ономе што је радио и урадио. Био је уверен да ће се тек за педесетак година моћи рећи шта је од њега остало трајно. Сада се већ може рећи, да ће иза њега трајно остати његов десетогодишњи рад у Библиотеци Матице српске. Тих десет година су оне године, када је Библиотека Матице српске после другог светског рата обновила рад и када је остварен сан свих посленика у Библиотеци Матице српске од Јована Суботића да она постане и правно једна од националних библиотека Срба. Тај сан толиких да виде такву Библиотеку Матице српске дочекао је Младен Лесковац. Као и сви

пре њега и он је жєлео и чинио да она постане таква. Увек помало затворен, никада није рекао колико је морао бити срећан што је дочекао да се оствари тај велики сан.

У годинама и вековима који ће долазити биће још великих управника, Библиотеке Матице српске, а њихова величина ће се мерити према Младену Лесковцу.

О ЂУРИ МИЛУТИНОВИЋУ ЦРНОГОРЦУ

Ђура Милутиновић Црногорац

Радован Мићић

ВУКОВ И ВОЗАРОВИЋЕВ СКУПИТЕЉ ПРЕНУМЕРАНТА ЂУРА МИЛУТИНОВИЋ ЦРНОГОРАЦ

У развоју српске културе у првој половини 19. века важну улогу су имали сакупљачи пренумерације. У то доба буђења националног духа читаоци су куповали српску књигу најчешће као пренумеранти, плаћајући унапред њену цену. Први међу оним прегаоцима који су се старали да књига уђе у српске домове у варошима, варошицама и селима, не мислећи само на то колико ће убрати новца, био је слепи гуслар и, потом, књигопродавац Ђура Милутиновић Црногорац.

Сажет биографски запис о њему оставио је Вук Караџић, пишући у предговору своје четврте књиге народне поезије, 1833. године, о гусларима од којих је бележио антологијске епске песме:

> он је, као слепац, негде око 1809. године, донео Кара-Ђорђији писмо од Црногорскога владике, па по том и заостао у Србији, где је до 1813. године имао нешто плате, као пензију, а 1814. године отиде у друштву с осталим Србима у Бесарабију, где је такође примао нешто на годину; но 1817. године, оставивши своју плату у Бесарабији, врати се опет у Србију, и од тога времена живи у Београду у двору Њиове Светлости. За Кара-Ђорђијина времена ишао је у Београду у велику школу, и сила је пута знао лекцију боље него и један од ђака; а сад је у Београду најбољи скупитељ пренумеранта

Вук је тада свакако више знао о своме певачу и знанцу из устаничке велике школе. О томе сведочи његово писмо Лукијану Мушицком, 1820. године, у којем, судећи неповољно о Атанасију Стојковићу, истиче једну епизоду о сусрету Стојковића са Србима избеглим у Бесарабију. Он наводи речи Ђуре Милутиновића: "Добро дошли, Г. Стојковићу! јесте ли ви онај Стојковић, што сте нам физику писали?" Сам Стојковић је написао у једном писму: "Неки човек, Георгије Ми-

лутиновић Црногорац, од детињства учио је књигу, а после изгубио је вид, од природе веома разуман он се налази међу Србима, 'теперши судник'..."

Потоњи биографи слепог Ђуре само допуњују и проширују појединости које је Вук сажео у свој запис. Они казују да се Милутиновић родио 1770. године у Грахову, на немирној херцеговачко-црногорској граници, те да је у седамнаестој години ослепео, али не потврђују да је пре тога учио школу, како то наводи Атанасије Стојковић. Милутиновићеву улогу слепог књигоноше осветљавају са више детаља него Вук. Исто тако, они сликовито описују како је Ђура Милутиновић прикупљао пренумеранте и придобијао купце српских књига. Захваљујући њима можемо боље разумети Вукове похвалне речи о Ђури као сакупљачу пренумераната.

Много поузданију потврду за такав суд можемо наћи у преписци између корифеја српске књиге и слепог скупитеља пренумеранта.

Вук се без сумње сетио слепог гуслара Ђуре Милутиновића онда када је почео прикупљати песме за своја антологијска издања народне поезије. До сусрета антологичара и гуслара дошло је 1820. године. Тада је Вук забележио десетину и више Ђуриних песама. Шест је објавио у трећој и четвртој књизи епских песама, а намеравао је да и остале касније штампа. Објављујући Милутиновићеву песму *Бој Црногораца с Махмут-пашом*, и њену варијанту од анонимног певача, Вук ју је пропратио напоменом

> Ја зацијело мислим да је ове обадвије пјесме о боју Црногораца с Махмут пашом начинио Црногорски владика Петар I. (садашњи Свети Петар), па су послије ушле у народ и идући од уста до уста колико се могло догоњене према народнијем пјесмама...
>
> Међутим, та песма је занимљива по неким карактеристикама које је одвајају од других о црногорским бојевима. Простор у којем се развија епска радња много је шири и са више географских имена него у песмама истог тематско-сижејног круга. Још је значајније то што она има у себи уткане извесне историјске појединости којих нема у њеној варијанти:
>
> *"Сад не има у Боку Которску,*
> *"У њу нема момка ниједнога,*
> *"Све је пошло у Талију равну,*
> *"Баш да брани Млетке од Француза;*

Стихове у којима је реч о Наполеоном походу на Венецију могао је испевати или запамтити само певач склон да епску радњу протумачи историјским збивањима. Поставши гуслар од невоље, Ђура Милутиновић очито није затомио своју жеђ за знањем. Отуда је са

толико жара учио у великој школи, у којој је био старији чак и од учитеља Симе Милутиновића Сарајлије. У Србији није спевавао песме; поштован због својих заслуга и уважаван у кнежевој породици, он је постао знанац учених људи и угледних занатлија и трговаца у Београду.

Знајући његове особине и склоности, Вук Караџић је Ђури Милутиновићу јуна 1826. године послао, уз писмо, објављеније којим је 11. маја[1] исте године обавестио српске читаоце да ће о другом пештанском вашару изаћи *Житије Георгија Арсенијевича Емануела*. Већ 4. јула слепи Ђура му одговара:

Високоучени Господине и брате Вуче,
Здравствујте!

Објављеније; на житије Гос. Арс-ича, с писмом вашим на мене, отслатоје, примио јесам 24-га Јулија. Разумео јесам у њему всја. Труд мој мали коликосам могао, јесам учинио; пренумерантов скупио којих и имена купно с парами предајем Господару Милутину Радовановичју купцу овдашњему, коиче предати Земун Господару Мојсилу Лазаревичју, и он Вам у Пешту коме надлежи послати.

Мало затим у писму додаје:

Књиге, како буду готове а ви одма пошаљите овамо, на више именовата Господара Милутина Радовановича - дасе не чека, и убудуште више пренумаерантов буде.

Вук је несумњиво био задовољан што је Ђура за непуних десет дана сакупио четрнаест пренумераната. Стога му је 21. септембра послао опет писмо, овога пута са објављењијем на *Даницу* за 1827. годину. Примивши га 1. октобра, слепи Ђура одмах почиње да трага за пренумерантима и убрзо их је имао чак двадест девет. Новац и имена претплатника послао је Вуку преко Василија Василијевића, "купца и житеља Земунскаго". Обавестивши га о свему томе својим писмом од 1. децембра, Милутиновић додаје да је разумео зашто касни *Житије Георгија Арсенијевича Емануела*, али најпокорније моли, ако су књиге готове, да их Вук што брже пошаље, "јербо људи једнако овде от мене књиге траже и искају".

Вуку је, без икакве сумње, било стало да се његове књиге нађу и читају у Србији па је настојао да сакупљачи пренумерације на њих буду угледни људи. Тако је "совокупитељ" пренумераната за *Српски рјечник* почев од 1816. године био прота Матеја Ненадовић, а за *Наро-*

---

1 Сви датуми су по старом календару

дне српске пјесме, 1821. године, Максим Ранковић, писар у кнежевом конаку. Претплатнике *Данице* за 1826. годину из Београда и других места у Србији сакупио је "совокупитељ" из Земуна, наводећи, уз земунске грађане, и њихова имена, занимања и места из којих су били. Ђура Милутиновић се показао приљежнији од свију њих. Не само што је проналазио већи број претплатника већ је био и изузетно савестан. То показује и његова преписка са Вуком из наредних година.

Писмо које је Ђура Милутиновић упутио Вуку 16. октобра 1827. године открива, најпре, да се он и сам био определио да прикупља пренумерацију. Затим, оно сведочи да се као скупитељ пренумеранта суочавао са тешкоћама, због менталитета ондашњих купаца, а још више због Вукових неиспуњених обећања да ће на време послати књиге. Он пише:

> Високоучени Господине Вуче здравствујте!
>
> Имам чест Вам јавити, да сам ваше писмо в' купе с' објављенијем примио - но кад прочитам и разумем што ми пишете оно сам ја већ био скупио 20 пренумеранта - и кад већ писмо прочитам јошт и боље се потрудим - на које скупим 39 пренум. које чини све 40 комад. књига - и ево вам шаљем от њих листу, в' купа и новце. - Но немојте да учините, као што сте ове године, пошто је прошло већ 1/4 године - а ви онда тек забавник шиљете - нег старајте се, да најдаље до нове године забавници пренумерантом раздају се. -
>
> Овди сам и из другие места људе налазио, те сам и пренумерирао - но молили су ме да им се имена и места на особ оставе и печатају - које сам ја овде на листи назначио - какоти 1-во Гродска варош - 2-го Оструженица село - у нахији београдској - - дакле зато вас молим да и једно и друго ставите на особ и дате печатати какогод што друга села и вароши на особ стављате и печатате. Коликоје год у мојим могућству било - да вам више и више пренумеранта скупим - учиниосам - али више - није могуће било - ; но видим да сте ви мене сасвим заборавили ево већ полдруге године како сам вам 14 пренумераната послао - на житије Георгија Манојла па от онога времена ни књига ни новаца - а ви добро знате да је сваки дан стид и прекор от пренумеранта трпити морам. - -

Следећи одељак писма је посебно занимљив, јер показује да је слепи Ђура помагао Вуку у његовом трагању за биографијом Тешана Подруговића, певача кога је Вук највише ценио.

> А штостеми писали за Пеја Кантарћиу и за његова брата Тешана Подруговича, то ћете видити на листипренумерације - његово име и презиме и место рожденија дакле зато вас је молио исти Пеја - како год што стоји на листи - да дате от слова до слова печатати.

Исто тако је занимљив и последњи одељак писма, који показује да је Ђура Милутиновић био човек предусретљив и спреман да пружи помоћ.

Даље вам јављам да је дошао Г. Милутин Симонович из Бесарабије отац нашега брата Симеона поздравља вас и моли да бисте штогод разумели за његова сина Симеона, пак ако бисте разумели и у каквом се стању находи то дабисте имали доброту управо на мене писати у Београд - а ја ћу њему јавити где буде.

Посебно је интересантно то што је Ђура Милутиновић упутио Вуку, 30. октобра, писмо истог садржаја, уз незнатно сажимање неких реченица. Завршио га је опаском да се писмо које је послао 19. октобра (ради се о писму писаном 16. истог месеца) изгубило у Земуну, па га је преписао заједно са пренумерацијом.

Вук је ипак примио писмо написано 16. октобра. Одговорио је кратким писмом, како је обично и писао Ђури Милутиновићу:

Љубезни брате Ђуро!

Примио сам ваше писмо од 16. прошавшег мјесеца, и у њему имена од 40 пренумеранта на мој Забавник за годину 1828; за новце писмо ми је Г. Василијевић, да ће ми ји послати са земунским пренумерантима. Врло вам благодарим на вашем труду и на љубави. Имена ће сва бити наштампана, као што сте ми ју послали. И надам се за цијело, да ћете књиге до нове године примити. Неисказано ми је жао, што ми пишете, да Емануилова житија још нијесте примили!! но будите увјерени, да ћете ји примити с овим Забавницима.

Г. Милутину за његову Симу толико могу јавити, да је отишао у Црну Гору; кад бисмо из уста у уста говорили, сила би му се имао тужити на њега, а овако му само могу казати, *да је отишао да тражи љеба преко погаче.* -

Поздравите љубазно све наше

о[д] вашега пријатеља

Вука Стеф. Караџића

Оно што је обећао Ђури, Вук је само делом испунио. У *Даници* за 1828. годину наведена су имена пренумераната са означеним занимањем и местом рођења. Податке о Пеју Кантарџији Вук је штампао онако како их је добио и, по свему судећи, допунио их сажетом белешком о његовом брату Тешану:

- Пејо Гавриловић, унук Теодора Вујанића, рођ. у Ерцеговини у наији Гачанској у селу Казанцима, мајстор кантарски (ово је рођени брат славнога мог пјевача Тешана Подруговића, кога су за то прозвали Подругом и Подруговићем, што је био врло велики, т.ј. по другога).

Овај навод о презимену Подруговић, Вук је касније, 1833. године, унео у запис о Тешану, у познатом предговору четвртој књизи српских народних песама.

Нису незанимљиви ни други пренумеранти које је уписао Ђура Милутиновић. У попису претплатника *Данице* за поменуту годи-

ну можемо прочитати имена Алексе Симића, угледног чиновника, Глигорија Возаровића, књиговесца и књигопродавца, те Петра Илијћа, фабриканта. Од оних који су попут Пеја Гавриловића, тражили да им се уз име штампа и место рођења, привлаче пажњу Ристо Михаило[ов] Париповић, трговац, рођен у "у Сјеници у Старом Влау", Ђорђије Главинић, трговац, рођен у Мостару, Аџи-Јован Јањаћевић, трговац, рођен у Нишу, Васиљ Петров Ковачевић, "трговац и житељ Мостарски", Теодор Тадијћ, ћурчија из Сарајева и други из крајева под непосредном турском влашћу. Попис завршавају имена ученика - Стојана Марковића Комадине, Петра Дикичића, Сретена Лазара Поповића и још неколиких.

Али Вук ни 19. јануара 1828. године није послао *Житија Георгија Арсенијевича Емануела*. У писму које је написао тог дана у Будиму, он обавештава Ђуру да му је 45 примерака *Данице* за 1828. годину послао преко земунског трговца Уроша Лазаревића с препоруком да се пошаљу у Београд Алекси Симићу, кога је посебно молио да му их преда. За *Житија* је рекао да ће му их послати о идућем пештанском панаћуру.

И поред изневерене речи Вук слепом Ђури у истом писму шаље ново објављеније, на књигу о кнезу Милошу, које се појавило 4. јануара те године.

Етичан и поносан, какав је без сумње био, Ђура Милутиновић Црногорац није одговорио на то писмо. Због тога, Вук пише ново у сасвим другом тону.

Љубезни брате Ђуро!

Надам се да сте примили моје објављеније о Српској Историји нашега времена, и већ сваки дан очекујем од вас пренумеранте или барем одговор. - Ево вам сад шаљем још једно од поменутих објављенија. Гледајте да им имена (ако би што наново скупили) и новце пошаљете најдаље до 15. Априлија; а књигу ћу вам о идућем Пештанском вашару (у мјесецу Маију) послати или донијети.

Шаљем вам петнаест *Житија Емануилови*. Опростите, што вам ји прије нијесам могао послати.

Поздрављајући љубезно, како вас, тако и Г. Г. Милутина, Пеју Кантарџију, Госпођу Албу и остале све наше,

остајем ваш покорни слуга

Вук Стеф. Караџић

П. П. Отпишите ми штогођ побрзо. Поздравите ми Г. Г. Максу Ранковића и Лазу из Вранића, и Марка Буљугбашу.

Слепи Ђура није сакупио пренумеранте за Карацићеву књигу *Милош Обреновић, књаз Сербији; или Грађа за Српску Историју нашега времена*. Вероватно још пре ових Вукових писама и појаве објављенија на *Даницу* за 1829. годину (15. маја 1828. године), он је био обновио претплату на тај забавник. Тако се у попису пренумераната појављују већ позната имена београдских чиновника, трговаца, занатлија и ученика. Вукова четврта књига народних песама, објављена у Бечу 1833. године, ни *Даница* за 1834. годину, нису имале претплатнике у Србији. После писма кнезу Милошу, Србин кога је учена Европа највише уважавала, био је изопштен из српског друштва.

Карацићева објављенија враћају се у Србију неколико година доцније и једно од њих, о књизи *Описаније Црне Горе и Боке Которске*, Вук шаље Ђури Милутиновићу Црногорцу, маја 1837. године. Већ 13. јула скупитељ пренумеранта му шаље попис од 40 претплатника и писмо у којем га о томе извештава, али му саопштава и једно своје искуство, које сведочи о тадашњем односу према Вуковој правописној реформи у Србији.

> - Истина Господине! као из Београда могло би се и више пренумеранта скупити; но многи видећи у Објављенију Вашем речи без великог јера (Ъ) а с дугачким Шокачким јотом (ј) неће да се пренумерирају, "шта ће нама Шокачка књига" говорећи. - Ја вас у овом непоправљам, а и недао Бог јер и незнам, но само вам јављам, шта људи говоре. - Кам срећа, да се нисте те ортографије примили, те би и Вама пунија кеса, а и мени мање труда било.

У последњем одељку писма Ђура Милутиновић и овога пута упозорава Вука да обрати пажњу на личне податке о пренумерантима, који су штампани као засебан прилог у тадашњим књигама и алманасима. У исто време, тај завршни део писма показује да су међу Ђуриним знанцима и пренумерантима били и они који су били истински зналци књиге.

> - Истом приликом умољам Вас, да би изволели позорствовати, да не би при печатању име или презиме каквог пренумеранта или његово место рожденија заостало; јер онај, коме би име или презиме или место рођења изостало, неће књигу да прими. - Светла Вас књагиња поздравља, а особито Господин Антон Мијановић Аустријскиј Конзул.

Антон Мијановић који је особито поздравио Вука јесте књижевник и филолог Антун Михановић. Службујући у Београду као аустријски конзул, упознао је слепог Ђуру и био је један од пренумерата на књигу о Црној Гори и Боки которској.

Мада је трудољубиво и нимало лако, како се види, окупио пренумеранте, у оно време највиђеније људе у кнежевини Србији, Ђура Милутиновић је са овом Вуковом књигом имао најмање среће.

Три године после најаве књиге о Црној Гори и Боки которској (у априлу 1837. године), Вук Стефановић Караџић објављује, 1. маја 1840. године, да се штампа прва књига "од новога изданија народних српских пјесама". Испод свог потписа додаје следећу примедбу:

> Пре три године објављена књига: *"Црна гора и Бока Которска"* за сад није могла изићи на свет: ГГ. пренумеранти, који су новце на њу дали, нека изволе сад дати још по једну форинту, пак ће онда бити пренумеранти на ову књигу народних песама; а они који то не би хтели, они ће преко ГГ. скупитеља добити новце на траг (а кад се она књига почне штампати, онда ће се она на ново објавити).

На томе објављенију Вук је написао писмо слепом Ђури, молећи га да скупи пренумеранте на књигу "нашијех народнијех пјесама". После овога писма од 25. маја 1840. године нема више вести о сарадњи између Вука Караџића и Ђуре Милутиновића. Међу претплатницима на српске народне песме објављене 1841. године нема имена Јеврема Обреновића, Алексе Симића, Томе Вучића Перишића, Антуна Михановића, Јована Хаџића, Димитрија Исаиловића, а ни других угледних Београђана, који су се захваљујући труду и истрајности слепог Ђуре били претплатили на књигу о Црној Гори и Боки которској.

Поносити Ђура Милутиновић Црногорац није више желео ни могао да сарађује са Караџићем. Али и без Вуковог подстицања он је знао да сакупљајући претплату на књиге делује у корист просвећивања српског народа. Због тога је наставио да сабира пренумерацију и да на себи својствен начин продаје српске књиге које су стизале у књижару Глигорија Возаровића.

Не знамо да ли је Глигорије Возаровић упознао слепог Ђуру још 1824. године, када је из Земуна први пут прешао у Београд, где је већ био његов пријатељ Алекса Симић. Како је већ поменуто, Возаровићево име срећемо међу претплатницима на *Даницу* за 1828. годину. Слепи Ђура је тај попис претплатника послао Вуку у октобру 1827. године, а Возаровић се тада био вратио из Беча, где је, новчано потпомогнут од кћерке кнеза Милоша Петрије Бајићке, изучио књиговезачки занат; тих дана је управо био заокупљен отварањем своје књиговезачке радње. Убрзо, уз књиговезницу отворио је и прву књижару у Београду, која је постала стециште учених и знатижељних људи. Када је 1831. године Србија добила штампарију, Возаровић се подухватио издавања књига. Већ следеће године штампао је књигу *Српска стихотворенија*, па је тако постао и први издавач у кнежевини Србији. Исте године он је у својој кући, уз књижару, основао и прву јавну библиотеку.

О амбијенту који је владао у Возаровићевој књижари и читалишту и о томе како се он преносио у културни живот у тадашњем

Београду, сликовите записе је оставио Сретен Л. Поповић у својој књизи *Путовање по Новој Србији*. У својим сећањима на то раздобље, он, између осталог, описује и то како је слепи Ђура утирао пут српској књизи у домове београдских грађана.

Име Сретена Л. Поповића већ смо срели у попису пренумераната на Вукову *Даницу*. Заједно са још неколиким својим школским друговима седмогодишњи Сретен је најмлађи пренумерант слепог Ђуре. Иначе, он потиче из угледне београдске куће. Његов отац Лазар, родом из оближњег Вранића, био је са Ђуром Милутиновићем ђак велике школе. Касније је учествовао у устанку Милоша Обреновића и уживао његово велико поверење, па је Милош 1820. године крстио Сретена.

И сам пренумерант на Вукове књиге, Лазар је као и слепи Ђура припадао ономе кругу који се састајао у Возаровићевој књижари и касније у читалишту. О томе Сретен Л. Поповић пише:

> У горепоменутом овом дућанчићу он [Возаровић] је отворио у неку руку као и неко читалиште. Поред књига, наравно само српских..., он је држао и "Новине Србске" Давидовића и Фрушића, у Бечу излазеће, а богме и неке немачке, као... "Аугсбуршке опште новине". И сва онда наша, што се данас зове, интелигенција, као: Рајовић, Карацић, Исајловић, Давидовић, Тирол, Бата Лака, Зорић и мој отац, и од трговаца: Мијајло Дрвењак и други, долазили би ту дневно да чују светске новости.

Млади Поповић спомиње на томе месту да је слушао разговоре свога оца са његовим вршњацима, који су се зачињали у Возаровићевој радњи, али највише пажње посвећује Ђури Милутиновићу Црногорцу:

> Но од свију посетилаца Возаровићевог читалишта био је најглавнији и најревноснији слепи (као што смо га ми деца звали) чича Ђура (Милутиновић-Херцеговац). И посредством овог све би дневне новости по свој вароши разношене биле. И чича Ђура, кад би ког убеђивао о истинитости каквог дела или догађаја, обично би говорио: "То је цела истина, то "Алгемајнер" (горе поменуте "опште новине") пише и "Беобахтер" (онда Метернихов лист) потврђује"... Чича Ђура је био ревностан скупљач пренумераната и продавац књига. Кад би Возаровић добио нове књиге, Ђура би књиге под мишку и ишао од дућана до дућана и на продају их нудио. Но пре него што је књигу примио, морала му се најпре прочитати, да зна њену садржину и да може и купцима напред казати садржину и лепе стране те књиге. То је у неку руку била, што се данас каже: критика књижевна, на коју се и данас много полаже. И слепом Ђури ретко је ко могао и смео отказати да не купи књигу коју он продаје и хвали. Он је, што се данас вели, грубијан био према ономе који се не би претплатио или књигу узео, и говорио би: "А шта ће ваша деца од вас добра чути и научити, кад не купујете књиге, не читате их, те да можете децама штогод о зимским дугим ноћима и нерадним данима преповедати" итд.

Иако садржи и извесне појединости које нису тачне (на пример, Возаровић није могао држати Давидовићеве и Фрушићеве *Новине српске* јер су оне раније престале излазити, а и сам Давидовић се налазио у Србији), запис Сретена Л. Поповића је драгоцено сведочење о културним приликама у кнежевини Србији. Тек писменим трговцима и занатлијама књига није била блиска у свом универзалног значењу. Заправо, они су је схватали као ознаку припадности грађанском слоју, али, једнако укорењени у своју патријархалну средину, видели су у пренумерацији могућност сопственог јавног представљања, па су због тога толико настојали да им се име, презиме и завичајност неизоставно штампају у попису пренумераната. Они пак из крајева који су још били под турским игом, схватили су то као дуг према свом завичају и народу. Скупљајући претплату и продајући књиге на особен начин, Ђура Милутиновић им је истицао естетске и етичке вредности садржане у књигама. Уверен у просветитељску улогу књиге, он је тако први у Србији стварао читалачку публику.

Сакупљајући пренумерацију према објављенијима што их је примао Возаровић и продајући књиге из његове књижаре, слепи Ђура је смишљено ширио број претплатника и купаца. Када је реч о пренумерантима, то се може уочити из пописа претплатника на Возаровићеву *Голубицу*.

Међу онима који су се пренумерирали на *Голубицу* за 1841. годину налазимо већ знаног Алексу Симића, који је алманах претплатио за супругу, сина, кћерку и њиховог учитеља, па попечитеља иностраних послова Георгија Протића и живописца Димитрија Аврамовића. У алманаху за 1842. годину Возаровић бележи да су "од Г. Георгија Милутиновића Црногорца, познатог Родољубца и ревнатеља Српског књижества" уписани као пренумеранти Јован Хаџић, његова мајка Софија, сестра Дафина, супруга Марија и кћерке Софија, Милица и Анка, затим Љубица, "супруга Госп[одара] Вука Антића, купца и жителља Београдског", па Стевана, "супруга Високородног Госп[одара] Стојана Симића, за свога сина Ђорђа, и кћери Бисенију и Босиљку", и други угледни Београђани.

И међу ранијим пренумерантима на Вукове књиге, које је сакупио Ђура Милутиновић, могу се прочитати имена родитеља који су претплаћивали књиге за себе и за своје синове. Од жена пренумераната може се запазити једино Возаровића жена Сара, која је и раније била претплатник, на Вукову Даницу, још док је живела у Земуну.

Како се види, слепи Ђура је на *Голубицу* пренумерирао највиђеније и најобразованије људе у Србији, па је претплату проширио и на чланове њихових породица, и то је свакако имало одјека у патријар-

халној средини у Београду. Када се радило о књизи и читању, мајке и кћерке постајале су једнаке са очевима и синовима.

Иако је наведену епизоду о Ђури Милутиновићу, а и друге о њему, у својој књизи казивао узгред, Сретен Л. Поповић је био и критичан према слепом скупитељу пренумеранта. И сам близак породици кнеза Милоша, он није пропустио да каже како је Ђура испољио незахвалност према својој доброчинитељки књегињи Љубици Овреновић, када је, приставши уз уставобранитеље, веома неповољно говорио о њој у време њеног одласка из Србије, "те је због тога лишен приступа по многим кућама које су Обреновића страну држале".

Заокруживши своје казивање о Ђури Милутиновићу Црногорцу, Сретен Л. Поповић је поменуо и његову смрт 1844. године и навео песму коју је Матија Бан посветио слепом гуслару и књигоноши. Ипак, он није поменуо све одјеке које је имала вест о смрти старине Ђуре Милутиновића. Некролог у *Српским новинама* написао му је Јанко Шафарик, који је претходне године постао професор Лицеја у Београду а Љубомир П. Ненадовић, тада осамнаестогодишњак, испевао је о Ђури песму у форми епиграма и у десетерачких стиховима.

Вук Караџић се није огласио на вест о Ђуриној смрти, или тај спомен можда није сачуван. Глигорије Возаровић је остао веран своме пријатељу. Године 1845. приложио је портрет Ђуре Милутиновића Црногорца новооснованој Библиотеци Лицеја. Она је наследила и преко стотину свезака књига, што их је Ђура сакупио пренумерацијом или их је својим новцем купио, а различите документе и писма из његове заоставштине.

Не мање од тих материјалних спомена, на Ђуру Милутиновића сећа његово духовно прегалаштво које је млади Љубомир П. Ненадовић исказао стиховима

Без очију тражио сам роду
да прогледа, да види слободу!

Извори

Народне српске пјесме, скупио их и на свијет издао Вук Стеф. Караџић : књига четврта, у којој су различне јуначке пјесме. - У Бечу, 1833

Вукова преписка : књига I-VII. - Београд, 1907-1913

Даница : [забавник за годину] 1826, 1827, 1828, 1829. Iиl 1834. - Београд, 1969

Објављенија : избор огласа на књиге и листове 1791-1871. - Београд, 1974

Сретен Л. Поповић: Путовање по Новој Србији. - Београд, 1950

Голубица с цветом књижества српског. - У Београду, 1841

Голубица с цветом књижества српског. - У Београду, 1842

Љубомир Дурковић-Јакшић: Ђура Милутиновић (1770-1844). - Историски часопис, Београд, 1951-1952, кн. III. - стр. 141-156

Смиља Мишић: Из историје Београдског Лицеја. - Српски књижевни гласник, Београд, 1938, кн. 53, - стр. 443-450

Милан Ђ. Милићевић: Поменик знаменитих људи у српског народа. - Београд, 1959

ГОДИШЊАК
БИБЛИОТЕКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ
за 1990. годину

Издавач
Библиотека Матице српске
Нови Сад

Насловна страна
Драган Вишекруна

Технички уредник
Рељa Дражић

Тираж
700 примерака

Релазизација
Futura publikacije ● Novi Sad
Облачића Рада 26

